

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

«Α' ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1896:
ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ - Η γένεση και το χρονικό»

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
του
ΣΤΑΥΡΟΥ Α. ΤΣΟΝΙΑ

Υποβάλλεται στο καθηγητικό σώμα του ΤΕΦΑΑ/ΣΕΡΡΩΝ του ΑΠΘ
για τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων απόκτησης του Διδακτορικού
Διπλώματος στο πρόγραμμα Μεταπτυχιακών
Σπουδών με τίτλο «Κινησιολογία»

ΣΕΡΡΕΣ 2016

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αθανάσιος Αναστασίου (Επιβλέπων)
Αναπλ. Καθηγητής, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Θεσσαλονίκης Α.Π.Θ.

Αθανάσιος Καραθανάσης
Ομότιμος Καθηγητής, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.

Ευάγγελος Αλμπανίδης
Καθηγητής, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Κομοτηνής Δ.Π.Θ.

Κωνσταντίνος Γεωργιάδης
Καθηγητής, Τ.Ο.Δ.Α. Παν/μιο Πελοποννήσου

Συμεών Βλαχόπουλος
Καθηγητής, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Σερρών Α.Π.Θ.

Αικατερίνη Μουρατίδου
Καθηγήτρια, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Σερρών Α.Π.Θ.

Βασίλειος Καϊμακάμης
Αναπλ. Καθηγητής, Τ.Ε.Φ.Α.Α. Θεσσαλονίκης Α.Π.Θ.

Υποστήριξη: 16 Νοεμβρίου 2016

Copyright
© Σταύρος Τσόνιας, 2016.
Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.
All rights reserved

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το κείμενο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όταν ζεις και βιώνεις έναν τόπο, όπως είναι ο ιερός τόπος του Μαραθώνα, δεν μπορείς να μην παρασυρθείς και να μην αναζητήσεις τα κομμάτια της ιστορίας εκείνα, που αποτελούν τη γέφυρα από το παρελθόν στο παρόν. Και αυτά είναι πολλά. Η ιστορική μάχη με τη σπουδαία νίκη των Αθηναίων έναντι των Περσών το 490 π.Χ. Ο Τύμβος των μαραθωνομάχων Αθηναίων, το βασικό μνημείο της περιοχής. Ο Τύμβος των μαραθωνομάχων Πλαταιέων. Ο Μυκηναϊκός θολωτός τάφος στο Βρανά. Το Πρωτοελλαδικό νεκροταφείο στο Τσέπι (3200-2000 π.Χ.) και οι Μεσοελλαδικοί τύμβοι του Βρανά (2000-1600 π.Χ.). Το Πύθιο της Οινόης. Το σπήλαιο του Πανός. Το ιερό των Αιγυπτίων θεών στο έλος της Μπρεξίζας (μικρό έλος). Ο αρχαιολογικός χώρος του Ραμνούντος με τα ιερά της θεάς Νέμεσης και του ιαματικού θεού Αμφιάραου. Η Μακαρία πηγή (κόρη της Δηιάνειρας και του Ηρακλή), της οποίας τα νερά εμπλουτίζουν σήμερα το στίβο του Ολυμπιακού κωπηλατοδρομίου. Το τρόπαιο της μάχης του Μαραθώνα. Τέλος, ο μύθος του μαραθωνοδρόμου και ο Μαραθώνιος δρόμος.

Διαποτισμένος από την ιστορικότητα του τόπου, ως μόνιμος πλέον κάτοικος του Μαραθώνα, άρχισα δειλά δειλά να συγκεντρώνω ιστορικά στοιχεία και μέρα με τη μέρα να έρχομαι πιο κοντά στην αύρα του «μαραθώνιου πεδίου». Έτσι, το έτος 2003 και στις απαρχές των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004, εξέδωσα το πρώτο μου βιβλίο με θέμα «Μαραθώνιος δρόμος 490 π.Χ., 1896, 1906» στην ελληνική και αγγλική γλώσσα. Παραμένοντας πιστός στην ίδια θεματολογία, συνέχισα με ανακοινώσεις σε συνέδρια αλλά και δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά της ιστορίας του Ολυμπισμού, όπως τα: EUROPEAN STUDIES in SPORTS HISTORY και JOURNAL OF OLYMPIC HISTORY.

Η συσσώρευση λοιπόν πλούσιου και αξιόπιστου πλέον υλικού όλα αυτά τα έτη, αλλά και η ωρίμανση της ιδέας του φαινομένου Μαραθώνιος με οδήγησαν σε μια πρωτότυπη μελέτη για τον πρώτο αυτόν Ολυμπιακό Μαραθώνιο του 1896 στην Αθήνα.

Η εργασία αυτή αποτελεί προϊόν πολύχρονης έρευνας. Χωρίς πλατειασμούς αλλά με λεπτομέρειες και ταυτόχρονη ανάδειξη ιστορικών τεκμηρίων, επιχειρεί να προσφέρει στέρεη και αυθεντική ιστορική γνώση, χρήσιμη σ' όσους επιθυμούν να γνωρίσουν τα πραγματικά γεγονότα και το χρονικό του πρώτου ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ των Α' ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ του 1896 στην Αθήνα.

Στο δύσκολο αυτό εγχείρημα αμέριστη ήταν η συμπαράσταση του επιβλέποντος καθηγητή κ. Αναστασίου Αθανάσιο και των μελών κ.κ. Αλμπανίδη Ευάγγελο και Καραθανάση Αθανάσιο προς τους οποίους εκφράζω τις θερμότερες ευχαριστίες μου, όπως και στην Βαρελά Κάντια για τη φιλολογική επιμέλεια. Επίσης στον Γεωργιάδη Κώστα για τις εύστοχες παρατηρήσεις και για το υλικό που μου παραχώρησε για τις ανάγκες της έρευνας. Εκφράζω επίσης την ευγνωμοσύνη μου και προς το Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού Σερρών του Α.Π.Θ., στο οποίο είχα την τιμή να υποβάλω την παρούσα διατριβή.

Σέρρες 16 Νοεμβρίου, 2016

Σταύρος Α. Τσόνιας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σταύρος Α. Τσόνιας: Α' ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1896:
ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ - Η γένεση και το χρονικό»
(Με την επίβλεψη του κ. Αναστασίου Αθανάσιο, Αναπλ. Καθηγητή)

Δεν υπάρχει βιβλίο, μονογραφία ή συλλογικό έργο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες που να μην έχει αναφορά στον πρώτο Ολυμπιακό Μαραθώνιο δρόμο του 1896. Ο Μαραθώνιος και η νίκη του Σπύρου Λούη αποτέλεσαν την κορωνίδα των Α΄ Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Σκοπός της προτεινόμενης διατριβής είναι μέσα από την ιστορικό-θεωρητική επισκόπηση των Α΄ Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 να ανασύρει τα κομμάτια εκείνα που αφορούν στον Μαραθώνιο δρόμο και να συνθέσει εξ αρχής τη γένεση και το χρονικό του. Αξιοποιήθηκαν πρωτίστως τα αρχεία των εφημερίδων, διότι ο τύπος μέσω των μαρτυριών δημοσιογράφων που ως αυτόπτες μάρτυρες παρακολούθησαν οι ίδιοι τον αγώνα, κατέγραψε με λεπτομέρεια συμβάντα και στιγμές που δεν υπάρχουν στα επίσημα αρχεία της Ολυμπιακής Επιτροπής. Η σύγχρονη Αθήνα επωφελείται από τους Ολυμπιακούς Αγώνες για να αναβιώσει την παράδοση, το θρύλο του Φειδιππίδη. Η εξαίρεση λοιπόν των ιππικών αγωνισμάτων αλλά και η ενίσχυση με κάθε τι το Ελληνικό, ήταν βασικά η αιτία να προστεθεί στο πρόγραμμα των αγώνων ο Μαραθώνιος Δρόμος. Από τις πιο ενδιαφέρουσες ενότητες της έρευνας, είναι αυτή που περιγράφει τους προπαρασκευαστικούς και δοκιμαστικούς Μαραθωνίους που προηγήθηκαν των επισήμων, αλλά και τις προσπάθειες των δρομέων να ασκηθούν στη διαδρομή για τη συμμετοχή τους στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο. Σημαντικό κομμάτι της έρευνας αυτής είναι η αναγνώριση της Μαραθώνιας διαδρομής και η ταύτισή της μ' αυτήν του πρώτου Μαραθωνίου με νικητή τον Σπύρο Λούη. Μέσα από τοπογεωγραφικά στοιχεία, επιτόπια έρευνα, σύγκριση χαρτών αλλά και περιγραφές περιηγητών γίνεται η ταύτιση της. Ταυτόχρονα σε ένα δεύτερο επίπεδο, η έρευνα εντοπίζει και αναδεικνύει τις ιστορικές ανακρίβειες, οι οποίες αν δεν αντιμετωπιστούν, κινδυνεύουν να πάρουν διαστάσεις μόνιμης αποτύπωσης στο ιστορικό γίνεσθαι. Οι αυθαιρεσίες, εάν δεν αξιοποιηθούν τα ιστορικά τεκμήρια, τείνουν να αποτελέσουν στοιχεία συγκαλυμμένης προσαρμοστικότητας, συντηρώντας μια μη ορθή ιστορικά καταγραφή και παράθεση των γεγονότων.

Λέξεις κλειδιά: Ολυμπιακοί Αγώνες, Μαραθώνιος δρόμος, Λούης, αφετηρία, διαδρομή.

ABSTRACT

Stavros A. Tsonias: THE FIRST INTERNATIONAL OLYMPIC GAMES: 1896
MARATHON RACE-Genesis and Chronicles
(Under the supervision of Athanasios Anastasiou, Associate Professor)

There is no book, monogram, or collective work about the Olympics that does not make reference to the 1896 First Olympic Marathon Race. The Marathon and the victory of Spyridon Louis have become the highlight of the A' International Olympic Games. The purpose of this thesis, through a historical and theoretical review of the A' International Olympic Games of 1896, is to retrieve those pieces regarding the Marathon Road and to reconstruct from the beginning its birth and timeline. Newspaper files were primarily utilized because the press, by means of testimonies from the journalists who were themselves eyewitnesses, had watched the games and recorded in detail, moments and events that do not exist in the official records of the Olympic Committee. Modern Athens benefits from the Olympics for it revives the tradition and the legend of Pheidippides. The exclusion of the equestrian competitions and the need to support all that is Greek, was instrumental in the addition of the Marathon Race to the schedule. One of the most interesting parts of the research is that which describes the preparation and trials of the Marathon which took place prior to the official race, also, the efforts of the runners to train on the route for their participation in the Olympic Marathon. An important part of this research is the recognition of the Marathon Road, and the identification of the First Marathon's winner, Spyros Louis, which was done through topographical data, fieldwork, traveler's descriptions, and the comparison of maps. Simultaneously, on a second level, the research will identify and highlight the historical inaccuracies, which, if not addressed, risk being permanently captured incorrectly within the historical process. The arbitrariness of historical documents not being used, tend to result in surreptitious adaptable elements, which maintain a non-historical, improper recording of the juxtaposition of the events.

Key words: Olympic Games, Marathon race, Louis, start point, Marathon Road.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	I
ABSTRACT	II
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	III

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικό πλαίσιο αναφοράς	1
Βιβλιογραφική επισκόπηση	4
Δομή και μεθοδολογία	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ - ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Μέρος Α: Οι Α΄ Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες

Οι πρώτες απόπειρες αναβίωσης	14
Ο Coubertin και οι προσπάθειες αναβίωσης	19
Διεθνές συνέδριο των Παρισίων 1894 ..	24

Μέρος Β: Η γένεση του Μαραθώνιου Δρόμου

Η γένεση του Μαραθώνιου - η ιδέα	32
Η θέσπιση του αγωνίσματος	42
Ο ορισμός της απόστασης	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

Οι πρώτοι Μαραθώνιοι δρόμοι	53
Οι Α΄ Πανελλήνιοι Αγώνες	71
Πανελλήνιος Μαραθώνιος δρόμος - η περιγραφή	79
Η πρόσκληση για ένα δεύτερο προκριματικό	84
Οι Β΄ προκριματικοί αγώνες	92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Η αναχώρηση για τον Μαραθώνα	99
Η εκκίνηση	102
Ο μεγάλος τελικός	111
Ο τερματισμός στο στάδιο	116

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ : ΣΥΜΒΟΛΙΚΕΣ & ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ**

Ο θρύλος του αγγελιαφόρου	122
Εθνικοί και ιδεολογικοί συμβολισμοί του Μαραθωνίου	128
Ο Ευρωπαϊκός τύπος για τον Λούη	141
Η καθιέρωση της απόστασης	145
Τα άθλα του Λούη	155

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΑΦΕΤΗΡΙΑ – ΑΠΟΣΤΑΣΗ – ΔΙΑΔΡΟΜΗ
ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ**

Η αφετηρία και η απόσταση.....	168
Η διαδρομή	172

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 181**ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ** 186**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**

Παράρτημα Α: Κατάλογος εικόνων	197
Παράρτημα Β: Επιστολές, αρχεία	212

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικό πλαίσιο αναφοράς

Οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες τελέστηκαν με μεγάλη λαμπρότητα το 1896 στην Αθήνα, με την αποφασιστική συμβολή του Γάλλου βαρώνου Pierre de Coubertin και του Έλληνα Δημητρίου Βικέλα. Τόσο η προσπάθεια αναβίωσης τους όσο και η τέλεσή τους, ακόμη και σήμερα, ασκούν μια παράξενη γοητεία και βρίσκονται στο επίκεντρο πολλών ερευνών. Στο πλαίσιο της ευρύτερης καινοτομίας, που ήταν οι ίδιοι οι Αγώνες, ο Μαραθώνιος Δρόμος αποτέλεσε τη σπουδαιότερη. Εμπνευσμένη υπήρξε η ιδέα του Γάλλου φιλολόγου και ελληνιστή Μισέλ Μπρεάλ να προτείνει τη θέσπιση του Μαραθώνιου Δρόμου. *«Σχεδόν αφ' ης ημέρας ερρίφθη το πρώτον η ιδέα των Αγώνων, πάντες εν Ελλάδι εις αυτό και μόνον εξ όλων των αγωνισμάτων απέβλεψαν κατά πρώτον. Βαθμηδόν δε και κατ' ολίγον εκαλλιεργήθη και ερριζοβόλησεν η ιδέα ότι Έλλην έπρεπε να είναι ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου»*.¹

Πυρήνας αυτής της διατριβής είναι ο Μαραθώνιος Δρόμος. Ο υπότιτλος της παρούσας έρευνας είναι ουσιαστικά αυτό, στο οποίο εστιάζει το συγκεκριμένο πόνημα. Αναζητεί στοιχεία από το παρελθόν, συμπληρώνει τα κενά, εδραιώνει τη γνώση και ισχυροποιεί το «φαινόμενο» Μαραθώνιος. Ο Μαραθώνιος δρόμος είναι το μοναδικό ολυμπιακό αγώνισμα που φέρει όνομα ένα τοπωνύμιο. Ο Κλασικός² - αυθεντικός σήμερα - Μαραθώνιος της Αθήνας, εκτός των τελευταίων ετών, όπου μέσα από χορηγούς κατάφερε να αναζωογονηθεί, δε στηρίχθηκε επαρκώς από την πολιτεία, με αποτέλεσμα η αυθεντική αυτή πρώτη διαδρομή να μην αποτελεί ισχυρό πόλο έλξης για δρομείς και λάτρεις του Μαραθωνίου. Στο πλαίσιο αυτό περιορισμένη ήταν και η συγγραφή βιβλίων με θέμα τον Μαραθώνιο. Τα περισσότερα αποτελούν εκλαϊκευμένα αναγνώσματα, παρά ώριμες ερευνητικές προσπάθειες.

¹ Άννινος, Χαράλαμπος: «Περιγραφή των αγώνων», στο: Πιερ ντε Κουμπερτέν, Τιμολέοντος Φιλήμονος, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Άννινος: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 77π.Χ. – 1896*. Μέρος Β'. Κ. Μπεκ, Εν Αθήναις 1896 (επανεκδοση 2003), σ.39-40.

² Το έτος 2015 μετονομάστηκε από κλασικός σε αυθεντικός Μαραθώνιος. www.athensauthenticmarathon.gr. (Προσπελάστηκε 9.11.2015). «*Το νέο όνομα του αγώνα μας, είναι "Μαραθώνιος Αθήνας. Ο Αυθεντικός"*. Ένα όνομα που καταγράφει με πολύ πιο σωστό και σαφή τρόπο την μοναδική παγκόσμια θέση της εθνικής μας παρουσίας. Δεν είμαστε απλά ένας Κλασικός Μαραθώνιος των 42.195μ., αλλά ο μοναδικός πάνω στην αυθεντική διαδρομή από το Μαραθώνα στην Αθήνα. Είμαστε ο Αυθεντικός Μαραθώνιος».

Στον αντίποδα, ο Μαραθώνιος της Βοστώνης ένας από τους μακροβιότερους, δεν έπαψε ποτέ να διοργανώνεται και να γιγαντώνεται. Στην Ελλάδα η έλλειψη ιδεολογικής κατεύθυνσης είχε ως αποτέλεσμα παρά την περιφανή νίκη του Λούη στον απόηχο ακόμη των αγώνων του 1896, να κινδυνεύσει με διακοπή η διεξαγωγή του Μαραθωνίου, όταν φωνές και δημοσιεύματα, μεταξύ αυτών και του Χρυσάφη, τον χαρακτήριζαν ως «*βάρβαρο και απάνθρωπο αγώνισμα*».³

Δεν υπάρχει βιβλίο, μονογραφία ή συλλογικό έργο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες που να μην έχει αναφορά στον πρώτο Ολυμπιακό Μαραθώνιο δρόμο του 1896. Ο Μαραθώνιος και η νίκη του Σπύρου Λούη αποτέλεσαν την κορωνίδα των Α΄ Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Μαραθώνιος αποκτά χαρακτήρα εθνικό, παρ' όλο που αποτελεί νεοεισερχόμενο αγώνισμα και δρόμο αντοχής εκτός σταδίου. «*Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ Δρόμος είναι το κατ' εξοχήν εθνικόν αγώνισμα. Το γέρας πρέπει να μείνη ελληνικόν του δρόμου τούτου, εις τον οποίον διεκρίθησαν Έλληνες και απηθανατίσθη ο γέρων Αθηναίος, ο οποίος οδεύσας ανενδότως το μήκος του δρόμου μόλις επρόφθασε να αναγγείλη εις τους συμπολίτας του την νίκην του Μαραθώνος και η ζωή τον εγκατέλειψε*».⁴

Για την Ελλάδα η αναβίωση φαντάζει ως ιστορική συνέχεια του ελληνισμού. Το παρόν συναντά την αρχαία ελληνική κληρονομιά της οποίας σημαντικό μέρος ήταν οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες, «*Η νίκη ιδίως του Μαραθωνίου δρόμου, ήτις διά τοσούτον ευγενών και γλυκυτάτων όσον υψηλοφρόνων παραδόσεων σχετίζει ημάς μετά της αθανάτου προγονικής ιστορίας μας, απομείνασα εις ημάς διά του κατορθώματος της Παρασκευής γαργαλίζει την εθνικήν ημών περιφιλαυτίαν και φέρει ημάς εις το να μακαρίζωμεν εκείνους οτινές ήσαν οι αίτιοι της ανασυστάσεως των Αγώνων της Ολυμπίας, ίνα αναδειχθώσι συνεχιζόμενα παρ' ημίν τα προγονικά κλέα και αναρριπισθή ούτω η εθνική ημών φιλοδοξία και υπερηφάνεια*».⁵

Υμνείται η νίκη στον Μαραθώνιο και ο ίδιος ο Λούης γίνεται κομιστής της νέας εθνικής νίκης, που συνδέεται με πανανθρώπινες αξίες και φιλειρηνικά ιδανικά.⁶

³Βλέπε λεπτομέρειες στην ενότητα: «Η καθιέρωση της απόστασης». Για τη «βαρβαρότητα» του Μαραθωνίου Βλ. επίσης: *Εστία*, 17.4.1911, *Ακρόπολις*, 2.6.1930, & 13.10.1930. Η νίκη του Στέλιου Κυριακίδη στον Μαραθώνιο της Βοστώνη το 1946 ήταν μια χρυσή ευκαιρία της ανάδειξης και ενίσχυσης, του κοινωνικού προφίλ του Μαραθωνίου. Ο Στέλιος Κυριακίδης μετά τον αγώνα έμεινε για περίπου έναν μήνα στην Αμερική, αποσκοπώντας στη συγκέντρωση βοήθειας για την Ελλάδα. Τελικά το ποσό που κατάφερε να συγκεντρώσει έφθασε τα 250.000 δολάρια, ενώ η οικογένεια Λιβανού έστειλε δύο πλοία με είδη πρώτης ανάγκης (τρόφιμα, ρούχα και φάρμακα). Η βοήθεια αυτή ονομάστηκε «Πακέτο Κυριακίδη».

⁴*Το Άστυ*, 12.2.1896:3 αρ. φύλ.1879.

⁵*Εστία*, 1.4.1896:1 αρ. φ. 33. Μαρκεζίνης, Βασίλειος: «ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ», *Τα Ολύμπια*, 6.4.1896:1 αρ. φ. 22.

⁶*Πρωία*, 30.3.1896. «*Της ευγενεστάτης και σεμνοτάτης νίκης της Ελλάδος εις διεθνείς αγώνες ειρήνης, εις τους αγώνας εκείνους της αμίλλης σώματος και πνεύματος, τους οποίους η αρχαία Ελλάς εθεώρησε ως τους ιερώτερους και είχε περιβάλλει δια θείας αίγλης*». *Άστυ*, 29.3.1896. «*Μυστηριώδης τελείται μεταξύ του αρχαίου*

Η μεγάλη νίκη του Λούη ξεσήκωσε όχι μόνο εθνικό παραλήρημα αλλά έγινε και η αιτία ώστε στα επινίκια, στο πρόγευμα που παρέθεσε ο Δήμος Αθηναίων στην Κηφισιά προς τιμή του Διαδόχου για την εξαιρετική διοργάνωση και περάτωση των αγώνων, να προταθεί από τον Φιλήμονα η μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα. [...]«Οι ολυμπιακοί αγώνες μέλλουσι να καταστήσιν εφεξής ίδρυμα εθνικόν και θεσμός αιώνιος...».⁷ Αναφορές υπάρχουν και για την Αυτού Υψηλότητα τον Βασιλέα. [...]«Δεν σας αποχαιρετίζω, σας λέγω εν τω επανιδείν ... όπως θέλουσιν ορίση οι ξένοι την χώραν ημών ως ειρηνικόν εντευκτήριον των εθνών και μόνιμον πεδίον των ολυμπιακών Αγώνων...».⁸

Ο Λούης γίνεται εθνικό σύμβολο, ο πρώτος αθλητής-ήρωας, ένα πρότυπο που θα κυριαρχήσει μέσα στον 20ό αιώνα. Σύμβολο από εκείνα που η «μικρά Ελλάς» χρειαζόταν για να κατοχυρώσει στα μάτια των ξένων το ένδοξο παρελθόν της.⁹ «... ο ευτυχής νικητής αυτής της ημέρας για πάντα διάσημος, θα τιμάται εξ ίσου με τους αρχαίους ήρωες».¹⁰

Ο Μαραθώνιος θεσπίσθηκε και από τότε πραγματοποιείται έχοντας κερδίσει παγκόσμια λάμψη. Το αγώνισμα αυτό συνέδεσε το όνομά του με κάθε δραστηριότητα που απαιτεί αντοχή, δύναμη, θέληση, κατάθεση ψυχής, διάρκεια κι υπομονή.

και του νέου κόσμου επικοινωνία και η φαντασία ίπταται προς κόσμους μυθικούς και η καρδιά πάλλει ευγενείς παλμούς και ο ενθουσιασμός πληροί τα στήθη όλων».

⁷ Άστν, 5.4.1896. [...]«ότι εις τους προσεχώς άλλους τελεσθησομένους, εν ταις Αθήναις, Ολυμπιακούς Αγώνας επιστρέψει επιτυχία, πληρεστέρα ...». Φιλήμονας, Τιμολέων: [Κείμενο χωρίς τίτλο], στο: Πιερ ντε Κουμπερτέν, Τιμολέοντος Φιλήμονος, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Άννινος: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 77π.Χ. – 1896*. Μέρος Β΄. Κ. Μπεκ, Εν Αθήναις 1896 (επανέκδοση 2003), σ.61.

⁸ Σκριπ, 1.4.1896, σ.2. *Ημέρα*, 2.4.1896: αρ. φύλ.2037.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η εργασία ακολουθεί το Ιουλιανό ημερολόγιο. Όπου αναφέρονται διπλές ημερομηνίες είναι και του Γρηγοριανού ημερολογίου (διαφορά 12 ημερών), που ίσχυε στην Κεντρική Ευρώπη την περίοδο που εξετάζουμε.

⁹ Κουλούρη, Χριστίνα: *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνίας, Γυμναστικά και Αθλητικά σωματεία 1870-1922*. Αθήνα 1997, σ.114.

¹⁰ Lemaigre, Edouard: “Les J.O.”. *Monde* (quot.), 7.5.1896, n.126. «Μέσα σ’ αυτή τη μεγάλη επισημότητα των Ολυμπιακών Αγώνων, οι Έλληνες θυμήθηκαν από ποιους κατάγονται, κατάλαβαν ότι είχαν μια βαριά ολόκληρη διαδοχή να φέρουν και μια κληρονομιά δόξας να διαφυλάζουν, το έκαναν γενναιόψυχα και το σεβάστηκαν».

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Δεν υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία με πλούσια αναφορά στον Μαραθώνιο Δρόμο. Η ερευνητική δραστηριότητα γι' αυτό το θέμα στην Ελλάδα είναι φτωχή και απουσιάζουν έρευνες και εκδόσεις γι' αυτό το θέμα. Όσες υπάρχουν, τόσο στη ξένη όσο και στην Ελληνική βιβλιογραφία, βρίσκονται ως μικρή ενότητα σε έργα που αφορούν στους Ολυμπιακούς Αγώνες, με αναφορά μόνο στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο της 29^{ης} Μαρτίου.

Στην Ελληνική βιβλιογραφία τα περισσότερα έργα αποτελούν εκλαϊκευμένα αναγνώσματα με μονομερή παράθεση γεγονότων. Στηρίζονται κυρίως σε δύο εφημερίδες της εποχής, τις «Ακρόπολις» και «Άστυ» και περιγράφουν μόνο την ημέρα του Μαραθωνίου. Γραμμένα κυρίως από δημοσιογράφους, που δεν έχουν καμία σχέση με την ιστορική επιστήμη, ούτε ως προς την επιστημονική τους κατάρτιση, ούτε ως προς την επαγγελματική τους θέση (Μωραΐτης, Κοντογιαννίδης, Μαμουζέλος, Θεοδωρακόπουλος).

Το πρώτο ουσιαστικά βιβλίο που αναφέρεται εξ ολοκλήρου στον Σπύρο Λούη, στη ζωή του αλλά και στη νίκη του, είναι του Ζαγκλή (1972). Ένας τιμητικός τόμος για τη συμπλήρωση 100 ετών από τη γέννηση του, έκδοση του Δήμου Αμαρουσίου. Το βιβλίο, μέσα κυρίως από τα γραφόμενα της εφημερίδας «Άστυ», καταγράφει τον Ολυμπιακό Μαραθώνιο Δρόμο.

Ο Συμεωνίδης στο βιβλίο του «Σπύρος Λούης η αληθινή του ιστορία», επιχειρεί τη συγγραφή και έκδοση της αληθινής ιστορίας - βιογραφίας του - όπως την εξιστόρησε η χήρα του γιου του Γιώργου Λούη, Ευτυχία, που γηροκόμησε τον Ολυμπιονίκη. Η έκδοση συνοδεύεται από πλούσιο ανέκδοτο φωτογραφικό υλικό και αποτελεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της ζωής του Λούη.

Κατά καιρούς εμφανίζονται διάφορες συγγραφικές απόπειρες, οι οποίες κινούνται περισσότερο στο πλαίσιο επιμέλειας κειμένων ή αναδημοσίευσης όπως των: Γιώτη-Μαράτου (2004), Βλάχου (2010), Μακφαϊνλ (2012). Ουσιαστικά το πρώτο αμιγές βιβλίο με αναφορά στον Μαραθώνιο Δρόμο είναι του Τσόνια (2003) στην ελληνική και αγγλική έκδοση, όπου περιγράφονται οι Μαραθώνιοι των ετών 1896 & 1906.

Δύο αξιόλογες προσπάθειες αποτελούν και τα βιβλία των Αθανασόπουλου (2005) και Εμίρη (2004) με πλούσιο φωτογραφικό υλικό, που περιγράφουν διαχρονικά την ιστορία του Μαραθωνίου με αναφορές κυρίως στους σύγχρονους Έλληνες μαραθωνοδρόμους. Στο νέο του βιβλίο σε αγγλική έκδοση ο Μαμουζέλος (2014) αφηγείται με γλαφυρό τρόπο, με πλούσιο φωτογραφικό υλικό και ντοκουμέντα την ιστορία του αυθεντικού δρόμου της

ιστορίας και της δόξας, που ξεπερνά τα όρια της Ελλάδας και γίνεται «σκοπός ζωής» για χιλιάδες ξένους δρομείς κάθε χρόνο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ενότητα του βιβλίου των Kluge, Cierpinski (1986) για τον Μαραθώνιο του 1896 και την επίσκεψή τους στον Μαραθώνα.

Οι David Martin και Roger Gynn (2000), *“The Olympic marathon”*, πηγαίνουν πέρα από τα στατιστικά στοιχεία για να προσφέρουν στους αναγνώστες ένα ζωντανό χρονικό του Μαραθωνίου και αξέχαστες στιγμές των δρομέων. Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τον πρώτο αυτόν Μαραθώνιο του 1896 συναντάμε και στα βιβλία των: Lovvet, C. (1997) *“Olympic Marathon: A centennial history of the Games most storied race”*, Phillips B, & Gynn, R. (1996) *“100 years of the Olympic marathon”* και Mallon, B. (1998), *“The 1896 Olympic Games Results for All Competitors in All Events, with Commentary”*.

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε πρωτογενείς πηγές, αξιοποιώντας όλα τα συναφή με το θέμα αρχεία και βιβλία καθώς και τη σχετική αρθρογραφία της εποχής. Κατά κύριο λόγο όμως, ένα μεγάλο μέρος των πληροφοριών αντλήθηκε από τα αρχεία των εφημερίδων. Οι πιο γνωστές ημερήσιες αθηναϊκές εφημερίδες εκείνης της εποχής ήταν: η «Εστία» (Διευθυντής ο Γεώργιος Δροσίνης) η «Ακρόπολις» (του Βλάση Γαβριηλίδη), Το «Άστυ», η «Πρωία», η «Εφημερίς», η «Νέα Εφημερίς», η «Επιθεώρησις», το «Σκριπ», η «Παλλιγενεσία», οι «Καιροί», η «Σφαίρα» και η πολιτικοσατιρική εφημερίδα «Αγών». Από τις εβδομαδιαίες, δημοφιλέστατος ήταν ο «Ρωμιός», η πρωτοποριακή «Εφημερίς των Κυριών» της Καλλιρόης Παρρέν καθώς επίσης και «Τα Ολύμπια»¹¹ (Εβδομαδιαία Αθηναϊκή Επιθεώρησις εικονογραφημένη) με διευθυντή τον Χαράλαμπο Άννινο. Κάθε τεύχος, εκτός από την κανονική ύλη, συνοδεύεται και από «δελτίο», στο οποίο υπάρχουν σελίδες επικαιρότητας και διαφημίσεις. Του Ολυμπιακού Αγώνος καλύπτει και η «Ατλαντίς», εφημερίδα της ομογένειας της Αμερικής.

Ο προαναφερθείς έντυπος τύπος της περιόδου 1894-1896 αναγνώστηκε όλος και αξιοποιήθηκε πλήρως, ιδιαιτέρως δε ο μήνας Μάρτιος (1896). Θα πρέπει να σημειωθεί η μέγιστη βοήθεια της ψηφιοποίησης των εφημερίδων, που διευκόλυνε την πρόσβαση σε πολύτιμο ειδησεογραφικό υλικό της εποχής. Το υλικό αυτό αναζητήθηκε κατά κύριο λόγο στο ψηφιακό υλικό της Βιβλιοθήκης της Βουλής (<http://catalog.parliament.gr/>) και στα αρχεία εφημερίδων, που τμήμα της στεγάζεται στο καπνεργοστάσιο Λένορμαν.

¹¹ Το πρώτο φύλλο των Ολυμπίων κυκλοφορεί την 11-11-1895 με εκδότες τους Χ. Άννινο, Νικόλαο Λάσκαρη, Ν. Ιγγλέση, ως συνέχεια της διακοπείσας Εικονογραφημένης «Εστίας». Μεγάλο μέρος της ύλης καλύπτει θέματα επικαιρότητας γύρω από τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Τα Δελτία της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques, που μετονομάστηκαν σε Les Jeux Olympiques από το αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης και της ΔΟΕ στη Λωζάνη, αποτέλεσαν βασική πηγή πληροφοριών σε ότι αφορά στα προγράμματα των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896.

Ξένες εφημερίδες έστειλαν ανταποκριτές για να καλύψουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως η Tribune της Νέας Υόρκης, της οποίας το ρεπορτάζ ανέλαβε η αμερικανίδα δημοσιογράφος Miss Botler. Η γαλλική Le Figaro έστειλε, ως ανταποκριτή, τον Hogoes Le Roox. Ο Larroomet του γαλλικού Le Temps και ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος, που ήρθε ως ειδικός ανταποκριτής της Die Née Freie - Presse της Βιέννης. Το ιταλικό φύλλο Illustrata έστειλε τον Emilio Potzoli, που έφερε μαζί του και δύο μεγάλες φωτογραφικές μηχανές «χάριν του έργου του». Για τη Revue Encyclopedique έγραψε με το ψευδώνυμο «Αγάθων» ωραιότατα κείμενα ο Γάλλος συγγραφέας και πολιτικός Charles Moreas, ο οποίος ήρθε στην Ελλάδα με την ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Ρέσσελ¹² της Γαλλικής εφημερίδας «Βέλος», ο Σμαλ, ανταποκριτής πολλών Βιεννέζικων εφημερίδων κ.α. Τα τεκμήρια του έντυπου τύπου του εξωτερικού αυτής της περιόδου αναζητηθήκαν και μελετήθηκαν, χωρίς να παρουσιάζουν όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον ή να έχουν να προσθέσουν κάτι παραπάνω από τον εγχώριο έντυπο τύπο των ημερών εκείνων. Παρ' όλα αυτά, με τον δικό τους τρόπο δίνουν και αυτά το κλίμα των ημερών εκείνων άλλοτε με ανταποκρίσεις και άλλοτε με αναδημοσιεύσεις. Τα περιοδικά του μηνός Απριλίου Century, Scribner και St.Nicholas περιγράφουν και αυτά τους αγώνες με καλλιτεχνικά εικονογραφημένα άρθρα.

Η βιβλιογραφία για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων είναι ευρύτατη σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο. Αναφέρονται εντελώς ενδεικτικά: Ταρασουλέας, Θ. «Ολυμπιάδες στην Αθήνα 1896-1906», Φιλίππου, Ε. «*Η ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων 1896-2000*», Μαρκοπούλου, Ζ. «*Αθήνα η Κοσμόπολις: Η Αθήνα του 1896 από το γαλλικό τύπο*», Γράψα, Ε. «*Η Ελλάδα πάντα μπορεί... Αθήνα 1896. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ο Τύπος της εποχής*», Καποδίστριας, Α. «*Η οργάνωση και η επιτέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896*», Michael Llewellyn Smith «*Οι Ολυμπιακοί του 1896 στην Αθήνα: η γένεση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων*». Πολίτης Ν. «*Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896, όπως τους έζησαν τότε οι Έλληνες και οι ξένοι*», Σαρλ

¹² Εστία, 19.3.1896: 3, αρ. φυλ. 19. «Αφίχθη χθες ο κ. Ρεσσέλ ανταποκριτής της γαλλικής εφημερίδος «Βέλος» και αγωνιστής εις το κολύμβημα και τους δρόμους. Επίσης χθες αφίχθη ο κ. Σμαλ ως ανταποκριτής πολλών βιεννέων εφημεριδών και αγωνιστής του Μαραθωνίου δρόμου».

Μωρράς (Charles Maurras), «Αθήνα 1896: οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες» Καρδάσης, Β. «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα 1896-1906».

Μια στοχαστική διερεύνηση του θέματος των Ολυμπιακών Αγώνων βασισμένη σε επιμελή συγκέντρωση τεκμηρίων αποτελεί το έργο των David Young, “*The Modern Olympics: a Struggle for Revival*” και Konstantinos Georgiadis “*Olympic Revival, The Revival of the Olympic Games in Modern Times*”.

Στο έργο του “*This Great Symbol. Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games*”, ο Mac Allon με διεισδυτική ματιά και φιλοσοφική διάσταση αναφέρεται στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Θα πρέπει να μνημονευθούν και κάποια έξοχα βιβλία τα οποία αποτέλεσαν όχι μόνο χρήσιμη πηγή πληροφοριών αλλά και ιδεών των: Ελευθέριος Σκιαδάς, «*Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία 1894-2004*». Χριστίνα Κουλούρη (επιμ.), «*Αθήνα, πόλη των Ολυμπιακών αγώνων 1896-1906*» Τέλος το πολύτιμο έργο του Ιωάννης Χρυσάφη «*Οι σύγχρονοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες*».

Ένας μεγάλος όγκος σημαντικών πληροφοριών, που αφορούν στην ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, συγκεντρώθηκε μέσα από άρθρα που παρέχονται από δυο σημαντικές οργανώσεις, τη Διεθνή Εταιρεία Ολυμπιακών Ιστορικών ISOH (International Society of Olympic Historians) με έτος ίδρυσης το 1991, που εκδίδει το περιοδικό *Journal of Olympic History* και το Διεθνές κέντρο Ολυμπιακών Σπουδών (International Centre for Olympic Studies) στο Οντάριο του Καναδά, που εκδίδει το περιοδικό *Olympika*. Πρόσφατα σε Ευρωπαϊκό επίπεδο η ίδρυση της CESH έρχεται να συμπληρώσει τις ιστορικές διαδρομές των Ολυμπιακών Αγώνων με την έκδοση του EUROPEAN STUDIES in SPORTS HISTORY. Αξιοποιήθηκε επίσης το δοκιμασμένο στο χρόνο “*The International Journal of Olympic Studies*”, καθώς και ερευνητικά άρθρα ιστορικών του Ολυμπισμού, όπως οι John Lukas, Norbert Müller, Karl Lennartz και άλλοι. Το ογκώδες έργο του Κουμπερτέν (επιμέλεια Norbert Müller, ΔΟΕ 2000), Pierre de Coubertin, “*Olympic Memoirs*” αλλά και η ενδιαφέρουσα αλληλογραφία του Μπρεάλ στο Georgiadis, Konstantinos, “*Die ideengeschichtliche Grundlage der Erneuerung der Olympischen Spiele im 19*”.

Αρκετές περιγραφές των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 βρίσκονται και σε Λευκώματα. Από αυτές παρατίθενται όσες αξιοποιήθηκαν: «*Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π.Χ. – 1896*». Μέρος Α' «*Οι αγώνες εν τη αρχαιότητι*» υπό Σπ. Λάμπρου και Ν. Πολίτου μετά προλόγου

υπό Τιμ. Φιλήμονος και Μέρος Β' Οι Ολυμπιακοί αγώνες 1896, υπό Δ. Κουμπερτέν, Τιμ. Φιλήμονος, Ν. Πολίτου και Χαρ. Αννίνου, Αθήνα 1896. «*Το δεκαήμερον των Ολυμπιακών αγώνων*» του Παρασκευόπουλου, «*Οι πρώτοι εν Αθήναις διεθνείς Ολυμπιακοί αγώνες του 1896*», του Αργυρού. «*Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνας του 1896: Πανελλήνιον Εικονογραφημένον Λεύκωμα*», εκ του Τυπογραφείου της Εστίας, των Κ. Μάϊσνερ και Ν. Καργαδούρη και το «*Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*», του Σκόκου.

Ιδιαίτερα χρήσιμο φάνηκε και το πρόγραμμα περιήγησης της Google Scholar. Επίσης, μέσα από το περιβάλλον πρόσβασης των πηγών που παρείχε η ΑΡΓΩ (βάσεις δεδομένων και βιβλιοθήκες) δόθηκε η δυνατότητα πρόσβασης σε βιβλιογραφικές πηγές πληροφοριών που διατίθενται στην Ελλάδα και σ' όλο τον κόσμο. Αξιοποιήθηκε η Ανέμη (Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών, Ανοικτή Εκπαίδευση), ειδικά προγράμματα των Ολυμπιακών Αγώνων από το Αρχείο ΕΛΙΑ (Ελληνικό Λογοτεχνικό & Ιστορικό Αρχείο), το Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, παλαιά Βουλή) καθώς και τα αρχεία της Γενναδίου βιβλιοθήκης και της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής (Ε.Ο.Ε).

Ένα μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας, τόσο της αναφερόμενης όσο και της βοηθητικής με επεξηγήσεις και παραθέματα, παρατίθεται και ως σημειώσεις σελίδας, αλλά και ως βιβλιογραφικές παραπομπές στο κεφάλαιο της βιβλιογραφίας. Όπου κρίθηκε αναγκαίο, παρατέθηκαν αυτούσια μεγάλης έκτασης δημοσιεύματα πρωτογενών πηγών απαραίτητα, διότι εμπεριέχουν πλούτο σημαντικών πληροφοριών, παρέχοντας ταυτόχρονα και τη δυνατότητα διείσδυσης στην ατμόσφαιρα της εποχής, αλλά και στην προσωπικότητα των ίδιων των πρωταγωνιστών.

Δομή και μεθοδολογία

Κύριοι προβληματισμοί. Η σημερινή απόσταση του Μαραθωνίου εδραιώθηκε στα 42.195 μέτρα στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1924 στο Παρίσι. Για τον πολύ κόσμο όμως, η απόσταση αυτή λανθασμένα ταυτίζεται με αυτήν του Μαραθωνίου των Α΄ Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων του 1896.

Συχνό είναι το φαινόμενο να εμφανίζονται αντιφατικές πληροφορίες, τόσο στα έντυπα της εποχής όσο και σε αυτά των τελευταίων δεκαετιών. Ιδιαίτερα δε στις ιστοσελίδες του κυβερνοχώρου και μάλιστα σε αρκετές επίσημες.¹³ Το ίδιο συμβαίνει και με τις περισσότερες, μη επίσημες, ιστοσελίδες αθλητικού περιεχομένου, που στις αναφορές τους στον πρώτο αυτό Μαραθώνιο αναγράφουν την απόσταση ως 42.195 μέτρα και τον αριθμό των δρομέων εσφαλμένα. Σύμφωνα με την εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα, «ήταν ένας από τους 25 άνδρες που έλαβαν μέρος στον Μαραθώνιο στους Αγώνες του 1896».¹⁴ Κατά τον Μανιτάκη¹⁵ οι δρομείς ήταν 16, 4 ξένοι και 12 δικοί μας. Ο Lovett¹⁶ κάνει λάθος στον αριθμό των δρομέων και τους 12 Έλληνες δρομείς τους αναφέρει να τρέχουν στις 10 Μαρτίου. Ο Ζαγκλής συγχέει τον δεύτερο προκριματικό με τον Μαραθώνιο συμπεριλαμβάνοντας και τους ξένους δρομείς.

Προβληματίζει το γεγονός ότι ακόμα και στις σχολικές εργασίες (project) των ελληνοπαίδων, που υλοποιήθηκαν στο διάστημα ανάληψης των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα (Αθήνα 2004), στις αναφορές τους στον πρώτο Μαραθώνιο και τον Σπύρο

¹³ Το κείμενο στην επίσημη ιστοσελίδα της ΕΘΝΟΑ (Εθνική Ολυμπιακή Ακαδημία της Ελλάδας), από όπου και παρατίθεται απόσπασμα, βρίθκει ανακριβειών και λαθών. *Η ιδέα να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα των αγώνων η "φοβερή κούρσα" του μαραθωνίου, δεν ήταν του βαρόνου Πιέρ ντε Κουμπερτέν. Ο Γάλλος φιλόλογος Ελληνιστής Μισέλ Μπρεάλ πρότεινε στον Κουμπερτέν να θέσει σε δοκιμασία τους σύγχρονους αθλητές στη θρυλική απόσταση Μαραθώνα – Αθήνα. Από τη Μάχη του Μαραθώνα εμπνεύστηκε το πιο ένδοξο από τα Ολυμπιακά αγωνίσματα. Ο Μαραθώνιος Δρόμος! Αρχικά, τότε, ο Κουμπερτέν δίστασε... Δεν ήξεραν τα όρια της ανθρώπινης αντοχής και ο θάνατος, τότε, του οπλίτη που μετέφερε το μήνυμα της νίκης στην Αθήνα από το Μαραθώνα, όσο και αν ήταν ένας θρύλος προκαλούσε ανησυχίες. Ο Πιέρ ντε Κουμπερτέν δέχτηκε τελικά την ιδέα, αλλά αποφάσισε πριν από την έναρξη των αγώνων να πραγματοποιήσει μια γενική «πρόβα»! Δύο μήνες πριν από τους Αγώνες, δύο εθελοντές ξεκίνησαν στις 8 το πρωί από τον Μαραθώνα με κατεύθυνση την Αθήνα. Έφτασε μόνο ο ένας, 4 ώρες αργότερα, σε άσχημη κατάσταση! Είχε διανύσει τα 42 χιλιόμετρα από το Μαραθώνα έως την Αθήνα. Η ιστορία δεν συγκράτησε το όνομά του, αλλά είχε αποδείξει πως το κατόρθωμα αυτό ήταν πραγματοποιήσιμο! Έτσι, στις 10 Απριλίου 1896, δόθηκε η εκκίνηση στους 30 δρομείς που ήταν γραμμένοι για τον πρώτο ολυμπιακό μαραθώνιο της σύγχρονης ιστορίας.* <http://hoa.org.gr/?p=4417> (προσπελάστηκε 21.9.2015). Το κείμενο υπογράφει η Ιλεάνα Κλοκώνη, Δ/τρια Εθνικής Ολυμπιακής Ακαδημίας της Ελλάδας.

¹⁴ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/348685/Spyridon-Louis>. He was one of as many as 25 men who entered the Marathon at the 1896 Games. "The Olympic Games," by Miss Maynard Butler, in *Outlook* 30, 1896. "The runners from Marathon were to leave that place, twenty-four and three quarter miles away".

¹⁵ Μανιτάκης, Παύλος: *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*. Αθήνα 1962, σ.61.

¹⁶ Lovett, Charlie: *Olympic Marathon. A Centennial History of the Games' Most Storied Race*, Westport, Connecticut: Praeger Publishers, 1997, p.4.

Λούη, η απόσταση συχνά εμφανίζεται 42 χιλιόμετρα ή 42.195 μέτρα, αντί του ορθού που είναι 40 χιλιόμετρα.

Στο βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας¹⁷ της Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, αντλούμενο από το Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό της Εκδοτική Αθηνών (1986), το κείμενο 5 με τίτλο «Βιογραφία του Σπύρου Λούη» γράφει: «*Το αγώνισμα τελέστηκε στις 10 Απριλίου (παλιό ημερολόγιο: 28 Μαρτίου 1896) από το Μαραθώνα προς την Αθήνα (απόσταση 42.152 μ.) και πήραν μέρος σ' αυτό άλλοι 12 Έλληνες*». Στο πρόγραμμα των αγώνων, όπως παρατίθεται από τον Χρυσάφη¹⁸ αναγράφεται ο Μαραθώνιος με τα σωστά χιλιόμετρα (40 χιλ.). Σε άλλη του όμως αναφορά στο ίδιο έργο, αναφέρει την απόσταση του δρόμου 42 χιλιόμετρα και 263 μέτρα ή 26 αγγλικά μίλια και 385 γυάρδες. Παραπλήσια αναφορά εμφανίζεται και στο ημερολόγιο Σκόκου,¹⁹ όπου ο Μαραθώνιος αναγράφεται ως δρόμος 42 χιλιομέτρων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ιστορικής αυθαιρεσίας αποτελεί η ίδια η πόλη του Μαραθώνα. Στην κεντρική πλατεία η Δημοτική αρχή τοποθέτησε επιγραφή σύμφωνα με την οποία οι δρομείς του Μαραθωνίου (1896) ξεκίνησαν από εκεί, καθώς και μαρμάρινο κολωνάκι, οδοδείκτη, με τον αριθμό 41. Τόσο η απόσταση (41) όσο και το σημείο εκκίνησης του πρώτου Μαραθωνίου είναι λάθος. Ένα παράδοξο επίσης στην ολυμπιακή ιστορία είναι η υιοθέτηση εκ μέρους της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ) της αναγραφής ως τρίτου νικητή του Μαραθωνίου του Ούγγρου Κέλνερ, αντί του τερματίζοντος τρίτου νικητή Σπύρου Μπελόκα. Δεν υπάρχει πουθενά καταγεγραμμένο το γεγονός του «αποκλεισμού» του, παρά μόνο σε μια αναφορά γερμανού δημοσιογράφου της εποχής αμφιβόλου προέλευσης.

Δεν είναι λίγα τα λάθη που εντοπίζονται και σε εικονιστικό υλικό. Φωτογραφία του Μαραθωνίου,²⁰ από τη Μεσοολυμπιάδα του 1906, αναφέρεται λανθασμένα στον Μαραθώνιο του 1896. Σε σχέδιο του Γάλλου F, Gaillard με θέμα τον τερματισμό του Λούη

¹⁷ Στο ίδιο βιβλίο, της Α' Γυμνασίου, δύο κείμενα πιο κάτω, κείμενο 7 με τίτλο «Ο Σπύρος Λούης και οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες» αναφέρει: «*εκκίνηση του Μαραθωνίου δρόμου, του πιο δημοφιούς αθλήματος, είχε προγραμματιστεί για τις 2 το μεσημέρι της Παρασκευής 29 Μαρτίου*». Διαφορές στα δύο κείμενα εκτός από την ημερομηνία υπάρχουν στην απόσταση.

¹⁸ Χρυσάφης, Ιωάννης: *Οι σύγχρονοι Διεθνείς ολυμπιακοί Αγώνες*. Βιβλιοθήκη της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων. Τόμος Α': εν Αθήναις 1930, σ.299.

¹⁹ [...] «και πρόκειται να διανύσωσι δρόμον 42 χιλιομέτρων από της αφετηρίας μέχρι του τέρματος εν τω Σταδίω προ της σφενδόνης». «Οι εν Αθήναις Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 και οι Έλληνες Ολυμπιονίκες». *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*. Αθήνα 1897, σ.38.

²⁰ Το περιοδικό OLYMPIKA, σε άρθρο του που αφορά στην παρουσίαση του βιβλίου του Lovett, Charlie: Olympic Marathon η λεζάντα της εικόνας "The commencement of Olympic marathon history - Marathon, Greece 1896, in: OLYMPIKA, Reviewed by Scott G. Martyn, International Centre for Olympic Studies, The University of Western Ontario, London, Canada. Volume VI – 1997, p.129-136.

στο Παναθηναϊκό στάδιο, στη λεζάντα της φωτογραφίας, λανθασμένα αποδίδεται ο τερματισμός στον Λούη, ενώ αυτός που τερματίζει είναι ο Βασιλάκος.²¹

Σκοπός και επιμέρους στόχοι της μελέτης. Οι παραπάνω διαπιστώσεις, οι οποίες εκφράζουν και συνοψίζουν την τρέχουσα ερευνητική δραστηριότητα οδηγούν στην ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της προτεινόμενης διατριβής είναι, μέσα από την ιστορικό-θεωρητική επισκόπηση των Α' Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, να ανασύρει τα κομμάτια εκείνα που αφορούν στον Μαραθώνιο δρόμο και να συνθέσει εξ αρχής τη γένεση και το χρονικό του.

Οι βασικές κατευθύνσεις της έρευνας είναι η ανάδειξη:

- του πλαισίου μέσα στο οποίο οι εμπνευστές του Μαραθωνίου δημιούργησαν τις συνθήκες για τη θέσπισή του.
- της ιστορικότητάς του Μαραθωνίου παρουσιάζοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα του χρονικού και της εξέλιξής του.
- των ιστορικών ανακριβειών, αυθαιρεσιών και η αποκατάστασή τους.

Η προτεινόμενη διδακτορική διατριβή διαρθρώνεται στα παρακάτω βασικά μέρη:

Στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύονται οι θεματικές ενότητες της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων και της γένεσης του Μαραθωνίου δρόμου. Στο πρώτο μέρος η εργασία κινείται ιστοριογραφικά στον άξονα της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, αναδεικνύοντας το πλαίσιο και τις συνθήκες της τέλεσής τους. Το δεύτερο μέρος εστιάζει στην ιδέα, τη δημιουργία και τη θέσπιση ενός νέου αγώνα δρόμου, του δημοφιλέστερου όλων των εποχών, του Μαραθωνίου δρόμου.

Το δεύτερο κεφάλαιο διαπραγματεύεται το χρονικό του Μαραθωνίου. Αν εξαιρέσουμε τους επίσημους, δηλαδή τον Πανελλήνιο προκριματικό Μαραθώνιο στις 10 Μαρτίου και τον Ολυμπιακό Μαραθώνιο στις 29 Μαρτίου, ελάχιστα μας είναι γνωστά για τους Μαραθώνιους που προηγήθηκαν. Τόσο οι προπαρασκευαστικοί όσο και οι δοκιμαστικοί αυτοί Μαραθώνιοι συμπληρώνουν το χρονικό, εμπλουτίζοντας με στοιχεία την έρευνα στα σημεία που αφορούν στην εκκίνησή, τη διαδρομή, τον αγώνα και τους δρομείς.

²¹ Γιαννάκης, Θωμάς: «Ο μαραθωνοδρόμος του νενικήκαμεν». Ένθετο τεύχος Νέες Εποχές, *Το Βήμα*, 1.11.1998. Στη λεζάντα της φωτογραφίας ο Γιαννάκης λανθασμένα αποδίδει τον τερματισμό στον Λούη.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει εξ ολοκλήρου στη διεξαγωγή του Ολυμπιακού Μαραθωνίου. Αναφέρεται στην εκκίνηση και τη διεξαγωγή του αγώνα. Μέσα από τις καταγραφές του έντυπου τύπου, συγκροτεί την πλήρη εικόνα του πρώτου και μοναδικού αυτού δρόμου.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στις συμβολικές και ιδεολογικές διαστάσεις του Μαραθωνίου, στο «φαινόμενο Λούης», και στην καθιέρωση της απόστασης. Εξαιρετικής σημασίας είναι και τα «άθλα του Λούη» βραβεία ή δώρα που δόθηκαν στον νικητή, που μετά την πώληση του κυπέλου του Μπρεάλ από τον εγγονό του Λούη, αποκτούν ιδιαίτερο βάρος και συμβολισμό με την αναγνώρισή τους και ως κινητά μνημεία.

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά στην αναγνώριση της διαδρομής και στο σημείο εκκίνησης του πρώτου αυτού ιστορικού Μαραθωνίου. Όλα αυτά μέσα από τις καταγραφές των περιηγητών και τα τοπογεωγραφικά στοιχεία, όπως αυτά αποτυπώθηκαν σε χάρτες της εποχής.

Μεθοδολογική προσέγγιση της μελέτης. Η συγγραφή της διατριβής στηρίζεται στη μέθοδο της μελέτης, αξιολόγησης και αξιοποίησης των πληροφοριών.

Οι πηγές, που αξιοποιήθηκαν, εξετάστηκαν κριτικά, αποδίδοντας τη δημιουργία μιας νέας πρωτότυπης σύνθεσης και όχι μιας απλής παράθεσης γεγονότων.

Τα πρωτογενή στοιχεία προήλθαν σχεδόν αποκλειστικά από τις γραπτές πηγές της εποχής. Οι δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης, που προέκυψαν ως αποτέλεσμα της επεξεργασίας των πρωτογενών πηγών πληροφόρησης (βιβλιογραφίες, άρθρα περιοδικών, επιτομές), παρείχαν ουσιαστικά πληροφορίες, που έτυχαν τροποποίησης ή απόκτησαν νέα διάταξη με στόχο να εξυπηρετήσουν έναν νέο, κοινό ή διαφορετικό σκοπό. Σε αυτές μπορούν να προστεθούν και οι μαρτυρίες των εγγονών των δύο πρωταγωνιστών, Λούη και Βασιλάκου, οι οποίοι παρείχαν πληροφορίες και τεκμήρια που βρίσκονται στην κατοχή τους. Επίσης, διαφωτιστικές ήταν και οι επαφές με κατοίκους του Μαραθώνα για τη συλλογή πληροφοριών, που αφορούσαν στα τοπογεωγραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής και στα μνημεία. Σε πολλές περιπτώσεις διεξήχθη και επιτόπια έρευνα με σκοπό την εύρεση τεκμηρίων, όπως οι οδοδείκτες της Μαραθώνιας διαδρομής.

Οι πηγές στη συνέχεια ταξινομήθηκαν, με κριτήριο τη σχέση τους με το μελετώμενο θέμα και αξιολογήθηκαν προσεκτικά, ώστε να επιβεβαιωθεί η αξία τους για το σκοπό της έρευνας. Η αξιολόγηση των δεδομένων συμπεριέλαβε την εξωτερική κριτική, κατά την οποία ελέγχθηκε η αυθεντικότητα των πηγών και την εσωτερική κριτική, κατά την οποία

αξιολογήθηκε η αξία και η ακρίβεια των πηγών. Τέλος, ακολούθησε διασταύρωση των πληροφοριών με βάση τις μαρτυρίες και τα τεκμήρια. Το τελευταίο στάδιο της σύνθεσης και της συγγραφής της εργασίας ήταν το πιο πολύπλοκο. Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν ήταν πολλές, η αξιολόγησή τους αρκετά δύσκολη και η διατύπωση των αλληλεπιδράσεων του πρωτογενούς υλικού με τις δευτερογενείς πληροφορίες απαιτούσε τόσο αντικειμενικότητα στην οπτική όσο και δημιουργικότητα για τη συστηματική ανασύνθεση των δεδομένων. Ευτυχής συγκυρία ήταν ότι είχε προηγηθεί η ανάληψη της Ολυμπιάδας το 2004 από την Αθήνα, με αποτέλεσμα να έρθουν στο φως της δημοσιότητας πολλά στοιχεία για τους πρώτους αυτούς Διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνες και να καταστούν ευκολότερα προσβάσιμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ - ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Στο πρώτο μέρος, δίνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα του πλαισίου της αναβίωσης των αγώνων, καθώς και των γεγονότων που οδήγησαν στην ανάληψη των Α΄ Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα. Τα στοιχεία που αναφέρονται αποδίδουν με τον καλύτερο τρόπο το πνεύμα της εποχής και τις αγωνίες του αναβιωτή τους. Το δεύτερο μέρος, εστιάζει στη γένεση του Μαραθωνίου, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ίδιοι οι εμπνευστές του δημιούργησαν τις συνθήκες για τη θέσπιση του.

Μέρος Α:

ΟΙ Α΄ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Οι πρώτες απόπειρες αναβίωσης

Ο Άγγλος γιατρός William Penny Brookes υπήρξε από τους πρωτεργάτες της ανασύστασης των αγώνων πολύ πριν την αθλητική αναγέννηση, όπως την ονειρεύτηκε ο Coubertin. Διοργάνωσε ετήσιες αθλητικές εκδηλώσεις συνδυασμού προτύπων Βικτωριανής εποχής και αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων. Το 1850 στη γενέτειρά του στο Much Wenlock (Shropshire) της Αγγλίας, ίδρυσε την Ολυμπιακή Τάξη (The Olympian Class) με σκοπό τη βελτίωση της ηθικής, ψυχικής και σωματικής υγείας των κατοίκων της πόλης του μέσω της άσκησης. Το 1860 ιδρύθηκε η Ολυμπιακή Εταιρεία του Wenlock με την επωνυμία Wenlock Olympian Society, η οποία διοργάνωσε συνολικά 34 ετήσιους αθλητικούς αγώνες μέχρι το 1895.¹

¹ Στο Minute Book of the Wenlock Olympian Society, 1877-1895 υπάρχει άρθρο του Παρασυράκη το οποίο αναφέρεται στην κήρυξη Ολυμπιακών Αγώνων σε διεθνές επίπεδο με πρωτοβουλία του Brookes. Βλ. σχετικά: Neumüller, Benno: *Die Geschichte der Much Wenlock Games, 1850-1895*, διπλωματική εργασία, Deutsche Sporthochschule. Köln 1985, p.35. Σημαντικές πληροφορίες για τη σχέση του Κουμπερτέν με τους αγώνες αυτούς αντλούμε από την έρευνα του Mullins, Samuel: "Pierre de Coubertin and the Wenlock Olympian Games" στο: *Internationales Olympisches Komitee (εκδ.). International Olympic Academy, Report of the Twenty-Fourth Session, 4th-19th July 1984, Ancient Olympia, Lausanne 1984*, p.99-112.

Το 1881 ο Brookes πρότεινε τη διεθνοποίηση των αγώνων. Σύμφωνα με τον Young,² η προσπάθειά του για αυτήν την Ολυμπιακή ιδέα, όπως φαίνεται και από την αλληλογραφία του με τον Ιωάννη Γεννάδιο - το διάστημα αυτό υπηρετούσε ως διπλωμάτης στο Λονδίνο - δεν καρποφόρησε, διότι τελικά δε συνέπεσαν οι αντιλήψεις των δύο ανδρών. Ο Brookes είχε στο μυαλό του τη διεξαγωγή αγγλοελληνικών αγώνων στα πρότυπα των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων. Οι προσπάθειες του Brookes για διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων συνεχίστηκαν, όταν ο νεαρός Coubertin επισκέφθηκε το Wenlock. Προς τιμή του ο Brookes διοργάνωσε αγώνες παρουσιάζοντας το έργο του και μυνώντας τον ταυτόχρονα στην ιδέα διοργάνωσης Ολυμπιακών Αγώνων.³

Επίμονος ο Brookes, στην προσπάθεια διεύρυνσης της Ολυμπιακής του ιδέας, συνεχίζει την αλληλογραφία με τον Coubertin και τον Σεπτέμβριο του 1892 συμμετέχει ως επίσημος ομιλητής στην ετήσια συνάντηση του St George's and Oakengates Athletic Club, όπου επαναφέρει το θέμα των διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων επαναλαμβάνοντας και την πρότασή του για Διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα.⁴

Το ζήτημα της αναβίωσης και της ονομασίας των αγώνων ως «Ολυμπιακοί Αγώνες» τίθεται και ως θέμα αντιπαράθεσης, ως προς την πρωτοτυπία της ιδέας του Coubertin. Στην Αγγλία καταγράφονται Ολυμπιακοί αγώνες που πραγματοποιήθηκαν κατά πάσα πιθανότητα το 1612 (Dover's), οι οποίοι διοργανώθηκαν από το δικηγόρο Robert Dover, αν και διαφορετικές πηγές δίνουν ημερομηνίες από το 1601 μέχρι και το 1612, επίσης στο Shropshire (1860-1862, 1864) και το Liverpool (1862-1867). Επίσης οι Ολυμπιακοί Αγώνες στο Morpeth στο Northumberland, με συμμετοχή επαγγελματιών (1870-1958) και επίσης οι Παν-αγγλικοί Ολυμπιακοί Αγώνες (1866-1868, 1874, 1877, 1883) της Εθνικής Ένωσης Olympian. Στη Γερμανία, Ολυμπιακοί Αγώνες διεξήχθησαν στο Drehberg (1776-1799, 1840-1842) κοντά στο Dessau, που αποτέλεσε το κέντρο της φυσικής αγωγής. Ολυμπιακοί Αγώνες καταγράφονται επίσης στη Γαλλία (στο καθολικό σχολείο στο Rondeau, 1832-

Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία της Άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*. Θεσσαλονίκη 2004, σ. 314. Βλ. Koulouri, Christina: "Athleticism and Antiquity: Symbols and Revivals", in: *Nineteenth-Century Greece, International Journal of History of Sport* 15:3, 1998, p.273-286.

²Young, David: *The Modern Olympics. A Struggle for Revival*. Baltimore. Maryland 1996, p.62,63,66. Τουλάχιστον άλλες πέντε φορές από το 1888 έως και το 1891 ο Γεννάδιος αναγκάστηκε να αποκρούσει τις προτάσεις του Brookes. Ο Ι. Γεννάδιος υπηρέτησε στο διπλωματικό σώμα, όπου έφτασε μέχρι το βαθμό του Πληρεξουσίου Υπουργού. Ιδρυτής της Γενναδίου βιβλιοθήκης

³ Young: *The Modern*, p.41, 53-61.

⁴ Neumüller: *Die Geschichte*, p.248.

1954), τη Σουηδία (Ramlosa 1834, 1836), στον Καναδά (Μόντρεαλ 1844), τις ΗΠΑ (Νέα Υόρκη 1853) και την Ουγγαρία (Πάλιτς 1880-1914).⁵

Αγώνες στη γιορτή του Αγ. Γεωργίου, με πολλές ομοιότητες με τους Αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως περιγράφει ο Γ. Πάχτικος⁶, τελούνταν στη Βιθυνία, στο Μεσοχώρι 79 περίπου χιλιόμετρα από τη Νικομήδεια.

Η πρώτη όμως ουσιαστικά οργανωμένη προσπάθεια αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα έγινε από έναν Ηπειρώτη ευεργέτη τον Ευάγγελο Ζάππα. Με Βασιλικό Διάταγμα, περί Συστάσεως των Ολυμπίων αγώνων, θεσμοθετήθηκαν διαγωνισμοί κάθε τέσσερα χρόνια στην Αθήνα με την επωνυμία «Ολύμπια», όπου προβλέπονταν εκθέσεις βιομηχανικών και γεωργικών προϊόντων. Την τρίτη μέρα της εκθεσιακής πανήγυρης θα γίνονταν και αγώνες σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο, οι οποίοι αργότερα μεταφέρθηκαν στο στάδιο. Οι Ζάππειες Ολυμπιάδες, όπως έμελλε να αποκαλούνται, υπήρξαν ουσιαστικά ο πρώτος αθλητικός θεσμός στην Ελλάδα και πραγματοποιήθηκαν: το 1859 τα Α΄ Ολύμπια, το 1870 τα Β΄ Ολύμπια, το 1875 τα Γ΄ Ολύμπια και το 1888-1889 τα Δ΄ Ολύμπια.

Θα πρέπει να μνημονευθούν όμως και οι πρώτες προσπάθειες ανασύστασης των αγώνων, στο πλαίσιο της ανασυγκρότησης του Ελληνικού κράτους με την αναζήτηση πατρογονικών ριζών ιδιαίτερα στην κλασική εποχή. Η πρώτη προσπάθεια είναι αυτή του Δήμου Λετρινών του Πύργου Ηλείας, όπου με Βασιλικό Διάταγμα του Όθωνα (Β.Δ. στις 25.1.1837), αποφασίζεται από το επόμενο έτος η διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων ανά τετραετία στον Πύργο Ηλείας. Καθώς δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες για τους αγώνες αυτούς, οι ιστορικοί πιστεύουν ότι δεν έγιναν, στηριζόμενοι στον Χρυσάφη «δεν γνωρίζω εάν οι αγώνες ούτοι αληθώς ετελέσθησαν».⁷

Παρ' όλα αυτά υπάρχει δημοσίευμα στον «Ελληνικό Ταχυδρόμο» της Ηλείας, με ημερομηνία αποστολής 30 Μαρτίου 1838, που αφορά στον εορτασμό-πανηγυρισμό της 25^{ης} Μαρτίου, όπου αναφέρεται η τέλεση αγώνων. «*Μεταξύ των άλλων όσα εχαρακτήρισαν ενταύθα την εθνικήν ταύτην εορτήν, είναι και το ακόλουθον· Κατά μίμησιν των Ολυμπιακών αγώνων της αρχαίας Ελλάδος, εσυστήθησαν εις την πόλιν ταύτην παρόμοιοι αγώνες, οίτινες*

⁵ Βλ. Ruhl, J.K: "The Olympian Games at Athens in the Year 1877". *Journal of Olympic History*, Fall 1997, p.28-31. Επίσης στο Decker, Wolfgang & Dolianitis, Giorgos. and. Lennartz Karl: *100 Jahre Olympische Spiele. Der Neugriechische Ursprung*, Ergon, Wurzburg 1996, p.60-79.

⁶ Παχτικός, Γεώργιος: Ολυμπιακοί αγώνες εν Βιθυνία: Πραγματεία αναγνωσθείσα εν τω εν Αθήναις συλλόγω των μικρασιατών η «Ανατολή». Εν Αθήναις 1893. Βλ. επίσης, Georgiadis, Konstantinos: *Olympic Revival Olympic Revival : The Revival of the Olympic Games in Modern Times*. Athens 2003, p.25, 213.

⁷ Χρυσάφης: *Οι σύγχρονοι*, σ.16-17.

θέλουν ανανεώνεσθαι κατ' έτος την αυτήν ημέραν της 25ης Μαρτίου. Όθεν εις το προσδιορισθέν επί τούτω μέρος, ανηγέρθη μυρσινοστόλιστον θριαμβευτικόν τόξον επί του μετώπου του οποίου είχαν τεθεί αι εικόνες των Α. Α. Μ. Μ. του Βασιλέως και της Βασιλίσσης. Υπό το τόξον τούτο ίσταντο οι αθλοθέται και διένεμον εκάστοτε τα ανήκοντα βραβεία εις τους νικώντας αθλητάς».⁸

Όστόσο, η σκέψη και μόνο της διοργάνωσης αγώνων στον ιερό χώρο της Ολυμπίας, έδειχνε τη σύνδεση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, ιδέα με απήχηση, όχι μόνο στους λόγιους και πολιτικούς της εποχής αλλά και στον απλό κόσμο.⁹ Πρώτος εμπνευστής όμως των οραματισμών για αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων μπορεί να θεωρηθεί ουσιαστικά ο Παναγιώτης Σούτσος, που μαζί με τον Ιωάννη Κωλέτη, με υπόμνημά τους (στις 22.1.1835), θέτουν την πρόταση της ανανέωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Η εφημερίδα «Ήλιος» το 1833 δημοσιεύει ποίημα του Αλέξανδρου Σούτσου για την αναγκαιότητα της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Η εφημερίδα εκδιδόταν στο Ναύπλιο, την πρώτη πρωτεύουσα του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους.

*Αν ηδύνατο στην γη σας η σκιά μας να πετάξη,
Προς τους Υπουργούς του Θρόνου ήθελε με τόλμη κράξει.
Αφετε τα μικρά πάθη, τας ματαίας έριδάς σας,
Αθλιοι συλλογισθήτε τ' ήταν πάλαι η Ελλάς σας.
Δεν με λέγετε πού είναι οι αρχαίοι σας αιώνες;
Οι ωραίοι σας πού είναι Ολυμπιακοί Αγώνες;
πού τα Παναθήναιά σας; [...].¹⁰*

Στη Σύρο, το 1848, το περιοδικό «Αποθήκη των Ωφελίμων και Τερπνών Γνώσεων» δημοσιεύει άρθρα σχετικά με τους Ολυμπιακούς Αγώνες.¹¹ Υπάρχει βέβαια και η άποψη, που εκφράζει η Πικραμένου, ότι η ιδέα του Ολυμπισμού εμφανίστηκε πρώτα στα Επτάνησα. [...]«κατά τη διάρκεια της κατοχής από τους αυτοκρατορικούς Γάλλους (1807-1814), προκηρύχθηκαν τα Ολυμπιακά βραβεία (Prix Olympiadiques) στο πλαίσιο μιας νέας

⁸ Ελληνικός Ταχυδρόμος, 10/22.04.1838:342–25, αρ. φύλ. 24.

⁹ Εστία, 17.03.1899:1 αρ. φύλ. 16. Αγώνες εν Ολύμπια. «Κατά το πρώτον δεκαήμερον του μηνός Μαΐου τελείται κατ' έτος εν Ολύμπια μεγάλη εμπορική πανήγυρι Κάποιος δ' επιστήμων εν Πύργω προτείνει όπως επί τη ευκαιρία ταύτη οργανωθή και η τέλεσις Γυμναστικών αγώνων, όπως η πανήγυρις προσλάβη επισημότερον και γενικώτερον χαρακτήρα. Την ιδέαν ταύτην του φιλάθλου επιστήμονος την ευρίσκομεν λαμπράν και την πραγματοποιήσιν της ευκολωτάτην. Ολίγη καλή θέλησις απαιτείται μόνον, και η θέλησις δεν πρέπει να λείψη διά ν' αναστηθούν οι εκεί παρά την Ιεράν Άλτην αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες Αφού δεν κατορθώσαμεν να δείξουμε δι' ουδενός άλλου τρόπου ότι ζώμεν, ας το δείξουμε τουλάχιστον εορτάζοντες!».

¹⁰ Γιαννάκης, Θωμάς: Ζάππειες και σύγχρονες Ολυμπιάδες, Αθήνα 1992, σ.63-64.

¹¹ Ανωνύμου: «Ολυμπιακοί Αγώνες». Αποθήκη των ωφέλιμων και τερπνών γνώσεων, 1848, τ. 2, τχ.16, σ.231. Ανωνύμου: «Εφημερίς του Κάτω Κόσμου – Μεταγεινιωνος Τρίτης Ισταμένου Ολυμπιάδος». Αποθήκη των ωφέλιμων και τερπνών γνώσεων, τ. 2, τχ.15, σ.199.

για την περιοχή πολιτισμικής πολιτικής. Τα βραβεία αυτά δεν αφορούσαν τον αθλητισμό, αλλά επεκτείνονταν στους τομείς πνευματικού περιεχομένου, οι οποίοι αποτελούσαν το κέντρο του ενδιαφέροντος της Ιονίου Ακαδημίας που οι ίδιοι οι Γάλλοι είχαν ιδρύσει».¹² Σύμφωνα με τον Σαμαρά ήταν το έτος 1797, τη χρονιά που οι Επτανήσιοι απελευθερώθηκαν από το Βενετικό αριστοκρατικό καθεστώς με τη βοήθεια των Γάλλων.¹³

¹² Πικραμένου-Βάρφη, Δήμητρα: *Η αναβίωση της Ολυμπιακής ιδέας, 19^{ος} -20^{ος} αιώνα* Αθήνα 1989,

¹³ Σαμαράς, Παρασκευάς: *Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα 1797-1859 - ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ - ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΓΩΝΕΣ* -Άγνωστες πτυχές της αθλητικής μας ιστορία Αθήνα 1992, σ.8.

Ο Coubertin και οι προσπάθειες αναβίωσης

Όλα είχαν ως αφετηρία την πρότυπη σχολική οργάνωση της αγγλικής αγωγής, που μεταφυτεύθηκε στη λοιπή Ευρώπη μέσα από το έργο του Thomas Arnold, έργο που είχε ως βάση τη συμμετρική ολοκλήρωση του ανθρώπου κυρίως μέσα από τις παιδιές και τα αθλητικά αγωνίσματα. Ήδη στη Γαλλία κάποιοι κινησιολόγοι και παιδαγωγοί της εποχής αναφέρονται στο παράδειγμα της αρχαίας Ελλάδας - κλασικής αρχαιότητας - και στη σημασία που έδιναν οι Έλληνες στη σωματική άσκηση. Στο έργο του με τίτλο «*Σωματική αναγέννηση*» ο Philippe Daryl (Renaissance physique, 1888) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Οι Έλληνες, οι οποίοι γνώριζαν τα πάντα ή προμάντευαν εκείνα τα οποία δεν γνώριζαν, ανεβίβασαν και προήγαγαν την σωματική αγωγή πολύ περισσότερο παρά οιονδήποτε των νεωτέρων Εθνών». Ο ελληνολάτρης αυτός φανταζόταν κάποιους γαλλικούς εθνικούς Ολυμπιακούς Αγώνες.¹⁴ Και ο Clemenceau συμμερίζεται αυτές τις απόψεις, τονίζοντας ότι σε διαφόρους λαούς «*διετηρήθη η αρχαϊκή συνήθεια της ασκήσεως*».¹⁵

Ο Βαρόνος Πιερ ντε Coubertin (Pierre de Coubertin), απόγονος οικογενείας ευπατρίδων, από νωρίς αντιλήφθηκε τις θεμελιώδεις ελλείψεις της εκπαίδευσης στη Γαλλία της εποχής του. Σχημάτισε την ακλόνητη πεποίθηση ότι ο μόνος τρόπος για να ορθοποδήσει η χώρα του, μετά τον ατυχή πόλεμο του 1870 και τις εσωτερικές διαμάχες δημοκρατικών, βασιλοφρόνων, βοναπαρτιστών και σοσιαλιστών ήταν «*μια παιδαγωγική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση*». Στο πόρισμά του, μετά τη μελέτη του γαλλικού εκπαιδευτικού συστήματος, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό ετεροσκελές, ασύμμετρο και άρα ανίκανο να πλάσει υγιείς σωματικά και πνευματικά νέους. Στο πλαίσιο αυτό και επιθυμώντας την αλλαγή του σχολαστικού σχολικού εκπαιδευτικού συστήματος της Γαλλίας με ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο θα

¹⁴ Χρυσάφης: *Οι σύγχρονοι*, σ.167.

¹⁵ Ζορζ Μπενζαμέν Κλεμανσό (1841-1929). Γάλλος πολιτικός, πρωθυπουργός, φυσικός και δημοσιογράφος *Εστία*, 30.3.1896:1-2. Α' ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟ ΦΥΛΛΟ. ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ. «Το άρθρον τούτο του κ. Κλεμανσώ εδημοσιεύθη κατά τον παρελθόντα Ιούνιον εις την παρισινήν εφημερίδα «Justice», εστάλη δε προς ημάς υπό του διαπρεπούς πολιτεντού και δημοσιογράφου, όπως χρησιμοποιηθή κατά την κρίση μας μέρος αυτού. Ημείς δε δεν εθεωρήσαμεν άκαιρον και άσκοπον την πλήρη μετάφρασιν αυτού]. [...] «Από της εποχής της ημετέρας ήττης εν έτει 1870 εξετιμήθησαν και αύθις αι πριν παραμελημένα σωματικά ασκήσεις. Υστερούμεν εισέτι κατά πολύ ως προς τούτο των Άγγλων, παρ' οίς πλέον η παρά τοις λοιποίς νεωτέροις λαοίς διετηρήθη η αρχαϊκή συνήθεια της ασκήσεως. Εν τούτοις και εν Γαλλία από εικοσαετίας επετελέσθη εληθής περί τούτο επανάστασις, εις παντοία δε αγωνίσματα ευκινησίας ευστοχίας και ρώμης συρρέει εκάστοτε η νεότης. Αλλ' η φιλαντία μας δεν αρκείται εις τούτο. Αξιοούμεν νυν να προσκαλέσωμεν τα έθνη όπως έλθωσι να διαγωνισθώσι, καθώς άλλοτε οι λαοί της Ελλάδος εν Ολυμπία διαφιλονικούντες το άθλον πάντων των σωματικών γυμνασμάτων».

είχε ως βασικό άξονα την εναρμόνιση σωματικής και πνευματικής αγωγής, θεώρησε ως καλή αρχή την καλλιέργεια της ιδέας της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων.¹⁶

Την περίοδο αυτή στη Γαλλία επικρατούσε παράλληλα με τον φιλαθλητισμό και ένας έντονος μιλιταρισμός. Η γυμναστική συνδέεται πλέον με τη στρατιωτική εκπαίδευση, καθώς είχε αρχίσει να επικρατεί η αντίληψη στους Γάλλους πως η υπεροχή των Γερμανών στον πόλεμο οφειλόταν στην αθλητική τους αγωγή, τόσο στο σχολείο όσο και στον στρατό. Ο Coubertin είχε την πεποίθηση ότι μια παιδαγωγική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση θα ήταν ικανή να αποκαταστήσει την πολιτική φρόνηση ως προς την σάφρονα χρήση της εθνικής δύναμης.¹⁷

Η πρώτη ανακοίνωση της μεγαλεπήβολης αυτής ιδέας τέθηκε στις 25 Νοεμβρίου 1892 στο Παρίσι, στο αμφιθέατρο της παλαιάς Σορβόνης, επ' ευκαιρία του εορτασμού της πέμπτης επετείου της ίδρυσης της Ένωσης των Γαλλικών Αθλητικών Σωματείων (Union des Sociétés Françaises de Sports Athlétiques). Σε μια τριπλή διάλεξη περί αθλητισμού ο Coubertin, που ήταν ο τρίτος ομιλητής και ήδη γενικός γραμματέας της Ένωσης, αναφέρθηκε και στο ευεργετικό έργο της ανασύστασης των Ολυμπιακών Αγώνων. *«Η απροσδόκητος αυτή δήλωση του κ. Coubertin δεν προέκλεπεν ούτε αντιγνωμίας ούτε επικρίσεις, ακριβώς διότι το μέγιστον μέρος του ακροατηρίου δεν αντελήφθη καλώς περί τίνος επρόκειτο ούτε ήτο άλλωστε δυνατόν να φαντασθούν ότι ο ομιλητής υπονοεί την ουσιαστική ανασύστασιν του θεσμού, ο οποίος από αιώνων είχε αποθάνη και δεν διετηρείτο ειμή μόνον η ανάμνησις αυτού»*.¹⁸

Το επόμενο έτος (1893) ο Coubertin, ως γενικός γραμματέας της Ένωσης Γαλλικών Αθλητικών Σωματείων και διαβλέποντας την τάση προς τον επαγγελματισμό, τον οποίο ασυναίσθητα ακολουθούσε ο νεότερος Ευρωπαϊκός αθλητισμός, συνέλαβε ένα τολμηρό σχέδιο. Για να τον κατοχυρώσει και να τον ασφαλίσει από εκτροπές, ξεκίνησε να τον οριοθετεί εντός του Ολυμπιακού πλαισίου, μένοντας όχι μόνο στην κλασική Ελληνική αγωνιστική παράδοση, αλλά και σε μια παγκόσμια προσπάθεια εξέλιξης του φίλαθλου πνεύματος. Με αφορμή το ζήτημα του φιλαθλητισμού (amateurism), έθεσε και το ζήτημα διοργάνωσης συνεδρίου, ορίζοντάς το για τον Ιούνιο του 1894 με την επωνυμία: *«Διεθνές συνέδριον των Παρισίων δια την μελέτην και την διάδοσιν των αρχών του φιλαθλητισμού»*.

¹⁶ Βλ. Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.166-168.

¹⁷ Μπεκρής, Σπύρος: *Ολυμπιακοί αγώνες Αθήνα 2004. Η συμβολή των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Αθήνα 2008*, 70. Βλ. De Navacelle, Geoffroy: *Οι επιδιώξεις του Pierre de Coubertin και η αναβίωση των ολυμπιακών αγώνων*. Λεύκωμα της 20^{ης} Συνόδου της ΔΟΑ, Ολυμπία, Αθήνα 1981, σ.84, 91. Επίσης στο Χρυσάφης: *ό.π.*, 168.

¹⁸ Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.176-177.

Κύριος σκοπός του ήταν να έρθουν σε επαφή οι μεγάλες αθλητικές ενώσεις του κόσμου, να εναρμονισθούν οι κανονισμοί αθλητικών και λοιπών αγώνων σχετικά με ζητήματα φιλαθλητισμού, και κυρίως να διερευνηθεί η ιδέα της ανασύστασης των Ολυμπιακών Αγώνων.¹⁹

Σύμφωνα με τον Χρυσάφη²⁰, μετά τις πρώτες ανεπίσημες προσυνεννοήσεις έλαβε χώρα μια προκαταρκτική συγκέντρωση στην Πανεπιστημιακή λέσχη (University Club) της Νέας Υόρκης στις 27 Νοεμβρίου του 1893, όπου συζητήθηκε η προετοιμασία του προαποφασισθέντος πλέον αθλητικού συνεδρίου. Λίγους μήνες μετά, στις 7 Φεβρουαρίου (1894), αυτή τη φορά στο Λονδίνο, πραγματοποιήθηκε και μια δεύτερη συνάντηση. Συντάχθηκε το πρόγραμμα του συνεδρίου συνοδευόμενο από μια σύντομη επεξηγηματική εγκύκλιο που ανέγραφε τους λόγους της σύγκλησής του. Ολόκληρο το πρόγραμμα του συνεδρίου δημοσιεύτηκε αργότερα στο Δελτίο²¹ της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής.

Η Ένωση Γαλλικών Αθλητικών Σωματείων αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για τη διεξαγωγή του συνεδρίου. Με εγκύκλιο από 15 Ιανουαρίου του 1894 ο βαρόνος καλεί τις ενώσεις των αθλητικών γυμναστικών σωματείων των ευρωπαϊκών χωρών στο Παρίσι. Το πρόγραμμα του Συνεδρίου απλό και περιεκτικό αφορά ζητήματα φιλαθλητισμού και ανασύστασης ολυμπιακών Αγώνων.

Την άνοιξη του 1894 ο Π.Γ.Σ λαμβάνει την επιστολή-πρόσκληση²² του βαρόνου Πιερ ντε Coubertin για συμμετοχή στο Διεθνές Αθλητικό Συνέδριο του Παρισιού το 1894, συνοδευόμενη και με το πρόγραμμα των θεμάτων του συνεδρίου. Το όγδοο θέμα ήταν η εξέταση της δυνατότητας αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Π.Γ.Σ ιδρύθηκε το 1891 ως γυμναστικός σύλλογος αλλά ήδη στο πρώτο έτος της ίδρυσής του άλλαξε κατεύθυνση και έγινε «φίλαθλο γυμναστικό και αθλητικό σωματείο», ταυτίζοντας τη Γυμναστική με τους αθλητικούς αγώνες.²³

Ο Πανελλήνιος αποδέχθηκε την πρόσκληση, αλλά ο πρόεδρός του Ιωάννης Φωκιανός δεν μπορούσε να παρευρεθεί. Ο ίδιος στην απαντητική του επιστολή σημειώνει [...]*«Αυπούμαι πάρα πολύ, επειδή τα εγκαίνια του νέου μας Γυμναστηρίου, η Προεδρία του*

¹⁹ Βλ. Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.177.

²⁰ Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.178.

²¹ *Bulletin du Comité International des Jeux olympiques*, n°1, juillet, 1894.

²² Η επιστολή του Κουμπερτέν προς τον Π.Γ.Σ., με τη οποία προσκαλείται να μετάσχει στο Διεθνές Αθλητικό Συνέδριο του Παρισιού 1894, φέρει ημερομηνία 26 Απριλίου 1894 και βρίσκεται στο αρχείο του Π.Γ.Σ.

²³ Οι πρώτοι γυμναστικοί και αθλητικοί αγώνες που οργάνωσε ο Πανελλήνιος στις 30 και 31 Μαΐου 1891 υπήρξαν μέγα γεγονός για την Αθήνα της εποχής. Έγιναν στο Δημόσιο Κεντρικό Γυμναστήριο (σημερινός Φωκιανός) με προσέλευση 3.000 θεατών.

οποίου μου έχει ανατεθεί, δεν μου επιτρέπουν να πάρω προσωπικά μέρος σε ένα τόσο ενδιαφέρον συνέδριο κατά το οποίο θα τεθεί το θέμα του ενδεχομένου της επανασυστάσεως των Ολυμπιακών Αγώνων...».²⁴ Η άρνηση του Φωκιανού να παρευρεθεί στο συνέδριο πιθανόν να οφείλεται στην οικονομική κατάσταση του συλλόγου, που αδυνατούσε να καλύψει τα έξοδα μετακίνησης αλλά και στην κακή υγεία του ίδιου του Φωκιανού που έπασχε από σάκχαρο και θα ταλαιπωρούνταν στο πολυήμερο αυτό ταξίδι.

Με υπόδειξη του διευθυντή της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα Charles Waldstein,²⁵ προτάθηκε από τον Αλέξανδρο Ραγκαβή, μέλος του εποπτικού συμβουλίου του Συλλόγου και φίλο του Βικέλα, η εκπροσώπηση του Π.Γ.Σ. στο συνέδριο της Σορβόνης, από τον Δημήτριο Βικέλα, ο οποίος ήταν ήδη εγκαταστημένος στο Παρίσι. Στην επιστολή του ο Ραγκαβής (7 Μαΐου 1894), ζητά από τον Βικέλα μετά από παράκληση του Π.Γ.Σ. να τον αντιπροσωπεύσει στο «*παρά τω εν Παρισίοις Διεθνεί συλλόγω γυμναστικής*».²⁶

Ο Φωκιανός συνέταξε ένα υπόμνημα,²⁷ συμπεριλαμβάνοντας τις απόψεις του Πανελληνίου, το οποίο στάλθηκε στον Βικέλα για μετάφραση και για υποβολή στο συνέδριο. Με ένα λακωνικό τηλεγράφημα στις 26 Μαΐου ο Βικέλας απαντά ότι αποδέχεται την εκπροσώπηση στο συνέδριο.²⁸

Θα πρέπει να αναφερθεί και η καθυστέρηση του Π.Γ.Σ. ως προς τη συμμετοχή του στο συνέδριο. Εύστοχα ο Χρυσάφης²⁹ θέτει τον προβληματισμό για την καθυστέρηση αυτή κυρίως ως προς την ενημέρωση της Ένωσης για τη συμμετοχή του συλλόγου στο Συνέδριο. Από τον Ιανουάριο του 1894 που δέχθηκε την πρόσκληση αλλά και στο υπόμνημα προς τον Βικέλα διαφαίνεται μια συγκρατημένη αισιοδοξία από τα μέλη του συμβουλίου για την επιτυχία του συνεδρίου.

²⁴ Βλ. έκδοση του Πανελληνίου Συλλόγου: *Πανελλήνιος Γ.Σ. 1891-1991, 100 χρόνια ελληνικός αθλητισμός*, Αθήνα 1991, σ.21.

²⁵ Ο ίδιος ήταν που ενημέρωσε τον Κουμπερτέν για το ενδιαφέρον του διαδόχου και την επιθυμία του να είναι μέλος του συνεδρίου στέλνοντας επιστολή στις 15 Απριλίου 1895.

²⁶ Georgiadis, Konstantinos: *Die ideengeschichtliche Grundlage der Erneuerung der Olympischen Spiele im 19. Jahrhundert in Griechenland und ihre Umsetzung 1896 in Athen*, Agon Sport-Verlag 2000, p.434-435. Βλ. επίσης, Young: *The origins*, p.280

²⁷ Όλο το υπόμνημα σε πιστή μετάφραση από το γαλλικό κείμενο του Βικέλα βρίσκεται στο Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.183-187. Δημοσιεύεται επίσης και στο 2^ο φύλλο του Δελτίου, *Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques* 2, Octobre 1894.

²⁸ Αρχαιακό υλικό του Π.Γ.Σ.

²⁹ Χρυσάφης: *ό.π.*, 202-203. Ο Κουμπερτέν αποφασισμένος να υποστηρίξει την ιδέα του μετά την αποτυχία του 1892, στήνει ένα δίκτυο επαφών με τα επιφανέστερα στελέχη του αθλητισμού σε διεθνές επίπεδο.

Αποφασισμένος όμως να υποστηρίξει την ιδέα του ο Coubertin, διευρύνει το δίκτυο επαφών με επιφανή στελέχη του αθλητισμού σε διεθνές επίπεδο. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν ο Ernest Callot, ο Σουηδός αξιωματικός Victor Balck από την Αμερική, ο παρακινητής όπως αργότερα θα προκύψει και συνοδός της Αμερικάνικης ομάδας William Milligan Sloan και ο Άγγλος Clarence Herbert. Θα πρέπει να συμπεριληφθεί, τυχαία βέβαια, και ο προσηλυτισμός του Βασιλέως Γεωργίου και της ελληνικής Βασιλικής οικογένειας στην Ολυμπιακή ιδέα από τον Waldstein. Στις αρχές Απριλίου του 1894, κατά την επίσκεψη του στις ανασκαφές του Άργους, ο Waldstein βρήκε την ευκαιρία να συνομιλήσει με τον διάδοχο Κωνσταντίνο για τα σχέδια του Coubertin, ζητώντας του να αποδεχθεί την πρόταση της αναγραφής του ονόματός του μεταξύ των επιτίμων μελών του συνεδρίου, όπως κι έγινε.

Να τι αναφέρει ο Βικέλας σχετικά με τον τρόπο που ορίστηκε πληρεξούσιος στο Συνέδριο, σε ομιλία του προς τον Σύνδεσμο Ελλήνων σπουδαστών στο Παρίσι τον Απρίλιο του 1895. [...] *«Μίαν εσπέραν κατά τας αρχάς του παρελθόντος Ιουνίου ο ταχυδρόμος μου έφερε θήκην, εκ της οποίας απέσυρα δίπλωμα επ' ονόματί μου, ως μέλους του εις Αθήνας Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου. Μου ήσαν όλως άγνωστα τα του Συλλόγου τούτου δεν είχα επιζητήσει την τιμήν να γίνω μέλος του, ούτε είχα τα προς τούτο προσόντα. Την απορίαν μου έλυσεν την επαύριον το πρωί ο ταχυδρόμος και πάλιν. Έφερε φάκελλον μέγιστον, περιέχοντα επιστολήν του Συλλόγου, παρακαλούντος με να το αντιπροσωπεύσω εις το Διεθνές Αθλητικόν Συνέδριον. Η πρώτη μου ώθησις ήτο ν' αρνηθώ. Ούτε καν εγνώριζον ότι πρόκειται να συναντηθώ εις τα Παρίσια Διεθνές Αθλητικόν Συνέδριον Τι κοινόν μεταξύ αθλητισμού και εμού! Πως όμως να είπω όχι εις φίλους αγαπητούς; Άλλως, παρευρέθην και άλλοτε εις συνέδρια, χωρίς να έχω προσόντα δικαιούντα την συμμετοχήν μου...»*.³⁰

Οι David Young, ο Γεώργιος Δολιανίτης αλλά κι ο Πέτρος Λινάρδος ασχολήθηκαν διεξοδικά με τον Βικέλα. Στις σφαιρικές τους παρουσιάσεις οι δύο πρώτοι αποδίδουν στον Βικέλα πρωταγωνιστικό ρόλο στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, ενώ ο Λινάρδος μέσα από τις επιστολές του παρουσιάζει μια πιο ανάγλυφη εικόνα του ανθρώπου, που συμπτωματικά έγινε στέλεχος του αθλητισμού. Αντίθετα, ο Morbach στο βιβλίο του, που αφορά στη ζωή και το έργο του πρώτου προέδρου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ), παρουσιάζει τον Βικέλα ως κοσμοπολίτη, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα και πτυχές

³⁰ *Εστία Εικονογραφημένη*, αρ.19, Εν Αθήναις, Μάιος, 1895. Βλ. Σκιαδάς, Ελευθέριος: *Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία 1894-2004*. Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή. Αθήνα 2004, σ.48.

της προσωπικότητάς του κυρίως ως πατριώτη και συγγραφέα.³¹ Ένα Ολοκληρωμένο έργο, για τη ζωή του Βικέλα παρουσιάζει και ο εγγονός του Αλ. Οικονόμος.³²

Διεθνές συνέδριο των Παρισίων

Στις 16 Ιουνίου του 1894 το πρώτο διεθνές αθλητικό Συνέδριο στο Παρίσι άρχιζε τις εργασίες του στη Σορβόνη, παρουσία περίπου δυο χιλιάδων ακροατών. Στο πλαίσιο του Συνεδρίου λειτούργησαν δύο επιτροπές, μια αυτή του Φιλαθλητισμού και μια δεύτερη περί ζητημάτων ανασύστασης των Ολυμπιακών Αγώνων. Η δεύτερη επιτροπή ήταν δεκαπενταμελής με πρόεδρο τον Βικέλα, αντιπρόεδρο τον βαρόνο de Carayon la Tour και γραμματέα-εισηγητή τον Maurice Borel, αντιπρόσωπο των γαλλικών αθλητικών σωματείων.

Το Συνέδριο που εγκαινίασε ο βαρόνος de Courcel από την αρχή είχε εμποτιστεί με το αρχαιοελληνικό³³ πνεύμα. Τα λόγια του Πιερ ντε Coubertin, εμπνευστή της σύγχρονης Ολυμπιακής κίνησης για την ανασύσταση των Ολυμπιακών Αγώνων, αποτυπώνουν με τον καλύτερο τρόπο την ατμόσφαιρα που επικρατούσε τη μέρα εκείνη στην αίθουσα.

«Ένα είδος ξεχωριστής συγκίνησης απλώνεται, η οποία σαν την αρχαία ευρυθμία αναδύεται από το βάθος των αιώνων. Η ελληνικότητα διείσδυσε με τον τρόπο αυτό στην τεράστια αίθουσα. Ήδη, από εκείνες τις πρώτες ώρες, το Συνέδριο είχε πετύχει. Ήξερα από

³¹ Young, David: “Demetrios Vikelas: First President of the IOC”, in: Stadion 14, 1988, p.85-102. Dolianitis, Georgios: “Der Beitrag von Dimitrios Vikelas zur Erneuerung der Olympischen Spiele”, in: Decker/Dolianitis/Lennartz, 100 Jahre Olympische Spiele – Derneugriechische Ursprung, Würzburg 1996, p.10-25. Λινάρδος, Πέτρος: *Δημήτριος Βικέλα Από το όραμα στην πράξη*, Αθήνα 1996. Morbach, Andreas: *Δημήτριος Βικέλας, πατριώτης συγγραφέας και κοσμοπολίτης Αθήνα* 2009. Βλ. Kraye, Albert & Müller, Norbert: “Demetrius Vikelas” in: IOC (ed.), One Hundred Years, vol. 1, Lausanne 1995, p.278-279. Morbach, Andreas: *Δημήτριος Βικέλας, πατριώτης συγγραφέας και κοσμοπολίτης Αθήνα* 2009. Βλ. Kraye, Albert & Müller, Norbert: “Demetrius Vikelas” in: IOC (ed.), One Hundred Years, vol. 1, Lausanne 1995, p.278-279.

³² Οικονόμου, Αρ. Αλέξανδρος: *Τρεις άνθρωποι. Συμβολή εις την ιστορία του ελληνικού λαού, 1780-1935*, τόμος 2 : *Δημήτριος Βικέλας*, Αθήναι 1953.

³³ Εκτελέστηκε ο Δελφικός Ύμνος στον Απόλλωνα, που μόλις πριν ένα χρόνο είχε ανακαλυφθεί στους Δελφούς στις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. Ήταν μια επιλογή που συνέδεε τον αθλητισμό, το θέμα του συνεδρίου, με την Αρχαία Ελλάδα και άμεσα με την ιδέα των Ολυμπιακών Αγώνων, τη φιλή και την ευγενή άμιλλα μεταξύ των λαών. Το αναφέρει ο ίδιος ο Κουμπερτέν στο εισαγωγικό σημείωμα του τόμου. Οι Δελφικοί Ύμνοι αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα από τα ελάχιστα δείγματα αρχαίας Ελληνικής μουσικής. Πρόκειται για δύο ύμνους αφιερωμένους στον θεό Απόλλωνα που βρίσκονται χαραγμένοι σε μάρμαρο στο Θησαυρό των Αθηναίων. Πιθανή χρονολογία είναι το 138 ή 128 π.Χ. και εκδόθηκαν σε βιβλίο το έτος 1893-94.

τότε, συνειδητά ή όχι, ότι κανείς δεν θα ψήφιζε εναντίον της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων».³⁴

Θα πρέπει να αναφερθεί η σπουδαία συμβολή του Δημητρίου Βικέλα που ήταν όχι μόνο εμπνευσμένη, αλλά και γεμάτη πρωτοβουλίες. Μετά την αγόρευση του το συνέδριο ομόφωνα αποφάσισε να τελεσθούν οι πρώτοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα. Η επιλογή των Αθηνών προτάθηκε από τον Έλληνα εκπρόσωπο στην τελευταία συνεδρίαση. Στην ομιλία του ο Βικέλας είπε τα εξής: «Μην ξεχνάτε κύριοι, ότι αν προχωρείτε σύμφωνα με το ελληνικό πνεύμα, εμείς οι Έλληνες το κατέχουμε πιο άμεσα. Αν είστε οι εγγονοί της κοινής προγόνου, εμείς είμαστε οι γιοι. [...] Εδώ δεν ομιλώ στο όνομα του συλλόγου που αντιπροσωπεύω. Έχω ακόμη λιγότερες δυνατότητες να δεσμεύσω την κυβέρνησή μου. Αισθάνομαι ότι όλος ο κόσμος στην Ελλάδα θα αγκαλιάσει μια ευνοϊκή απόφαση του συνεδρίου και θα προσπαθήσει να την τιμήσει. Δεν σας ζητώ να δεσμεύσετε αμετάκλητα την οργανωτική επιτροπή που εσείς θα ορίσετε. [...] Προτείνω απλά το συνέδριο να εκφράσει την ευχή του, ώστε ο εορτασμός των Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων να διεξαχθεί στην Αθήνα».³⁵

Η πρόταση υποστηρίχθηκε θερμά από τους Coubertin, Sloane, Gondinet και de Villers, και υιοθετήθηκε αμέσως. Στο πρώτο φύλλο του Δελτίου³⁶ της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής με τίτλο «ΑΘΗΝΑΙ, 1896» αναφέρεται: «Το αθλητικόν συνέδριον εκφράσαν την ευχήν όπως οι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες τελεσθούν το πρώτον εις τας Αθήνας τω 1896, δεν έκαμε τίποτε άλλο ει μη να αποδώσει τα του Καίσαρος τω Καίσαρι. Η γόνιμος ιδέα της ανασυστάσεως των αγώνων τούτων είναι ιδέα εξαιρετικώς ελληνική και δεν ήτο ει μη έργον δικαιοσύνης να πραγματοποιηθή κατά πρώτην φοράν εις το αυτό έδαφος ένθα εγεννήθη το πρώτον».

Μετά το πέρας του Συνεδρίου (25 Ιουνίου 1894) με επιστολή του ο Βικέλας γνωστοποιεί στον Φωκιανό ότι η πρόταση «έγινε μετ' ενθουσιασμού και παμψηφεί δεκτή» προσθέτοντας ότι: «Της προτάσεως την ευθύνη ανέλαβα ατομικώς ειπών ότι ούτε εκ μέρους

³⁴ Coubertin, Pierre de: *Olympic Memoirs*, 1931, p.18. Originally published in French: Bureau international de pedagogie sportive, 1931. Reprinted: International Olympic Committee, 1976, 1979 and 1989, with a pref. by Geoffrey de Navacelle. Pref. rev. by the author for the present ed.

³⁵ Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος: «Το χρονικό της αναβίωσης». *Επτά Ημέρες Καθημερινή*, 31.03.1996, σ.10-12.

³⁶ *Bulletin du Comité International des Jeux olympiques*, n°1, juillet, 1894.

του Συλλόγου την υποβάλλω και ολιγότερον έτι δύναμαι να αναλάβω ευθύνη εν ονόματι της κυβερνήσεως».³⁷

Έτσι λοιπόν η Ελλάδα αναλαμβάνει την αναβίωση και τη διοργάνωση των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, με τον Βικέλα να γίνεται ο πρώτος πρόεδρος της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ). Οι κανονισμοί, που είχαν τότε θεσπιστεί από τη ΔΟΕ, προέβλεπαν ότι ο πρόεδρός της έπρεπε να επιλέγεται από τη χώρα που θα διοργάνωνε τους αγώνες.

Ο Βικέλας σε μια συνέντευξή του, η οποία δημοσιεύεται στην εικονογραφημένη Εστία,³⁸ αναφέρεται μεταξύ άλλων στην υποψηφιότητα, τη διεκδίκηση και την πορεία των αγώνων. Η πρωτοβουλία του Βικέλα να προτείνει την Αθήνα ως τόπο τέλεσης των Ολυμπιακών αγώνων, δεν είχε την έγκριση της ελληνικής κυβέρνησης. «*Ουδεμίαν εντολήν είχα εκ μέρους της Ελληνικής κυβερνήσεως, ώστε δια της προτάσεώς μου ούτε την Ελλάδα ήθελα να ενοχοποιήσω, αλλ' ούτε και το συνέδριον*».

Η πτώχευση του ελληνικού κράτους το 1893 είχε επιφέρει πλήγμα στην αξιοπιστία του ως προς τη διαχείριση των πόρων και την ικανοποίηση των ξένων δανειστών του, ενώ την ίδια στιγμή έπρεπε να αντεπεξέλθει και στις πιέσεις για την ικανοποίηση της αλυτρωτικής του πολιτικής.

Οι προσπάθειες των δύο ανδρών, Coubertin και Βικέλα, η υποστήριξη των αγώνων από τον τύπο,³⁹ αλλά και η υιοθέτηση της διοργάνωσης από τον διάδοχο και τυπικά πλέον, αφού ορίστηκε πρόεδρος της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων, ενίσχυσαν την ιδέα της αναβίωσης του αρχαίου θεσμού.

Οι φωνές υποστήριξης από το εξωτερικό πληθαίνουν. Η ανακοίνωση της πραγματοποίησής τους στην Αθήνα, ενδυνάμωσε και αναζωογόνησε τα φιλελληνικά αισθήματα των ευρωπαϊκών λαών. Ανάλογα δημοσιεύματα παρουσιάστηκαν στον διεθνή

³⁷ Στο αρχείο του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου, υπάρχουν οι επιστολές του Δ. Βικέλα προς τον πρόεδρό του Ι. Φωκιανό. (Αρχειακό υλικό του Π.Γ.Σ). Βλ. *Πανελλήνιος Γ. 1891-1991. 100 χρόνια Πανελλήνιο*, Αθήνα 1991.

³⁸ *Εστία εικονογραφημένη*, Περιοδικόν εβδομαδιαίον. Εν Αθήναις, 7.5.1895 σ.148. Η έκδοση αυτή φιλοξενεί το Δ. Βικέλα σε μια εφ' όλης της ύλης καταμαρτυρία για την υποψηφιότητα των αγώνων και την πορεία του. Το άρθρο είχε αναγνωσθεί στις 5 Απριλίου στο Παρίσι κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του «Συνδέσμου Ελλήνων σπουδαστών εν Παρισίσις».

³⁹ Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος: Συνεισφορά του τύπου στην αναβίωση των πρώτων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. *Άθληση & Κοινωνία Περιοδικό αθλητικής επιστήμης*. Τεύχος 14, 1996, σ.83-91. Το Άστυ αναδημοσιεύει αποσπάσματα από το Δελτίο (*Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques*, n°1, juillet 1894) της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, στην προσπάθειά να γνωστοποιηθεί ευρύτερα και να ενισχυθεί η ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό της οικονομικής ασφυξίας ελπίζουν στην υψηλή προστασία της βασιλικής οικογενείας. Ανωνύμου: «ΟΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1896». *Άστυ*, 04.08.1894: 1 αρ. φύλ. 1328.

τύπο, όπως στο περιοδικό “Batchelor of Arts” καθώς και στις εφημερίδες “Expres”, “Post”, “Times”, “Chronicle” του Σικάγου, “Κήρυξ” της Βοστώνης, όπου η φιλελληνική απήχηση για τους Αγώνες ήταν πλέον έκδηλη. Η αφύπνιση των λαών για την Ελλάδα ήταν το πρώτο μεγάλο αποτέλεσμα των Αγώνων.⁴⁰

Το «Άστυ» αναδημοσιεύει αποσπάσματα των εφημερίδων: «Ο Εμπορικός Μηνύτωρ» της Νέας Υόρκης με ενθουσιασμό αποδέχεται την είδηση για την ανασύσταση των αγώνων. *«Ο λιμήν του Πειραιώς θέλει χρησιμεύσει εις την τέλεσιν λεμβοδρομιών και άλλων ναυτικών ασκήσεων. Ενώ πάσαι αι ανεγνωρισμένης αξίας νεώτεραι ασκήσεις θέλουσιν εκτελεσθῇ, θα γείνη(sic) επίσης ενδιαφέρουσα απόπειρα, όπως αναγεννηθῶσι και εκτελεσθῶσι κατά τον αρχαίον τρόπον πολλάι των ασκήσεων ρώμης και αντοχής, αίτινες απετέλουν το κυριώτερον θέλημα των αγώνων της κλασικής Ελλάδος. Η αμερικανική και αι άλλαι εν Αθήναις αρχαιολογικαί σχολαί συντρέχουσι δραστηρίως το έργον, ο Βασιλεύς και η κυβέρνησις της Ελλάδος θέλουν προσδώσει όλον το επίσημον αυτών κύρος, ουδεμία δε απομένει αμφιβολία περί της μοναδικής και λαμπράς του έργου επιτυχίας».*⁴¹

Στο ίδιο κλίμα υποστήριξης κινούνται και τα δημοσιεύματα της «Ατλαντίδος». Ή «Επιθεώρησις των Επιθεωρήσεων», άλλο αμερικανικό περιοδικό, αφιερώνει ολόκληρο άρθρο περί των Ολυμπιακών αγώνων, γραμμένο από τον καθηγητή Ουίλλιαμ Σλόαν.⁴²

Ο Τρικούπης δε συμμερίζεται τον ενθουσιασμό του Coubertin και σε κάθε ευκαιρία τονίζει ότι δεν μπορεί να δαπανήσει χρήματα από το ταμείο του κράτους για τη διεξαγωγή αγώνων.⁴³ Μέχρι και την ημέρα υποβολής της παραίτησής του στο Βασιλιά, στις 10 Ιανουαρίου 1895, παραμένει ανυποχώρητος στη στάση του, δηλαδή στην οικονομική στήριξη των αγώνων. Μετά την παραίτησή του σχηματίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό την προεδρία του Νικόλαου Δεληγιάννη, για να διενεργήσει νέες βουλευτικές εκλογές. Ο νέος υπηρεσιακός πρωθυπουργός, που διέμενε στο Παρίσι ως πρόξενος της Ελλάδας,

⁴⁰ Γράψα, Ελισάβετ: *Η Ελλάδα πάντα μπορεί Αθήνα 1896. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ο Τύπος της εποχής*. Κέντρο Μεσογειακού και Νησιωτικού Πολιτισμού Μεσσήνης, Αθήνα 2012, σ.45,46.

⁴¹ Άστυ, 29.12.1894: 3 αρ. φύλ. 1474. Στο ίδιο κλίμα υποστήριξης κινούνται και τα δημοσιεύματα της «Ατλαντίδος».

⁴² Γράψα: *ό.π.*, σ.35. Αναδημοσίευση του άρθρου του Σλόαν «Εκ των ενθουσιωδεστέρων μελών ήτο ο αντιπρόσωπος των γυμναστικών συλλόγων της Ελλάδος, διακεκριμένος δε λόγιος και παιδαγωγικός ανήρ ο κ. Βικέλα. Ούτος επρότεινε, όπως η αναγέννησις των Ολυμπιακών αγώνων γείνη εν Αθήναις το 1896». Εκθέτει κατόπιν τις ενέργειες του Κουμπερτέν. «Οι Αθηναίοι είνε, ου μόνον ενθουσιώδεις διά την μέλλουσαν αναγέννησιν των Ολυμπιακών αγώνων επί ελληνικού εδάφους, αλλά και ετοιμάζονται ήδη πρακτικώς, όπως ανταποκριθῶσιν εις πάσας τας προσδοκίας. Τινάς των αγώνων και των ασκήσεων θα τελῶσιν επ’ αυτών των χώρων, εν οίς οι αρχαίοι Αθηναίοι εσυνήθιζον να συνέρχωνται, όπως παρίστανται εις δραματικάς παραστάσεις και άλλα θεάματα»

⁴³ Άστυ, 4.11.1894.

γνώριζε άριστα τον Βικέλα και είχε αποδεχθεί ευμενώς την πρόταση διεξαγωγής των Αγώνων στην Αθήνα.

Τα έντυπα μέσα συνεχίζουν να ενισχύουν την ιδέα της αναβίωσης των αγώνων. Παρ' όλα αυτά δεν ήταν λίγες οι φωνές των αρχαιοφίλων που φαντάστηκαν την ανασύσταση των Ολυμπιακών Αγώνων στα πρότυπα της αρχαιότητας. Οι πιο ψύχραιμοι επανατοποθετούσαν τα πράγματα, όπως ο αρθρογράφος του «Άστεως» *«Οι ακράτητοι εξ ενθουσιασμού αρχαιοφίλοι λοιπόν ας προσέξουν διά να μη γείνουν γελοίιοι. Ας εννοήσουν προ παντός τον σκοπόν των συγχρόνων αγώνων, εάν θέλουν πράγματι ούτοι να επιτύχουν, και ας μη ανατρέχουν εις το παρελθόν, το οποίον οφείλουν να σέβωνται και να μη γελοιοποιούν προς επίδειξιν ακαίρου ζήλου και ασκόπου αρχαιολατρίας»*.⁴⁴

Ο αρθρογράφος του γαλλικού φύλλου «Φιγκαρό» σπεύδει και αυτός να ειδοποιήσει τους μελλοντικούς επισκέπτες των Ολυμπιακών Αγώνων ότι ερχόμενοι στην Αθήνα ούτε στα Παναθήναια, ούτε στις αρματοδρομίες θα παρευρεθούν, και αστειευόμενος προσθέτει: *«Και αι δεσποινίδες με τα μεγάλα δόντια, αι οποίαι θα επωφεληθούν της περιστάσεως, διά να επισκεφθούν της Ακροπόλεως τα ερείπια, ημπορούν εξ ολοκλήρου να καθησυχάσουν την εθνικήν των αιδώ: όλοι οι αγωνισταί θα είνε ενδεδυμένοι. Διότι εκείνου του οποίου κυρίως επιδιώκεται η αναβίωσις είνε ο υψηλός χαρακτήρ των αρχαίων αγώνων και η διέπουσα αυτούς ηθική ιδέα»*.⁴⁵

Για την υποστήριξη των αγώνων και ο Σύλλογος Παρνασσός ξεκινά μια σειρά διαλέξεων και ομιλιών με θέμα του Ολυμπιακούς Αγώνες. Από τους τακτικούς ομιλητές είναι ο καθηγητής ιστορίας Σπυρίδων Λάμπρος. Οι αρχαίες μνήμες όμως επανήλθαν και στη συνείδηση των πολιτισμένων λαών της Δύσης. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης και ανταποκριτής αμερικανικών εφημερίδων, Wealer Wheeler δημοσίευσε πολύστηλο άρθρο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπου πρόβαλλε τα ιστορικά μνημεία και την πατροπαράδοτη ελληνική φιλοξενία. Ένα ακόμη ωραίο άρθρο για τους αγώνες δημοσιεύει η αγγλική εφημερίδα «Σημαία» με αναδρομή στην αρχαιότητα και την αναδημοσιεύει η εφημερίδα «Φιλιπούπολις».⁴⁶

Ουσιαστικά όμως η όλη προσπάθεια άρχισε, όταν ο Γεώργιος Αβέρωφ, ύστερα από παράκληση του διαδόχου Κωνσταντίνου, συμφώνησε να βοηθήσει στην ανακατασκευή του Παναθηναϊκού Σταδίου. Για τη σημαντική αυτή χορηγία του Γ. Αβέρωφ γίνεται

⁴⁴ Άστν, 6.1.1895: 1, αρ. φύλ. 1482.

⁴⁵ Σε αναδημοσίευση. Άστν, 8.2.1895: 3, αρ. φύλ. 1515.

⁴⁶ Βλ. Παλιγγενεσία, 8.11.1895:3, αρ. φύλ. 9674. Εστία, 19.11.1895:2, αρ. φύλ. 263. Φιλιπούπολις, 11.3.1896.

αναφορά και στο Δελτίο⁴⁷ του Απριλίου. Στις 10 Μαΐου, ημέρα Τετάρτη 1895, υπογράφηκε ψήφισμα από τη συνεδρίαση του δωδεκαμελούς συμβουλίου υπό την προεδρία της Α.Β.Υ. (Αυτού Βασιλικής Υψηλότητας) σύμφωνα με την επιστολή του Αβέρωφ ότι «διαθέτει το ποσόν των δραχμών πεντακοσίων ογδοήκοντα πέντε χιλιάδων προς διασκευήν του Παναθηναϊκού Σταδίου, επί τη τελέσει των διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων κατά το προσεχές έτος 1896, και όπως το Στάδιον χρησιμεύση ως διαρκές Γυμνάσιον των εν Αθήναις Αθλητικών Συλλόγων και τέλεσιν καθ' ωρισμένας εποχάς Πανελληνίων Ολυμπιακών Αγώνων».⁴⁸

Με ενθουσιασμό ο Διάδοχος συνόδευσε αυτήν την ανακοίνωση με την πρόταση του να στηθεί μαρμάρινος ανδριάντας υπέρ του χορηγού. Αναθέτει σε τριμελή επιτροπή αποτελούμενη από τους Λεωνίδα Δ. Δεληγεώργη, Αλέξανδρο Θ. Ζαΐμη και τον γενικό γραμματέα Τιμολέοντα Ι. Φιλήμονα, υπεύθυνο για τις προσυνεννοήσεις με τον Αβέρωφ, όταν είχε σταλεί στην Αλεξάνδρεια, να μεριμνήσουν για την εκτέλεση της απόφασης. Προς τιμή του τοποθετήθηκε το άγαλμά του στην είσοδο του Σταδίου ενώ τα αποκαλυπτήρια έγιναν την ημέρα της έναρξης των αγώνων.

*«Η συνάδελφος Ακρόπολις αγγελεύει σήμερον ότι ο εθνικός ευεργέτης Αβέρωφ απεφάσισε να καταβάλη και την απαιτούμενην δαπάνην προς πλήρη αποπεράτωσιν του Σταδίου. Προς τουτο απέστειλεν, ως λέγουν, την πρώτην δόσιν της νέας του δωρεάς. Τοιουτοτρόπως κατά τους προσεχείς Ολυμπιακούς αγώνας οίτινες θα τελεσθούν μετά διετίαν, το Στάδιον θα είνε όλον μαρμάρινον και εντελώς αποπερατωμένον».*⁴⁹

Την επιστολή του Διαδόχου σατιρίζει και ο «Φασουλής» του Σουρή,

*Προς τον Αβέρωφ επιστολή
του κακομοίρη του Φασουλή
Αμάν, Αβέρωφ, σώσε μας και βοηθός γενού
να κουτουλήσ' η δόξα μας με τ' άστρα τ' ουρανού
κι όταν κοτζάμ Διάδοχος σου γράφη κοπλιμέντα
κι όλος Υμέτερος προς σε διά παντός πως μένει,
άνοιξε το κεμέρι σου χωρίς πολλή κουβέντα
κι ας είναι κάθε λέξις του ακριβοπληρωμένη.*⁵⁰

⁴⁷ Bulletin du Comité International des Jeux olympiques, n°2, Avril, 1895 p.3.

⁴⁸ Άστυ, 13.05.1895: 1-2, αρ. φύλ. 1607.

⁴⁹ Εστία, 29.3.1896: 2, αρ.φύλ. 28.

⁵⁰ Ρωμηός, 8.4.1895:1, φύλ. 507. http://users.uoa.gr/~nektar/arts/poetry/gewrgios_soyrhs_poems.htm, (προσπελάστηκε στις 26-7- 2012).

Δεν πρέπει να λησμονηθεί και η μέγιστη προσφορά του Δημητρίου Βικέλα. Αφού έχουμε αναγάγει τον Αβέρωφ σε εθνικό οικονομικό ευεργέτη, συνδέοντας την προσφορά του με σπουδαία κοινωνικά και ανθρωπιστικά έργα, τότε το ίδιο θα πρέπει να συμβεί και με τον Βικέλα προσδίδοντάς του τον τίτλο του εθνικού ευεργέτη και του φιλάθλου όπως εύστοχα αναφέρει ο Λινάρδος.⁵¹

Για τους Αγώνες και τους στόχους των Ελλήνων θα γράψει ο Αμερικανός διπλωμάτης George Horton που ενθουσιάζεται με τους πρώτους αυτούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Τους περιγράφει σε εφημερίδες και περιοδικά της πατρίδας του, εξαίροντάς τους ως θεσμό και ως εκδήλωση ευγενική και πολιτιστική. Δεν παραλείπει να εξάρει και το Αττικό τοπίο μέσα από ένα πανόραμα συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν και την πραγματικότητα με τη φαντασία.⁵²

Στην επιστολή του ο Φιλήμων προς τον Βικέλα (Αθήναι, 20 Ιουλίου 1895/1 Αυγούστου) αναφέρεται στις προσπάθειες που καταβάλλει ώστε οι ξένοι ανταποκριτές των εφημερίδων ευμενώς να παρουσιάσουν τους αγώνες. Μνημονεύονται οι Καλαποθάκης και Horton «έδωκα δε αυτοίς σημειώσεις πολλές, με διαβεβαίωσαν δε, ότι προσεχώς θέλουσι δημοσιευθή τα παρ' αυτών γραφθέντα ενθουσιώδη και ευμενέστατα».⁵³

Η 25^η Μαρτίου 1896 κατά το παλιό Ημερολόγιο ή η 6^η Απριλίου κατά το νέο Ημερολόγιο ορίστηκε ως ημέρα έναρξης των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. «...η σύσταση περιοδικών αγώνων στους οποίους να συναντιούνται οι αντιπρόσωποι όλων των χωρών και των αγωνισμάτων υπό τη σκέπη του μόνου θεσμού που μπορούσε να τους δώσει μεγαλείο και

⁵¹ Λινάρδος, Πέτρος: *Ο Βικέλας και οι Ολυμπιακοί Αγώνες*. Περιοδικόν η Μελέτη. Ανάτυπον από τον Α' Τόμο περίοδος Β', Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 2004, σ.69.. [...] «που μέσα στο ζοφερό σκηνικό της Ελλάδας - του δυστυχώς επτωχεύσαμεν - ήρθε ο Βικέλας, πολίτης του κόσμου, λογοτέχνης διεθνούς απήχησης, μαχητικός αρθρογράφος, πολιτισμικός πρεσβευτής των Ελλήνων της Γαλλίας, να της απλώσει το χέρι μιας πανεθνικής ανάτασης, να της χαρίσει το όραμα μιας νίκης του Γένους των Ελλήνων, να της προσπρίρει ηθική δύναμη. Οραματιζόταν τους αγώνες ως κινητήρια δύναμη της μικρής και οικονομικά αδύνατης πατρίδας του ως μια νέα πορεία πέραν των μίζερων συνόρων».

⁵² Horton, George: "Revival of Olympian Games", *North American Review* 162, Published March 1, 1896, p.266-273. Βλ. επίσης: Horton, George: *Modern Athens*, illustrated by Corwin Knapp Linson, Published by C. Scribner's sons in New York 1901, p.24. «Οι σύγχρονοι Αθηναίοι δεν κτίζουν ναούς στο Δία, αλλά προσπαθούν να ιδρύσουν σχολεία κι εφημερίδες. Τα ποσά των χρημάτων που δίνουν για δημοτικές βιβλιοθήκες, νοσοκομεία και αναμορφωτήρια είναι τα μεγαλύτερα κατά κεφαλή στον κόσμο. Πρόσφατα, η γενναιοδωρία του Γεωργίου Αβέρωφ, του σύγχρονου Ηρώδη του Αττικού, έκανε τον ήχο ενός σφυριού και μιας σμίλης να ξανακουστούν στο Στάδιο, ύστερα από την διακοπή είκοσι σχεδόν αιώνων. Η γενναιοδωρή αυτή πράξη τράβηξε την προσοχή του πολιτισμένου κόσμου, παρ' όλο που δεν είναι παρά μόνο ένα παράδειγμα μιας μεγάλης σειράς από κληροδοτήματα και δωρεές πλουσίων Ελλήνων στην πόλη της Αθήνας και στην Ελλάδα γενικά».

⁵³ [197] T.Filimon – D. Vikelas, Archiv Vikelas, EBE, Akte 890 in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.572, 573.

δόξα, της κλασικής Αρχαιότητας. Αυτό δε σήμαινε παρά την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων· το όνομα επιβλήθηκε μόνο του, ούτε και ήταν δυνατόν να βρεθεί άλλο».⁵⁴

Η επιλογή της τέλεσης των αγώνων για την 25^η Μαρτίου δεν ήταν τυχαία. Μετά την απελευθέρωση, η ιδεολογία που επικρατούσε στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος είναι ότι αποτελούσε τον κληρονόμο και διάδοχο της Αρχαίας Ελλάδας. Το πνεύμα αυτό καθόριζε όλη τη διοργάνωση των Αγώνων αλλά και τις τελετές κατά τη διάρκεια των Αγώνων.

Να τι αναφέρει ο Βικέλας ερωτηθείς για την πορεία των αγώνων.

«- Και ακριβώς ποίαν ημέρα θ' αρχίσουν οι Αγώνες;

- Το σχέδιον είναι επί του παρόντος να γείνουν κατά τας εορτάς του Πάσχα του 1896. Κατά σύμπτωσιν ευτυχή οι Δυτικοί και ημείς έχομεν συγχρόνως τότε Πάσχα. Κατά σύμπτωσιν δε πάλιν ευτυχή το Πάσχα ημέρα είναι η 24 Μαρτίου. Ωστε την 25, ημέραν του Ευαγγελισμού μετά την δοξολογίαν της Εθνικής εορτής γίνεται η επίσημος έναρξις των Αγώνων. Την τρίτην του Πάσχα μπορεί να γείνη εκδρομή εις Μέγαρα, οπού τελείται και πανήγυρις. Έπειτα θα εξακολουθήσουν οι Αγώνες επτά η οκτώ ημέρας. Και επειδή αι περισσότεραι είνε ημέραι αργίας την εβδομάδα εκείνην, θα ημπορέση να λάβη μέρος όλος ο λαός και να πανηγυρίση αξίως τους Αγώνας εκείνους οι οποίοι τελούμενοι θα έχουν βεβαίως μεγάλην επιδράσιν επί του εθνικού μέλλοντος ημών, διότι θα συντελέσουν τα μέγιστα εις την επίρρωσιν της αγάπης προς τας σωματικές ασκήσεις και θα ενισχύσουν διά της αμίλλης το υπέρ της ιδρύσεως αθλητικών συλλογών ρεύμα, όπερ απότινος εσχηματίσθη και εν Ελλάδι. Είνε δε αναμφισβήτητον ότι εκ τούτων μέγα καλόν θα προέλθη εις το έθνος, διότι εκεί όπου τα στήθη προτάσσονται ρωμαλαιότερα, και αι καρδίαι πάλλουσιν ευγενέστεροι και τα φρονήματα εξυψούνται».⁵⁵

Έτσι οργανώθηκε ένας τριπλός εορτασμός στην ελληνική πρωτεύουσα. Γιορτάστηκαν οι πρώτοι Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες (η τελετή έναρξης των Αγώνων της 1ης Ολυμπιάδας πραγματοποιήθηκε στις 6 Απριλίου 1896, 25 Μαρτίου με το παλαιό ημερολόγιο στο κατάμεστο Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας), η 75^η επέτειος από την Ανεξαρτησία της Ελλάδος (ο εορτασμός σε αυτή την ημέρα καθιερώθηκε το 1838 με το Βασιλικό Διάταγμα 980 / 15(27)-3-1838 από την Κυβέρνηση του Όθωνα) και η Δευτέρα του Πάσχα.⁵⁶

Στον τριπλό αυτόν εορτασμό ίσως να οφείλεται και η πρωτοφανής επιτυχία των Αγώνων.

⁵⁴ Coubertin, *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 8.

⁵⁵ *Εστία*, 24.12.1894: 2 αρ. φυλ. 292.

⁵⁶ Georgiadis, ό,π: p.113.

Μέρος Β:

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

Η γένεση του Μαραθωνίου - η ιδέα

Με ενθουσιασμό ο τύπος⁵⁷ στην Ελλάδα αποδέχεται την απόφαση του Συνεδρίου για την τέλεση των αγώνων στην Αθήνα. Ο ενθουσιασμός αυτός όμως μερικούς μήνες μετά ατονεί όπως και η προώθηση της υπόθεσης των αγώνων. Μέσα στο πλαίσιο της προώθησης της ιδέας του Coubertin για την αναβίωση των αγώνων, πριν τον Βικέλα, επισκέπτεται την ελληνική πρωτεύουσα τον Ιούλιο του 1894 ο Βοημός Jiri Cuth-Jarkovsky. Παρά την πολιτική κρίση στην Ελλάδα και την πρόσφατη ανάληψη των αγώνων, ο Βικέλας με πρόβλημα όρασης αναχωρεί τον Αύγουστο για θεραπεία στο Vichy.⁵⁸

Η αδυναμία οικονομικής στήριξης της Ολυμπιάδας από την κυβέρνηση, εξαιτίας του οργανωτικού κόστους, που με πρόχειρες εκτιμήσεις ξεπερνούσε το μισό εκατομμύριο δραχμές, έφερε την Ελλάδα στα πρόθυρα ακύρωσης της ανάληψης των αγώνων από την Αθήνα.⁵⁹ Ο κίνδυνος αυτός ήταν πλέον ορατός, καθώς υπήρχε και η ισχυρή υποψηφιότητα διεκδίκησης της Ουγγαρίας για την τέλεση των αγώνων στην Πέστη το 1896. [...] «*οι Ούγγροι επεζήτουν την τιμήν της εγκαίνιασεως των διεθνών αγώνων, ως συμπλήρωμα της εις Πέστην παγκοσμίου εκθέσεως του 1896. Όταν απεφασίσαμεν μετά του κ^{ov} de Coubertin να μεταβώμεν εις Αθήνας και ίδωμεν εκεί εκ του πλησίον εάν δύναται να πραγματοποιηθεί η ευχή*

⁵⁷ Ακρόπολις, 12.6.1894. *Εφημερίς των Συζητήσεων*, 14 & 19.6.1894. *Εστία*, 12.6.1894. *Άστυ*, 20.6.1894. Ακρόπολις, 19 & 27.6.1894.

⁵⁸ Βλ. Morbach: *Δημήτριος*, σ.225. Τους ακαθόριστους μήνες που ακολουθούν ως προς την προώθηση της διεξαγωγής των Αγώνων στην Αθήνα αναλυτικά την περιγράφουν οι Decker, Δολιανίτης.

⁵⁹ Όμως, η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν άσχημη ενώ υπήρχε αστάθεια με τη συνεχή εναλλαγή στην πρωθυπουργία του Χαριλάου Τρικούπη με το Θεόδωρο Δηλιγιάννη. Το 1894 η οργανωτική επιτροπή υπό τον Στέφανο Σκουλούδη παρουσίασε έκθεση για το κόστος των Αγώνων. Το κόστος ήταν τρεις φορές μεγαλύτερο από τις εκτιμήσεις του Κουμπερτέν. Δήλωσαν πως οι Αγώνες είναι αδύνατον να διεξαχθούν και παραιτήθηκαν. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος, υποστηρικτής των Ολυμπιακών Αγώνων, αποφάσισε να ηγηθεί της οργανωτικής επιτροπής. Κατάφερε να συγκεντρώσει με δωρεές 330.000 δραχμές. Εκδόθηκε σειρά γραμματοσήμων που απέφερε 400.000 δραχμές και από τις πωλήσεις των εισιτηρίων συγκεντρώθηκαν άλλες 200.000 δραχμές. Ο Τιμολέων Φιλήμων αναφέρεται αναλυτικά στο ιστορικό χρηματοδότησης των Αγώνων από ιδιωτικά συμφέροντα και από εσωτερικό δανεισμό, αφού το κράτος είναι πτωχευμένο. Βλ. Φιλήμων: «κ. χ. τ.», σ.8-34.

του συνεδρίου, ή εάν, αρνουμένης της Ελλάδος την τιμήν, θα στραφεί η Διεθνής Επιτροπή προς την Ουγγαρίαν».⁶⁰

Με εμφανή τη δυσκολία να βρει συμμάχους στην υποστήριξη της ιδέας του ο Coubertin αποφασίζει την εξ επαφής διαπραγμάτευση. Ο Βικέλας και ο Coubertin ταξίδεψαν διαδοχικά στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο και τον Νοέμβριο του 1894 αντίστοιχα.

Τρεις μήνες μετά το πέρας του Συνεδρίου (15 Σεπτεμβρίου 1894) και πριν την αναχώρησή του για την Ελλάδα, ο Coubertin δέχεται γράμμα από τον Bréal. Μεταξύ αυτών που παρακολούθησαν ανελλιπώς και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τις εργασίες της δεύτερης επιτροπής του Συνεδρίου της Σορβόνης το 1894 ήταν και ο ελληνιστής Michel Bréal (1832-1915),⁶¹ μέλος του Ινστιτούτου της Γαλλίας. Τελείωσε την ομιλία του παραφράζοντας τη γνωστή ολυμπιακή ρήση «*citius, altius, fortius*», (γρηγορότερα, ψηλότερα, δυνατότερα) που εισήγαγε ο δομινικανός ιερέας πατήρ Διδόν (Didon) και το οποίο συμπυκνώνει αξίες όχι μόνο αθλητικές, αλλά και ευρύτερα ηθικές και παιδαγωγικές και που υιοθετήθηκε τελικά από το συμβούλιο. Εντυπωσιασμένος από την ελληνικότητα του Συνεδρίου αλλά και την ανάληψη των Α΄ Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα, ο επιφανής Γάλλος γλωσσολόγος, διανοούμενος και φιλέλληνας Bréal, με αφορμή το κατόρθωμα του ημεροδρόμου⁶² που μετά τη μάχη του Μαραθώνα έτρεξε με τον οπλισμό του την απόσταση Μαραθώνα – Αθήνα, φώναξε «χαίρετε νικώμεν» και εξέπνευσε, ενώ βρίσκεται σε διακοπές στη Λυών, γράφει επιστολή στον Coubertin ενόψει του επικείμενου ταξιδιού του στην Ελλάδα. «*Εφόσον πηγαίνετε στην Αθήνα, διερευνήστε εάν είναι δυνατόν να οργανωθεί ένας αγώνας από το Μαραθώνα στην Πνύκα. Αυτό θα προσδώσει μια αίσθηση αρχαιότητας. Αν γνωρίζαμε το χρόνο που έκανε ο Έλληνας πολεμιστής, θα μπορούσαμε να ορίσουμε το ρεκόρ. Από την πλευρά μου θα ήθελα να αθλοθετήσω το κύπελλο του Μαραθωνίου*».⁶³ Στοιχεία για τον Bréal, καθώς και

⁶⁰ *Εστία*, 7.5.1895.

⁶¹ Υπάρχει μια ακριβής περιγραφή του συμποσίου και του σχεδίου διατάξεων των θέσεων. Σύμφωνα μ' αυτό το σχέδιο ο Bréal κάθισε στα δεξιά του Κουμπερτέν, ενώ στα αριστερά του ήταν ο αμερικανός βιογράφος του Ναπολέοντα, καθηγητής William Sloane, ένα από τα ιδρυτικά μέλη της ΔΟΕ. Βλ. *Bulletin du Comité International des Jeux olympiques*, n°1, juillet, 1894. Χρυσάφης, *Οι σύγχρονοι*, 190. Müller, Norbert: "Bréal und die Idee des Marathonlaufs und Coubertin" Vorwort, (Stand:27, April 2007) p.103-108. Retrieved August 12, 2013, from <http://www.sport.uni-mainz.de/mueller/ee>.

⁶² Το γεγονός του αγγελιαφόρου-ημεροδρόμου δεν το αναφέρει ο Ηρόδοτος. Το αναφέρουν μεταγενέστεροι συγγραφείς του 1ου και 2ου αι. μ.Χ. (Πλούταρχος, *Ηθικά*, 347, και Λουκιανός, *Διάλογοι θεών* 3, 727).

⁶³ "Puisque vous allez à Athènes, voyez donc si l'on ne peut organiser une course de Marathon au Pnyx. Cela aura une saveur antique. Si nous savions le temps qu'a mis le guerrier grec, nous pourrions établir le record. Je réclamerais pour ma part l'honneur d'offrir «la Coupe de Marathon». (Glion 15 Septembre 1894) [22]. M. Bréal - P. de Coubertin, Archiv I.O.K. in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.448-449. Βλ. επίσης:

φωτογραφική απεικόνιση της επιστολής παρατίθενται το άρθρο του Giessen⁶⁴. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η ιδέα του ήρθε φαινομενικά αυθόρμητα, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς από το γράμμα του στον Κουμπερτέν. Η πρωτότυπη επιστολή βρίσκεται στο Ολυμπιακό μουσείο της Λωζάνης.

Ο ενθουσιασμός του Coubertin αλλά και η αγωνία του να βρει συμμάχους στην υλοποίηση της ιδέας του τον παρακινεί λίγες ημέρες μετά (23 Σεπτεμβρίου 1894) να γράψει στον Βικέλα, όπου μεταξύ άλλων του αναφέρει και την πρόταση του Bréal: «Ο κ. Michel Bréal μου έγραψε ότι θα χρειαζόταν ένα κύπελλο για τον Μαραθώνιο του 1896 για την απόσταση που πραγματοποίησε ο διάσημος πολεμιστής. Αυτό θα έχει τοπικό χαρακτήρα».⁶⁵

Ενώ κανονικά ο Βικέλας θα έπρεπε να επικεντρωθεί στην οργάνωση των αγώνων, βρέθηκε να συμμετέχει στο 1st Congrès International des Orientalistes στη Γενεύη (4-12 Σεπτεμβρίου 1894). Συμμετείχε στην ομάδα «Ελλάδα και Ανατολή», αφού ήταν διεθνώς γνωστός ως ειδικός σε θέματα Ανατολικής Ευρώπης. Ο άκρατος πατριωτισμός του Βικέλα τον οδήγησε τη δεύτερη μέρα του συνεδρίου να αναδείξει ως κεντρική ιδέα συζήτησης την σύνδεση ελληνικής αρχαιότητας και σύγχρονης Ελλάδας.⁶⁶

Ο Βικέλας⁶⁷ τον Σεπτέμβριο επισκέπτεται την Αθήνα για να πείσει την Κυβέρνηση και τους αρμοδίους να αναλάβουν την ευθύνη διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Διαπιστώνει ηττοπάθεια και πλήρη απαισιοδοξία. Υπ' αυτές τις συνθήκες της στασιμότητας, η προπαγάνδισή ενός νέου αγωνίσματος κατ' εξοχήν ελληνικού, πιθανόν να επηρέαζε θετικά την προώθηση των αγώνων. Ο Coubertin δρα αστραπιαία. Η πρόταση του Bréal δημοσιεύεται τον Οκτώβριο του ίδιου έτους στο τριμηνιαίο Δελτίο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (*Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques*). Σε μια όχι τόσο αυστηρή απόδοση του κειμένου, αναφέρονται τα εξής:

Müller: *Bréal*, p.101-108. Lennartz, Karl: "Following the footsteps of Bréal", in: *Journal of Olympic History*, (Summer 1998), 8-10, p.9.

⁶⁴ Giessen, W. Hans: "The inventor of the Marathon race: Michel. Bréal", in: *Journal of Olympic History*, V. 22 No 2, 2014, p.31-39.

⁶⁵ "M. Bréal m'a écrit qu'il faudrait une «Coupe de Marathon» pour 1896, pour la distance parcourue par le célèbre guerrier! Voilà qui est couleur locale!" See Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.449. [23]P. De Coubertin - D. Vikelas, Archiv, EBE, Akte 936. (Mirville par Breauté, Seine Inférieure, le 23 Septembre 1894).

⁶⁶ Morbach: *ό.π.*, σ.224.

⁶⁷ *Εστία*, 15.9.1894:2, αρ. φυλ. 192. «Ο κ. Δ. Βικέλας, τον οποίον μετά τόσης χαράς επαναβλέπουν κατ' έτος οι φίλοι του, ερχόμενον εκ Παρισίων, όπου διαμένει, ευρίσκεται ήδη εν Κερκύρα, μετ' ολίγας δε ημέρας θα έλθη εις Αθήνα. Το ταξίδιον του κ. Βικέλα φέτος δεν είνε το σύνθηδες ταξείδιον της αναψυχής, το οποίον κάμνει κατ' έτος. Συνδέεται με την διοργάνωσιν των Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίοι θα τελεσθούν εν Αθήναις τω 1896 εν τω αρχαίω παναθηναϊκώ σταδίω».

«αν η οργανωτική επιτροπή των Αθηνών δεχόταν να συμπεριλάβει στο πρόγραμμα των αγώνων την επανάληψη του διασήμου εκείνου δρόμου, που έκανε στο παρελθόν ο στρατιώτης του Μαραθώνα, ευχαρίστως θα πρόσφερε το κύπελλο σ' αυτόν τον νέο Μαραθώνιο δρόμο».⁶⁸

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπεύθυνος της έκδοσης του Δελτίου ήταν ο ίδιος ο Coubertin. Ενστερνίστηκε και την ιδέα του αγώνα και του κυπέλλου.

Ο Coubertin επενδύει στη φιλοπατρία του Βικέλα και στην αγάπη του για την αρχαιολογία. Ο Βικέλας, διάπυρος θαυμαστής των αρχαίων προγόνων, έβλεπε στην αρχαιολογία ένα από τα πλεονεκτήματα του σύγχρονου ελληνικού κράτους. [...] «Δεν έχουμε τα μέσα να τελέσωμεν εορτάς μεγαλοπρεπείς αλλά το εγκάρδιον της υποδοχής θα αναπληρώσει τας πολλές ελείψεις μας. Δεν θα παρέξωμεν εις τους ξένους τα πολλές διασκεδάσεις αξίας της περιστάσεως αλλά έχουμε να δείξωμεν τα μνημεία και τα ερείπια της αρχαιότητας, θα τους οδηγήσωμεν εκεί όπου οι αρχαίοι ετέλουν τους αγώνες των, εις τα Ολύμπια, τα Ισθμια, τους Δελφούς, την Επίδαυρον».⁶⁹

Ενισχυτικά πιθανόν να λειτούργησε και το γεγονός της ενασχόλησης του Βικέλα με την πορεία των ανασκαφών της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών στην ευρύτερη περιοχή του Μαραθώνα. Σε μια επιστολή του στις 8 Μαρτίου 1888 από την Αθήνα για τα αρχαιολογικά νέα των ανασκαφών στην περιοχή του Διονύσου, η οποία δημοσιεύεται στο πρώτο τεύχος της *Revue des Études Grecques*, μεταξύ των άλλων αναφέρει: «Εάν κατασκευαζόταν ένας νέος δρόμος από την Αθήνα στον Μαραθώνα, μέσα από το φαράγγι του Διονύσου (που είναι η σύντομη διαδρομή), οι ταξιδιώτες θα μπορούσαν να δουν τον Διόνυσο, ενώ κάνουν τη κλασσική εκδρομή για το Μαραθώνα».⁷⁰ Η ιδέα του αυτή εμφανίζεται ως πρόταση ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων, ιδέα που εφαρμόστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού στη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004.

Ο Βικέλας, ευπατρίδης, λόγιος και πολιτισμικός πρέσβης των Ελλήνων στην Ευρώπη έβλεπε τη διεξαγωγή των Αγώνων ως μέσο εθνικής αναγέννησης του ελληνισμού. Η διάθεσή του αυτή φαίνεται και από το γράμμα του προς τον Δραγούμη (Πρόεδρο της Επιτροπής Ολυμπιακών Υποθέσεων) λίγο πριν εσπευσμένα αναχωρήσει για το Παρίσι

⁶⁸ *Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques* 2, Octobre 1894, p.4.

⁶⁹ Πολίτης, Νικόλαος: *Οι Ολυμπιακοί αγώνες του 1896*. Πάτρα 1996, σ.18-19.

⁷⁰ “Si on construisait une nouvelle route d’Athènes à Marathon, à travers les gorges de Dionysos (ce qui serait le chemin le plus court), les voyageurs pourraient voir Dionysos en faisant l’excursion classique de Marathon”. Morbach: *Δημήτριος*, p.253. Το αρχικό πλήρες κείμενο μπορεί να βρεθεί στο *Revue des Études Grecques* 1, 1888, 78-85, p.125.

εξαιτίας της επιδείνωσης της υγείας της γυναίκας του. Αφού παραδέχεται την οικονομική κρίση, υποστηρίζει ότι η άρνηση θα δημιουργούσε τη χειρότερη δυνατή εντύπωση στο εξωτερικό, αλλά και σε ολόκληρο τον ελληνισμό της διασποράς. Δε θα ήταν προτιμότερο να γίνουν τελικά οι Αγώνες στην Αθήνα⁷¹ και να χρησιμοποιηθούν για την ανύψωση του εθνικού φρονήματος, παρά να καταπνιγεί η καλή πρόθεση της διεθνούς κοινότητας προς την Ελλάδα. Στην ομιλία του στο Παρίσι το 1895, στο σύνδεσμο Ελλήνων σπουδαστών, αναφέρθηκε μεταξύ άλλων και στα θετικά αποτελέσματα των αγώνων, εκφράζοντας και πάλι την ευχή, να μη μετανιώσει κανείς για την απόφαση να αναβιώσουν οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Ελλάδα.⁷²

Ο Διαφωτισμός και η Γαλλική Επανάσταση επανέφεραν στο ιδεολογικό προσκήνιο τη μάχη του Μαραθώνα. Πολλοί Γάλλοι δίνουν αρχαιοελληνικά και ρωμαϊκά ονόματα στα παιδιά τους. Αίτημα της Λαϊκής Εταιρείας της γαλλικής πόλης Saint-Maximin για μετονομασία της [πόλης] σε Marathon, 25 brumaire του έτους II (1793)⁷³.

Το ίδιο έτος ανεβαίνει η όπερα του Rodolphe Kreutzer, *La journée de Marathon*, ou *La triomphe de la liberté*,⁷⁴ η όπερα *Miltiade à Marathon* των Nicolas François Guillard και Antoine Marcel Lemoine,⁷⁵ που υπήρξε μία από τις πέντε δημοφιλέστερες που ανέβηκαν σε γαλλικά θέατρα το 1793-1794. Σε δύο γαλλικά χωριά δίνεται το όνομα «Μαραθώνας». Πέραν της ηθελημένης σύνδεσης με τον τόπο της περίφημης μάχης, το τοπωνύμιο «Μαραθών» συγγενεύει ηχητικά με το όνομα του επαναστάτη Ζαν-Πολ Μαρά: οι Γάλλοι «Marathoniens», λοιπόν, αυτοπροσδιορίζονταν τοπωνυμικώς και ως αγωνιστές της δημοκρατίας και ως φίλοι του Μαρά.⁷⁶ Ο Γάλλος ποιητής Frédéric Mistral⁷⁷ στο ποίημα

⁷¹ Λιουέλλυν, Μάικλ Σμίθ: *Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα. Η γένεση των σύγχρονων Ο.Α.* Αθήνα 2004, σ.110.

⁷² Η ομιλία του Δ. Βικέλα δημοσιεύθηκε στην «Εικονογραφημένη Εστία» του 1895. Μεταξύ των άλλων αναφέρθηκε στην ενίσχυση της εθνικής ιδέας, για τη γυμναστική καλλιέργεια και τους ανεκμετάλλετους αρχαιολογικούς θησαυρούς της Ελλάδας, που θα συντελούσαν στη λύση των οικονομικών προβλημάτων της. Βλ. Γράψα: *ό.π.*, σ. 42.

⁷³ Mossé, Claude: *L' Antiquité dans la Révolution française*. Paris 1989, p133-134.

⁷⁴ Hyslop, B. F.: "The Theatre during a crisis: The Parisian Theatre during the Reign of Terror", in: *Journal of Modern History*, 17/4, 1945 p.343.

⁷⁵ Gueroult, J. F.: *La journée de Marathon, ou La triomphe de la liberté*, Paris: Imprimerie du Gerle Social. 1792 p.3-5.

⁷⁶ Χατζοπούλου, Λίτσα: «Η δημοκρατία, η ανατροπή της τυραννίας και η ελευθερία της Ελλάδας: συμβολικές και ιδεολογικές διαστάσεις της μάχης του Μαραθώνα στους νεότερους χρόνους», στο: 2.500 έτη από την ιστορική μάχη του Μαραθώνα. Γενικό Επιτελείο στρατού, Διεύθυνση ιστορίας Στράτου. Αθήνα 2010, σ.70-80. Vidal-Naquet, Pierre: *Πέρα από την αρχαία ελληνική δημοκρατία. Δοκίμια αρχαίας και νεότερης ιστοριογραφίας*, μτφ. Θ. Μιχαήλ, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1999, σ.251. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, πατέρες της ελευθερίας της Ελλάδας, είναι οι Μαραθονομάχοι, και κατά τον Αριστοφάνη (ο πρώτος που μιλά για Μαραθονομάχους), αυτοί είναι οι εγγυητές της παιδείας και της αρετής.

⁷⁷ Mistral, Frédéric: "Hymne pour la Grèce", 1897, *Les Olivades /Lis Óulivado*, Barcelona: Ruis Romero 1981, p.143-147. *De Marathon suivant le beau coureur, Si nous tombons, nous aurons fait notre devoir!*

με τίτλο «*Ο ελληνικός ύμνος*» (“*Hymne pour la Grèce*”), που έγραψε με αφορμή τον (ατυχή) ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, εξυμνεί τον ημεροδρόμο του Μαραθώνα.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η σύνδεση του ιστορικού γεγονότος και του ήδη πρώιμου μύθου του με σταθμούς της γαλλικής ιστορίας: ο Μαραθώνας παραλληλίσθηκε με το Βαλμύ⁷⁸ της πρωσσικής απόκρουσης στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης, αλλά αργότερα ακόμη και με τη μάχη του Μάρνη κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο! Ο Robert Graves⁷⁹, στο ποίημα του «*Η περσική εκδοχή*» που περιλαμβάνεται στη συλλογή «*Σάτιρες και γκροτέσκα*» (*Satires and Grotesques*, 1946) και γράφτηκε στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, αντιστρέφει ειρωνικά την οπτική γωνία αξιοποιώντας το σύμβολο του Μαραθώνα. Ο Pliny Earle,⁸⁰ γιατρός και ψυχίατρος, μέσα σε 20 στροφές αναπτύσσει τις εικόνες που είχε συμπυκνώσει ο Byron στις 3 στροφές του Childe Harold.

Στον Άγγλο ποιητή Λόρδο Βύρωνα (George Gordon Noel Byron, 1788-1824), σύμβολο της ρομαντικής μελαγχολίας και της ποιητικής ελευθερίας, ο Φιλελληνισμός βρίσκει τον κύριο εκφραστή του. Ο Λόρδος Βύρωνας ταξίδεψε για πρώτη φορά στην Ελλάδα μαζί με τον φίλο του J.C. Hobhouse, επέστρεψε το 1823, μετά από πολυτάραχη ζωή, και πέθανε στο Μεσολόγγι στις 7 Απριλίου του 1824. Η ελληνική εμπειρία του καταγράφεται τόσο στην αλληλογραφία του όσο και στο αυτοβιογραφικό ποίημα *Childe Harold's Pilgrimage*, όπου και υμνείται η Αθήνα πολλές φορές. Τον Ιούλιο του 1810 έμεινε στην Αθήνα γνωρίζοντας το Αττικό τοπίο. Μια από τις εκδρομές του ήταν και ο Μαραθώνας. Στο περίφημο ποίημα «*Τα νησιά της Ελλάδας*» (“*The Isles of Greece*”), που θα παραθέσει στο ημιτελές έπος *Ντον Ζουάν* (*Don Juan*), ο Byron εξυμνεί την πολεμική αρετή των αρχαίων ξεκινώντας, βέβαια, από το Μαραθώνα.

*«Τα βουνά ατενίζουν το Μαραθώνα
και ο Μαραθώνας κοιτά τη θάλασσα
μόνος για λίγο με τις σκέψεις μου εκεί
την Ελλάδα ονειρεύτηκα ελεύθερη.
Γιατί στεκόμουν στον Πέρση τον τάφο
και δεν θεωρούσα τον εαυτό μου σκλάβο».*⁸¹

Από τον 18ο αιώνα, η επιθυμία για τη γνώση των ελληνορωμαϊκών αρχαιοτήτων και ο θαυμασμός για την αρχαία τέχνη αποτέλεσαν βασικά χαρακτηριστικά των πολιτισμικών

⁷⁸ Brun, Patrice: *La bataille de Marathon*, Larousse, Paris 2009, p.22.

⁷⁹ Graves, Robert: “The Persian Version,” lines 1–2, from *Poems 1938-1945: Satires and Grotesques*. Press 1946.

⁸⁰ Earle, Pliny: *Marathon and Other Poems*, Philadelphia: Henry Perkins 1841.

⁸¹ “The mountains look on Marathon — And Marathon looks on the sea; And musing there an hour alone, I dream'd that Greece might still be free; For standing on the Persians' grave, I could not deem myself a slave”.

στάσεων του ευρωπαϊκού κόσμου. Μακροσκελής είναι ο κατάλογος των περιηγητών την προεπαναστατική αλλά και την μεταεπαναστατική περίοδο.

Ο Ρομαντισμός και η Ελληνική Επανάσταση του 1821 συνέβαλαν στην περαιτέρω επιβίωση και ισχυροποίηση του συμβολικού της περιεχομένου. Ταυτίστηκε με την αντίσταση του πολιτισμένου κόσμου κατά της βαρβαρότητας και με την υπεράσπιση της πατρίδας, της ελευθερίας και της δημοκρατίας.

Κατά τα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης εκδηλώθηκε στη Γαλλία ένας άκρατος φιλελληνισμός, ο οποίος στηριζόταν στην προσδοκία αναβίωσης της ελληνικής αρχαιότητας ή πιο συγκεκριμένα της εικόνας που είχαν οι Γάλλοι φιλέλληνες της εποχής για την ελληνική αρχαιότητα. Η ελληνική πραγματικότητα, όμως, διέψευσε κάθε προσδοκία των Γάλλων οραματιστών για ανασύσταση του αρχαίου κλασικού μεγαλείου. Παρ' όλα αυτά η δημιουργία ενός δραστήριου επιστημονικού συλλόγου που προωθεί τον ελληνικό πολιτισμό στη Γαλλία, η Εταιρεία για την προώθηση των Ελληνικών Σπουδών στη Γαλλία APEEG, Εταιρεία για την προώθηση των Ελληνικών Σπουδών στη Γαλλία (Association for Encouragement of the Greek Studies in France), επανακινεί το ενδιαφέρον για την μικρή Ελλάδα.⁸²

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και αξίζει να αναφερθεί, γιατί ενισχύει την κατάθεση της πρότασης του Bréal, το γεγονός ότι ο Βικέλας και ο Bréal γνωρίζονταν από καιρό, όντας και οι δύο μέλη της APEEG. Ο Michel Bréal συγκαταλεγόταν ανάμεσα στα 50 ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας (1867) και ο Βικέλας ήταν ένα από τα 45 ιδρυτικά μέλη για τα ελληνικά μνημεία (1875-1888). Δύο εβδομάδες πριν από την έναρξη του Congrès International Athlétique σε συνεδρίασή της η APEEG εξέλεξε τον Βικέλα πρώτο αντιπρόεδρο της Εταιρείας με δεύτερο αντιπρόεδρο τον Bréal. Τα ονόματα των μελών αναφέρονται στα αντίστοιχα χρονικά της Revue.⁸³ Στο έργο του Morbach⁸⁴ για τον Δημήτριο Βικέλα (πρόεδρο της Επιτροπής των Α' Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων) γίνονται αναφορές στη γνωριμία των δύο ανδρών.

Ο Robert Browning, το 1879, δημοσιεύει το ποίημα «Φειδιππίδης», δίνοντας μια εκδοχή του μύθου για το κατόρθωμα του ημεροδρόμου, που μετά τη μάχη του Μαραθώνα έτρεξε πάνοπλος την απόσταση Μαραθώνα-Αθήνα, έδωσε το μήνυμα της νίκης και εξέπνευσε. Είναι ο πρώτος που συνδυάζει την παράδοση του Ηροδότου με τις μεταγενέστερες

⁸² Βλ. Βλαστός, Γιώργος: *Η πρόσληψη της ελληνικής αρχαιότητας στη γαλλική μουσική των αρχών του 2^{ου} αιώνα 1900-1918*, Πανεπιστήμιο Αθηνών Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Αθήνα 2005, σ.20.

⁸³ *Revue des Études Grecques* 7, 1894, p.243.

⁸⁴ Morbach: *Δημήτριος*, p.252,253.

παραδόσεις του Πλούταρχου και του Λουκιανού σχετικά με την αποστολή του αγγελιαφόρου στην Αθήνα και τον αιφνίδιο θάνατό του με την αναγγελία «Χαίρετε, νικώμεν».

«Έτσι, μόλις η Περσία έγινε σκόνη, όλοι κραύγασαν:
 Στην Ακρόπολη!
 Τρέξε, Φειδιππίδη, έναν ακόμα δρόμο!
 Η ανταμοιβή σου το έπαθλο.
 Η Αθήνα σώθηκε, δόξα τον Πάνα, τρέξε, κραύγασε!
 Πέταξε κάτω την ασπίδα του.
 Και για άλλη μια φορά έτρεξε σαν φωτιά:
 και η απόσταση (Μαραθώνας) –
 Αθήνα μια δίαυλος ξανά, ένα πεδίο
 που η φωτιά τρέχει ανάμεσα –
 μέχρι που έφθασε : πανηγυρίστε, νικήσαμε
 Όπως το κρασί ρέει στον πηλό
 η χαρά μέσα στο αίμα του ξεχειλίζει στην καρδιά του.
 Πέθανε – η μακαριότητα!»⁸⁵

Ο John W. Cunliffe⁸⁶ αναφέρει ότι το ποίημα του Μπράουνινγκ για τον ημεροδρόμο μαζί με το γλυπτό του Cortot (στα 1834, ο Γάλλος γλύπτης Jean-Pierre Cortot ολοκληρώνει το περίφημο γλυπτό του μααραθωνοδρόμου που ανακοινώνει τη νίκη των Αθηναίων), έδωσαν την ιδέα της καθιέρωσης του Μαραθώνιου δρόμου στον Coubertin και τον Bréal. Η πρόταση του Γάλλου ελληνιστή ήταν άμεσα συνυφασμένη με το γεγονός της μάχης του Μαραθώνα και της ξεχωριστής της σημασίας για την ιστορία της Ευρώπης και την εξέλιξή της. Η δυναμική του παρουσία στην APEEG, αλλά και η συμμετοχή του στο συνέδριο, τον καθιστούν υπέρμαχο των απόψεων που είχαν εκφρασθεί, για να αιτιολογήσουν την αναβίωση των αγώνων με ρίζες στο αγωνιστικό πνεύμα των Ελλήνων και στο πάθος τους για ελευθερία.

Η φιλελληνική διάθεση του Bréal, η γνώση και η αγάπη του για την κλασική Ελλάδα καταδεικνύονται και από το γεγονός ότι ήταν υπέρμαχος της εισαγωγής των αρχαίων

⁸⁵ Browning, Robert: *Dramatic Idylls*. London 1879, p.27-44.

“So, when Persia was dust, all cried, “To Acropolis!
 Run, Pheidippides, one race more! the meed is thy due!
 Athens is saved, thank Pan, go shout!” He flung down his shield
 Ran like fire once more: and the space ‘twixt the fennel-field
 And Athens was stubble again, a field which a fire runs through,
 Till in he broke: “Rejoice, we conquer!” Like wine through clay,
 Joy in his blood bursting his heart, he died - the bliss!”.

⁸⁶ Cunliffe, John W.: “Browning and the Marathon race”, *PMLA*, 24/1 (1909) 154-163. βλ. Décimo, Marc & Fiala: Pierre “Michel Bréal, le marathon, l’olympisme et la paix”, *Mots. Les langues du politique*: 74. 2004, p.127-135.

ελληνικών στην εκπαίδευση. Εκτός από το έργο του στα γλωσσικά ζητήματα έγραψε πολλά βιβλία για τη μυθολογία. Είναι επίσης ο συγγραφέας των μελετών σχετικά με την εκπαίδευση στη Γαλλία, τη διδασκαλία των αρχαίων γλωσσών και τη μεταρρύθμιση της ορθογραφίας.

Τα φιλελληνικά αισθήματα του Bréal εκφράζονται συνέχεια. Την ημέρα της έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων (25 Μαρτίου 1896) στο Παρίσι θα εκφωνήσει λόγο ως εκπρόσωπος της Γαλλίας στο κοιμητήριο Πέρ Λασαίζ, όπου Έλληνες σπουδαστές είχαν μεταβεί για να τιμήσουν τη μνήμη δύο μεγάλων φιλελλήνων, του στρατηγού Μαιζών και του στρατηγού Φαβιέρου, εθελοντή του 1821 και υπερασπιστή της Ακρόπολης.⁸⁷

*«Όταν λέω πως τίποτα συγκλονιστικό δεν έγινε, θα πρέπει να εξαιρέσω τον Μαραθώνιο δρόμο. Έγινε με πρωτοβουλία ενός εξέχοντος μέλους του Γαλλικού Ινστιτούτου, του κ. Michel Breal, ο οποίος μέσα στον ενθουσιασμό του, μου έγραψε την επόμενη μέρα μετά την επανέναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων, πως έδινε Κύπελλο για αυτήν τη δοκιμασία».*⁸⁸

Η ιδέα του Bréal ενισχύθηκε και από τ' ανασκαφικά ευρήματα του Τύμβου⁸⁹ των Μαραθωνομάχων. Ο Τύμβος του Μαραθώνα ανασκάφηκε βεβιασμένα και ερευνήθηκε σε μια εποχή που τα ανασκαφικά στοιχεία για το έθιμο αυτής της ταφής ήταν πενιχρά. Ο Στάης το 1890 και 1891 αναλάμβανε να διευκρινίσει το πρόβλημα του Σωρού τέσσερα χρόνια μετά την ανασκαφή του Σλήμαν, έχοντας συνείδηση ότι εγκαινίαζε μια νέα έρευνα. Επιβεβαιώθηκε ότι ο μικρός λόφος στο πεδίο της μάχης του Μαραθώνα, χρησιμοποιήθηκε ως ανάχωμα ενταφιασμού των αθηναίων στρατιωτών που έπεσαν στο πεδίο της μάχης το 490 π.Χ.⁹⁰ Στον τάφο των Αθηναίων, ο Σιμωνίδης έγραψε το παρακάτω επίγραμμα.

*"Ελλήνων προμαχούντες Αθηναίοι Μαραθώνι,
χρυσοφόρων Μήδων εστόρεσαν δύναμιν
Αμυνόμενοι υπέρ των Ελλήνων οι Αθηναίοι στον Μαραθώνα,
κατέστρεψαν τη δύναμη των χρυσοντυμένων Περσών"*

⁸⁷ Αστν, 2.4.1896.

⁸⁸ Coubertin, Pierre de: *Mémoires Olympiques*, Paris: Editions Revue EPS. First published, 1931, p.40-41.

⁸⁹ Ο Τύμβος του Μαραθώνα ανασκάφηκε βεβιασμένα και ερευνήθηκε σε μια εποχή που τα ανασκαφικά στοιχεία για το έθιμο αυτής της ταφής ήταν πενιχρά. Ο Στάης το 1890 και 1891 αναλάμβανε να διευκρινίσει το πρόβλημα του Σωρού τέσσερα χρόνια μετά την ανασκαφή του Σλήμαν, έχοντας συνείδηση ότι εγκαινίαζε μια νέα έρευνα. Βλ. Πετράκος, Βασίλειος: *Ο Μαραθών*, σ.66. Ένας από τους πολλούς Τύμβους της ευρείας περιοχής του Μαραθώνα που βρίσκεται στο Βρανά κατά τον Σπ. Μαρινάτο φαίνεται να ανήκει στους πεσόντες Πλαταιείς. Την ταφή των Πλαταιέων μνημονεύει και ο Πανσανίας I 32, 3 «στην πεδιάδα βρίσκεται τάφος των Αθηναίων. Πάνω σ' αυτόν υπάρχουν στήλες με χαραγμένα κατά φυλές, τα ονόματα των νεκρών. Άλλος τάφος είναι των Πλαταιέων και των δούλων». Βλ. Στάης, Βαλέριος: «Ο τύμβος των Μαραθωνομάχων», ΑΔ 6 (1890) σ.65-71, 123-132. 7 (1891) σ.67, 97. Στάης Βαλέριος: Ο ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΤΥΜΒΟΣ, *Athenische Mitteilungen* 18 (1893) σ.46-63 πίν. II-V.

⁹⁰ Müller, Norbert: "Michel Bréal (1832-1915) - The Man Behind the Idea of the Marathon" in: *Pathways: Critiques and Discourse in Olympic Research*. Ninth International Symposium for Olympic Research. International Centre for Olympic Studies. London, Ontario, Canada 2008, p.63-71.

Ο γνωστός με το όνομα σήμερα «Τύμβος των Αθηναίων» ονομαζόταν Σωρός⁹¹. Στη Διδακτορική του διατριβή ο Κ. Φωτίου στην αναθεώρησή του ως προς την τοπογραφική θέση της Τετράπολης του Μαραθώνα – σύμφωνα και με τα στοιχεία άλλων ερευνητών – αναφέρει ότι πρώτος ο Σλήμαν το 1884 ανάσκαψε τον «Σωρό» και υποστήριξε ότι «ο τεχνητός λόφος του Μαραθώνα είναι απλώς ένα κενοτάφιο, που ανήκει στον 9ο αιώνα και η θεωρία της ταυτίσεως του με το πολυάνδριο των 192 Αθηναίων είναι αστήριχτη». Η επόμενη ανασκαφή έγινε από το Β. Στάη (1890) όπου βρέθηκε τέφρα που πιστοποιήθηκε εργαστηριακά από τον Κ. Μητσόπουλο ότι προέρχεται από οστά.

Ο μύθος του ημεροδρόμου, η φιλελληνική διάθεση του Bréal, η ιδέα του Βικέλα να συνδυαστεί η κλασική εκδρομή στον Μαραθώνα με τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής, οι ανασκαφές στον Τύμβο των Μαραθωνομάχων (Σωρός) καθώς και η ρομαντική διάθεση του Browning φαίνεται να επηρέασαν τον Bréal, ώστε να προτείνει την ένταξη ενός αγώνα δρόμου με το όνομα «Μαραθώνιος».

⁹¹ Ο Α. Καρκαβίτσας στο ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟ ΦΥΛΛΟ της Εστίας, 30.3.1896, αναφέρει τη λαϊκή παράδοση που δίνει τη δική της ερμηνεία για το σχηματισμό του Τύμβου. «Το Μαραθώνα κυβερνούσαν τρία πριγκιπόπουλα αδέρφια αγαπημένα. Κυβερνούσαν με δικαιοσύνη και αγάπη. Η κακή στιγμή θέλησε το ένα να πεθάνει. Το κήδεψαν στον κάμπο όχι μακριά από τ' ακρογιάλι. Οι κάτοικοι απ' άκρη σ' άκρη επήγαν θλιμμένοι και έριζαν μια χούφτα χώμα πάνω στο νερό τάφο του. Από τότε ο τάφος του πριγκιπόπουλου έγινε σωρός ψηλός ένδειξη της αγάπης του λαού και της δικαιοσύνης του κυβερνήτη τους».

Η θέσπιση του αγωνίσματος

Θέλοντας να πετύχει η ιδέα της αναβίωσης των αγώνων και χωρίς σημεία συμβιβαστικής διάθεσης, ο Coubertin δίνει μια μεγάλη διάλεξη στον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός» στις 4 Νοεμβρίου προκαλώντας αίσθηση στο ακροατήριο.⁹²

Την τέλεση των αγώνων, το μέγα επίκαιρο θέμα, σχολιάζει και ο Σουρής: «*Ἦρθε κι ὁ φίλος Κουμπερτέν, ὁ Γάλλος ὁ Βαρόνος, καὶ στὸν Συλλόγου "Παρνασσού" εφώναξε τὸ βῆμα πὼς τὴν Ἑλλάδ' ἀθάνατος τὴν περιμένει χρόνος κι οἱ δόξες θὰ βγουν οἱ παλιές μέσ' ἀπὸ κάθε μνήμα. Κι ἐγὼ πὺ λες ἐστάθηκα στὸν ρήτορα καρσί κι αὐτός μιλούσε, μάτια μου, τὰ Γαλλικά φαρσί, κι ἐγὼ πὺ τὸ κατάφερα νὰ μὴν τὸν καταλάβω εφώναξα με τοὺς λοιποὺς "Βαρόνε, μπράβο μπράβο", καὶ λόγ' ηκούσθησαν θερμοὶ στομάχων κεχηνότων κι ὅλοι τὸν χειροκρότησαν οἱ Μαραθωνομάχοι, γιὰ νά ναι δε, βρε Περικλή, φιλέλληνας ἐκ τῶν πρώτων Ἑλληνικά χρεώγραφα πιστεύω πὼς δὲν θάχη*».⁹³

Ακολουθούν συναντήσεις με τον Τρικούπη⁹⁴ και τον διάδοχο, επίσκεψη στο στάδιο, που δεν είχε ακόμη αναστηλωθεί, προσεγγίσεις με πολιτικούς και τον τύπο. Με την ολοκλήρωση των επαφών του και πριν την αναχώρησή του στις 18 Νοεμβρίου με τον αυστριακό σιδηρόδρομο για τη Γαλλία, επισκέπτεται την Ολυμπία.⁹⁵

Στις 12/24 Νοεμβρίου 1894, με πρωτοβουλία του Coubertin στο Ζάππειο Μέγαρο, πραγματοποιείται συνάντηση 29 προσωπικοτήτων, υπό την προεδρία του Coubertin, για τον ορισμό της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων (ΕΟΑ).⁹⁶ Προτάθηκε να αναλάβει ο διάδοχος Κωνσταντίνος την επίτιμη προεδρία. Στην πρώτη αυτή συνεδρία συζητήθηκε επίσης και το γενικό πρόγραμμα των αγώνων που μετά από συνεννόηση με τα κυριότερα αθλητικά σωματεία του εξωτερικού, είχε ήδη συντάξει ο Coubertin. Έγιναν μερικές

⁹² Ανωνύμου: «Η διάλεξις του κ. Κουμπερτέν» *Ἀστυ*, 6.11.1894. Βλ. *Εφημερίς των Συζητήσεων*, 11.11.1894. Βλ. το κείμενο της ομιλίας παρατίθεται στην *Le Masseur d' Athènes*, 19.11.1894. Αποσπάσματα της διάλεξης στον Παρνασσό καθώς και σχόλια παρατίθενται στο *Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques. Citius-Fortius-Altius*, 2e Année – No 3, Paris, Janvier 1895, p.4.

⁹³ *Ρωμικός*, 12.11.1894:2, αρ φύλ.486. Ο Φασουλής και ο Περικλέτος, φιγούρες από το κουκλοθέατρο και μόνιμοι ήρωες του Ρωμηού, σχολιάζουν το μέγα θέμα της επικαιρότητας, την απόφαση για τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896 στην Ελλάδα.

⁹⁴ Δεν κατάφερε να πείσει τον Τρικούπη ν' αλλάξει την άποψή του. Μέχρι τέλους έμεινε σταθερός στην άρνησή του για τους αγώνες. Συναντήθηκαν στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία. «*Le président du Conseil m'avait fait le grand honneur de ne pas attendre ma visite et de venir me chercher à l'Hôtel de la Grande-Bretagne*». Βλ. Coubertin, Pierre de: *Souvenirs d'Amérique et de Grèce. Deuxième Partie: La Préface des Jeux Olympiques* (p.p.101-119), Librairie Hachette, Paris 1897, p.118.

⁹⁵ Ανωνύμου: «Ο κ. Κουμπερτέν εν Πάτραις». *Ἀστυ*, 16.11.1894:3, αρ. φύλ. 1432. «*Τὸν ἐπιφανή ξένον θὰ υποδεχθῶσιν ἐν σιδηροδρομικῷ σταθμῷ, τὸ διοικητικόν συμβούλιον τοῦ Παναχαϊκοῦ καὶ πλείστα μέλη αὐτοῦ καὶ θὰ τὸν ὡδηγήσωσιν εἰς τὸ γυμναστήριον ὅπου ἡ μουσικὴ τοῦ Παναχαϊκοῦ θὰ παιανίσῃ πρὸς τιμὴν τοῦ, τὴν Μασσαλιώτιδα. Χθες δὲ ὁ Παναχαϊκὸς σύλλογος συνελθὼν εἰς ἐκτακτὸν συνεδρίασιν ἀνεκήρυξεν ὁμοφώνως τὸν κ. Κουμπερτέν ἐπίτιμον μέλος αὐτοῦ ὅπου καὶ ἀνέλαβεν μέλος τι τοῦ Παναχαϊκοῦ, νὰ συνοδεύῃ τὸν κ. Κουμπερτέν μέχρις Ὀλυμπίας δι' ἰδίῳ του ἐξόδῳ*».

⁹⁶ *Ἀκρόπολις*, 14.11.1894. Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.149,150,151.

τροποποιήσεις, όπως η εξαίρεση ορισμένων αγωνισμάτων και η προσθήκη νέων. Δεν συμπεριλήφθηκε αρχικά το ποδόσφαιρο, το οποίο ήταν σχεδόν άγνωστο στην Ελλάδα, και εξαιρέθηκαν οι ιππικοί αγώνες και η «έφιππος σφαίρισις» (πόλο). «Ο “Φιγαρώ” δημοσιεύει το πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως κατήρτισεν αυτό η Αθηναϊκή Επιτροπή. Ο αρθρογράφος λέγει, ότι το παιγνίδιον *rolo* δεν περιελήφθη εις το πρόγραμμα ένεκα της δυσκολίας, την οποίαν παρουσιάζει η προπαρασκευή του *χλοοσπάρτου* (*gazonné*) σταδίου. Όσον αφορά το ποδόσφαιρον (*football*) λέγει, ότι αρκεί γυμναστικοί τινες σύλλογοι να δηλώσουν, ότι θ’ αποστείλουν ομίλους προς διεξαγωγήν αυτού, διά να προστεθή αμέσως εις των αγώνων το πρόγραμμα».⁹⁷

Εάν συγκρίνει κανείς τα προγράμματα των αγώνων στα Δελτία που εκδίδονταν, εύκολα μπορεί να εντοπίσει αυτές τις αλλαγές. Η Ειδική Επιτροπεία των Ιππικών Αγώνων δεν καταρτίσθηκε, διότι, αν και αναγράφηκαν ιππικοί αγώνες στο πρόγραμμα των Παρισίων, κρίθηκε ότι η τέλεση τέτοιων αγώνων είναι ανέφικτη στην Ελλάδα, όχι μόνο διότι δεν υπήρχαν ίπποι, αλλά και γιατί ο χρόνος μέχρι την έναρξη των Αγώνων δεν επαρκούσε για την κατασκευή ιπποδρομίου ενώ την ίδια στιγμή τα απαιτούμενα μεγάλα χρηματικά ποσά έλλειπαν. «Εις έδαφος όπως της Αττικής ήτο πολύ δύσκολος η προετοιμασία του καταλλήλου χώρου, επίσης δε δύσκολος ήτο και η μεταφορά των δια την παιδιάν ταύτην ειδικών μικροσώμων ίππων (*proneys*)»⁹⁸.

Το συμβούλιο γνωμάτευσε και ο διάδοχος ενέκρινε την κατάργηση των ιππικών αγώνων με βάση το κείμενο της απόφασης της Συνόδου των Παρισίων, σύμφωνα με το οποίο η εκάστοτε χώρα που θα αναλάμβανε Ολυμπιακούς Αγώνες, δικαιούνταν να αφαιρεί από το γενικό πρόγραμμα [...] «ους δεν ηδύνατο τυχόν να τελέση επιτυχώς εν αύτη, ή να προσθήκη άλλους, μη αναγεγραμμένους, εν τω καταρτισθέντι υπό της Συνόδου γενικό προγράμματι».⁹⁹ Στην επιστολή του ο Βικέλας προς τον Δραγούμη, ενώ ήταν ακόμη στο πλευρό της άρρωστης συζύγου του με ημερομηνία 22/10/1894, αναφέρεται στην συνδιαμόρφωση του προγράμματος των αγώνων: «Ο βαρώνος *de Coubertin* θα έλθει αυτόθι με το πρόγραμμα των αγώνων, όπως συμελετήση μεθ’ υμών τι και πως δύναται και τι δεν δύναται να γίνη εις την Ελλάδα, και ορίση τους τελεσθησόμενους αγώνας αναλόγως των παρεχομένων υπό του τοιούτου όρων».¹⁰⁰

⁹⁷ *Άστω*, 8.2.1895:3, αρ. φύλ. 1515.

⁹⁸ Χρυσάφης: *Οι σύγχρονοι*, σ.221.

⁹⁹ Φιλήμων: χ.τ, σ.13 (επανεκδοση 2003).

¹⁰⁰ [27] D.Vikelas – St. Dragoumis, *Archiv Dragoumis*, Gennadeios Bibliothek, Akte 235.1. in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.452,453.

Τον Δεκέμβριο (1894) ο Βικέλας επιστρέφει στην Αθήνα από το Παρίσι και παραχωρεί συνέντευξη στην «Εστία» για ζητήματα γύρω από τους αγώνες. Μεταξύ των άλλων αναφέρεται και στο πρόγραμμα των αγώνων. *«Σημειώσατε και τούτο ακόμη, ότι δεν θα γείνουν όλοι οι Αγώνες, τους οποίους το μέγα πρόγραμμα του γενικού οργανισμού αναγράφει, αλλ' όσοι δύνανται να γείνουν έδω, όσοι είνε πρόσφοροι προς την φύσιν της χώρας και όσοι δεν υπερβαίνουν τα μέσα μας. Διά τούτο θα παραλειφθούν βεβαίως αι ιπποδρομιαί, ίσως και άλλα τινά»*.¹⁰¹

Σημαντικότερη η αναφορά της «Ακρόπολις» που ενισχύει το γεγονός της θέσπισης του Μαραθωνίου. *«Η κεντρική επιτροπή ερύθμισε και ρυθμίζει τα έργα της συμφώνως προς τας αποφάσεις του συνεδρίου, πολλά δε μέρη του υποβληθέντος υπό του Κομητάτου προγράμματος των αγώνων μετέβαλεν, ως λόγου χάριν ανήρесе τους ιππικούς αγώνας, οι οποίοι δεν ήτο δυνατόν να τελεσθώσιν ελλείψει επαρκών μέσων προσθέσασα τον Μαραθώνιον δρόμον»*.¹⁰²

Εκτός της δισκοβολίας¹⁰³ που εισηγήθηκε ο Ιωάννης Φωκιανός,¹⁰⁴ χαρακτηριστική ήταν και η πρόταση διεξαγωγής του αγωνίσματος του Μαραθωνίου Δρόμου, που πρότεινε ο Μισέλ Bréal. Η ιδέα του Bréal όχι μόνο υποστηρίχθηκε από τον Coubertin, αλλά ενθουσίασε και τους Έλληνες που αναζητούσαν μια νέα ταυτότητα στη σύνδεση τους με το αρχαιολατρικό αγωνιστικό πρότυπο που επικρατούσε. Η πρόταση έγινε δεκτή με ενθουσιασμό και ο Μαραθώνιος Δρόμος, κατά την πρώτη συνεδρίαση της προσωρινής επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων (12-24 Νοεμβρίου 1894), όπου και έγινε η αποδοχή του προγράμματος των αγώνων, συμπεριλήφθηκε μεταξύ των αθλητικών αγωνισμάτων. Και η εξαίρεση όμως των ιππικών αγωνισμάτων συνέβαλε ώστε να προστεθεί στο πρόγραμμα των αγώνων ο Μαραθώνιος Δρόμος.

¹⁰¹ *Εστία*, 24.12.1894: 2, αρ. φυλ. 29. «Και πάλιν ολυμπιακοί αγώνες νέα συνδιάλεξις μετά του κ.Βικέλα».

¹⁰² *Ακρόπολις*, 4.1.1896.

¹⁰³ «Η δισκοβολία επανεκλήθη εις την ζωήν κατά τους πρώτους νεοελληνικούς αγώνας του 1859 από τον Γεώργιον Πάγωνα, τον τεχνικόν τον οργανωτήν, έκτοτε δε περιελήφθη μεταξύ των κυρίων ασκήσεων της νεοελληνικής αγωνιστικής· δια των πρώτων δε Ολυμπιακών αγώνων του 1896 εγένετο γνωστή και εις όλον τον ξένον φίλαθλον κόσμον, χωρίς όμως ακόμη δυστυχώς να κατορθωθή και η διάδοσις του ορθού αρχαίου ελληνικού τρόπου της βολής» στο Χρυσάφης: ό.π., 237.

¹⁰⁴ Ο Ιωάννης Φωκιανός εισηγητής της δισκοβολίας φρόντισε να συμβουλευτεί για την κατασκευή του δίσκου, τον αρχαιολόγο Α. Σκια, «Πράγματι ο κ. Φωκιανός μοί εξήτησε πληροφορίας περί των αρχαίων δίσκων, περί του σχήματος αυτών, της διαμέτρου, του όγκου, του βάρους, της ύλης Τω έδωκα δε τας επομένας: Οι δίσκοι παρά τοις αρχαίοις κατασκευάζοντο εκ μαρμάρου η εκ χαλκού. Εν Βερολίνω σώζεται εις χαλκούς ευρεθείς εν Αιγίνη και έχει διάμετρον 25 εκατοστών του μέτρου». Σπανδωνή, Νικολάου: «Γινώμαι επ' ευκαιρία ενός δίσκου», στο *Άστυ*, 27.2.1895:2 αρ. φυλ. 1533. Κατά την κατασκευή του δίσκου λίγο πριν τους αγώνες ένα γρέξι τον κτύπησε στο στήθος. Το τραύμα εξαιτίας του σακχαρώδους διαβήτη από τον οποίο έπασχε, άργησε να επουλωθεί. Ο Φωκιανός απεβίωσε μετά τους αγώνες στις 5 Μαΐου 1896.

Το χειρόγραφο πρόγραμμα του Νοεμβρίου εντοπίστηκε στο αρχείο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (Archives du CIO, Lausanne).¹⁰⁵ Στο χειρόγραφο αυτό υπάρχει η εγγραφή του Μαραθωνίου, έτσι όπως αυτός θα συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα των αγώνων και αποτυπώνεται στο Δελτίο¹⁰⁶ (Μαραθώνιος 48 χιλιομέτρων). Το πρόγραμμα περιελάμβανε σχεδόν ολόκληρη την αγωνιστική της εποχής με ελάχιστες εξαιρέσεις.

¹⁰⁵ Müller: *Bréal*, p.103-108.

¹⁰⁶ *Bulletin*, 3, Janvier 1895, p.3.

Ο ορισμός της απόστασης

Η θέσπιση ενός νέου αγωνίσματος, που έμελλε να καθιερωθεί ως ένα από τα δημοφιλέστερα στον κόσμο, ήταν πλέον γεγονός. Το πρόγραμμα των αγώνων δημοσιεύεται στο τρίτο φύλλο του Δελτίου της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (*Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques*) και φέρει τις υπογραφές των τεσσάρων αντιπροέδρων της Επιτροπής (Μάνου, Σκουλούδη, Σούτσου και Ρετζίνα).

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896

τελεσθησομένων εν Αθήναις τη 24 Μαρτίου-3 Απριλίου, (5-15 Απριλίου, ν. ημ.)

υπό την Προεδρίαν της Α.Β.Υ. του Διαδόχου του Ελληνικού θρόνου.

*«Δρόμος αποκαλούμενος Μαραθώνιος αποστάσεως 48 χιλιομέτρων, από Μαραθώνος εις Αθήνας. Αγωνοθέτης ο Michel Bréal, μέλος του Ινστιτούτου της Γαλλίας».*¹⁰⁷

Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι στο πρώτο αυτό πρόγραμμα των αγώνων η απόσταση του Μαραθωνίου ορίζεται στα 48 χιλιόμετρα. Η απόσταση αυτή δε μνημονεύεται σχεδόν σε κανένα βιβλίο για τον Μαραθώνιο ή με αναφορά στον Μαραθώνιο, εκτός ελαχίστων άρθρων.¹⁰⁸

Η είσοδος ενός νέου αγνώστου αγωνίσματος εκτός Σταδίου αλλά και το επείγον της έκδοσης του προγράμματος συνέτειναν, ώστε κατά προσέγγιση να δοθεί μια πρώτη απόσταση. Τόσο ο Bréal όσο και ο Coubertin αγνοούσαν την πραγματική απόσταση (περίπου 40 χιλ.). Να τι αναφέρει ο ίδιος ο Coubertin: «Ο Μαραθώνιος δρόμος ξεπερνούσε τις τολμηρές σκέψεις της εποχής. Ήταν μια τεράστια απόσταση - ανάμεσα στα 42 με 44 χιλιόμετρα – που θεωρούνταν παράλογη ακόμα και από τους ίδιους τους τεχνικούς».¹⁰⁹

Στο Δελτίο¹¹⁰ της Διεθνούς Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων, που εκδόθηκε τον Απρίλιο του 1895, επήλθαν αλλαγές στα ναυτικά αγωνίσματα, αλλά η απόσταση του Μαραθωνίου παρέμεινε στα 48 χιλιόμετρα. Στην προκήρυξη-πρόσκληση που ακολούθησε για τη συμμετοχή των χωρών στους αγώνες, οι αλλαγές που επήλθαν σε σχέση με το

¹⁰⁷ *Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques* 3, Janvier 1895, p.3.

“*Courses à pied, dite de Marathon, sur la distance de 48 kilomètres, de Marathon à Athènes, pour la coupe offerte par M. Michel Bréal, membre de l’Institut de France*”.

¹⁰⁸ Müller: Bréal, p.101-108. Επίσης, Lennartz: *Following*, p.8-10. Tsonias, Stavros: “The 1896 Marathon race. Challenge of the distance”. *European Studies in Sports history*, V.3, 2010, p.25-34.

¹⁰⁹ Coubertin, Pierre de: *Mémoires*, p.40-41.

¹¹⁰ *Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques* 4, Avril 1895, p.1.

προηγούμενο πρόγραμμα του Απριλίου είναι η εισαγωγή του ποδοσφαίρου και η αλλαγή της απόστασης από 48 σε **42 χιλιόμετρα**.

Τον ίδιο μήνα, υπό την προεδρία του διαδόχου Κωνσταντίνου, η Ελληνική Επιτροπή εξέδωσε το αναλυτικό Πρόγραμμα των Αγώνων, όπου προβλέπονταν τα αγωνίσματα και καθορίζονταν οι όροι διεξαγωγής τους. Το υπέγραφε ο πρόεδρος της Ειδικής Επιτροπείας επί των αθλητικών ασκημάτων και γυμναστικής Ιωάννης Φωκιανός (*Εν Αθήναις τη 10 Απριλίου 1895*). Στο πρόγραμμα αυτό, που εκδόθηκε σε τρεις γλώσσες, στα αγωνίσματα των δρόμων, ο Μαραθώνιος ορίστηκε στα **42 χιλιόμετρα**.

Α' ΑΓΩΝΕΣ ΔΡΟΜΟΥ

§ 1. Ορίζονται εξ αγώνες δρόμου:

ζ) Δρόμος Μαραθώνιος (**42 χιλιομέτρων**).

§ 2. Πάντες οι αγώνες ούτοι πλήν του Μαραθωνίου, θα γίνωσιν εν τώ Παναθηναϊκώ Σταδίω, [.....]

§ 10. Ο Μαραθώνιος δρόμος θα γίνη εν ημέρα δια της δημοσίας οδού εις το Παναθηναϊκόν Στάδιον.

Τα των λεπτομερειών θα κανονισθώσι δι' ιδίας Διατάξεως.¹¹¹

Το ίδιο διάστημα η Επιτροπεία των Ολυμπιακών Αγώνων υπό την προεδρία του διαδόχου εκδίδει έναν «Πρόχειρο Οδηγό προς παρασκευήν αθλητών» με μεταφρασμένα αποσπάσματα από γαλλικό βιβλίο, σε επιμέλεια Κωνσταντίνου Μάνου, τότε γραμματέα της επιτροπείας των αγώνων. Στον οδηγό αυτό περιγράφονται τρόποι εκγύμνασης στους δρόμους, στα άλματα, στη σφαιροβολία, στη δισκοβολία και στη διατροφή. Ο Οδηγός ξεκινά με το επίσημο πρόγραμμα αθλητικών και γυμναστικών αγώνων και συνεχίζει με οδηγίες για τα προαναφερόμενα αγωνίσματα. Ο οδηγός αυτός προηγήθηκε του αναλυτικού Προγράμματος των Αγώνων, διότι η απόσταση αναφέρεται 42 χιλιόμετρα. Στον οδηγό αναφέρονται τα εξής:

Ι. Αγώνες δρόμου

§ 1 Γενήσονται εξ αγώνες:

5) Μαραθώνιος δρόμος 42 χιλιομέτρων.

§ 2. Πάντες οι αγώνες ούτοι πλήν του Μαραθώνος τελεσθήσονται εν τω Παναθηναϊκώ σταδίω, οι μιν δρόμοι των 100 και 110 μέτρων εν ευθεία γραμμή, οι δε λοιποί μετά καμπών

§ 11. Ο δρόμος Μαραθώνος γενήσεται επί της δημοσίας οδού από Μαραθώνος εις Αθήνας και δη εις το Παναθηναϊκόν στάδιον. Ο δρόμος εκτελεσθήσεται κατά τας ώρας της ημέρας. Εκδοθήσεται ειδικός κανονισμός του δρόμου τούτου.¹¹²

¹¹¹ Ολυμπιακοί Αγώνες εν Αθήναι Αθλητικοί και Γυμναστικοί Αγώνες 1895. Αρχ. ΕΛΙΑ. Βλ. επίσης Σκιαδάς, Ελευθέριος: *100 χρόνια νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή ιστορία*. Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων 1896-1996. Τα ΝΕΑ. Αθήνα 1996, σ.104.

Τον Ιανουάριο του 1896 εκδίδεται «*Ειδικόν Πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων*».¹¹³ Το πρόγραμμα (βλ. παράρτημα Α) ήταν λεπτομερέςτατο και περιέγραφε με σαφή τρόπο τους αγωνιστικούς όρους των συγκεκριμένων αθλημάτων, τις επιμέρους λεπτομέρειες που αφορούσαν στην περιβολή των αθλητών και των γυμναστών και ορίζει παράλληλα και τους «άρχοντας των αγώνων»: έφοροι, αλυτάρχης, αφέτης, επόπτες, σημάντορες¹¹⁴ και ραβδούχοι. Το πρόγραμμα αυτό ήταν στην ουσία γενικός προοδηγός για τους Πανελληνίους αγώνες. Στο πρόγραμμα ο *Μαραθώνιος ορίζεται στα 40 χιλιόμετρα*.

Στην παράγραφο II. Διατάξεις αγώνων δρόμου, όπου ορίζονται έξι αγώνες δρόμου, αναγράφει:

β'. Ορίζονται εξ αγώνες δρόμου:
 αα'.) Δρόμος 100 μέτρων.
 ββ'.) » 400 »
 γγ'.) » 800 »
 δδ'.) » 1500 »
 εε'.) » 110 » μετ' εμποδίων
 σσ'.) » *Μαραθώνιος 40 χιλιομέτρων.*

§1. Πάντες οι δρόμοι, πλήν του Μαραθωνίου, θα γίνωσιν εν τω Παναθηναϊκώ Σταδίω, οι δε των 400, 800 και 1500 μέτρων μετά καμπών.

[...] γ'. *Μαραθώνιος δρόμος.*

Ο δρόμος τελεσθήσεται επί της δημοσίας οδού από Μαραθώνος εις Παναθηναϊκόν Στάδιον, δια της οδού Κηφισίας και της οδού Ηρώδου του Αττικού.

Αφετηρίς έσται το τεσσαρακοστόν χιλιόμετρον επί της από Μαραθώνος εις Αθήνας δημοσίας οδού. Η θέσις εκάστου δρομέως ορισθήσεται δια κλήρου. Η εκκίνησις γενήσεται ακριβώς τη 1^η ώρα μμ. Έκαστος δρομέυς θα παρακολουθήται υπό επόπτου.

Ανακηρύσσεται νικητής ο πρώτος φθας εις το παρά την σφεδόνην του Σταδίου ορισθησόμενον τέρμα.

Αποκλείεται του αγώνος πας όστις ήθελε παρεμποδίσει συναγωνιστήν κατά τα διά τους εν τω Σταδίω δρόμους ωρισμένα, ως και πας όστις ήθελε φωραθή συντέμνων τον δρόμον δια παρακλίσεων εκ της δημοσίας οδού ή ήθελεν αποπειραθή να μεταχειριστή διαμετακομιστικόν τι μέσον.

§2. Τη 12^η ώρα της μεσημβρίας της ημέρας, καθ'ήν γενήσεται ο δρόμος, οι συναγωνισθησόμενοι δέον να εμφανισθώσιν ενώπιον της επί τούτω Επιτροπής εν Μαραθώνι.

Εν Μαραθώνι έσονται κατάλληλα καταλύματα προς διανυκτέρυσιν δια τους προτιμήσοντας εκ των αγωνιστών να μεταβώσιν εκεί την προηγούμενην του δρόμου ημέραν.

¹¹² Μάνος, Κωνσταντίνος: *Πρόχειρος Οδηγός προς παρασκευήν αθλητών. Δρόμος, Άλματα, Σφαιροβολία, Δισκοβολία – Γυμναστικές Ασκήσεις. Μετά πινάκων των καταγραφών (records).* Εκ του Τυπογραφείου Βλαστού, Εν Αθήναις 1895. σ.3. Βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ. Φ.19741.

¹¹³ Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες εν Αθήναις, 24 Μαρτίου – 3 Απριλίου 1896 «*Ειδικόν Πρόγραμμα*» των *Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων*, 11. Βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ.

¹¹⁴ Οι Σημάντορες ήταν οι σημερινοί χρονομέτρες. Υπήρχε πρώτος και δεύτερος και παρακολουθούσαν από την αρχή μέχρι το πέρας του αγωνίσματος. Οι ραβδούχοι εκτελούσαν τις διαταγές του Αλυτάρχη.

Αμέσως μετά η Επιτροπή¹¹⁵ για την προπαρασκευή των αθλητών εξέδωσε το «ειδικόν πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων εν τοις Πανελληνίοις αγώσι κατά τα δια τους Ολυμπιακούς κεκανονισμένα».¹¹⁶

Τότε εκδόθηκε και ο «Ειδικός κανονισμός του Μαραθωνίου δρόμου κατά τους Πανελληνίους αγώνας» (9-11 Μαρτίου 1896). Οι αγώνες αρχικά είχαν προγραμματισθεί για ένα τριήμερο αλλά τελέσθηκαν στις 9 και 10 Μαρτίου. Στον κανονισμό αυτό (βλ. παράρτημα) που αποτελείται από 6 σελίδες περιγράφεται αναλυτικά ο τρόπος διεξαγωγής του Μαραθωνίου) :

1. Το αγώνισμα του Μαραθωνίου δρόμου τελεσθήσεται την Κυριακήν 10 Μαρτίου.

2. Η εκκίνησης γενήσεται εκ Μαραθώνος την 2μ.μ. Την δε 1μ.μ. οφείλουν οι συναγωνισθησόμενοι να εμφανισθώσι κατά το 40 χιλιόμετρον της αμαξιτού ενώπιον του αντιπροσώπου της επιτροπείας προς παρασκευήν Ελλήνων αθλητών και του γενικού επόπτου της πορείας.

3. Η αφετηρία έσται είς απόστασιν **40 χιλιομέτρων** από του εν τω Σταδίω ορισθησομένου τέρματος, είς ο θα φθάσωσιν οι δρομείς δια του προς δεξιάν τω εισερχομένω στίβου.¹¹⁷

Στην επίσημη έκδοση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, στο περιοδικό Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques, που αλλάζει το 1896 σε Les Jeux Olympiques, τόσο στο Δελτίο του Ιανουαρίου¹¹⁸ όσο και του Φεβρουάριου,¹¹⁹ όπου παρατίθεται το πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων, η απόσταση του Μαραθωνίου είναι 48 χιλιόμετρα. Η αναγραφόμενη απόσταση του Μαραθωνίου δρόμου στα εν λόγω τεύχη δεν είναι ορθή. Ξανατυπώθηκαν χωρίς όμως να αλλαχθεί το δελτίο 3 του Ιανουαρίου (Janvier 1895).

Την επομένη εβδομάδα στο ίδιο έντυπο, όπου και πάλι παρατίθεται το αναλυτικό πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων, η απόσταση του Μαραθωνίου αλλάζει σε 40 χιλιόμετρα.¹²⁰

¹¹⁵ Την Επιτροπεία Παρασκευής Ελλήνων Αθλητών αποτελούσαν οι εξής: Πρόεδρος, Ανδρ. Ψύλλας, Γραμματεύς, Σπ. Λάμπρος Μέλη: οι κ.κ. Ιωάν. Χατζηδάκις, Ιωάν. Φωκιανός, Χρ. Κορύλλος, Ι. Νύδερ, Α. Γερούσης, Γ. Παπαδιαμαντόπουλος, Κ. Παπαμιχόπουλος, Κωνστ. Λομβάρδος, Α. Διομ. Σκουλούδης Σχηματίσθηκαν επίσης και ελλανόδικες Επιτροπείες υπεύθυνες για το κάθε αγώνισμα που θα διεξαγόταν. Εξουσιοδοτημένη Επιτροπή για το αγώνισμα του Μαραθωνίου Δρόμου: Διευθυντής και αφέτης: Γ. Παπαδιαμαντόπουλος (ταγματάρχης Μηχανικού), βοηθός: Χ. Γουλμής (πλοίαρχος), στρατιωτικοί γιατροί: Δροσινός, Σπανόπουλος, Ε. Αντωνόπουλος. Η επιτροπή συμπληρωνόταν από 6 αξιωματικούς και 3 δημοσιογράφους Καθήκοντα εκφωνητή των αγώνων ανέλαβε ο αξιωματικός Χρήστος Χατζηπέτρος.

¹¹⁶ «Ειδικόν πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων εν τοις Πανελληνίοις αγώσι κατά τα δια τους Ολυμπιακούς κεκανονισμένα», εκ του τυπογραφείου των Αδελφών Περρή, Αθήνησι 16 Ιανουαρίου, 1896. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, (Μέγαρο Παλαιάς Βουλής), Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Βλ. Σκιαδάς: 100 χρόνια, σ.93.

¹¹⁷ «Ειδικός κανονισμός του Μαραθωνίου δρόμου κατά τους Πανελλήνιους αγώνας». Από το αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο- Μέγαρο Παλαιάς Βουλής).

¹¹⁸ Les Jeux Olympiques No 1, le janvier (8 février), 1896, p.3.

¹¹⁹ Les Jeux Olympiques No 3, le 10)22 février 1896, p.10.

¹²⁰ Les Jeux Olympiques No 2, le 3)15 février 1896, p.1.

Ενδιαφέρον είναι το πώς αποτυπώνεται στο πρώτο επίσημο πρόγραμμα των αγώνων (Janvier, 1895) ο Μαραθώνιος. «*Δρόμος αποκαλούμενος Μαραθώνιος απόστασεως 48 χιλιομέτρων από Μαραθώνος εις Αθήνας. Αγωνοθέτης ο Michel Bréal, μέλος του Ινστιτούτου της Γαλλίας*». Στον παραπάνω ορισμό του Μαραθωνίου προκύπτουν δύο σημαντικά θέματα προς εξέταση: Πρώτον, ενώ θα μπορούσε κάλλιστα να αναγράφεται μόνο ως δρόμος 48 χιλιομέτρων, όπως οι υπόλοιποι πέντε αγώνες δρόμου, που ορίζονται με βάση την απόστασή τους - π.χ. 100 μέτρων, 400^{ων}, 800^{ων}, 1500^{ων}, 110 μετ' εμποδίων - χρησιμοποιήθηκε η λέξη «αποκαλούμενος» που σημαίνει δίνω σε κάτι όνομα ή χαρακτηρισμό. Έτσι ουσιαστικά ονοματίστηκε ο νέος αυτός δρόμος, υιοθετώντας τις σκέψεις του Bréal και του Coubertin, όπως προκύπτει και από τις επιστολές τους, στις οποίες και οι δύο χαρακτηρίζουν τον δρόμο ως «Μαραθώνιο».

[...] «Από την πλευρά μου θα ήθελα να αθλοθετήσω το κύπελλο του Μαραθωνίου».¹²¹

«Ο κ. Bréal μου έγραψε ότι θα χρειαζόταν ένα κύπελλο για τον Μαραθώνιο του 1896 για την απόσταση...».¹²²

Δεύτερον, η αναγραφή του ονόματος του Bréal στο επίσημο πρόγραμμα των αγώνων. Γιατί θα έπρεπε ο αγωνοθέτης να εμφανίζεται στο πρόγραμμα; Ήταν ο σεβασμός του Coubertin προς το πρόσωπο του Bréal για την ιδέα που είχε να προτείνει έναν δρόμο από τον Μαραθώνα στην Αθήνα ως σύνδεση μεταξύ του αρχαίου και του νέου κόσμου ή ήταν η προβλεπτική διάθεση του Coubertin να υπάρχει κάτι που να θυμίζει σ' όλη τη διοργάνωση το γεγονός ότι το αγώνισμα του Μαραθωνίου ήταν καθαρά γαλλική επινόηση; Μέσα από το άρθρο του Giessen¹²³ φαίνεται να επιβεβαιώνεται το ενδιαφέρον του Coubertin για τον Bréal. Τον είχε προτρέψει ξεκάθαρα να γίνει μέλος της Γαλλικής Ολυμπιακής Επιτροπής. Ο Bréal επιβεβαιώνει στο γράμμα του την πρόθεση του να δεχτεί. Πρότεινε επίσης στον Coubertin να συνδεθούν οι Αγώνες με το διεθνές ειρηνικού κίνημα που προωθούσε ο Jules Simon.

Στα κείμενα διαφόρων προσωπικοτήτων που γράφουν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, λίγο πριν την έναρξη και φιλοξενούνται στον ημερήσιο τύπο είναι και αυτό του Bréal στο

¹²¹ Glion (Vaud) 15 Septembre 1894. [22] M. Bréal - P. de Coubertin, Archiv I.O.K : in Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.448-449

¹²² P. de Coubertin: - D. Vikelas, Archiv Vikelas, EBE, Akte 936, in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.449

¹²³ Giessen: *The inventor*, p.31-39.

«Άστν». [...] «Ευτυχής είμαι, διότι η πρώτη περί αυτών ιδέα προήλθεν εκ Γαλλίας, ουχ ήττον δ' ευτυχής, ότι αι Αθήναι είνε η πρώτη πόλις, η εκλεχθείσα προς αναβίωσιν αυτών».¹²⁴

Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός μιας κατοπινής δήλωσης του Coubertin για το πώς συνέλαβε την ιδέα των αγώνων. «Η Γερμανία έφερε στο φως ό,τι απέμεινε από την Ολυμπία. Γιατί και η Γαλλία να μην επιτύχει την ανασύσταση του μεγαλείου της;».¹²⁵

Το να θυμίζει σε όλους ότι ο Μαραθώνιος είναι γαλλική επινόηση πρέπει να ερμηνευτεί στο πλαίσιο του δίπολου του εθνικού ανταγωνισμού, που αναπτύχθηκε μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας, μετά την ταπείνωση των Γάλλων στον γαλλοπρωσικό πόλεμο. Οι Γερμανοί δεν επιθυμούσαν τη συμμετοχή τους στους Αγώνες για δύο λόγους: πρώτον, επειδή θεωρούσαν ότι η αναβίωσή τους αποτελούσε έργο γαλλικό και δεύτερον επειδή φοβούνταν τον ερχομό τους στην Ελλάδα εξαιτίας του φιλογαλλικού πνεύματος που επικρατούσε στη χώρα. Αυτά πληροφορούσε η έκθεση (24-9-1895) του πρέσβη της Ελλάδας στο Βερολίνο Κλέωνος Ραγκαβή. Η εφημερίδα «Σκριπ»¹²⁶ αναδημοσιεύει την έκθεση του Ραγκαβή, όπου καταγράφονται με ακρίβεια οι λόγοι άρνησης της γερμανικής πλευράς.

Ο φιλελληνισμός του Coubertin δεν εξαντλούνταν στα όρια του θαυμασμού του για την αρχαία Ελλάδα. Έδειχνε ενδιαφέρον για το σύγχρονο ελληνικό κράτος. Επιδεικτικά όμως αγνόησε την δυσοίωνα επιστολή Δραγούμη¹²⁷ για τις δυσκολίες της διοργάνωσης των αγώνων, δείχνοντας έλλειψη κατανόησης στην οικονομική κατάσταση του ελληνικού κράτους. Ήταν ξεκάθαρος στις επιδιώξεις του, δυνατός στην επιβολή της γνώμης του, επίμονος και αποτελεσματικός. Στο πρόγραμμα των αγώνων περιέλαβε τις σύγχρονες αθλητικές αντιλήψεις της εποχής. Ισορρόπησε τις αντικρουόμενες παραδόσεις και απαιτήσεις των αθλητικών συλλόγων και για την Ελλάδα, για την επίτευξη του στόχου του κράτησε το αρχαίο αθλητικό ιδεώδες, υιοθετώντας άμεσα τη δισκοβολία και τον Μαραθώνιο.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι μετά το τέλος των αγώνων η προσφορά του Coubertin δεν αναγνωρίστηκε δεόντως. Οι αναφορές στο πρόσωπό του ήταν ελάχιστες. Στον απόηχο ακόμη των αγώνων γράφει στον Βικέλα. «Όλοι επήρατε τον κλάδον ελαίας σας [...] από τας

¹²⁴ Άστν, 24.3.1896.

¹²⁵ MacAllon, J. John: "This Great Symbol. Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games" in: Internationales Olympisches Comité (εκδ.), International Olympic Academy, Report of the Twenty-Fourth Session, 4th-19th July 1984, Ancient Olympia, Lausanne 1984, p.169-182.

Coubertin Pierre de: *Une Campagne de 21 Ans*. Paris 1909, p.89.

¹²⁶ Σκριπ, 24.12.1895.

¹²⁷ Το πλήρες κείμενο της επιστολής (1^η Νοεμβρίου 1894) του Δραγούμη βρίσκεται στο Malloon, Bill & Ture Widlundc *The 1896 Olympic Games: Results for All Competitors in All Events*. With Commentary. McFarland & Company, Jefferson, North Carolina 1997, p.8-9.

*χείρας του βασιλέως εν πλήρει Σταδίω! Είμαι ο μόνος του οποίου το όνομα, αν ανεφέρθη ποτέ, ελέχθη υπόκρυφα! Όλα αυτά είναι εντροπή!»*¹²⁸

Όπως και να χει όμως η ονομασία ήταν πετυχημένη. Το αγώνισμα σημάδεψε τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, δημιουργώντας στη συνέχεια ένα παγκόσμιο κίνημα δρομέων και λάτρων του Μαραθωνίου. Πάνω απ' όλα όμως χάρισε στον ίδιο τον τόπο του Μαραθώνα μια παγκόσμια λάμψη, ως ο μοναδικός τόπος που χάρισε ποτέ το όνομά του σε Ολυμπιακό αγώνισμα.

¹²⁸ Κουμπερτέν, Φιλήμων, Πολίτης, Άννινος: *Οι Ολυμπιακοί*, σ.55. Ούτε στα επινίκια άρθρα του τύπου γίνεται λόγος Το «Άστυ» την 1^η Απριλίου δημοσιεύει επιστολή με τον τίτλο «Ολίγον δικαιότεροι» με υπογραφόμενο τον Ι.Κ.Β. Βλ. Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.336. Και στο γαλλόφωνο Massager d' Athènes γράφει ο Στεφανόπουλος «Ένα πράγμα μας εξέπληξε εις τον τόπον αυτόν όπου έχουν την μνήμην της καρδιάς, ότι επί τη ευκαιρία της επιτυχίας του Ολυμπιακών Αγώνων απηύθυναν ευχαριστίας και συγχαρητήρια εις όλον τον κόσμον, εκτός από εκείνον ο οποίος πρώτος συνέλαβε την ιδέαν και ειργάσθη δια την πραγματοποιήσιν αυτών».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ

Από τα σημεία που δεν έχουν αναδειχθεί είναι οι προπαρασκευαστικοί και δοκιμαστικοί Μαραθώνιοι δρόμοι. Αν εξαιρέσουμε τους επίσημους Μαραθώνιους των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων, δηλαδή τον Πανελλήνιο προκριματικό Μαραθώνιο στις 10 Μαρτίου και τον Ολυμπιακό Μαραθώνιο στις 29 Μαρτίου 1896, ελάχιστα μας είναι γνωστά για τους Μαραθωνίους που προηγήθηκαν των επισήμων, αλλά και τις προσπάθειες των δρομέων να ασκηθούν στη διαδρομή για τη συμμετοχή τους στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο.

Οι πρώτοι Μαραθώνιοι δρόμοι

Οι αναφορές στους προπαρασκευαστικούς και δοκιμαστικούς Μαραθωνίους είναι ανύπαρκτες, ενώ όσες υπάρχουν, αναφέρονται επιφανειακά στον Πανελλήνιο Μαραθώνιο (10 Μαρτίου) με στοιχεία που πολλές φορές συγχέονται με εκείνα του Ολυμπιακού Μαραθώνιου δρόμου. Η πρώτη καταγραφή των δοκιμαστικών και προπαρασκευαστικών αυτών Μαραθωνίων εμφανίζεται στο περιοδικό *Journal of Olympic History*.¹

Για την επιλογή των αθλητών, που θα συμμετείχαν στα αθλητικά και γυμναστικά αγωνίσματα και θα αντιπροσώπευαν τα ελληνικά χρώματα, αποφασίστηκε να γίνουν Πανελλήνιοι προκριματικοί αγώνες στο στάδιο διάρκειας τριών ημερών (9-11 Μαρτίου 1896). «*Την πρώτην εβδομάδα του Μαρτίου απεφασίσθη να τελεσθώσιν οι Πανελλήνιοι αγώνες, οίτινες θα προηγηθώσι των Ολυμπιακών, εις ους θα συμμετέχωσιν οι νικήσαντες αθληταί*».²

¹ Tsonias, Stavros & Anastasiou, Athanasios: "The first marathon Races, 1st International Olympic Games 1896", in: *Journal of Olympic History*, V. 18 No 3, 2010 p.16-24.

² *Τα Ολύμπια*, 20.1.1896.

Τον Ιανουάριο του 1896 εκδίδεται «ειδικόν πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων εν τοις Πανελληνίοις αγώσι κατά τα δια τους Ολυμπιακούς κεκανονισμένα».³

Θα πρέπει να επισημανθεί η λανθασμένη αναγραφόμενη από αρκετούς συγγραφείς ημερομηνία τέλεσης των Πανελληνίων (8, 9 και 10 Μαρτίου).⁴ Οι αγώνες αρχικά είχαν προγραμματισθεί για τριήμερο αλλά τελέστηκαν στις 9 και 10 Μαρτίου. Στο μέτρο αυτό αναγκάστηκε να προβεί η Επιτροπεία, διότι η διακοπή των εργασιών στο Στάδιο επί τριημέρου θα καθυστέρουσε την περάτωσή του.

«Εντός της εβδομάδος ταύτης περατούται εντελώς η κατασκευή των λιθίνων καθισμάτων του Παναθηναϊκού Σταδίου. Ούτω το Στάδιον θα είνε έτοιμον όχι μόνον κατά την ημέραν της ενάρξεως των Διεθνών αγώνων, αλλά και κατά την 9ην Μαρτίου, ημέραν ορισθείσαν διά τους δοκιμαστικούς αγώνας των ελληνικών σωματείων και εκείνων τα οποία εξ άλλων μερών θα κατέλθωσιν εις Ελλάδα».⁵

Το Στάδιο αν και ημιτελές κατά τις ημέρες των αγώνων, αφού οι Πανελλήνιοι αγώνες ήταν δοκιμαστικοί των επικείμενων διεθνών και εξέλιπε ο πανηγυρικός χαρακτήρας, αποδείχθηκε επαρκές, κυρίως από την παρουσία των ίδιων των αθλητών.⁶

Πριν την τέλεση των Πανελληνίων αγώνων (9-10 Μαρτίου 1896) εκδόθηκε ο «ειδικός κανονισμός του Μαραθωνίου δρόμου κατά τους πανελλήνιους αγώνας».

Στον κανονισμό αυτόν που αποτελείται από έξι σελίδες, περιγράφεται αναλυτικά ο τρόπος διεξαγωγής του Μαραθωνίου. Μια συνοπτική περιγραφή του ειδικού κανονισμού αλλά σε ελεύθερη απόδοση δίνουν και οι εφημερίδες⁷ «Ακρόπολις» και «Τα Ολύμπια». Ως προθεσμία για τη δήλωση των Ελλήνων αθλητών ορίστηκε η 20^η Φεβρουαρίου. Πρώτη φορά δημοσιεύεται ο κανονισμός του Μαραθωνίου (Βλ. παράρτημα). Το σημαντικό αυτό έγγραφο εμπεριέχει πληροφορίες για την απόσταση,

³ Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, (Ε.Λ.Ι.Α.). «Ειδικόν πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων εν τοις Πανελληνίοις αγώσι κατά τα δια τους Ολυμπιακούς κεκανονισμένα», εκ του τυπογραφείου των Αδελφών Περρή, Αθήνησι 16 Ιανουαρίου, 1896. Βλ. Σκιαδάς: 100 χρόνια, σ.93.

⁴ Σκιαδάς: στο ίδιο, σ.86. «Οι Πανελλήνιοι αγώνες διεξήχθησαν το τριήμερο από 8 έως 10 Μαρτίου 1896». Αργυρός, Αθανάσιος: Οι πρώτοι εν Αθήναις Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896. Εκδ. Σαλίβερος, Αθήναι 1896, σ.11. «Ημέραι προς τέλεσιν των αγώνων τούτων ωρίσθησαν η 9 η 10 και η 11 Μαρτίου...»

⁵ Εφημερίς, 12.02.1896:2, αρ. φύλ. 43. Οι αναφορές για το διήμερο των αγώνων είναι πολλές. Βλ. επίσης εφημερίδες: Νέα Εφημερίς, 3.3.1896 σ.5. «... εξετελέσθησαν μετ' επισημότητας οι Πανελλήνιοι αγώνες εν τω Σταδίω, διαρκέσαντες επί δύο ημέρας ...». Επιθεώρησις, 9.3.1896, σ.2. Τα Ολύμπια, 9.3.1896 σ.2. «Οι πανελλήνιοι αγώνες θα διαρκέσωσι δύο μόνον ημέρας» Εφ. Ατλαντίς, 18.4.1896. Ανταποκρίσεις «Το μάλλον ενδιαφέρον αγώνισμα των επί διήμερον διεξαχθέντων εν τω Σταδίω Πανελληνίων αγώνων ήτον ο Μαραθώνιος Δρόμος» Σφαίρα, 11.3.1896. «Μετά πολλής επιτυχίας διεξήχθησαν οι γενόμενοι χθές και προχθές εν τω Παναθηναϊκώ Σταδίω Πανελλήνιοι αγώνες».

⁶ Ανωνύμου: Η απαρχή των Ολυμπιακών Αγώνων. Επιθεώρησις, 12.3.1896, φ.175, σ.2.

⁷ Ακρόπολις, 2.3.1896. Τα Ολύμπια, 9.3.1896.

την αφετηρία και τη διαδρομή. Βρίσκεται στο αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο-Μέγαρο Παλαιάς Βουλής).

Οι Πανελλήνιοι αγώνες ήταν ουσιαστικά το πρώτο test event των πρώτων αυτών Διεθνών αγώνων. Η Ελλάδα δεν έπρεπε να ξεχάσει ότι δεν χορηγούσε απλώς το «κλασικόν της έδαφος» για την τέλεση των αγώνων, αλλά όφειλε να συμμετάσχει και σε αυτούς συναγωνιζόμενη μάλιστα και με άλλα έθνη. Ήδη εδώ και μήνες τα νεοσύστατα σχεδόν γυμναστικά και αθλητικά σωματεία προετοίμαζαν τους αγωνιστές τους για τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Η επίσημη πλέον έκδοση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής, το Δελτίο Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques στο πρώτο τεύχος παραθέτει το πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων, καταγράφοντας και ως είδηση έναν προπαρασκευαστικό Μαραθώνιο. *«Αυτός ο δρόμος αντοχής θα αποτελέσει μέρος του προγράμματος των αγώνων. Ο Μ. Μπρεάλ του Ινστιτούτου της Γαλλίας αθλοθέτησε ένα βραβείο για τον νικητή. Διεξήχθησαν προπαρασκευαστικοί αγώνες με σκοπό την προετοιμασία των αθλητών. Ο κ. Γεώργιος Γρηγορίου του Εθνικού Γυμναστικού Συλλόγου τερμάτισε πρώτος. Ξεκινώντας με τους άλλους δρομείς από τον Τύμβο (του Μαραθώνος) στις 9.30 το πρωί, έφτασε την Αθήνα στις 12.20μμ. Διήνυσε σε 2 ώρες και 50' τα **48 χιλιόμετρα** που χωρίζουν την Αθήνα από το Μαραθώνα, έκανε επομένως περισσότερο από 15 χιλιόμετρα την ώρα».*⁸

Την παραπάνω αναφορά καταγράφει και η εφημερίδα «Νεολόγος» της Κωνσταντινούπολης και μάλιστα με ημερομηνία Πέμπτη 18)30 Ιανουαρίου 1896. *«Ο εκ των μελών του Εθνικού Γυμναστικού Συλλόγου πεζοπόρος κ. Γεωρ. Γρηγορίου, του οποίου θαυμάζεται, ως εγράψαμεν χθες, η ωκυποδία, παρασκευαζόμενος δια τους αγώνας εξετέλεσε τω σαββάτω χάριν δοκιμής τον μαραθώνειον δρόμον. Το αποτέλεσμα υπήρξε λίαν ευάρεστον δια τον Έλληνα πεζοπόρον. Αναχωρήσας ούτος εκ Μαραθώνος την 9 ½ π.μ. έφθασεν εν Αθήναις την 12.20 μ.μ. Ήτοι διήνυσεν απόστασιν **42 χιλιομέτρων** εις 2 ώρας και 50 λεπτά. Εν τω «Οδηγώ», τον οποίον εξέδωκεν η επιτροπή επί των Ολυμπιακών αγώνων, σημειούται ότι οι άριστοι πεζοπόροι της Αγγλίας και Αμερικής διατρέχουσι την απόστασιν του Μαραθωνείου δρόμου εις 3 ½ 'ώρας; εννοείται δε εν οδώ ομαλή και ουχί εν η ελεεινή καταστάσει η ευρίσκεται η απ' Αθηνών εις Μαραθώνα οδός και υπό τοιαύτην κακοκαιρίαν. Ο κ. Γρηγορίου ουδεμίαν ησθάνθη*

⁸ Les Jeux Olympiques, le janvier (8 février 1896)1, p.2.

κόπωςιν εκ του μακρού τούτου δρόμου, ελπίζει δε ότι εις δευτέραν δοκιμήν θα κατορθώση να ελαττώση τον χρόνον».⁹

Η καταγραφή αυτή του «Νεολόγου» δεν αναφέρεται πουθενά στη βιβλιογραφία. Ο Ιωάννης Χρυσάφης, ο οποίος σε ηλικία μόλις 23 ετών είχε ενεργό ρόλο στα «Τήνια» αγώνες που τελέσθηκαν το 1895, στο βιβλίο του μεταξύ των άλλων αναφέρει: «*Εν τω μεταξύ ο Εθνικός Γυμναστικός Σύλλογος είχε κάμη την πρώτην δοκιμήν του Μαραθωνίου δρόμου την 11η Φεβρουαρίου, κατά την οποίαν ο δρομεύς Γεώργιος Γρηγορίου διήνυσε πρώτος τροχάδην ολόκληρον την από Μαραθώνος μέχρις Αθηνών απόστασιν, αποκαλύψας εις τους αρμοδίους και την οικτρώτατην κατάστασιν της οδού, την οποίαν ούτοι προσεπάθησαν να επισκευάσουν προχείρως κατόπιν*».¹⁰

Ο Μανιτάκης¹¹ τριάντα δύο χρόνια μετά, δανείζεται το γεγονός από τον Χρυσάφη τροποποιώντας ελαφρώς το αρχικό κείμενο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στα κείμενα των μετέπειτα ελλήνων και ξένων συγγραφέων να κυριαρχούν τα γραφόμενα του Χρυσάφη.

Δεν θα πρέπει να θεωρείται, ως η πρώτη δοκιμή του Μαραθωνίου η 11^η Φεβρουαρίου. Ο Χρυσάφης, εκδίδοντας το βιβλίο του 34 χρόνια μετά, φαίνεται να μπερδεύει τις ημερομηνίες και να τοποθετεί την 11^η Φεβρουαρίου τον δρόμο του Γρηγορίου, παρά το γεγονός ότι τότε έγινε η δεύτερη δοκιμή του Μαραθωνίου δρόμου με δρομείς τους Γρηγορίου και Γιαννούλη.

Να πώς αποτυπώθηκαν από τις εφημερίδες τα γεγονότα των ημερών εκείνων: «*Την παρελθούσαν Κυριακήν εγένετο και δευτέρα δοκιμή του Μαραθωνείου δρόμου. Αμφότεροι οι δρομείς κ.κ. Γιαννούλης και Γρηγορίου φέροντες ως μόνον ένδυμα ναυτικήν φανέλλαν, κοντήν περισκελίδα και λεπτότατα υποδήματα, εξεκίνησαν εκ Μαραθώνος την 8 πρωϊνήν ώραν και έφθασαν εις το επί της οδού Κηφισσίας γυμναστήριον του “Εθνικού γυμναστικού συλλόγου” ο μεν Γιαννούλης την 12 παρά ¼, ο*

⁹ *Νεολόγος*, 18)30.1.1896. Τα 48 & 42 χιλιόμετρα που αναφέρονται ως απόσταση στις παραπάνω δημοσιεύσεις είναι αντιγραφή από τα παλιά Προγράμματα πριν ξανατυπωθούν με τις αλλαγές. (Βλ. Κεφ. Ι. Ο ορισμός της απόστασης).

¹⁰ Χρυσάφης, *Οι σύγχρονοι*, σ. 297. Η παραπάνω αναγραφή έρχεται σε αντίθεση με τα όσα δημοσιεύονται στο «*Άστυ*». «*Η επισκευή των οδών Πληροφορούμεθα ότι ο υπουργός των Εσωτερικών μεριμνών περί της ευπροσώπου παραστάσεως της πρωτευούσης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνας έλαβε το μέτρον, όπως επισκευασθώσιν αι οδοί, αι οποίαι άγουσιν εις Μαραθώνα, Ελευσίνα και Μέγαρα, όπου υπάρχουνσι ναοί η άλλα μνημεία της αρχαιότητος, ίνα ώσιν ευδιάβατοι εις τους ξένους οι οποίοι πρόκειται να επισκεφθώσι τα μνημεία κατά την εποχήν των Αγώνων. Επίσης θέλουσιν επισκευασθή αι περίξ της Ακροπόλεως οδοί διά τον αυτόν σκοπόν*». *Άστυ*, 24.01.1896: 3 αρ. φύλ. 1861.

¹¹ Μανιτάκης: *100 χρόνια*, σ.51.

δε Γρηγορίου δέκα λεπτά μετ' αυτόν. Ο Γιαννούλης όμως διέτρεξε εφ' αμάξης πέντε χιλιόμετρα και επομένως η νίκη ανήκει εις τον δεύτερον ελθόντα».¹²

Το ότι ο Γρηγορίου ήταν ο πρώτος που έτρεξε ποτέ τον Μαραθώνιο δρόμο ενισχύεται και από το δημοσίευμα της «Νέας Εφημερίς» υποστηρίζοντας αυτό του «Νεολόγου» «*Το ευλογημένο παιδί δεν ξεύρει, ότι κόπτεται ενωρίτερα με το τραγούδι του; Ήλθεν εις το γυμναστήριον εις τρεις ώρας και 55 λεπτά, μίαν ώραν δηλαδή περισσότερον από την πρώτην φοράν*».¹³

Το διάστημα αυτό σχηματίζονται εκτός από τις ειδικές Επιτροπείες και Ελλανόδικες Επιτροπείες, υπεύθυνες για το κάθε αγώνισμα που θα διεξαγόταν. Οι Επιτροπείες αυτές καταρτίστηκαν και συνεκλήθησαν για πρώτη φορά την 1^η Φεβρουαρίου 1896. Η εξουσιοδοτημένη Ελλανόδικη Επιτροπή για το αγώνισμα του Μαραθώνιου Δρόμου ήταν η εξής: Διευθυντής και αφέτης: Γ. Παπαδιαμαντόπουλος (ταγματάρχης Μηχανικού), βοηθός: Χ. Γουλίμης (πλοίαρχος) και στρατιωτικοί γιατροί: Δροσινός, Σπανόπουλος, Αντωνόπουλος. Η επιτροπή συμπληρωνόταν από 6 αξιωματικούς και 3 δημοσιογράφους. Καθήκοντα εκφωνητή των αγώνων ασκούσε ο αξιωματικός Χρήστος Χατζηπέτρος.¹⁴

Η θέσπιση ενός νέου αγωνίσματος, που θεωρούνταν κατ' εξοχήν ελληνικό, προκάλεσε έντονο ενδιαφέρον στις τάξεις των ελλήνων δρομέων. Εκτός του Γρηγορίου που εμφανίζεται και ως δοκιμαστής του δρόμου, οι πρώτοι δρομείς που ανταποκρίθηκαν, σύμφωνα με τις ημερομηνίες της εφημερίδας, ήταν Αμαρουσιώτες.

¹² *Άστυ*, 12.2.1896 σ.2. Βλ. επίσης: *Εστία*, 11.2.1896 σ.2. *Τα Ολύμπια*, 17.2.1896 σ.2. *Les Jeux Olympiques*, le janvier (17/29 février 1896) 4, p.14. Το ίδιο γεγονός περιγράφει την Κυριακή και η εφημερίδα *Εστία*, 11.2.1896 σ.3. Η ίδια περιγραφή βρίσκεται και στη *Νέα Εφημερίς*, 12.2.1896 σ.4.

¹³ *Νέα Εφημερίς* 20.2.1896 σ.7. *Νέα Εφημερίς*, 12.2.1896 σ.4. Στο άρθρο της «Ο Μαραθώνιος Δρόμος» αναφέρεται ξανά στο γεγονός καταγράφοντας όμως με λεπτομέρειες όλο το δρόμο. «*Καθ' ήν ώραν εξεκίνησαν εκ Μαραθώνος οι δύο δρομείς, ο Γρηγορίου και ο Γιαννούλης, όλα τα στοιχεία είχαν συνωμόση εναντίον των. Άνεμος βόρειος. Ψύχος τρομερόν φυσικά. Αλλά το χείριστον πάντων βροχή και επομένως λάσπη. Όλοι οι καταρράκται του ουρανού ηνοιχθήσαν κατά των δυστυχών αγωνιστών. Και μ' όλα ταύτα, κακώς βέβαια, απεφασίσθη να γίνη ο αγών. Εκείνος ο Γρηγορίου επέμενε. Συνετάχθη πρωτόκολλον και εκίνησαν. Εις τα πρώτα χιλιόμετρα αστραπή έφυγε σαν τον άγγελον του Μαραθώνος. Αφήκε τον Γιαννούλη πολύ πίσω. Κατόπιν ο τελευταίος έκαμε πέντε χιλιόμετρα εφ' αμάξης. Και επειδή ο Γρηγορίου έμεινε ολίγον εις το Χαρβάτι, έδωκε καιρόν εις την άμαξαν και προσπέρασε. Εις τον Γιαννούλην συνεβούλευον οι συνοδεύοντες αυτόν να μην έμβη εις το γυμναστήριον, αλλά δεν ήκουσε. Αυτό για τον προχθές αγώνα δεν πειράζει, αλλά καλλίτερα να μην επαναληφθή επαναλαμβανομένου του αγώνος. [...] Ενίκησε βεβαίως προχθές ο Γρηγορίου. Μα τι νέος; Τι πόδια εκείνα, αδελφέ; Όλο νεύρο. Και να σας πούμε και ένα κακό του Γρηγορίου; Επειδή είδε ότι με τον αναθεματισμένο εκείνο καιρό ο αγών κάθε άλλο ήτο παρά αγών, ήρχιζε να κάμη διάφορας τρέλλας, τραγουδών σχεδόν καθ' όλον το διαστήμα του δρόμου. Τον συμβουλευόμεν να μη το επαναλάβη. Το ευλογημένο παιδί ... και να σου πούμε, αυτός είνε ευχαριστημένος κατά την ημέραν του διεθνούς μαραθωνίου δρόμου να είνε ο αυτός ελεεινός καιρός, διότι λέγει εκεί θέλει τους συναγωνιστάς του θα τα χάσουν...».*

¹⁴ Από τη Συνεδρία της 10ης Φεβρουαρίου 1896. Βλ. επίσης Ταρασουλέας, Θανάσης: *Ολυμπιακά Δρώμενα. Αθήνα 1895-1896*. Αθήνα 1997, σ.42.

«Τρεις Αμαρουσιώται εδήλωσαν ότι θα μετασχώσι του Μαραθωνίου Δρόμου κατά τους Πανελληνίους αγώνας πλην των λοιπών του αυτού δρόμου παραθλητών».

«Κατά τους Πανελληνίους αγώνας οίτινες θέλουσι γίνει τον προσεχή Μάρτιο, ως εγράψαμεν, θέλουσι μετάσχει τα εξής σωματεία. Των Αθηνών τέσσαρα ο Πανελλήνιος γυμναστικός Σύλλογος, ο Εθνικός γυμναστικός Σύλλογος, ο Αθλητικός Σύλλογος και Όμιλος των Φιλάθλων, του Πειραιώς ο Όμιλος των Πεζοπόρων, των Πατρών ο Παναχαϊκός και η Γυμναστική Εταιρία, του Μεσολογγίου ο Παναιτωλικός, των Καλαμών ο Γυμναστικός, της Κερκύρας ο Γυμναστικός, το Γυμνάσιον της Σμύρνης, οι Κύπριοι αγωνισταί όσοι θα νικήσωσιν εις τους Παγκυπρίους¹⁵ αγώνας και άλλοι ιδιώται δρομείς, αθληταί και γυμνασταί».¹⁶

Από τους πρωτεργάτες της κίνησης για την ανεύρεση ελλήνων αγωνιστών,¹⁷ για τα γυμναστικά και αθλητικά αγωνίσματα στην επικράτεια της Θεσσαλίας, είναι και ο Δήμαρχος Βόλου Ιωάννης Χ. Αργύρης. Παρακινούμενος από την εγκύκλιο του δημάρχου του κράτους, σύστησε επιτροπή από τους κ.κ. Καρτάλη, Αλεξ. Τοπάλη, Ν. Χαρισιάδου και Δ. Τσοποτού. Ουσιαστικά αυτή ήταν και η πρώτη σοβαρή διοργάνωση δρόμου αντοχής. «ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ Χθές ώραν εννάτην ακριβώς εν Βώλω, ήρξατο ενώπιον της αυτόθι επιτροπής των ολυμπιακών αγώνων, ο πρώτος δοκιμαστικός αγών δρόμου. Δρόμος ωρίσθη ο από του καφενείου Αποστόλη της πόλεως Βώλου, μέχρι του σιδηροδρομικού σταθμού των άνω Λεωνίων και επάνοδος, εκτάσεως 20,806 μέτρων. Ενεφανίσθησαν 29 διαγωνιζόμενοι ηλικίας 19-34 ετών. Η επιτροπή έλαβεν άπαντα τα κατάλληλα μέτρα, τοποθετήσασα ανά διαστήματα 2 χιλιομέτρων άμαζας μετ' ιατρού. Κατά την αναχώρησιν παρέστη πολύς κόσμος. Τους δρομείς ηκολούθησαν έφιπποι και άμαζαι. Ενίκησεν ο Βασίλειος Δημητρίου, καραγωγέας εκ

¹⁵ Μετά την έκκληση της ΕΟΕ στις 17 Νοεμβρίου 1895 προς όλους του Γυμναστικούς Συλλόγους για διοργάνωση προκριματικών αγώνων για τη συμμετοχή στους Πανελληνίους, ο Γυμναστικός Σύλλογος Ολύμπια (Γ.Σ.Ο.) στις 3-4 Φεβρουαρίου 1896 στη Λεμεσό διεξήγαγε τους πρώτους Παγκύπριους αγώνες. Ο μοναδικός αθλητής με καταγωγή από τη Λεμεσό που στάλθηκε και αγωνίστηκε στους Πανελληνίους στα 100μ. και στα 110μ. προκρινόμενος μάλιστα πρώτος στα 110μ. ήταν ο Αναστάσιος Ανδρέου. Βλ. Σοφοκλέους, Ανδρέας: Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 1896 και 1906 μέσα από τις Κυπριακές εφημερίδες. Η Κυπριακή συμμετοχή και η Εθνική έξαρση. Λευκωσία 2004, σ.35. Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: Παπαπολυβίου, Πέτρος: «Η Κύπρος στην Πρώτη Ολυμπιάδα, Χρονικό». Πολίτης, 29.6.2003. Κυριάκου, Ζαχαρίας: Ολυμπιακοί Αγώνες-Γένεση, Αναβίωση, Επιστροφή, Λευκωσία, 2003. Στο φύλλο της εφημερίδας «Καιροί» υπάρχει, η αναφορά ότι στις 2 και 4 Φεβρουαρίου τελέστηκαν και στη Λευκωσία υπό του εκεί συλλόγου «Ολύμπια» προκηρυχθέντες παγκύπριοι αγώνες. Καιροί, 18.2.1896 σ.2. Στην ίδια εφημερίδα Καιροί, 24.2.1896 σ.2 αναφέρει ότι χθες έφτασε από την Κύπρο ο Ανδρέου.

¹⁶ Εστία, 4.2.1896:2-3, αρ.φυλ.337. Οι σύλλογοι που υπήρχαν τότε ήταν ελάχιστοι, Βλ. Κουλούρη, Αθλητισμός, σ.166-179.

¹⁷ Εστία, στο ίδιο. «Οι αγωνισταί θα σταλώσιν εις Βόλον, της επιτροπείας φροντιζούσης όπως διαθρέψωσι τους απορωτέρους, μετά δε την εν τη πόλει τέλει των τυπικών αγώνων θα σταλώσιν εις Αθήνας, όπως μετασχώσι των Πανελληνίων αγώνων της 8 μέχρι 10 Μαρτίου».

*Τρικάλων ετών 19, διανύσας το διάστημα εις ώρ. 1.57', δεύτερος ο Ανέστης Σουσουήρης εκ Κατωχωρίου καρραγωγεύς ετών 26 και τρίτος ο Α. Γοντζελόπουλος 2.1'».*¹⁸

Ο ίδιος ο Κουμπερτέν, θέλοντας να αναδείξει τη σημασία του γεγονότος για τους Έλληνες, αναφέρει: «Οι Έλληνες είχαν προπονηθεί για τον δρόμο αυτόν από έτους ήδη. Ακόμη και εις τα πλέον απομακρυσμένα μέρη της Θεσσαλίας νεαροί χωρικοί προετοιμάζονταν να εμφανιστούν ως αγωνιστές ...»¹⁹

Ο Εντγουϊν Φλακ, που συμμετείχε στους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1896 στην Αθήνα, ενισχύει αυτό το γεγονός: «Αρκετοί από αυτούς συμπεριλαμβανομένου και του νικητή είναι εξοικειωμένοι να τρέχουν 20 ή 30 χιλιόμετρα ημερησίως κατά μήκος αυτών των δρόμων».²⁰

Ήδη οι δύο μεγάλοι σύλλογοι, ο Εθνικός Γυμναστικός και ο Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος επιδίδονται σε δοκιμαστικούς αγώνες. Στο γυμναστήριο του Πανελληνίου ο δρομέας Δηλιγιάννης έτρεξε 20 χιλιόμετρα σε 1 ώρα και 20 λεπτά. Είναι το μισό διάστημα του δρόμου από Αθήνα μέχρι Μαραθώνα.²¹

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Έλληνας δρομέας Γεώργιος Γρηγορίου, που όπως προκύπτει και στη συνέχεια, μέσα σε 1½ μήνα έτρεξε πάνω από πέντε Μαραθώνιους, πράγμα σχεδόν ακατόρθωτο και για τους σημερινούς αθλητές μεγάλων αποστάσεων. Τόσο ήταν το πάθος του ώστε είχε αποφασίσει να μετακομίσει για τις ανάγκες της προετοιμασίας του στον Μαραθώνα. «Ο κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ. Ο μαραθώνιος δρομεύς από 1^{ης} Μαρτίου μετοικεί εις Μαραθώνα, όπου θα καθίση μέχρι της ημέρας των αγώνων, γυμναζόμενος εις τον μαραθώνιον δρόμον, τον οποίον θα εκτελέση, όσω το δυνατόν περισσοτέρας φορές. Θα τον φιλοξενήση ο ευγενής του χωρίου ιερεύς, ο ενθουσιώδης παπά Βηλιώτης, ο οποίος και προχθές εφιλοξένησε τους δρομείς. Το υπουργείον, εις το οποίον ως υπάλληλος εργάζεται ο κ. Γρηγορίου, του εχορήγησεν άδειαν με τας αποδοχάς του, συγκινηθέντος του προϊσταμένου του εκ του τόσου του ζήλου».²²

¹⁸ Ανωνόμου: «ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ». *Νέα Εφημερίς*, 19.2.1896 σ.5.

¹⁹ Coubertin, Pierre de: "Olympic Games of 1896" in: Century illustrated Monthly Magazine, 1896, p.53. Βλ. επίσης «Ο Βαρόνος Πέτρος ντε Κουμπερτέν η αναγέννησις των Ολυμπιακών Αγώνων». Έκδοση της Εταιρείας προς αναβίωσιν της Ολυμπίας ΝΕΑ ΑΛΤΙΣ. Αθήναι 1967, σ.44.

²⁰ Ολόκληρο το γράμμα του Φλακ υπάρχει στο κεφάλαιο του βιβλίου «Μαραθώνιος Δρόμος».

²¹ *Καιροί*, 17.2.1896 σ.2.

²² *Νέα Εφημερίς*, 19.2.1896 σ.4. Ο δρομέας Γεώργιος Γρηγορίου ήταν μεταξύ αυτών που έλαβαν μέρος στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο. Κατά τη διεξαγωγή του Ολυμπιακού Μαραθωνίου εγκατέλειψε. Αν και προπονημένος, οι τόσοι πολλοί δοκιμαστικοί Μαραθώνιοι που έτρεξε, πιθανόν να ήταν και η αιτία που εγκατέλειψε.

Τη Δεύτερα στις 19 Φεβρουαρίου καταφθάνει από το Παρίσι ο πρόεδρος της Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων Δημήτριος Βικέλας κι επισκέπτεται το Στάδιο για να εξετάσει τις πραγματοποιούμενες εργασίες. Την επομένη συνεδριάζει η επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων.²³

Μια υποψήφια γυναίκα μαραθωνοδρόμος κινεί το ενδιαφέρον των εφημερίδων. Στο άρθρο με τίτλο «Αμερικανίς εις τον Μαραθώνειον δρόμον» η «Νέα Εφημερίς» γράφει: «Ως μανθάνομεν μεταξύ των πρώτων αφικνουμένων μετά τινάς εβδομάδας εξ Αμερικής αθλητών είνε και μια αμερικανίς *Mistean* ονόματι αρίστη δρομεύς. Έρχεται, ίνα λάβη και αυτή μέρος εις το περιεργότατον αγώνισμα του μαραθωνείου δρόμου, ου θα συμμετέχωσι και εκ των ημετέρων ουκ ολίγοι. Η αμερικανίς είνε 30έτις την ηλικίαν, υψηλή και ισχνή, ως φανός φωταερίου, κατά την «Πρωϊαν».²⁴ Όπως ήταν φυσικό δεν έλαβε μέρος, διότι κατά τους πρώτους αυτούς Ολυμπιακούς αγώνες δεν επιτράπηκε στις γυναίκες να αγωνιστούν.

Η Καλλιρρόη Παρρέν, στην εβδομαδιαία εφημερίδα της, στο άρθρο «Αι γυναίκες εις τους αγώνας του δρόμου» τάσσεται υπέρ της άσκησης των γυναικών και αναλύει τη συμμετοχή των γυναικών στα «Ηραία», αγώνες στην αρχαία Ελλάδα. Παρ' όλα αυτά, δεν θεωρεί απαραίτητο για τη γυναίκα «την εις τον δρομον ή και τας πολύ κοπιώδεις εν γένει ασκήσεις επίδοσίν της». Συνεχίζει την αναφορά της στις δυο υποψήφιες μαραθωνοδρόμους ως εξής: «Σοι δικαιολογώ όμως τον τίτλον της περικοπής ταύτης, γνωρίζουσα σοι ότι και γυναίκες προσηνέχθησαν να μετάσχωσι του Μαραθωνίου δρόμου. Μια Ελληνίς και μια Αμερικανίς. Μη φαντασθής την Ελληνίδα ηρωίδα τινά των νεωτέρων χρόνων, εύκαμπτον, κομψήν, δυναμένην να διαγωνισθή.... Η Αμερικανίς δεν έφθασεν ακόμη, ώστε αν φημίζεται ως πρώτης δυνάμεως δρομεύς, ούχ ήττον αγνοούμεν την κοινωνικήν περιωπήν της ως και την εν γένει ανάπτυξίν της».²⁵

Το ενδιαφέρον είναι ότι οι γυναίκες είχαν τους δικούς τους αγώνες, τα Ηραία, που ήταν οι γυναικείοι ολυμπιακοί αγώνες. Όπως μας πληροφορεί ο Πausanias, (5. 16, 2 κ.ε) κάθε τέταρτο έτος τελούνταν αγώνες δρόμου ανάμεσα σε «παρθένες» προς τιμήν της Ήρας. Λέγεται ότι τους καθιέρωσε η μυθική βασίλισσα Ιπποδάμεια από ευγνωμοσύνη προς τη θεά για το γάμο της με τον Πέλοπα. Προφανώς ο Κουμπερτέν στηρίχθηκε για τον αποκλεισμό των γυναικών σε μια αυστηρή διάταξη των αρχαίων

²³ *Καιροί*, 20.2.1896 σ.2.

²⁴ *Νέα Εφημερίς*, 12.2.1896 σ.4. Ίδιες σχεδόν πληροφορίες δίνει και η εφ. *Τα Ολύμπια* 17.2.1896 σ.2. *Εστία*, 11.2.1896 σ.3. *Εφημερίς των Κυριών*, 18.3.1896 σ.6.

²⁵ *Εφημερίς των Κυριών*, 24.3.1896 σ.4. Η δεύτερη μαραθωνοδρόμος που αναφέρεται, η Ελληνίδα, είναι η Ρεβίθη. Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά.

Ολυμπιακών Αγώνων, σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν στις γυναίκες η είσοδος στα στάδια και η παρακολούθηση των αγώνων.

Οι αναφορές για τις ξένες αποστολές που καταφθάνουν αποτελούν καθημερινό θέμα στις εφημερίδες.²⁶ Έτσι λοιπόν συστήνεται γραφείο πληροφοριών και δεξιώσεων αθλητών, που στεγάζεται στην οικία Μελά. Διευθυντής του Γραφείου ορίζεται ο γραμματέας της επιτροπής Μ. Λάμπρος με τους Αγγέλο Ν. Μεταξά και Κων. Κουσταλέξη ως μέλη.²⁷

Από τις εφημερίδες αναγγέλλεται η συμμετοχή και η έλευση του φημισμένου δρομέα από το Μιλάνο Charles Airoidi. «Ο διάσημος πεζοπόρος Αϊρόλδος εκ Μιλάνου κατέρχεται εις την Ελλάδα όπως μετάσχη του Μαραθωνίου δρόμου. Εκ Μιλάνου θα φθάση εις Αθήνας πεζοπορών».²⁸

Ο πεζοπόρος Charles Airoidi φθάνει στην Αθήνα και προσέρχεται στα γραφεία της επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων την Τρίτη 19 Μαρτίου 1896 και ώρα 9. Το «Άστυ»²⁹ από όπου προέρχεται και η ως άνω πληροφορία, δημοσιεύει σκίτσο του και μια μικρή του συνέντευξη. Ανήκει στον γυμναστικό σύλλογο η «Ελπίς» του Μιλάνου. Έχει μορφή ελληνική και μικρό ανάστημα. Είναι εύρωστος και ρωμαλέος με μυώδεις βραχίονες. Βεβαιώνει ότι τρέχει 65 χιλιόμετρα την ημέρα, και θα λάβει μέρος στο Μαραθώνιο παρ' όλο που θεωρεί τον εαυτό του πεζοπόρο παρά δρομέα. Ο Αϊρόλδι είχε περισσότερη εμπειρία σε μεγάλες αποστάσεις αγώνων από οποιονδήποτε άλλον, τρέχοντας αρκετούς αγώνες πενήντα χιλιομέτρων. Τελικά ο Ιταλός δε θα λάβει μέρος, διότι κρίθηκε επαγγελματίας σύμφωνα με τον αυστηρό κώδικα περί ερασιτεχνισμού, που είχε θεσπιστεί στο Συνέδριο της Σορβόνης. Είχε ταξιδέψει σχεδόν χίλια μίλια από το σπίτι του στην Ιταλία για την Αθήνα με τα πόδια, για να μείνει εκτός του αγώνα με την αιτιολογία ότι ήταν επαγγελματίας αθλητής.³⁰

²⁶ Ανωνόμου: «Ολυμπιακοί Αγώνες - ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ», *Εστία*, 7.2.1896:3, αρ. φυλ. 339. «Πολύ ενθαρρυντικάί ειδήσεις ήλθον εκ Γερμανίας με το χθεσινόν ταχυδρομείον εις το γραφείον της Επιτροπής των Ολυμπιακών αγώνων. Ήλθον δε ήδη και συμμετοχαί προσωπικάί διαφόρων αθλητών και γυμναστών και αναμένονται νυν και σωματείων». *Εστία*, 28.2.1896:3, αρ. φυλ. 359. «Εκ Πέστης εστάλησαν τα ονόματα των αθλητών και γυμναστών ανηκόντων εις τους αυτόθι γυμναστικούς και αθλητικούς συλλόγους. Εκ Λονδίνου δ' ανεχώρησεν ήδη ο αθλητής Έλλιοτ ερχόμενος διά την πάλην»

²⁷ *Εστία*, 21.2.1896:3-4, αρ. φυλ. 352.

²⁸ *Τα Ολύμπια*, 17.2.1896 σ.2. *Νέα Εφημερίς*, 28.2.1896. «Ο διάσημος πεζοπόρος των Μεδιολάνων Κάρολος Αϊρόλδι αποφάσισε να έλθη εις Αθήνας, όπως διαγωνισθή, κατά τους ολυμπιακούς Αγώνας, εις τον Μαραθώνιον δρόμο αλλά, στερούμενος χρημάτων, επεχείρησε την από Μεδιολάνων μέχρι Αθηνών οδόν πεζός, σκοπεύων να διασχίση ούτω την Δαλματίαν, την Αλβανίαν, την Ήπειρον και μέγα μέρος της Στερεάς Ελλάδας».

²⁹ *Το Άστυ*, 20.3.1896. Επίσης *Εστία*, 19.3.1896:3, αρ. φυλ. 19.

³⁰ Ανωνόμου: «Οι αγωνισταί». *Άστυ*, 22.3.1896 σ.2. Εκ τούτων απεκλείσθη χθες ο δηλώσας δια τον Μαραθώνιον δρόμον ονομαστός πεζοπόρος Κάρολος Αϊρόλδης, καθό στερούμενος της ιδιότητος του φιλάθλου. Βλ. Lovett: *Olympic*, p.4. Ο ορισμός του Φιλάθλου κατά το δημοσιευθέν πρόγραμμα των

Οι περισσότεροι ερευνητές αλλά και οι καταγραφές στο τύπο συνηγορούν στον αποκλεισμό του διότι κρίθηκε επαγγελματίας. Υπάρχει αλληλογραφία³¹ του Φιλήμονα με τον πρόεδρο της Γυμναστικής Εταιρίας του Μιλάνου Fr. Cappelì που αναφέρει: «Κύριε πρόεδρε προς απάντηση στο γράμμα σας της 9^{ης} Μαρτίου έχω την τιμή να σας ανακοινώσω ότι έχουμε εγγράψει ως ερασιτέχνη δρομέα για το μαραθώνιο δρόμο το μέλος του Συλλόγου σας Pro Italia κύριο Charles Airolidi».

Η παραπάνω επιστολή επιβεβαιώνεται και από την «Εστία»³², θεωρεί άδικο τον αποκλεισμό του Ιταλού δρομέα από την Επιτροπή, με την πρόφαση ότι είναι εξ επαγγέλματος δρομέας, παρά το ληφθέν τηλεγράφημα του εδώ Ιταλού πρέσβη από τον πρόεδρο διακεκριμένης ιταλικής γυμναστικής εταιρείας ότι ο Αϊρόλντι είναι δρομέας φίλαθλος και «Εν Ιταλία δεν υπάρχουν δρομείς εξ επαγγέλματος». Παρά τη διαβεβαίωση, ο Airolidi όμως, για άγνωστους λόγους δεν συμμετείχε στον Μαραθώνιο.

Από τη Βοστώνη αναγγέλλεται στην κεντρική επιτροπή των αγώνων ότι πέντε νέοι Αμερικανοί θα κατέλθουν στην Αθήνα, για να συμμετάσχουν στους αγώνες. «Σήμερον ελήφθησαν ευχάριστοι πανταχόθεν ειδήσεις περί τών αγώνων. Ούτως αγγέλεται εξ Αμερικής ο μεν αθλητικός Σύλλογος Βοστώνης αποστέλλει πέντε αθλητάς ων εστάλησαν και τα ονόματα, ο δε Γυμναστικός όμιλος του Πανεπιστημίου Πρήστον αποστέλλει οκτώ».³³

Από αυτούς ο Blake³⁴ θα λάβει μέρος στον Μαραθώνιο. Μια από τις καλύτερες περιγραφές η οποία φανερώνει και τον τρόπο που η αμερικανική ομάδα συμμετείχε στους Α΄ Διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, είναι και οι αναμνήσεις από το

αθλητικών και γυμναστικών αγωνισμάτων. «Θεωρείται φίλαθλος πας ο ουδέποτε μετασχών προσίτου εις πάντας αγώνος, ουδ' αγωνισθείς διά χρηματικών βραβείων η διά χρήματα εξ οίασδήποτε πηγής και αν προέρχονται ταύτα, η προς εξ επαγγέλματος αθλητάς και όστις εις ουδεμίαν περίοδον του βίου του ύπηρξε καθηγητής η μισθωτός παραινέτης σωματικών γυμνασμάτων. Όστις ήθελε προμηθευθή χρήματα διά των άθλων άτινα εκέρδησεν, αποβάλλει διά τούτου την ιδιότητα του Φιλάθλου».

³¹ [332] T. Filimon - Fr. Cappelì, Buch mit dem Schriftwechsel der Zanzentralen Kommision, Archiv GOK, S.214 in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.449. Η επιστολή αυτή όντως στάλθηκε από τον Φιλήμονα στον Fr. Cappelì στις 16 Μαρτίου. Και η πρώτη στις 9 Μαρτίου. Υπάρχει όμως μια ασυμφωνία στις ημερομηνίες. Οι εφημερίδες ακολουθούν το παλιό ημερολόγιο.

³² *Εστία*, 23.3.1896 σ.2.

³³ *Εστία*, 28.2.1896:3 αρ.φυλ.359. «Έτερος Αμερικανός ο κ. Μπλάικ δηλώθη διά τον Μαραθώνιον δρόμον».

³⁴ Άνωνύμου: «Οι Αμερικανοί αθληταί» *Άστν*, 22.3.1896 σ.2. «Ο Μπλέικ είναι αγωνιστής και για τους εν σταδίου δρόμους, αλλά κυρίως δια τον δρόμον του Μαραθώνος. Η αμερικανική εφημερίδα από την οποία αναδημοσιεύουμε λεπτομέρειες, λέει, ότι αυτός κάνει κάθε μίλι (1600μ.) σε 4',39'' 4/5. Η απόσταση μεταξύ του Μαραθώνα και Αθήνας είναι 28 μίλια (42 χιλιόμετρα). Εάν υπολογίσουμε σε αυτή τη βάση ο Μπλέικ μπορεί να εκτελέσει τον Μαραθώνιο δρόμο σε χρονικό διάστημα λιγώτερο των 2 1/2 ωρών !!».

βιβλίο του Έλερι Κλάρκ (Ellery Clark)³⁵, αθλητή της Αθλητικής Ομοσπονδίας της Βοστόνης (Boston Athletic Association BAA).

Να πώς ο ίδιος αποτυπώνει το γεγονός: *Εν μέσω καλοκαιριού και φθινοπώρου του 1895 οι εφημερίδες, από καιρόν εις καιρόν, μιλούσαν για το σχέδιο αναβίωσης των Ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα την άνοιξη του επομένου έτους. Παρ' όλα αυτά, περιέργως όπως μας φαίνεται σήμερα, υπήρχε περιορισμένο ενδιαφέρον στην Αμερική για το εγχείρημα, παρά τον υπέρμετρο ενθουσιασμό των προηγούμενων ετών και μόνο μετά το χειμώνα του 1896 η BAA (Boston Athletic Association) αποφάσισε να στείλει μια ομάδα στους αγώνες.*

Η όλη ιδέα ξεπήδησε από ένα τυχαίο σχόλιο που ειπώθηκε μεταξύ σοβαρού και αστείου. Στους ετήσιους αγώνες της λέσχης του τον Ιανουάριο ο Arthur Blake, ο καλύτερος μας δρομέας αποστάσεων, κέρδισε τον αγώνα των 1.000 γαργών έπειτα από ένα θεαματικό τερματισμό, επιτυγχάνοντας πολύ καλό χρόνο. Μετά τον αγώνα ο κ. Burnham, ένας από τους φίλους του Blake και εξέχον μέλος της λέσχης τον συνεχάρη για την εμφάνισή του και ο Blake γελώντας απάντησε:

- Παραείμαι καλός για τη Βοστόνη, πρέπει να πάω να τρέξω στον Μαραθώνιο της Αθήνας, στους Ολυμπιακούς αγώνες.

Ο κ. Burnham τον κοίταξε για μια στιγμή σιωπηλά και μετά ρώτησε:

- Πραγματικά θα πήγαινες αν σου δινόταν η ευκαιρία;

- Φυσικά ! απάντησε ο Blake με έμφαση. Από εκείνη τη στιγμή ο κ. Burnham πήρε την απόφαση ότι εάν ήταν δυνατό η B.A.A. έπρεπε να στείλει μια ομάδα στους αγώνες. Ένα μήνα αργότερα όλα είχαν οριστικοποιηθεί.³⁶

³⁵ Στους αγώνες της Αθήνας κέρδισε 2 χρυσά μετάλλια. Στο άλμα εις μήκος ο Κλάρκ κατάφερε στην τρίτη προσπάθεια να πάρει το χρυσό μετάλλιο με άλμα στα 6.35 μ. με δεύτερο τον Κόνολι και τρίτο τον Γκάρρετ. Στο άλμα εις ύψος ήταν επίσης χρυσός ολυμπιονίκης με άλμα 1.81 με δεύτερο και τρίτο πάλι τους Αμερικανούς Κόνολι και Γκάρρετ. Πήρε μέρος και στην σφαιροβολία μαζί με άλλους 6 αθλητές. Η επίδοσή του δεν καταμετρήθηκε, καθώς ήταν ανάμεσα στους τρεις τελευταίους.

³⁶ Clark, Ellery: *Reminiscences of an Athlete Twenty Years on Track and Field*, Houghton Mifflin Company: Boston and New York 1911, p.124-125. "Through the summer and autumn of 1895 the papers, from time to time, would speak of the project, then on foot, for a revival of the Olympic Games, at Athens, in the spring of the following year. And yet, rather curiously as it seems to us now, in view of the excessive excitement of recent years, there was little interest in America over the plan, and it was not until the winter of 1896 that the B. A. A. decided to send a team to the games. The whole idea sprang from a chance remark uttered in jest. At the club's annual games in January, Arthur Blake, our best distance-runner, won the thousand yards, after a spectacular finish and in very good time. After the race Mr. Burnham, one of Blake's friends and a prominent member of the club, was congratulating him on his showing, and Blake laughingly answered: "Oh, I'm too good for Boston. I ought to go over and run the Marathon, at Athens, in the Olympic games." Mr. Burnham looked at him for a moment in silence, and then: "Would you really go if you had the chance?" he asked. "Would I," Blake returned, with emphasis; and from that moment Mr. Burnham made up his mind, if it could be brought about, that the B. A. A. should send a team to the games".

Θα πρέπει να σημειωθεί η συγκρατημένη αισιοδοξία του Βικέλα για την πορεία των αγώνων και τη συμμετοχή των ξένων αθλητών. Αμφιβάλλει σχετικά με τη συμμετοχή τους γιατί θεωρεί ότι οι αγώνες δεν διαφημίστηκαν στο εξωτερικό, όπως θα έπρεπε και οι κατ' επανάληψη δημοσιεύσεις περί της αναβολής τους, καθώς και οι φόβοι ότι οι Έλληνες δεν ήταν έτοιμοι να υποδεχθούν τους ξένους, ενέπνευσαν δυσπιστία και φόβο. Όσον αφορά στους Γάλλους αθλητές και επισκέπτες που θα έρχονταν στην Ελλάδα αναφέρει: *«Δεν δύναμαι εις τούτο να αποκριθώ θετικώς. Γνωρίζω μόνον, ότι η δαπάνη του εκ Παρισίων μέχρι Πειραιώς ταξιδίου εξέπεσε κατά το ήμισυ. Η Εταιρία των Γαλλικών Διαπορθμεύσεων ανήγγειλεν ήδη εκδρομήν 15 ημερών εις τα παράλια της Ελλάδος κατά την διάρκειαν των Αγώνων, με όρους πολύ συγκαταβατικούς. Ας ελπίζωμεν, ότι πολλοί εν Γαλλία θα επωφεληθούν της διπλής ταύτης ευκαιρίας»*.³⁷

Στο πλαίσιο της ενίσχυσης των αγώνων, κατά παράκληση της εφημερίδας «Άστυ», ζητήθηκε από τον Max Nordau, κορυφαίο Γερμανό κοινωνιολόγο και φιλόσοφο συγγραφέα των «Τα κατά συνθήκη ψεύδη του πολιτισμού μας» και του «Εκφυλισμού» να γράψει τη γνώμη του για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. *«Η μεγαλύτερα παιδαγωγική πρόοδος θα ήτο η επάνοδος προς το προ 2,500 ετών ελληνικόν σύστημα. Ανάπτυξις του σώματος διά του αθλητισμού, του αισθήματος διά του καλού εν τη τέχνη και ιδίως εν τη μουσική, του πνεύματος διά της μεθοδικής ασκήσεως εν τη αυτονόμω εργασία του λόγου, ιδού οποίον έπρεπε να είναι το ιδεώδες της νεωτέρας παιδεύσεως. Είθε οι νέοι Ολυμπιακοί Αγώνες σας να υπενθυμίσουν τούτο εις πάντας τους συγχρόνους»*.³⁸

Οι προπαρασκευαστικοί δρόμοι έφτασαν στο απόγειο. Όλοι ζούσαν στον πυρετό του Μαραθωνίου. Η 18^η & 19^η Φεβρουάριου είναι γεμάτη από τέτοιους δρόμους. Τη δεύτερη δοκιμή τους στον Μαραθώνιο έκαναν και οι δρομείς του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου. *«Προχθές οι δρομείς εξεκίνησαν την μεσημβρίαν ακριβώς εκ Μαραθώνος, παρακολουθούσης της επιτροπής και τινών ποδηλάτων. Πρώτος έφθασεν εις το γυμναστήριον του πανελληνίου γυμναστικού συλλόγου ο νεαρός δρομέας κ. Δηλιγιάννης, διανύσας το διάστημα τούτο εις 3 ώρας 53' και 31'. Τον δρομέα υπεδέχθησαν πολλά μέλη του συλλόγου μετά ζωηρών ζητωκραυγών. Ο κ. Δηλιγιάννης εφαινετο, ότι ελάχιστα ήτο κουρασμένος εκ του δρόμου, εσταμάτησε δε μόνον επί εν λεπτόν της ώρας εις Χαρβάτιον, όπου έφαγεν εν πορτοκάλλιον και είτα εξηκολούθησε τον δρόμον του. Δεύτερος ήλθεν ο κ. Ροδάκας, (Ροδάκης) ο οποίος διήνυσεν το διάστημα εις 4*

³⁷ Ανωνύμου: «Συνομιλία μετά του κ. Δ. Βικέλα η επιτυχία των αγώνων - Όχι πολλοί ξένοι δεν έγινε ρεκλάμα», στο: Άστυ, 21.02.1896:1, αρ. φύλ. 1888.

³⁸ Νορδάου, Μαξ: «Ας ζήσωμεν ως Έλληνες» Άστυ, 19.03.1896:1, αρ. φύλ. 1915.

ώρας και 15'. Οι λοιποί δύο δρόμεις διήνυσαν τον Μαραθώνιον ως επί το πλείστον ... εφ' αμάξης διότι εκουράσθησαν. Εις τον Δηλιγιάννην παρατηρήθη ότι έδειξε κατά τον δρόμον θαυμασίαν αντοχήν. Γενομένης μετά τον δρόμον της διαγνώσεως υπό του ιατρού του γυμναστήριου εβεβαιώθη, ότι οι παλμοί της καρδιάς του ήσαν κανονικώτατοι».³⁹

Ο Όμιλος των Πεζοπόρων Πειραιώς πήγε μέχρι το Δαφνί, όπου τέλεσε αγώνες δρόμου. Πρώτος ήλθε ο Κελαϊδής από την Κρήτη και δεύτερος ο Μπρατζηκόπουλος. Έλαβε μέρος επίσης, και ένας εμποροϋπάλληλος, άγνωστος δρομέας, ο Μπελόκας, ο οποίος «διήνυσε υπό την αυστηράν χρονομετρικήν επιτήριση του Άγγλου διασκευαστού του στίβου του Σταδίου κ. Perry το απ' Αθηνών εις Πικέρμι και τανάπαλιν διάστημα, ήτοι απόστασιν 41 χιλιομέτρων, εις 3.48', επετύγχανε δηλαδή, καίπερ πρώτην φορά δοκιμάζει τας δυνάμεις του, αποτελέσματα ίσα προς τον κ. Δηλιγιάννην. Ευχόμεθα να φανώσι και άλλοι εφάμιλλοι προς αυτούς και τον ήδη διακριθέντα δρομέα του Εθνικού Γυμναστικού Συλλόγου κ. Γρηγορίου».⁴⁰

Οι προπαρασκευαστικοί δρόμοι του Γρηγορίου δεν έχουν τελειωμό. «Ηρchiσε χθές πρώτος ο Γρηγορίου του «Εθνικού Συλλόγου» να γυμνάζεται τακτικώς εις τον δρόμον, διατρέχων καθ' εκάστην τροχάδην 20 χιλιόμετρα. Αύριον ακολουθεί ο Δεληγιάννης και ο Γιαννούλης, αρχίζοντας τας αυτάς ασκήσεις. Ο Γρηγορίου διέτρεξε χθες 20 χιλιόμετρα εις 1 ώραν και 27 λεπτά, διατηρήσας μέσην ταχύτητα 4 ½ λεπτών κατά χιλίόμετρον. Του αρέσει η ζέστη και την προτιμά της λάσπης, όπως και ο Δεληγιάννης».⁴¹

Ο Γεώργιος Καφετζής, δρομέας από το Χαλάνδρι, σύμφωνα με μαρτυρία, διήνυσε εξάωρο διάστημα σε μιάμιση ώρα. «Την Παρασκευή θα τρέξει δοκιμαστικό Μαραθώνιο παρακολουθούμενος από έναν ποδηλάτη, του παρέδρου του Χαλανδρίου και του ιατρού. Εάν, όπως ελπίζει, τον διανύσει σε δυόμιση ώρες όπως πρέπει θα γίνει δεκτός από την επιτροπή για τον Μαραθώνιο».⁴²

Ενδιαφέρον έχει το σχόλιο του δρομέα Δεληγιάννη για τις στολές των αθλητών ενόψει της προκήρυξης της αρμόδιας επιτροπής για την ομοιομορφία των στολών των αθλητών: «Εν τούτοις κατά την γνώμην του κ. Δεληγιάννη, του προχθεσινού δρομέως του

³⁹ Νέα Εφημερίς, 20.2.1896 σ.4. Την ίδια περιγραφή την συναντάμε στην εφημερίδα Τα Ολύμπια, 24.2.1896. Η Εστία, 20.2.1896 σ.2. αναφέρει. «Εγένετο την παρελθούσαν Κυριακήν δοκιμαστικοί αγώνες του Μαραθωνίου δρόμου, νικητής δε αναδείχθη ο Δ. Δηλιγιάννης φοιτητής της φιλολογίας, ετών 23 εκ Στεμνίτης της Γορτυνίας, διανύσας το διάστημα εις 3 ώρας 42 πρώτα και 10 δεύτερα λεπτά, υστερήσας δ' ούτω τον κατά την προηγούμενην δοκιμήν νικήσαντα κ. Γρηγορίου, όστις είχε διανύσει το αυτό διάστημα εις 3 ώρας και 55 πρώτα λεπτά».

⁴⁰ Εστία, 20.2.1896 σ.2. Ο Μπελόκας προκρίθηκε στον Πανελλήνιο και έτρεξε τον Μαραθώνιο τερματίζοντας μάλιστα τρίτος.

⁴¹ Ακρόπολις, 23.2.1896 σ.2.

⁴² Νέα Εφημερίς, 20.2.1896 σ.4.

*Μαραθωνείου δρόμου, το παντελόνι τον εστενοχώνει. Πρέπει λοιπόν να το διορθώσει η επιτροπή, δια να μη ζημιωθούν οι αθληταί μας».*⁴³

Ο όμιλος των πεζοπόρων Πειραιώς απέστειλε στον τύπο κατάλογο με τα ονόματα των αθλητών του, που θα συμμετείχαν στου Πανελληνίους αγώνες. Αυτοί που θα συμμετείχαν στον Μαραθώνιο ήταν οι κ.κ. Κελαϊδής, Μπαρατσικόπουλος, Δέδες και Μαλάτος.⁴⁴

Οι φερέλπιδες δρομείς ήταν πολλοί και αυξάνονταν μέρα με τη μέρα. Το ενδιαφέρον ήταν τόσο μεγάλο που κάποιοι αποφάσισαν να τρέξουν από τον Μαραθώνα, αναφέροντας την ώρα αναχώρησης τους κατά την άφιξη στο στάδιο. Τις περισσότερες όμως φορές δεν υπήρχαν μάρτυρες. *«Δύο νέοι χωρικοί εκ Κορωπίου, προτιθέμενοι να λάβωσι μέρος εις τον Μαραθώνιον δρόμον, διήνυσαν το από Κορωπί μέχρι Λιόπεσι (Παιανία) διάστημα μιας ώρας και ενός τετάρτου εις δεκαοκτώ μόνον λεπτά. [...] Οι δρομείς του ομίλου των πεζοπόρων Πειραιώς κατ' απόφασιν της διοικήσεως αυτού συνελθούσης προχθές θα αναχωρήσωσι δια τον αυριανόν μαραθώνιον δρόμον σήμερον εκ Πειραιώς συνοδευόμενοι υπό του αρχηγού των εκδρομών του ομίλου και ενός ιατρού. Αύριον δε αφού συνταχθή το πρωτόκολλον του δρόμου θα εκκινήσωσιν εκ του 40 σταδίου της οδού. Τέρμα έσεται το Στάδιον, όπου θα αναμένωσι τα μέλη του ομίλου».*⁴⁵

Από την Πάτρα καταφθάνει τηλεγράφημα ότι ένα μέλος της Γυμναστικής Εταιρίας Πατρών, ο Χρ. Δουβανάς, *«διήνυσε τρέχων διάστημα ίσον προς του μαραθωνίου δρόμου, ήτοι 40 όλα χιλιόμετρα εις τρεις ώρας και επτά πρώτα λεπτά, υπερβάς τοιουτοτρόπως όλα τα μέχρι τούδε αναγραφέντα αποτελέσματα».*⁴⁶

Αρχίζουν και οι εγγραφές των ξένων αθλητών στα αγωνίσματα του Σταδίου. Στον Μαραθώνιο εγγράφεται ο αμερικανός Μπλέικ. Από τη Λευκάδα φτάνουν δύο δρομείς που δήλωσαν συμμετοχή και από την Ακράτα ο Ρουφογάλης.⁴⁷

Από τη Γαλλία προστίθεται για τον Μαραθώνιο ο Αλπίν Λερμυζιό. Άριστος δρομέας που κέρδισε στο Παρίσι όλους τους αγώνες δρόμου από 2000-5000 μέτρα. Ο Λερμυζιό είναι γιος του προέδρου όλων των σκοπευτικών εταιριών στην Γαλλία. Είναι και άριστος σκοπευτής.⁴⁸

⁴³ Ακρόπολις, ό.π., σ2.

⁴⁴ Νέα Εφημερίς, 23.2.1896 σ.6.

⁴⁵ Νέα Εφημερίς, 24.2.1896 σ.4. Καιροί, 24.2.1896 σ.2.

⁴⁶ Νέα Εφημερίς, 29.2.1896 σ.5.

⁴⁷ Νέα Εφημερίς, 1.3.1896 σ.4. Βλ. Νέα Εφημερίς, 8.3.1896 σ.4. Από την Πάτρα φτάνουν οι κ.κ. Δουβανάς και Χριστόπουλος. Τα Ουγγρικά σωματεία δήλωσαν επίσης συμμετοχή στους Ολυμπιακούς Αγώνες.

⁴⁸ Νέα Εφημερίς, 20.3.1896 σ.5.

Τα νέα που καταφτάνουν είναι ευχάριστα. Η Γερμανική ομάδα με άγγελμά της προς την Κεντρική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων και τον γραμματέα της δηλώνει τη συμμετοχή της στους αγώνες. Για να άρει τις επιφυλάξεις της η γερμανική πλευρά, εργάστηκαν ο πρέσβης της Ελλάδας στο Βερολίνο Κλέων Ραγκαβής και ο Γκέπχαρτ, γραμματέας του υπό την προεδρεία του πρίγκιπα Χοενλόε βερολινέζικου κοιμιάτου των αγώνων. Η προθεσμία για την εγγραφή των αθλητών παρετάθη μέχρι της 3^{ης} του μηνός μετά από αίτηση της Γερμανίας όπου και τηλεγραφικά ανηγγέλθη.⁴⁹ Μεταξύ των Γερμανών αθλητών ήταν και τρεις δρομείς. Ο Κούτς Δαίρρυ, Φρειδερίκος Σράουν και Κάρολος Γάλλη. Όλοι οι αφιχθέντες δρομείς οδηγήθηκαν στα γραφεία της επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων όπου τους υποδέχθηκαν ο Φιλήμων και ο πρόεδρος επί των δεξιώσεων Κοκκίδης.⁵⁰

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά τις προσπάθειες για τη συμμετοχή των γερμανικών σωματείων που τελικά απέδωσαν, αυτοί που απείχαν ήταν το Βελγικό και Γαλλικό σωματείο γυμναστικής. Ο ίδιος ο Κουμπερτέν εξηγώντας τους λόγους αναφέρει: *«Σημαντικότατος δυσμενής όρος απέβη η κραταιότατη αντίπραξις των βελγικών σωματείων Γυμναστικής και Σκοποβολής τα οποία δεν εννοούν να αναγνωρίσουν τας τερψασκήσεις (Sports) ως επίσημα αγωνίσματα, απορρίπτοντα ότι δεν είναι καθαρά γυμναστική»*.⁵¹

Η απορία του Κουμπερτέν επεκτείνεται και στην αδράνεια του αγγλικού και ιταλικού τύπου. Στον αντίποδα, πιο δραστήριος αναδείχθηκε ο αθλητικός σύλλογος της Βοστώνης χάρη στις άοκνες προσπάθειες του καθηγητού Σλόαν. Η εφημερίδα της Νέας Υόρκης «Ατλαντίς»⁵² αφιερώνει άρθρο για τη συμμετοχή αθλητών από το πανεπιστήμιο του Πρίνστον.

Στο κύριο άρθρο της για τον Μαραθώνιο η «Ακρόπολις» αναφέρει μεταξύ άλλων: *«Χθες διέτρεξαν τον Μαραθώνιον και οι δρομείς του Ομίλου των πεζοπόρων Πειραιώς κ.κ. Μπαρτζουκόπουλος και Κελαϊδής. Αμφότεροι εξεκίνησαν εκ του 40^{ου} σταδίου της απ' Αθηνών εις Μαραθώνα οδού την 1^{ην} ώραν μ.μ., αλλ' εξ αυτών ο πρώτος μόνον κατώρθωσε να φέρη εις πέρας τον δρόμον διανύσας το διάστημα μέχρι του Παναθηναϊκού Σταδίου εις 3 ώρας και 41 πρώτα λεπτά. Ο κ. Κελαϊδής όστις διεκρίθη άλλοτε επί αντοχή και ταχύτητι, εις προγενεστέρους δοκιμαστικούς δρόμους μεγαλητέρας*

⁴⁹ Νέα Εφημερίς, 3.3.1896 σ.5.

⁵⁰ Εξ αυτών ο Γάλλη (Γκάλε) ήταν αυτός που δεν έτρεξε τελικά στο Μαραθώνιο. Νέα Εφημερίς, 23.3.1896 σ.4.

⁵¹ Ατλαντίς, 15.4.1896 σ.3.

⁵² Ατλαντίς, 21.3.1896. Έτος Γ' αρ.108.

αποστάσεως του Μαραθωνείου, παθών αιφνηδίας κατά τους πόδας, δεν ηδυνήθη να προχωρήσει πέραν του 18^{ου} σταδίου της απ' Αθηνών εις Μαραθώνα αγούσης. Τους δρομείς συνόδευσαν εφ' αμάξης οι εκ του διοικητικού συμβουλίου του Ομίλου των Πεζοπόρων κ.κ. Κάλφιος και Κουκκάκης μετά του ιατρού κ. Αναιρούση».⁵³

Την ίδια περιγραφή παραθέτει και η «Νέα Εφημερίς», αναφέροντας και το πρωτόκολλο που υπογράφηκε από τις αρχές του Μαραθώνα.⁵⁴

Ο ακάματος δρομέας Γρηγορίου συνεχίζει τους πειραματισμούς του «διανύσας το εκ 40 χιλιομέτρων διάστημα του Μαραθωνίου δρόμου εις 3 ώρας και 27 λεπτά και υπερτερήσας ούτω πάντας τους μέχρι τούδε διανύσαντας αυτό».⁵⁵

Ακόμη και ιερέας εμφανίστηκε ως επίδοξος δρομέας. «Εις τον Μαραθώνιον δρόμον εξήτησε να αγωνισθή και εις ιερεύς εκ Λειβαδειάς ονόματι Σπύρος Βητζάκος, φημιζόμενος δια την έκαστον ωκυποδιάν του. Προς τούτο εξητήθη η άδεια παρά της Ιεράς Συνόδου».⁵⁶ Υπάρχει άλλη μια καταγραφή του εκ Λιβαδειάς ιερέα-δρομέα ονομάζοντάς τον όμως Σπύρο Ματζάκον.⁵⁷

Παρουσιάστηκε και νέος δρομέας ο οπωροπώλης Ιωάννης Μιχαλόπουλος, «διατρέξας το από Μαραθώνος ενταύθα διάστημα εις 3 ώρας και 20».⁵⁸ Δεν έγινε δεκτός από την επιτροπή διότι είχε λήξει η προθεσμία. Στην ίδια εφημερίδα γίνεται αναφορά στους Πατρινούς αθλητές, κυρίως όμως στον Δουβανά. «Λένε ότι μπορεί να διανύσει τον Μαραθώνιο σε 8-10 λεπτά λιγότερο των 3 ωρών».

Πολλοί ήταν οι δρομείς που δεν έγιναν δεκτοί από την επιτροπή. Για να επιλεγεί κάποιος στην Ολυμπιακή ομάδα, σύμφωνα με την προκήρυξη που δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο τύπο, έπρεπε να δηλώσει συμμετοχή στον προκριματικό Πανελλήνιο μέχρι την 6^η Μαρτίου, αντί της αρχικής ημερομηνίας της 20^η Φεβρουαρίου. Υπογράφουν ο πρόεδρος Ανδρέας Ψύλλας και ο γραμματέας Σπυρίδων Λάμπρος. Πιθανόν πολλοί επίδοξοι δρομείς να έχασαν και αυτήν την νέα ορισθείσα ημερομηνία συμμετοχής.

⁵³ Ακρόπολις, 2.3.1896 σ.2. «Οι δρομείς του Πειραιώς» Βλ. Σφαίρα, 2.3.1896. Νέα Εφημερίς, 1.3.1896. «Αύριον πρωί θ' αναχωρήσωσιν εκ Πειραιώς οι δρομείς κ.κ. Κελαϊδής, Μπαρτσικόπουλος και Δέδες μεταβαίνοντας εφ' αμάξης εις Μαραθώνα, οπόθεν θ' αναχωρήσωσι διευθυνόμενοι εις το Στάδιον, όπου θα τους αναμένη ο σύλλογος των πεζοπόρων Πειραιώς».

⁵⁴ Νέα Εφημερίς, 3.3.1896 σ.5. «...Εξετελέσθη ως γνωστόν προχθές ο μαραθώνιος δρόμος υπό των δρομέων του Ομίλου των πεζοπόρων Πειραιώς κκ. Μπαρτσακοπούλου και Κελαϊδή. Μετά το συνταχθέν πρωτόκολλον εν μαραθώνι με την υπογραφήν των κκ. Καλφίου και Κοντακάκη αντιπροσώπων του Ομίλου του κ. Αναιρούση ιατρού και των κκ. Σπ. Μελετίου ιερέως, Ε. Αρκά δημοδιδασκάλου κ. Α. Κουτσογιαννόπουλου κατοίκου Μαραθώνος εξεκίνησαν οι δρομείς την 1μμ. ώραν, έφθασε δε εις το στάδιον κατά την 4 και 39' ήτοι ο κ. Μπαρτσακόπουλος διανύσας τον δρόμον εις ώρας 3 και λεπτά 39. Εύγε».

⁵⁵ Τα Ολύμπια, 2.3.1896 σ.2.

⁵⁶ Τα Ολύμπια, 3.3.1896 σ.2.

⁵⁷ Εστία, 6.3.1896 σ.3.

⁵⁸ Σκριπ, 7.3.1896. Επίσης, Καιροί, 7.3.1896 σ.2.

«Πλησιαζούσης της ημέρας της ενάρξεως των Πανελληνίων αγώνων, καλούνται, κατ' απόφασιν της υμετέρας Επιτροπείας, οι εγγραφέντες και μη εξαιρεθέντες αγωνισταί οι μη ανήκουντες εις γυμναστικούς συλλόγους, όπως παραστώσιν εις τα γραφεία των αγώνων, ανυπερθέτως την 6 Μαρτίου 8-12π.μ. ομόσωσι τον όρκο του φιλάθλου⁵⁹ και κανονισμών μετά της Επιτροπείας τα της περιβολής αυτών, συμφώνως προς τα διατεταγμένα δια του προγράμματος των Πανελληνίων αγώνων. Οι μη προσερχόμενοι την ορισθείσαν ημέραν και ώραν, θέλουσιν αμετακλήτως αποκλεισθή από την εις τους αγώνας συμμετοχή»⁶⁰

Στις εφημερίδες υπάρχουν αναφορές και για έναν νέο επίδοξο δρομέα. Η «Εστία» αναφέρει: «Σήμερον π.μ. διέτρεξε τον Μαραθώνιον δρόμο ο εκ Μεγάρων αγωνιστής κ. Χρ. Βουντούρας ή Καραμπέτσος εις ώρας 3 20'». Διαφορετική είναι η αναφορά για τον δρομέα στη «Νέα Εφημερίς»: «Νέος δρομεύς. Νεαρός Μεγαρεύς εικοσιδιετής την ηλικίαν Δημ. Βουτούρας (εννοεί Βεντούρας) ονόματι αναχωρήσας χθες μ.μ. περί την 2 ώραν εκ της πλατείας της Ομονοίας εις Ελευσίνα επανήλθεν εκείθεν εντός δύο ωρών Η απόστασις αυτή, ως γνωστόν είνε τεσσαράκοντα περίπου σταδίων. Εύγε εις τον Μεγαρέα».⁶¹ Ο αναφερόμενος δρομέας Βεντούρας από τα Μέγαρα θα εμφανιστεί σε πολλά ακόμη δημοσιεύματα εφημερίδων. Στο ίδιο φύλλο αναφέρονται και άλλοι δύο δρομείς. Ο Δημόπουλος του Παναιτωλικού γυμναστικού συλλόγου, ο οποίος, σύμφωνα με τηλεγράφημα της προηγούμενης ημέρας από το Μεσολόγγι, λέγεται ότι διήνυσε 40 χιλιόμετρα σε 3 ώρες και 28 λεπτά, και ο Παναγιώτης Σταματίου από τη Θήβα που διήνυσε το Μαραθώνιο σε 3 ώρες και 28 λεπτά. Αναφορά γίνεται επίσης και σε άλλον επίδοξο δρομέα από το Αίγιο τον Μιχ. Κατσαρό 22 ετών, για τον οποίο φημολογείτο ότι μπορεί να τρέξει από το Αίγιο μέχρι την Πάτρα σε διάστημα λιγότερο από τέσσερις ώρες. [...]«Ινα τούτο βεβαιωθή ο νέος ούτος δρομεύς ήλθεν εις Πάτρας εξ Αιγίου, χθες εκκινήσας εκείθεν την 5^{ην} πρωινήν ώραν».

Ο Χαρίλαος Βασιλάκος έτρεξε προπαρασκευαστικό Μαραθώνιο «αναχωρήσας εκ Μαραθώνος τη 1½ μ.μ. έφθασεν εις Πικέρμιον τη 3, εις Χαρβάτιον τη 3½ και εις αγίαν Παρασκευήν τη 4.10. Εις Αθήνας έφθασε τη 5.7'».⁶² Είναι η πρώτη φορά που αναφέρεται ότι ασκείται στη διαδρομή ο Βασιλάκος και όπως φαίνεται από τον χρόνο του σε χαλαρό μάλιστα ρυθμό. Πιθανότερη ημερομηνία με βάση μια επίσημη

⁵⁹ «Ορκίζομαι ότι ουδέποτε μετέσχον αγώνος ουδ' ηγωνίσθη δια χρηματικού βραβείου ή δια χρήματα, εξ' οιαδήποτε πηγής και αν προέρχονται ταύτα ή προς εξ' επαγγέλματος αθλητής και εις ουδεμίαν περίοδον του βίου μου υπήρξα καθηγητής ή μισθωτός παραινέτης σωματικών αγωνισμάτων» Επιθεώρησις, 7.3.1896 σ.2.

⁶⁰ Νέα Εφημερίς, 1.3.1896 σ.7. Επιθεώρησις, 1.3.1896 σ.2. Βλ. Γιαννάκης, Θωμάς: Ζάππειες και σύγχρονες Ολυμπιάδες, Αθήνα 1992, σ.63-64.

⁶¹ Εστία, 6.3.1896 σ.3. και Νέα Εφημερίς, 4.3.1896 σ.5.

⁶² Νέα Εφημερίς, 8.3.1896 σ.6.

βεβαίωση, που σώζεται στο αρχείο της οικογένειας Βασιλάκου⁶³ και αφορά στη μετάβασή του στον Μαραθώνα για να ασκηθεί στη διαδρομή, φαίνεται να είναι η 5^η Μαρτίου. Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες γυμναζόταν ήταν πολύ δύσκολες. Για να ασκηθεί στον δρόμο και για να δικαιολογήσει την απουσία από την εργασία του αναγκαζόταν να προσκομίζει πιστοποιητικά ότι πράγματι προπονούνταν.

«Οι κάτωθι υπογεγραμμένοι πιστοποιούμεν, ότι ο Έλλην πεζοπόρος κ. Χαρίλαος Μ. Βασιλάκος, γραφεύς του Πρωτοδικείου Αθηνών εκ Λακωνίας, ανεχώρησεν εκ Μαραθώνος σήμερον την 5ην Μαρτίου περί ώραν 1 και 1/2 (μία και ημίσειαν) Μ.Μ.

*Προς βεβαίωσιν συνετάγη το παρόν.
Εν Μαραθώνι τη 5^η Μαρτίου 1896»*

*Ο Δήμαρχος
Δ. Κουτσογιανόπουλος*

*Δημοδιδάσκαλος
Ευάγγελος Αρκάς
Αναιρούσης, Ιατρός*

Στην Πειραιϊκή εφημερίδα «Σφαίρα» αναφέρεται ότι στις 7 Μαρτίου ο Κελαϊδής του Ομίλου Πεζοπόρων έτρεξε Μαραθώνιο δρόμο επί της οδού Πειραιώς – Ελευσίνος με επιστροφή [...] «ανεχώρησεν εντεύθεν την 3, 18' ακριβώς εκ του Τινανείου κήπου παρακολουθούμενος υπό του ποδηλάτου Βρυώνη, προχώρησε μέχρι του 20^{ου} σταδίου, και επέστρεψεν εις το τέρμα του δρόμου του την 6 και 52', διήνυσε δηλαδή διάστημα 41 περίπου χιλιομέτρων εις ώρας 3 και λεπτά πρώτα 34. Τα θερμά μας συγχαρητήρια εις τον κ. Κελαϊδήν, όστις καθ' α φαίνεται έχει την νίκην εξησφαλισμένην, αφ' ου υπερτερεί τον κάλλιστον δρομέα των Αθηνών Δηλιγιάννην 10' περίπου λεπτά».⁶⁴

Οι παραπάνω περιγραφές καταδεικνύουν με τον καλύτερο τρόπο τη θέρμη των υποψήφιων ελλήνων δρομέων για το νέο αυτό αγώνισμα δρόμου αντοχής, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να δημιουργούνται αυτοσχέδιοι δοκιμαστικοί Μαραθώνιοι. Αναδεικνύουν ταυτόχρονα όμως και την παντελή άγνοια για τους δρόμους αντοχής και τον τρόπο άσκησης σε αυτούς. Οι περισσότεροι δρομείς έτρεξαν πάνω από δύο και τρεις δοκιμαστικούς Μαραθώνιους. Όπως προαναφέρθηκε, ο Κωνσταντίνος Μάνος πριν ακόμη ορισθεί αλυτάρχης των αγώνων, είχε ήδη συγγράψει αθλητικό εγχειρίδιο στα ελληνικά με τον τίτλο «Πρόχειρος Οδηγός προς Παρασκευήν Αθλητών» (1895). Στον οδηγό αυτό, μεταξύ άλλων, αναφέρεται και στους δρόμους αντοχής.⁶⁵

⁶³ Το παρόν πιστοποιητικό αναχώρησης του Χ. Βασιλάκου βρίσκεται στο Μουσείο Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην αρχαία Ολυμπία.

⁶⁴ Σφαίρα, 8.3.1896.

⁶⁵ Οι σχετικές πληροφορίες βρίσκονται συγκεκριμένα στις σελίδες 52 και 53.

Οι Α' Πανελλήνιοι Αγώνες

Ο πρώτος επίσημος Μαραθώνιος Δρόμος παγκοσμίως πραγματοποιήθηκε στις 10 Μαρτίου 1896, κατά τη διάρκεια των Α' Πανελλήνιων Αγώνων για την πρόκριση - συμμετοχή των Ελλήνων αθλητών στους αγώνες. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός της οργάνωσης, καθώς για το διήμερο αυτό των αγώνων εκδόθηκαν ειδικά προγράμματα για κάθε ημέρα.

Παρά τα όποια θέματα προέκυψαν κατά τη διάρκεια των Πανελληνίων αγώνων, καθώς πολλοί κατηγόρησαν τον αλυτάρχη των αγώνων Κωνσταντίνο Μάνο για οργανωτικά λάθη και παραλείψεις, οι προδιαγραφές που τέθηκαν τότε όχι μόνο ήταν αυστηρές αλλά ακολουθούνται σχεδόν μέχρι και σήμερα. Γι αυτήν την περίοδο των αγώνων οι πληροφορίες που έχουμε είναι λίγες. Ο λόγος είναι η συμπεριφορά του αλυτάρχη Κωνσταντίνου Μάνου, που εμπόδισε τις εφημερίδες ως προς «το έργο τους».⁶⁶

Παρ' όλα αυτά, η εφημερίδα «Ακρόπολις», αν και συνυπέγραψε τη δήλωση διαμαρτυρίας, διέθεσε για την κάλυψη των Αγώνων τρεις ειδικούς συντάκτες και ανακοίνωσε ότι κατά τη διάρκειά τους θα εκδίδεται και μια αγγλο-γαλλο-γερμανική έκδοση, προτρέποντας μάλιστα τους ενδιαφερόμενους να σπεύσουν να δεσμεύσουν τον χώρο για αγγελίες. Πληροφορούσε επίσης το αναγνωστικό κοινό της ότι κατά τη διεξαγωγή των Αγώνων, θα εκδίδει και εσπερινό φύλλο με αποτελέσματα και με λεπτομερή περιγραφή των αγώνων.⁶⁷

Για τον Μαραθώνιο, που θα γινόταν τη δεύτερη ημέρα των αγώνων, εκδόθηκε έντυπο με τα ονόματα όλων των συμμετεχόντων. Η κατάρτιση καταλόγου με τα ονόματα των αθλητών προβλεπόταν στο «*Ειδικόν Πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων*» (Βλ. παράρτημα) στο κεφάλαιο Γ' «*Διατάξεις του*

⁶⁶ Η ρήξη επήλθε μεταξύ του ελληνικού τύπου και της Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων μόλις δεκατρείς ημέρες πριν την τέλεση των αγώνων. Να πώς το δημοσίευμα της εφημερίδας «Άστρ» «Ο ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ» περιγράφει το όλο ζήτημα: *Ταύτα λαβόντες υπ' όψιν οι Διευθυνταί και Αρχισυντάκται των εφημερίδων «Εφημερίδος», «Νέας Εφημερίδος», «Ακροπόλεως», «Καιρών», «Άστεως», «Εστίας», και «Σκριπ» αποφάσισαν τα εξής:*

α) Διακόπτουσι πάσαν σχέσιν προς την επιτροπήν των Ολυμπιακών Αγώνων, δηλούντες, ότι ούτε αυτοί, ούτε οι συνεργάται αυτών εις ουδεμίαν των διοργανούμενων υπ' αυτής εορτών θέλουσι παραστή επισήμως και ως αντιπροσωπεύοντες τον Τύπον.

β) Παύουσι δεχόμενοι προς δημοσίευσιν πάσαν ανακοίνωσιν ή αγγελίαν προερχομένην εκ του Γραφείου της Επιτροπής.

γ) Δηλούν, ότι, μη λαμβάνοντες υπ' όψιν τα πρόσωπα, αλλ' αποβλέποντες εις τον εθνικόν σκοπόν των Αγώνων, θέλουσιν εξακολουθεί εκπληρούντες το καθήκον αυτών προς λαμπροτέραν διεξαγωγήν των επικείμενων εθνικών εορτών. *Εν Αθήναις 11 Μαρτίου 1896. Άστρ, 12.3.1896.*

⁶⁷ Ακρόπολις, 11.3.1896 σ.4. Βλ. Παπασπύρου – Καραδημητρίου, Ευθύμιος: *Ο Αθηναϊκός Τύπος και οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896*, στο «*Η Αθήνα στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι Πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες*». Αθήνα, ΙΕΕΕ-Γ.Γ. Ο.Α.-ΥΠΠΟ-2004. Copyright: <http://www.kathimerini.gr>. Ημερομηνία : 22-08-04. Ακρόπολις, 26.3.1896 σ. 2.

Αγώνος».⁶⁸ Στη δεύτερη από τις επτά παραγράφους, που το απαρτίζουν, αναφέρει τον τρόπο κατάρτισης των καταλόγων και τις εγγραφές των δρομέων από τους εφόρους σε στήλες. Στον κατάλογο αναγράφεται μόνο το αρχικό του ονόματος κάθε αθλητή, το κράτος, και ο σύλλογος στον οποίο ανήκει ο καθένας.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ 1896

ΔΕΥΤΕΡΑ ΗΜΕΡΑ

ΚΥΡΙΑΚΗ 10 ΜΑΡΤΙΟΥ

Ώρα 2 μ.μ.

ΑΘΛΗΤΙΚΑ

ΑΦΙΞΙΣ ΔΡΟΜΕΩΝ ΕΚ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

1) Χ. Βασιλάκος, Λάκων, 2) Ι. Μ. Μαμάης, Πανελλην. Αθηνών, 3) Α.Τ. Σακελλαρίου, Πανελλην. Αθηνών, 4) Γ. Κ. Ρουφογάλης, Ακρατινός, 5) Κ. Π. Αγαπητού, Κρής, 6) Α. Η. Ροιλός, Πανελλην. Αθηνών, 7) Α. Α. Θεοφάνης, Παναιτώλ. Μεσολογγίου, 8) Χ. Δέδες, Πεζοπόρ. Πειραιώς, 9) Ε. Γ. Γερακάκης, Πανελλην. Αθηνών, 10) Κ. Γ. Μάρκου, Αμαρουσίου, 11) Γ. Μ. Ροδάκης, Πανελλην. Αθηνών, 12) Π. Σταματίου, Ταναγραίος, 13) Δ. Κ. Δηλιγιάννης, Πανελλην. Αθηνών, 14) Α. Γ. Βαρνάβας, Έλλην. Αθηνών, 15) Σ. Γ. Μπελόκας, Αθλητ. Ομιλ. Αθηνών, 16) Δ. Ν. Λιβαδάς, Πεζοπόρ. Πειραιώς, 17) Ν. Γ. Μπελόκας Αθλητ. Ομιλ. Αθηνών, 18) Δ. Χ. Χριστόπουλος, Εταιρ. Πατρών, 19) Χ. Ν. Μερκούρης, Κέκρωπος Κρωπίας, **20) Σ. Λαγουδάκης, Έθν. Αθηνών, 21) Δ. Παπαγιαννόπουλος, Παναχαϊκού Πατρών, 22) Θ. Τσικαλούδης, Μακεδών, 23) Χ. Δουβανάς, Εταιρ. Πατρών, 24) Θ. Νούλης, Μακεδών, 25) Γ. Κ. Γρηγορίου, Έθν. Αθηνών, 26) Μ. Πατερικός, Φιλιππουπολίτης, 27) Κ. Χ. Γκίκας, Κέκρωπος Κρωπίας, 28) Δ. Σ. Κουντούρης, Πανελλην. Αθηνών, 29) Χ. Ι. Ζίκτης, Έλλην. Αθηνών, 30) Ι. Σ. Γιαννούλης, Έθν. Αθηνών, **31) Δ. Λούης, Αμαρουσίου, 32) Π. Κελαϊδής, Πεζοπόρ. Πειραιώς, 33) Ν. Μπαρτζουκόπουλος, Πεζοπόρ. Πειραιώς.****

Οι πέντε πρώτοι εις το στάδιον εισελευσόμενοι και ει τις μετ' αυτούς εισέλθῃ προ της αφίξεως του πέμπτου εις το παρά την σφενδόνην τέρμα, προκριθήσεται δια τους Ολυμπιακούς Αγώνας.⁶⁹

⁶⁸ Βλ. «Ειδικόν Πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων», σ.9. Βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ.

⁶⁹ Πανελλήνιοι δοκιμαστικοί αγώνες 1896, Δευτέρα ημέρα Κυριακή 10 Μαρτίου Ώρα 2μ.μ. ΑΘΛΗΤΙΚΑ σ.7-6. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, (Μέγαρο Παλαιάς Βουλής).

Μια προσεκτική ματιά στα ονόματα των δρομέων, που αναδημοσιεύονται⁷⁰, επιβεβαιώνουν τη συμμετοχή ορισμένων εξ αυτών τόσο στον επόμενο προκριματικό όσο και στον τελικό. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο δρομέας με τον αριθμό 31, Δ. Λούης.

Ο Λιουέλλυν, Μάικλ Σμίθ στο βιβλίο του αναφέρει: «Στο έντυπο του προγράμματος εκείνων των Πανελληνίων Προκριματικών αγώνων περιλαμβάνεται και το όνομα του Σπυρίδωνα Λούη, με Δ αντί για Α και με αριθμό 31 από τριάντα τρεις καταχωρημένους».⁷¹ Τον αναφέρει ως συμμετέχοντα, θεωρώντας ότι στο όνομα έγινε τυπογραφικό λάθος. Θα έπρεπε βέβαια αντί του Α ή του Δ να αναγραφεί το σωστό Σ (Σπύρος). Ο Σπύρος Λούης δεν έλαβε ποτέ μέρος στους Πανελλήνιους προκριματικούς αγώνες.

Διερευνώντας εξονυχιστικά τις εφημερίδες των ημερών, σε μια στήλη της εφημερίδας «Σκριπ» με τον τίτλο «Ολυμπιακά εδώ κ' κει» στα πολλά μικρά παραλειπόμενα που αναφέρει, υπάρχει ένα σημείο, το οποίο ανατρέπει τον παραπάνω ισχυρισμό, ενισχύοντας την ορθότητα του προγράμματος, ότι δηλαδή το νούμερο 31 είναι όντως ο Δημήτρης Λούης, αδελφός του Σπύρου Λούη. «Ο νικητής Λούης είναι ένα παιδί ευγενικό όπως λένουν. Είναι συγγενής του γνωστού εν Αθήναις ιατρού κ. Λούη. Δεινός δρομέας είναι και ο αδελφός του. Ο οποίος έτρεξε και εις του Πανελλήνιους αγώνας, αλλ' έμεινε στη μέση του δρόμου, διότι τον ημπόδισαν τα τσαρούχια».⁷²

Η μη συμμετοχή του Λούη στους Πανελλήνιους φαίνεται από τη συνέντευξη που ο ίδιος έδωσε στα αποδυτήρια μετά τον τερματισμό του. «Ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου είπομεν ονομάζεται Σπυρίδων Λούης. Είναι Αμαρουσιώτης, νέος, 24 ετών, κατά την ομολογίαν του. Έχει τρεις αδελφούς, ζουν δε οι γονείς του. Η οικογένειά του είναι χωρική, καταγινόμενη εις την καλλιέργειαν των κτημάτων των εις την οποία χθες έτι ο νικητής ειργάζετο, υπό εις την συνήθη του δίαιταν, την ειθισμένην παρά τοις αγρόταις ξηροφαγίαν. Σημειωτέον ότι ούτος δεν έλαβε μέρος εις του Πανελλήνιους Αγώνας, ότι δε υπέβαλε την αίτησίν του αργότερον ίνα συμμετάσχη του δρόμου κατά

⁷⁰ Η πρώτη δημοσίευση των ονομάτων βλ. Tsonias & Anastasiou: "The first", p.16-24. Βλ. «Ειδικόν Πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων», σ.9. Βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ. Στο άρθρο της «Οι προσεχείς αγώνες» η «Νέα Εφημερίς» αναφέρει ότι: «Ο όμιλος των πεζοπόρων Πειραιώς έπεμψε κατάλογον των αθλητών αυτού κατά τους πανελληνίους αγώνας, Εις τον μαραθώνιον δρόμον θα μετάσχουσιν οι κ.κ. Κολαιδής (είναι Π. Κελαϊδής), Μπαρτσικόπουλος (είναι Ν. Μπαρτζουκόπουλος), Δέδες, Μαλάτος...» Τα ονόματα αυτά εκτός του Μαλάτου που είναι με λάθη, είναι στο ως άνω αναφερόμενο πρόγραμμα. Επίσης άλλη μια αναφορά που επιβεβαιώνει την έκδοση και διανομή του προγράμματος είναι της εφημερίδας «Εστία» την 15^η Μαρτίου 1896, όπου αναφέρει τον υπίατρο Γ. Αθανασόπουλο που παρείχε κατά το δρόμο την ιατρική του συμβολή «ιδία δε εις τον υπ' αρ. 26 δρομέα Μ. Πατερικόν Φιλίππουπολίτην, παθόντα σπουδαίον θλάσιν της αριστεράς ποδοκνημικής αρθρώσεως».

⁷¹ Λιουέλλυν: Οι Ολυμπιακοί, σ.147.

⁷² Σκριπ, 30.3.1896.

τους Διεθνείς και υπεβλήθη παρά της επιτροπής εις δοκιμασίαν αλλά παρ' ολίγον ν' αποκλεισθή του αγώνος, διότι υστέρησε του πρώτου ελθόντος κατά 12 δευτερόλεπτα».⁷³

Αναφορά γίνεται και στην εφημερίδα «Σκριπ» μετά τη νίκη του στο πλαίσιο των βιογραφικών πληροφοριών για τον νικητή. [...] «Πεζοπορίας χάριν ασκήσεως ουδέποτε εξετέλεσεν, ούτε είχε γνῶσιν καν της πεζοπορικής του αντοχής. Ότε έμαθε την παρελθούσαν μόλις εβδομάδα ότι πρόκειται να γίνη ο Μαραθώνιος δρόμος απεφάσισε και αυτός να λάβη μέρος. Εγένετο δεκτός υπό της Επιτροπής μόλις προχθές και μετά τους δοκιμαστικούς αγώνες της Κυριακής, καθόσον ήλθε πέμπτος, και η Επιτροπή προέκρινε μόνον τέσσαρας».⁷⁴

Επίσης θα πρέπει να ερμηνευθεί και η αναγραφή του ονόματος του δρομέα με το νούμερο 20, Σ. (Σωκράτη) Λαγουδάκη. Μπορεί να είχε δηλωθεί για να συμμετάσχει στους Πανελληνίους αγώνες αρχικά, σύμφωνα με τον κατάλογο, τελικά όμως δεν έτρεξε. Παρ' όλα αυτά συμμετέχει στον Μαραθώνιο στις 29 Μαρτίου. Δεν ήταν από τους δυνατούς δρομείς και στο ενδεχόμενο να μην προκριθεί, το πάθος του και η επιμονή του τον οδήγησαν να συμμετάσχει στον Μαραθώνιο (29 Μαρτίου) δηλωμένος ως Γάλλος. Πιθανά σε αυτό να βοήθησε η συμμετοχή του στον μεγάλο αγώνα από το Παρίσι⁷⁵ στο Μπελλ-φορ, απόσταση 500 χιλιομέτρων επί 6 ημέρες και έξι νύκτες, και η γνωριμία του με τον Κουμπερτέν. Ήρθε λίγες μέρες πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων. Με τηλεγράφημα του στις 20 Μαρτίου ανακοινώνει ότι θα λάβει μέρος στον Μαραθώνιο και αναχωρεί «σήμερον εκ Παρισίων, κατευθυνόμενος ενταύθα».⁷⁶ Ο Σωκράτης Λαγουδάκης βοηθά πολλαπλά στη διεξαγωγή των αγώνων, όχι μόνο συμμετέχοντας ως δρομέας αλλά κι ως ανταποκριτής και μεταφραστής. Ήταν γιατρός νευρολόγος, δημοσιογράφος και συγγραφέας. Αρθρογραφούσε στη γαλλική εφημερίδα «Μοντ» και στο περιοδικό «Νέα χρονικά», όταν δήλωσε τελικά συμμετοχή με τα χρώματα της Γαλλίας.

⁷³ Άστυ, 30.3.1896.

⁷⁴ Σκριπ, 31.3.1896. Αναφορά υπάρχει και στην Εφημερίς, 30.3.1896. «Σπύρος Λούης. Ετών 24. Υψηλός, λεπτοφυής, ξανθός, ηλιοκαής. Εγεννήθη εν Αμαρουσίω και ανήκει εις μιαν των ευπορωτέρων και αρίστων οικογενειών του χωριού. Κτηματίας και καλλιεργητής των κτημάτων του. Πρώτος εξάδελφος του παρ' ημίν ιατρού κ. Τιμολέωντος Λούη και της οικογενείας του κ. Χαϊμαντά. Ενεκρίθη δια να μετάσχη των Διεθνών Ολυμπιακών κατά τους τελευταίους δοκιμαστικούς της παρελθούσης Δευτέρας». Ακριβώς ίδιες πληροφορίες δίνει και το φύλλο της εφ. Νέα Εφημερίς, 31.3.1896.

⁷⁵ Τη συμμετοχή του στον αγώνα αυτόν του Παρισιού, στο πρώτο φύλλο, την καταγράφει η Ακρόπολις, 30.3.1896.

⁷⁶ Νέα Εφημερίς, 20.3.1896 σ.5. Βλ. Σκριπ, 21.3.1896. «Από το Παρίσι ο Λαγουδάκης τηλεγραφικώς ανήγγειλε χθες ότι αναχώρησε κατευθυνόμενος ενταύθα όπως διαγωνισθή εις τον Μαραθώνειον δρόμον. Σημειωτέον ότι ο κ. Λαγουδάκης ενίκησεν άλλοτε εν Παρισίοις εις αγώνα δρόμου».

Καθώς πλησίαζε η μέρα των Πανελληνίων αγώνων, μετά από απόφαση της Ειδικής Επιτροπείας παρασκευής Ελλήνων αθλητών με τον Ανδρέα Ψύλλα πρόεδρο και το Σπυρίδωνα Λάμπρο γραμματέα, εντάχθηκαν στους καταλόγους και αγωνιζόμενοι που δεν ανήκαν σε κάποιο σύλλογο, παρά την έντονα αρνητική στάση του Κωνσταντίνου Μάνου, αλυτάρχη και αγωνοδίκη, ο οποίος ερμήνευσε με αυστηρότατο τρόπο τις προδιαγραφές που είχαν τεθεί στο συνέδριο του 1894.

[...]«οι εγγραφέντες και μη εξαιρεθέντες αγωνισταί, οι μη ανήκοντες εις γυμναστικούς συλλόγους, όπως παραστώσιν εις τα γραφεία των αγώνων ανυπερθέτως την 6 Μαρτίου 8-12 π.μ., ομώσι τον όρκον του φιλάθλου και κανονίσωσι μετά της επιτροπείας τα της περιβολής αυτών συμφώνως προς τα διατεταγμένα δια του προγράμματος των πανελληνίων αγώνων».⁷⁷ Όσοι δε θα προσέρχονταν θα αποκλείονταν αμετάκλητα από τους αγώνες.

Ένα στοιχείο που πρέπει να ερμηνευθεί είναι το γιατί ο Βασιλάκος αναφέρεται στον κατάλογο των συμμετεχόντων ως ανεξάρτητος δρομέας «(1) Χ. Βασιλάκος, Λάκων», ενώ ανήκε στον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο (Π.Γ.Σ.).

Ο Βασιλάκος αρχικά δεν ανήκε σε κάποιο σύλλογο. «Πρώτος εισήλθε εις το στάδιον ο κ. Χ. Βασιλάκος, εκ Σπάρτης...».⁷⁸ Φοβούμενος όμως τυχόν αποκλεισμό του σύμφωνα με τον κανονισμό που ήθελε να συμμετέχουν στους αγώνες μόνο εγγεγραμμένοι σε συλλόγους, «ανήκοντες εις γυμναστικούς συλλόγους», έσπευσε να εγγραφεί στον Π.Γ.Σ. Η αρχική ημερομηνία εγγραφής των δρομέων ήταν η 20^η Φεβρουαρίου. Σύμφωνα με τη βεβαίωση του Π.Γ.Σ., ο Βασιλάκος φαίνεται ως τακτικό μέλος του Συλλόγου. Η βεβαίωση αυτή του Π.Γ.Σ. με αριθμό 1679 αναγράφει ότι:

«ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ ΤΗΣ 15 Ιανουαρίου. ΕΞΕΛΕΞΑΤΟ Τακτικό αυτού μέλος τον κύριον Χαρίλαο Βασιλάκον»

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 29 Φεβρουαρίου 1896

Το πιστοποιητικό αυτό φέρει τις υπογραφές του προέδρου του Π.Γ.Σ. Ι. Φωκιανού και του Γενικού Γραμματέα Σπυρ. Αντωνόπουλου κι ήταν στην κατοχή των εγγονών της οικογένειας Βασιλάκου. Σήμερα φιλοξενείται στο Μουσείο Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην Ολυμπία.⁷⁹

⁷⁷ Νέα Εφημερίς, 1.3.1896 σ.3. Βλ. Νέα Εφημερίς, 4.3.1896 σ.3. «Φίλαθλοι, όσοι δεν ανήκουν σε κανένα γυμναστικό σύλλογο, αλλά θα αγωνιστούν στους πανελληνίους παρακαλούνται να παρουσιαστούν την 6η Μαρτίου και ώρα 10-12 π.μ. στα γραφεία της επιτροπείας προς παρασκευή ελλήνων αθλητών εν τη οικεία Μελά, όπως δώσουν τον όρκο του φιλάθλου και φροντίσουν για την περιβολή των».

⁷⁸ Άστυ, 21.3.1896 σ.3.

⁷⁹ Μέχρι σήμερα δυστυχώς το Μουσείο παραμένει κλειστό και η συλλογή του Βασιλάκου καθώς και άλλα του κειμήλια κινδυνεύουν να καταστραφούν από την υγρασία. Το Σάββατο 27 Απριλίου 2013

Η άρση του κανονισμού (ότι μπορούσαν και μη εγγεγραμμένοι σε συλλόγους να συμμετέχουν) προηγήθηκε της έκδοσης της βεβαίωσης του Π.Γ.Σ. (29 Φεβρουαρίου 1896) και της επίδοσής της στο Βασιλάκο, που ήδη είχε κάνει την εγγραφή του ως ανεξάρτητος και δεν την άλλαξε, αφού και η αυστηρότητα των κανονισμών συμμετοχής ως προς αυτό το κομμάτι ατόνησε. Δέκα επιπλέον δρομείς επίσης δεν ανήκαν σε κάποιο γυμναστικό σύλλογο.

Ο Βασιλάκος⁸⁰ καταγόταν από τη Λακωνία της επαρχίας Γυθείου του δήμου Μαλευρίου και ήταν υπάλληλος στο εκεί πρωτοδικείο, ήταν τότε 21 ετών. Η «Εφημερίς»⁸¹ στη στήλη «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΗΜΕΡΙΝΩΝ ΑΓΩΝΩΝ» ανήμερα των αγώνων δημοσιεύει τα ονόματα των συμμετεχόντων δρομέων. Οι δρομείς παρουσιάζονται με τη σειρά και τα νούμερα που κληρώθηκαν. Εδώ ο Βασιλάκος εμφανίζεται ως μέλος του Πανελληνίου «7. Βασιλάκος Πανελλήνιος Αθηνών Ελλάς». Ως μέλος (αθλητής) του Π.Γ.Σ. εμφανίζεται και στην εφημερίδα «Ακρόπολις».⁸² Εκτός της συμμετοχής του στους Πανελληνίους ως ανεξάρτητος, στη συνέχεια εμφανίζεται ως δρομέας του Π.Γ.Σ.

Μια εβδομάδα πριν τους Πανελλήνιους αγώνες εμφανίζονται στις εφημερίδες αποσπάσματα για τον τρόπο διεξαγωγής του Μαραθωνίου και τη συμμετοχή των δρομέων. «Κατά τους αγώνας τούτους ο μαραθώνιος δρόμος θα τελεστή την Κυριακήν 10 Μαρτίου την 2 ώραν μ.μ. Εν όλω θα αποδηθούν εις τον δρόμον τούτον τριάκοντα τρεις δρομείς έκαστος των οποίων θα παρακολουθείται υπό εφίππου ή ποδηλάτου αξιωματικού. [...] «Αφέτης κατά τον Μαραθώνιον δρόμων θα είνε ο ταγματάρχης κ. Γ. Παπαδιαμαντόπουλος, γενικός δ' επόπτης αξιωματικός έφιππος διορισθησόμενος υπό του διαδόχου».⁸³

Η απόφαση της ελλανοδίκου επιτροπής ήταν να προκριθούν στους Ολυμπιακούς Αγώνες δύο αθλητές για κάθε αγώνισμα εκτός από τον δρόμο των 1.500 μ. και τη δισκοβολία, όπου οι προκριτέοι ορίστηκαν σε τρεις ενώ στον Μαραθώνιο [...] «ούτοι αυζήθησαν εις πέντε...».⁸⁴

πραγματοποιήθηκε στην κατάμεστη αίθουσα του Μουσείου Μαραθωνίου Δρόμου, τελετή παράδοσης - παραλαβής αθλητικών και προσωπικών κειμηλίων του Χαρίλαου Βασιλάκου, πρώτου νικητή στην ιστορία σε αγώνα Μαραθωνίου (1^{ος} Πανελληνιονίκης και 2^{ος} Ολυμπιονίκης του 1896). Το πιστοποιητικό σε φωτοτυπία παραχωρήθηκε στον γράφοντα από τα εγγόνια του Βασιλάκου.

⁸⁰ *Νέα Εφημερίς*, 13.3.1896.

⁸¹ Ανωνόμου: «ΑΦΙΞΙΣ ΔΡΟΜΕΩΝ ΕΚ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ». *Εφημερίς*, 29.3.1896 σ.2.

⁸² *Ακρόπολις*, 30.3.1896.

⁸³ *Νέα Εφημερίς*, 3.3.1896 σ.5.

⁸⁴ *Νέα Εφημερίς*, ό.π., σ.298. *Νεολόγος*, 13.3.1896. «Οι προκριθησόμενοι ούτοι 44 αγωνισταί θα προσέλθωσιν ως εξής: Εκ του Μαραθωνίου δρόμου 5, εκ του δρόμου των 1500 μέτρων 3».

Για πρώτη φορά στους Πανελλήνιους αγώνες κατεγράφησαν οι επιδόσεις των αθλητών. Εκτός του επίσημου εντύπου με τα ονόματα και τον αριθμό των συμμετεχόντων δρομέων στους προκριματικούς του Μαραθωνίου, ο αριθμός των δρομέων επιβεβαιώνεται και από τις αναφορές στον ημερήσιο τύπο.

«Εις του Πανελληνίους αγώνες θα διαγωνισθώσιν οι εξής: Εις τον δρόμον 100 μέτρων 14, εις τον δρόμον 400 μέτρων 14, εις τον δρόμον 800 μέτρων 6, εις τον δρόμον 1500 μέτρων 16, εις τον δρόμον 110 μέτρων μετ' εμποδίων 7, εις τον Μαραθώνιον 33 ...εις την πάλην 11»⁸⁵.

«Εκ των 33 δηλωσάντων αγωνιστών 8 απέσχον ευθύς εξ αρχής και 25 φθάσαντες περί το λυκόφως του Σαββάτου εις τον Μαραθώνα εξήτουν κατάλυμα όπως διανυκτερεύσουν»⁸⁶.

[...]«Η προσοχή όλων επί των 25 παρατεταγμένων αθλητών οίτινες ως ηλεκτροκίνητοι μηχαναί ...»⁸⁷.

Στο σημείο αυτό και σύμφωνα με τα προαναφερθέντα καλό είναι να επισημανθεί και να αποκατασταθεί η διαχρονική πλάνη ετών, η λανθασμένη δηλαδή αναγραφή του αριθμού των συμμετεχόντων δρομέων στον Μαραθώνιο. Σύμφωνα με την αναφορά του χρονικογράφου Χαράλαμπου Άννινου στο «επίσημο» βιβλίο των Ολυμπιακών Αγώνων (εκδ. Κ. Μπεκ), οι δρομείς του Μαραθωνίου την 29^η Μαρτίου ήταν περίπου 25. *[...]«Οι απομείναντες περί τους εικοσιπέντε, μετέβησαν από της προτεραίας εις Μαραθώνα, μετά της ειδικής επιτροπής και διανυκτέρευσαν εκεί»⁸⁸.* Και ο Χρυσάφης, γράφοντας αρκετά χρόνια αργότερα αντιγράφει τον Άννινο *«Οι μετάσχοντες εις τον δρόμον τούτον ήσαν εν συνόλω περί τους εικοσιπέντε ...»⁸⁹.* Επίσης, θα πρέπει να μνημονευθεί και το λάθος του Ζαγκλή⁹⁰, ο οποίος συγχέει τον πρώτο προκριματικό με τον Μαραθώνιο, συμπεριλαμβάνοντας στον πρώτο και τους ξένους δρομείς ανεβάζοντας ταυτόχρονα τον αριθμό των συγκεντρωθέντων δρομέων σε 38.

Είναι όμως αδύνατον σ' ένα τόσο μεγάλο γεγονός με επίσημη χρονομέτρηση, με ονομαστικό μάλιστα κατάλογο δρομέων, με κανονισμό και οργάνωση, οι δρομείς να

⁸⁵ Ολύμπια, 9.3.1896 σ.2. Ακρόπολις, 8.3.1896 σ.2,3.

⁸⁶ Άστυ, 21.3.1896 σ.3. Βλ. Εφημερίς, 7.3.1896 σ.2.

⁸⁷ Άστυ, 12.3.1896. Βλ. στις ανταποκρίσεις. Ατλαντίς, 18.4.1896. *«Εκ των 35 δρομέων παρουσιάσθησαν την παρελθούσαν Κυριακήν 25 εις τον ορισθέντα τόπον μέλλοντες να διανύσωσι μέχρι του αθηναϊκού Σταδίου δρόμον 40 χιλιομέτρων. Εξεκίνησαν εκείθεν εις τας 2μ.μ.»*

⁸⁸ Άννινος: «Περιγραφή», σ.42. (2003).

⁸⁹ Χρυσάφης: ό.π., σ.320.

⁹⁰ Ζαγκλής, Ανδρέας: *Σπύρος Λούης (1872 - 1972)*. Τιμητικός τόμος επί τη συμπληρώσει εκατονταετίας από της γεννήσεώς του. Εκδόσεις Δήμος Αμαρουσίου 1972, σ.46,47.

είναι «περίπου 25». Το ίδιο αναφέρει και ο κατά τ' άλλα λεπτομερής πίνακας του Ολυμπιακού Μαραθωνίου 1896, που βρίσκεται στο Κέντρο Προβολής Μαραθωνίου Δρόμου στο Μαραθώνα, όπου στεγάζεται μόνιμα η φωτογραφική έκθεση «Ολυμπιακοί Μαραθώνιοι», δωρεά του Ολυμπιακού Μουσείου της Λωζάννης (Musée Olympique Lausanne).⁹¹

Σχεδόν όλοι οι ερευνητές και συγγραφείς, ακόμη και η ΔΟΕ, επιμένουν να χρησιμοποιούν αυτήν την καταγραφή θεωρώντας την αξιόπιστη, διότι εμπεριέχεται στο επίσημο βιβλίο των Ολυμπιακών Αγώνων του Μπεκ. Η πληροφορία αυτή δεν είναι ορθή και δεν ευσταθεί, διότι γνωστά είναι τόσο τα ονόματα των συμμετεχόντων δρομέων όσο και ο αριθμός τους που ανερχόταν στους 18. Δεν παρουσιάστηκε ένας και έτρεξαν τελικά 17 δρομείς. Στηριζόμενος στις παραπάνω αναφορές, ο Άννινος λανθασμένα μεταφέρει τον αριθμό των 25 δρομέων των Πανελληνίων αγώνων στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο.

⁹¹ Χρυσάφης: *ό.π.*, σ.320. ΔΟΕ. Ολυμπιακό Μουσείο της Λωζάννης (Musée Olympique Lausanne).

Πανελλήνιος Μαραθώνιος δρόμος - η περιγραφή

Στις 2 μ.μ. είχε ορισθεί η έναρξη των αγώνων. Στο στάδιο ήταν όλα έτοιμα. Από το μεσημέρι είχε αρχίσει να συρρέει πλήθος κόσμου. Η τιμή του εισιτηρίου ορίστηκε στη μία δραχμή. Μόνο τα ειδώλια της κάτω ζώνης δόθηκαν σε χρήση, ενώ πλήθος κόσμου είχε ανέβει στους υπερκείμενους λόφους του σταδίου. Υπολογίζονταν σε 15 έως 20 χιλιάδες.

Ο Μαραθώνιος ήταν το αγώνισμα με το ζωηρότερο ενδιαφέρον. Στις ελάχιστες περιγραφές, που δίνονται στα έντυπα μέσα για τον Πανελλήνιο Μαραθώνιο, ξεχωρίζει το φύλλο της εφημερίδας «Άστυ» στις 12 Μαρτίου, όπου δίνεται σχεδόν ολόκληρη η περιγραφή του. *«Το απόγευμα του Σαββάτου οι αθληταί του Μαραθωνίου δρόμου εγκατέλειψαν τας Αθήνας μεταβαίνοντες δι' αμαζών εις τον Μαραθώνα οπόθεν την μεσημβρίαν της επιούσης θα διηγωνίζοντο επί του ιστορικού δρόμου των 40 χιλιομέτρων.*

Εκ των 33 δηλωσάντων αγωνιστών 8 απέσχον ευθύς εξ αρχής και 25 φθάσαντες περί το λυκόφως του Σαββάτου εις τον Μαραθώνα εξήτουν κατάλυμα όπως διανυκτερεύσουν.

Παραλείπομεν τον προκαταρκτικόν τούτον αγώνα των αθλητών δια μέσου των σκιερών δρομίσκων της κωμοπόλεως όπως επιτύχουν κατάλυμα και διέλθουν άνετως την νύκτα. Η αρμόδια επιτροπή παρ' όλης τας διαβεβαιώσεις της εγκατέλειψεν εις την τύχην των τους ατυχείς και εάν ο δήμαρχος μανθάνων τας περιπλανήσεις των αθλητών δεν επρόσφερε φιλόξενον την στέγην του πολλοί τούτων θα ανεπαύοντο επί της σκληράς στρωμνής των ολιγαρκών χωρικών.

Την 10ην πρωινήν ώραν της επιούσης οι δρομείς έλαβον λιτόν πρόγευμα, είτα εκάθισαν καθ' ομίλους εις τα μικρά καφενεία όπου περικυκλούμενοι από ζώνας περιέργων χωρικών έτρωγον αυγά και πορτοκάλια και έπινον κονιάκ και καφέ. Εν τούτοις από πρωίας έφιπποι και ποδηλάται συνέρρεον εις την κωμόπολιν.

Από της μεσημβρίας το ενδιαφέρον των συναθροισθέντων χωρικών εκορυφούτο και οι μέλλοντες δρομείς ευρίσκοντο εις το μέσον πυκνής συναθροίσεως χωρικών, οίτινες με το αφελές ύφος και την απερίφραστον έκφρασιν εξήτουν να εμψυχώσουν τους αθλητάς δια τον δρόμον, του οποίου και το μήκος και την ανωμαλίαν εξ' ιδίας πείρας εγνώριζον.

Μετ' ολίγον τας μελανάς συμπυκνώσεις των χωρικών έστιζον αι λευκοκύανοι περιβολαί των δρομέων, οίτινες ανυπομόνως ανέμενον πλέον την ώραν της εκκινήσεως.

Την 1ην μ.μ. ώραν το караβάνιον των δρομέων, ενδεδυμένων ήδη με επενδυτάς των επίππων και των χωρικών, εξεκίνησε βραδέως εκ Μαραθώνος προς τον τόπον, όστις ωρίσθη δια την εκκίνησιν των αθλητών, απέχων 40 χιλιόμετρα των Αθηνών.

Παρά την ξύλινην γέφυραν παραποταμίου χειμάρρου εγένετο η διευθέτησις του αγωνίσματος. Παράταξις εφίππων στρατιωτών ήνοιγεν εις ελευθέραν δίοδον τον δρόμον, εκατέρωθεν του όπου πυκνοτάτη ήτο η συνάθροισις των χωρικών και των δύο φύλων.

Επλησίαζεν η 2α ώρα μ.μ. Ο αφέτης και οι επόπται κατείχον τας θέσεις των. Δύο έφιπποι εξεκίνησαν δια να εμποδίσουν την περαιτέρω κυκλοφορίαν των αμαζών, εφίππων, ποδηλατών και φορτηγών ζώων επί της οδού.

Το χρονόμετρον εδείκνυε 15' λεπτά προ της 2 μ.μ. ώρας ήτις ήτο η ορισθείσα δια την εκκίνησιν. Οι 25 δρομείς εκληρώθησαν, ετέθησαν εις 8 σειράς, τρεις κατά μήκος εκάστης σειράς, ήτοι εις εις το μέσον και οι δύο εις τα άκρα, απεχούσης 1 μέτρον της μιάς σειράς από την άλλην.

Η 2 μ.μ. ήτο ήδη εγγύτατα.

Εδόθη το παράγγελμα «Προσοχή». Οι δρομείς έλαβον πλαστικές κάμπυεις του σώματος όπως εγκαίρως και ευθύς μετά το σύνθημα εκκινήσωσιν.

Η προσοχή όλων συνεκεντρούτο επί των 25 παρατεταγμένων αθλητών οίτινες ως ηλεκτροκίνητοι μηχαναί θα εκινούντο επί τρεις τουλάχιστον ώρας κατά μήκος του χαρασσομένου δρόμου.

Ήτο η 2α ακριβώς ώρα, ότε εις πυροβολισμός αντήχησεν μεταδώσας ως δι' ηλεκτρικού ρεύματος την κίνησιν εις τους παρατεταγμένους δρομείς, οίτινες ως λευκά πτηνά απεμακρύνοντο διαγωνιζόμενοι ήδη εις αγώνα ταχύτητος.

Όπισθεν και εκ του εγγύς των δρομέων ηκολούθουν ισάριθμοι επόπται έφιπποι, τέλος ηκολούθουν δύο άμαζαι με στρατιωτικούς ιατρούς και πρόχειρα φάρμακα και εργαλεία.

Οι δρομείς, διασπάσαντες το ενιαίον της παρατάξεως και μετριάσαντες την ταχύτητα διήρχοντο ήδη προ του διαφαινομένου τύμβου των Μαραθονομάχων.

Επετάχυνον ολοέν τό βήμα έχοντες τας χείρας συνεσφιγμένας επί του στήθους κλείοντες το στόμα προς τον αέρα τον οποίον διέσχιζον ενώ σφοδρός άνεμος πνέων ούριος υπεβοήθει την πορείαν των.

Παρά τον Άγιον Διονύσιον διανύσαντες ήδη 10 χιλιόμετρα διήλθον πρό ολίγων χωρικών οίτινες με ανευφημίας και κραυγάς λαρυγγώδεις υπεδέχοντο τον πρώτον ερχόμενον δρομέα κ. Α. Δεληγιάννην.

Από του σημείου τούτου ήρχισεν ή υποχώρησις τινών εκ των δρομέων οι οποίοι κατά διαστήματα μέχρι του Πικερμίου ωλιγώστευον απομείναντες 15.

Εις τους δρομείς δεν επετρέπετο να πλησιάσουν ουδένα εκ των συναντωμένων, ούτε να δεχθούν τι αναψυκτικόν. Το Πικέρμιον ήτο ο μόνος σταθμός εις τον οποίον οι συναγωνιζόμενοι ηδύναντο να αναπαυθούν και λάβουν αναψυκτικά.

Οι δρομείς πράγματι διανύσαντες 21 χιλιόμετρα μέχρι του Πικερμίου επί οδού ανωμάλου, δυσβάτου, χαλικώδους, βυθισμένης εις παχύτατον στρώμα κονιορτού, εστάθμευσαν εν ή δύο λεπτά ο πρώτος ερχόμενος κ. Δεληγιάννης και ο μετ' αυτόν κ. Βασιλάκος, ολίγα δευτερόλεπτα οι τρεις κατόπιν δρομείς Γρηγορίου, Μπελόκας και Χρηστόπουλος και κατόπιν οι άλλοι δρομείς, πλείστοι των οποίων παρέτειναν τον σταθμόν αποχωρούντες του αγώνος.

Εις το Πικέρμι η συμπύκνωσις των περιέργων απετέλει διπλούν στοίχον, δια του οποίου διερχόμενοι οι δρομείς ανευφημούντο ενθουσιωδώς. Ο δρόμος εξηκολούθει εκτεινόμενος δια μέσου πρασίνων τοπίων και χλοερών εκτάσεων εις ύψος, από του οποίου πολλάκις η άποψις ήτο μαγική, ανακουφίζουσα τους καταπονουμένους δρομείς, των οποίων την αντοχήν δια την εξακολούθησιν της πορείας εξήπτον ο ζωογόνος πνέων δια των αγρών αήρ.

Από του Πικερμίου διεσπάρησαν οι δρομείς. Πρώτος εις αρκετήν απόστασιν ήρχετο ο Χ. Βασιλάκος, ηκολούθει δε ο Ν. Γ. Μπελούκας (Μπελόκας).

Κατά διαστήματα 5 χιλιομέτρων εστάθμευον αξιωματικοί τηρούντες την τάξιν και την ελευθέραν δίοδον της οδού.

Και οι απομείναντες δρομείς εξηκολούθουν ανενδότως την πορείαν κατά μήκος της οικτρώς παραμορφωμένης και ημελημένης οδού της Μαραθώνος. Συνεχίζοντας η εφημερίδα προς το τέλος δίνει τους χρόνους των δρομέων.

«Ενώ εγένετο η πάλη κανονιοβολισμός πρώτος, δεύτερος συγχρόνως και κατόπιν τρίτος και τέταρτος και έπειτα πέμπτος από της Ριζαρείου σχολής ριπτόμενοι ανήγγειλαν, ότι οι πρώτοι νικηταί έφθασαν εις το όριον. Πρώτος εισήλθε εις το στάδιον ο κ. Χ. Βασιλάκος, εκ Σπάρτης, διατρέξας τον δρόμον εις 3 ώρας και 18', ολίγον δε μετ' αυτόν δεύτερος ο κ. Ν. Γ. Μπελόκας του “Ομίλου Φιλάθλων” όστις σημειωτέον ήτο εις σειράν απέχουσαν 4 ½ μέτρα του πρώτου. Τρίτος αφίκετο ο κ. Δεληγιάννης του «Πανελληνίου Αθηνών” διατρέξας τον δρόμον εις 3 ώρας και 33', τέταρτος ο κ. Δ.Χ. Χριστόπουλος της “Γυμναστικής εταιρείας Πατρών” διατρέξας τον δρόμον εις 3 ώρας και 33 λεπτά και 50 δευτερόλεπτα, πέμπτος ο κ. Γρηγορίου του “Εθνικού Αθηνών” διατρέξας τον δρόμον εις 3 ώρας και 36 λεπτά και εκτός ο κ. Ευαγ. Γερακάρης του “Πανελληνίου Αθηνών” διατρέξας τον δρόμον εις 3 ώρας και 37 λεπτά και 7 δευτερόλεπτα».⁹²

⁹² Αστν, 12.3.1896 σ.2. Ο τερματισμός και οι χρόνοι των δρομέων αναλυτικά περιγράφονται και στο Δελτίον των Ολυμπίων. Τα Ολύμπια, Δελτίον Μάρτιου 1896 σ.2. Η ίδια περιγραφή με μόνη διαφοροποίηση ότι τερματίζει ο Μπελόκας 10 μέτρα μετά τον Βασιλάκο παρατίθεται και στο: Αργυρός: ό.π., σ.16. «τον ηκολούθει εις 10 σχεδόν μέτρων απόστασιν ο Ν. Γ. Μπελόκας».

Την ίδια περιγραφή συναντάμε και στην «Εστία» με τη συμπλήρωση στο τέλος: «Δεν πρέπει να παρλειφθή ότι ο κ. Γρηγορίου ήτο ασθενής. Εκτός των πέντε αυτών προεκρίθη δια τους Ολυμπιακούς και ο έκτος κ. Ευάγ. Γερακάρης του «Πανελληνίου Αθηνών», διότι είχεν εισέλθῃ εἰς το Στάδιον πρὶν φθάσῃ εἰς το τέρμα ο κ. Γρηγορίου. Τους δρομείς του Μαραθώνος άπειρος κόσμος ἐν αγωνία ἐπρόσμενεν εἰς τον προ του Σταδίου χώρον, εἰς τας οδοὺς Ἡρώδου του Αττικού και Κηφισσίας. Διερχομένους δε τους δρομείς εχειροκρότει».⁹³ Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται σκίτσο των δρομέων Χ. Βασιλάκου και Γ. Γρηγορίου. Επίσης επιστολή του Γρηγορίου με ημερομηνία 9 Μαρτίου 1896, προς τον δημοσιογράφο της «Ακρόπολις» Σπύρο Δάσιο.⁹⁴

Η ίδια εφημερίδα λίγο αργότερα δημοσιεύει συγχαρητήρια επιστολή του Ομίλου των Πεζοπόρων Πειραιώς προς τον νικητή δρομέα του Μαραθωνίου Χ. Βασιλάκο, που υπογράφουν ο πρόεδρος Ιακ. Δραγάτης και ο γεν. γραμματέας Π. Μέρμηγκας. Ο δε Βασιλάκος απαντά ως εξής:

«Προς τον πρόεδρον του Ομίλου των Πεζοπόρων Πειραιώς κ. Ιάκωβον Δραγάτην. Μετά συγκινήσεως έλαβον γνώσιν δια του υπ' αριθ. 81 της 18^{ης} τρεχ. μηνός υμετέρου εγγράφου της τόσον τιμητικής δι' εμέ και φιλόφρονος αποφάσεως του Ομίλου των Πεζοπόρων Πειραιώς επί τη εν τω Μαραθωνίω δρόμω νίκη μου κατά τους Πανελληνίους Αγώνας.

Βαθύτατα συγκινημένος εκ των ευγενών τούτων ενδείξεων σωματείου, διακριθέντος μέχρι τούδε επί γενναία συμβολή εἰς την πρόοδον των αθλητικών ασκήσεων, σπεύδω να εκφράσω υμίν, κ. Πρόεδρε και δι' υμών προς την ολομέλειαν του Ομίλου των Πεζοπόρων τας εγκαρδίους ευχαριστίας μου και να αποδεχθώ ευγνωμόνως τας ευχάς υμών δια τους Διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνας.

*Δι' εμέ και αν υπολειφθώ εν τω ευγενεί αγώνι, αρκούσα θα εἴνε η ικανοποίησις, εάν ο θαλλός της νίκης κοσμήσῃ εν τω κατ' εξοχήν ελληνικῷ αγωνίσματι του Μαραθωνίου δρόμου ελληνικούς κροτάφους».*⁹⁵

Εν Πειραιεί τη 20 Μαρτίου 1896.

Δέξασθε, κ. Πρόεδρε, την έκφρασιν της εξαίρετου προς υμάς υπολήψεώς μου.

Χ. Βασιλάκος

Σε πολλές αναφορές του Ομίλου των Πεζοπόρων Πειραιώς ο Βασιλάκος πρωταγωνιστεί. Ο Όμιλος τον θεωρεί δικό του παιδί, διότι γεννήθηκε στον Πειραιά παρ' όλο που κατάγεται από τη Λακωνία της επαρχίας Γυθείου του δήμου Μαλωρίου.

⁹³ *Εστία*, 12.3.1896 σ.2. Η ίδια αναφορά υπάρχει και στην *Νέα Εφημερίς*, 13.3.1896 σ.5. Αναφέρονται και δύο ατυχήματα δρομέων. Ο ένας εκ των δύο ο Γκίκας, έπεσε σε λάκκο.

⁹⁴ *Το Άστυ*, 21.3.1896 σ.3. «Φίλες κ. Δάσιε ! Είμαι φοβερά κρυολογημένος. Εσηκώθην ελεεινός! Τι ατυχία! Εν τούτοις θα τρέξω δια να φέρω το ποθούμενον αποτέλεσμα και ας ξεψυχήσω. Φαίνεται ότι οι προηγούμενοι δρόμοι μου είχαν και την ζημίαν των υπό επόψιν υγιεινήν και αργά το απέδειξαν. Τι να γείνη! Είμαι έξω φρενών δια την ατυχίαν αυτήν. Τουλάχιστον να προφθάσω εἰς το Στάδιον ...! Εάν πέσω νεκρός καθ' οδόν μη λησμονήσετε να με διακαιολογήσετε».

⁹⁵ *Το Άστυ*, στο ίδιο σ.3.

Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα της εφημερίδας «Σφαίρα» την επομένη. «*Και λέγομεν ότι είνε Πειραιεύς, διότι εν Πειραιεί εγεννήθη και ανετράφη, και εν Πειραιεί ο ζηλωτός νέος οικεί. Άλλως τε δε οι νεώτεροι Πειραιείς είνε επήλυδες, εάν μέχρι δευτέρας γενεάς ανατρέξη τις, διότι προ του 1837 ο Πειραιεύς ήτο βράχος ακατοίκητος*»⁹⁶.

Ως δρομέας θαυμάζεται και από τους συμπατριώτες του. Τον θυμούνται οι Αθηναίοι ως μαθητή να συναγωνίζεται στην αντοχή με τον πεζοπόρο Παρασκευΐδη γύρω από το Ζάππειο.⁹⁷

⁹⁶ Σφαίρα, 11.3.1896.

⁹⁷ Εστία, 12.3.1896. «Από μικρός έτρεφε έρωτα προς τον δρόμο, εξετέλεσε περιπετειώδεις πορείας και νεώτερος, προ τριών ακόμη ετών, εζήτησε να συναγωνισθεί με τον Παρασκευΐδη όταν ο πανύψηλος πεζοπόρος εξετέλει τον περίεργον πεζοπορικών αγώνα των 24 ωρών».

Η πρόσκληση για ένα δεύτερο προκριματικό

Η ιδέα και μόνο ότι κάποιος θα μπορούσε να τρέξει μια τόσο μεγάλη απόσταση συνεπήρε τον κόσμο. Η νίκη του Βασιλάκου προκάλεσε ενθουσιασμό στο πανελλήνιο. Δεν ήταν λίγοι οι επίδοξοι νικητές που πίστεψαν στις ασυναγώνιστες δυνάμεις τους. Τόση δε ήταν η μανία, που σχεδόν καθημερινά γίνονταν δοκιμές. Μέχρι και στοιχήματα «υπέρ δρομέων» κατεγράφησαν.

*«Ο χθεσινός δρομέας Π. Παπαναγής, οψοκομιστής (αχθοφόρος), ηλικίας 19 ετών, λέγεται ότι διήνυσε τον Μαραθώνιον εις δύο ώρας και 55'. Δηλαδή διήνυσε το διάστημα των 40 χιλιομέτρων κατά 23 λεπτά ταχύτερον του νικητού κ. Βασιλάκου. Τούτο όμως δεν επιβεβαιούται επισήμως, διότι ο νεαρός δρομέας δεν έλαβεν αναχωρών εκ Μαραθώνος έγγραφον ενώ ν' εφάινεται η ώρα καθ' ην εξεκίνησεν εκείθεν. Οπωσδήποτε παρελθούσης ήδη της ορισθείσης προθεσμίας δεν είνε δυνατόν να γείνη δεκτός δια τους αγώνας».*⁹⁸

Αξίζει να αναφερθεί ένα στοιχείο διαδρομής περίπου 12.000 μέτρων ή μισής ώρας περίπου. *«Κόσμος πολὺς εἶχε συναθροισθῇ σήμερον περί την 11^η εις την οδὸν Βουλῆς. Κάποιος Γιαταγάνας και δύο ή τρεις ἄλλοι εἶχον στοιχηματίσει μετά τινος νέου Γορτυνίου. Κοτσίδα καλουμένου να διατρέξῃ οὗτος εις ημίσειαν ὥραν εικοσάκις ολόκληρον την οδὸν Βουλῆς κατὰ μήκος ἀπὸ της οδοῦ Κολοκοτρώνη μέχρι της οδοῦ Νοκοδήμου ἐπὶ στοιχήματι εἴκοσι δραχμῶν. Η ἀπόστασις εἶνε αρκετά μεγάλη, 600 περίπου μέτρων, δια να διατρέξῃ σε αὐτὴν εικοσάκις ἔπρεπε να διανύσῃ 12,000 μέτρα εις ημίσειαν ὥραν. Ο νέος ὅμως δεν ἐδίστασε ν' αναλάβῃ τον ἀγώνα και ἤρχισε τρέχων. Την πρώτην φορὰν διήνυσε ολόκληρον την ἀπόστασιν εις ἐν πρώτον λεπτόν, την δευτέραν ὅμως και την τρίτην ηλαττώθη η ταχύτης του τόσον ὥστε εις διάστημα 20 λεπτῶν της ὥρας εἶχε διανύσει μόνον 13 στροφάς. Ο ἐκατέρωθεν της οδοῦ παριστάμενος κόσμος τον ἐνεθάρρυνεν εις τον ἀγώνα, ἀλλ' ο νέος ἰδὼν μετά 13 στροφάς ὅτι θα ἔχανε το στοιχίημα παρητήθη αὐτοῦ, και η περιέργεια του συγκεντρωθέντος κόσμου ἐξηντλήθη ἐπὶ ματαίῳ».*⁹⁹

Ενδιαφέρουσα είναι και η επιστολή του Επ. Αναστασίου, φοιτητή της Νομικής, στις 16 Μαρτίου προς τον συντάκτη της «Νέας Εφημερίς», στον οποίο διαφεύδει το κείμενο της «Ακρόπολις», που τον θέλει μεταξύ άλλων να διοργανώνει «δρόμον από Θηβών μέχρις Αθηνών, και να διατρέξουν αὐτὸν ἐντὸς τεσσάρων ὡρών».¹⁰⁰

⁹⁸ *Εστία*, 18.3.1896 σ.3 «ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΣΤΟΙΧΗΜΑ – Εν τη οδῷ Βουλῆς. – Εἴκοσι δρόμοι εις ημίσειαν ὥραν – Το στοιχίημα – Ο δρομεὺς. Βλ. *Εστία*, 19.3.1896:3, αρ. φυλ. 19 «Ἐπίσης χθες ἀφίχθη ο κ. Σμάλ ως ἀναποκριτὴς πολλῶν βιεννέων ἐφημεριδῶν και ἀγωνιστῆς του Μαραθωνίου δρόμου». Ὅπως θα φανεί και παρακάτω ο Σμάλ δεν ἦταν ποτέ μεταξύ αὐτῶν που ἔτρεξαν Μαραθώνιο.

⁹⁹ *Εστία*, 12.3.1896 σ.2.

¹⁰⁰ *Νέα Εφημερίς*, 18.3.1896 σ.7.

Ο πυρετός της προετοιμασίας των αθλητών ισχύει για όλους. Όλο το απόγευμα της 19^{ης} Μαρτίου, συναγωνίζονταν στην προπόνηση Ούγγροι και Έλληνες αθλητές στα αγωνίσματα του στίβου. Ο Ούγγρος δρομέας Κέλλνερ, που θα λάβει μέρος στον Μαραθώνιο, έτρεξε με σταθερό τροχάδην βάδισμα κατά μήκος του στίβου 10.500 μέτρα σε 43 λεπτά. *«Η οστεώδης και ερρυτιδωμένη μορφή με την ελαφράν γενειάδα και τα ομματοϋάγια δεν προδίδει τον αγωνιστήν, ουχ ήττον η φυσική διάπλασις του σώματος του Κίλνερ (Κέλλνερ) προδίδει τον ησκημένον και καλόν αθλητήν»*.¹⁰¹

Αναφορές για έναν πολλά υποσχόμενο δρομέα από τα Μέγαρα, τον Βεντούρα, συναντάμε στις «Άστυ» και «Νέα Εφημερίς». *«Είνε ούτος ο Δημ. Καραμπέτσος ή Βεντούρας, Μεγαρεύς την Πατρίδα, αυτοσχέδιος δρομεύς. Εικοσιδιετής νεανίας, μετρίου αναστήματος στεγνής φυσιογνωμίας, αμύσταξ, ισχνός, μη πληρών τους όρους αθλητικού και πολλώ ήττον καλλιτεχνικού μοντέλου, αλλ' έχων δύο πόδας προωρισμένους να κερδήσωσι τον Μαραθώνιον δρόμον και τούτους χωρίς κνήμας επιδεικτικάς, ουδέ με υποδήματα δρομικά. Ο Καραμπέτσος εξεπήδησεν εκ των εις Κολοκυνθούν κτημάτων της γνωστής οικογενείας των Ματρώνων ασυναγώνιστος δρομεύς, ως η Αθηνά πάνοπλος εκ του κρανίου του Ολυμπίου Διός...»*.¹⁰² Παραπλήσια αναφορά συναντάμε και στη «Νέα Εφημερίς» που στην τελευταία της παράγραφο αναφέρει: *«Και όμως κινδυνεύει ο άνθρωπος να μη συμπεριληφθεί μεταξύ των δρομέων χάρις στην σχολαστική προθεσμία της επιτροπής. Και εδώ, εμφανής η πίεση του κόσμου προς την επιτροπή να επιτρέψει στο δρομέα να τρέξει στο Μαραθώνιο. Είναι όμως να γίνονται τέτοιες διακρίσεις; Ερωτώμεν»*.¹⁰³

Στην εφημερίδα «Καιροί» καταφθάνει επιστολή για κάποιον Υδραίο μαραθωνοδρόμο. *«Νέος δρομεύς. Εστάλη ημίν επιστολή, εξ ης συνάγομεν τα επόμενα: «Ο κ. Ν. Ι. Σαχίνης εξ Ύδρας αναχωρήσας χθες την 2 μ.μ. εκ Μαραθώνος. Έφθασεν εις την γέφυραν του Σταδίου κατά την 4 και 50' διήνυσε τουτέστι το μεταξύ Μαραθώνος και*

¹⁰¹ Άστυ, 20.3.1896. Ενώ η εφ. Σφαίρα, 12.3.1896 αναφέρει ότι: την Πέμπτη 13.3.1896 φτάνουν στην Αθήνα δια της Θεσσαλονίκης από την Πέστη συνοδευόμενοι από τον Γραμματέα του κοιμητηρίου καθηγητή Κέμενυ, οι Ούγγροι αθλητές είκοσι τον αριθμό. Θα τους γίνει πανηγυρική δεξίωση από την επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων.

¹⁰² Άστυ, 20.3.1896 σ.2. «Χθές ανεχώρησαν δια τον Μαραθώνα επί ποδηλάτων αξιωματικοί τινές και ποδηλάται όπως παρακολουθήσωσιν έναν νέον δρομέα από τα Μέγαρα, κηπουρόν του γνωστού κτηματίου κ. Ματρώζου, όστις σήμερον την 2αν μ.μ. θα εκκινήση από τον Μαραθώνα αφού πρώτον συνταχθή το πρακτικόν. Ο κ. Ματρώζος έχει τόσην πεποίθησιν περί της ωκυποδίας του κηπουρού του, ώστε στοιχηματίζει με οιονδήποτε το ποσόν των 10 χιλ. δραχμών ότι την απόστασιν ταύτην θα διατρέξη μόνον εντός 2½ ωρών, διατείνεται δε ότι αυτός θα υπερβάλη πάντας του δρομείς. Δια τούτο νομίζομεν ότι η επιτροπή οφείλει να επιτρέψη εις αυτόν να λάβη μέρος εις τους αγώνας, καθώς και εις τον οψοκομιστήν Παπαναγνή, δεν θα πάθουν δε τίποτε οι τύποι, αν επιτρέψουν και εις τούτους να λάβουν μέρος εις τους αγώνας». Βλ. επίσης Αωνύμου: «Ο νέος δρομεύς του Μαραθώνος». Άστυ, 21.1.1896 σ.2.

¹⁰³ Νέα Εφημερίς, 22.3.1896 σ.5.

Αθηνών διάστημα εις 2 ώρας και 50'. Παρηκολούθησαν αυτόν έφιπποι οι φίλοι του, οίτινες είναι πρόθυμοι να καταθέσωσι χιλιάς δραχμάς ίνα λάβη ταύτας ως γέρας όστις δυνηθή να τον νικήση εις τον μαραθώνειον δρόμον. Ο διακεκριμένος ιατρός κ. Κυριάκος Πατακιάς εξετάσας τον σφυγμόν του κ. Σαχίνη κατά την έλευσιν του εκ Μαραθώνος, εύρεν αυτόν έχοντα ως άριστα. «Παρακαλώ να συστήσετε εις την επιτροπήν των Ολυμπιακών αγώνων να δεχθή τούτον εις το αγώνισμα του Μαραθωνίου δρόμου».¹⁰⁴

Από το Χαλάνδρι εμφανίζεται ο δρομέας Γεώργιος Καφετζής. Σύμφωνα με μαρτυρία αξιόπιστων μαρτύρων διήνυσε εξάωρο διάστημα σε μιάμιση ώρα. Την Παρασκευή (22-3-1896) θα εκτελέσει τον Μαραθώνιο, παρακολουθούμενος από δύο ποδηλάτες του παρέδρου του Χαλανδρίου. «Ελπίζει ότι θα διασχίσει το δρόμο σε 2 ½ ώρες. Φαίνεται ότι έχει σίγουρη τη νίκη».¹⁰⁵

Την επομένη το «Άστυ» δημοσιεύει επιστολές με τον τίτλο: «Τι θα κερδίσει ο Μαραθωνοδρόμος;» Αξιίζει η παράθεση των επιστολών διότι όχι μόνο είναι ενδιαφέρουσες αλλά και αστείες. Δεν γνωρίζουμε εάν οι αποστολείς τους κράτησαν τις υποσχέσεις τους, αλλά σίγουρα αποτέλεσαν καλή διαφήμιση για τους ίδιους.

Κύριε Συντάκτα,
Υπόσχομαι να θεραπεύσω τον νικήσοντα
Μαραθωνοδρόμον εάν πάθη από παλμούς της καρδιάς.

Μαριγώ Κανακάρη

Αξιότιμε κύριε συντάχτη,
Εκοινού που θα νίκηση το μαραθώνιο δρόμον
προσφέρουμε να του γιαλήζω τα παπούτσια
του (εχτώς από κίτρινα).

Χατζή-Μελέτης (λούστρος Πέρσης)

Κύριε Διευθυντά του «Άστεως»
Εν μέσω τόσων γενναίων προσφορών να
Καθυστερήση και η θεία των φαρμάκων επιστήμη;
Όχι ποτέ! Υπόσχομαι να παρέχω δωρεάν
Φάρμακα εις τον νικητήν του Μαραθωνίου
Δρόμου.

Υμέτερος

Γεώργιος Πούλος, φαρμακοποιός.

Αχ ! η κακομίρα κ' εγώ γράφτε με πώς θα
πλένω τα ασπρόρουχα του Μαραθονοκόπου που
θα ξεπεράσει τους άλλους.

Κυρά Κώσταινα, πλοίστρα.

Κύριε Συντάκτα,
Οι πόδες εν τη ασκήσει του δρόμου το παν.
Η περιποίησης αυτών κέρδος μέγα. Το γ' εμόν
Υπόσχομαι να καθαίρω τους τύλους του Μαραθωνοδρόμου

Πανάρετος Ευγενίου, τυλίατρος.

¹⁰⁴ *Καιροί*, 20.3.1896.

¹⁰⁵ *Νέα Εφημερίς*, 20.3.1896 σ.5.

*Κύριε Συντάκτα,
Υπόσχομαι να βουλώσω όλα τα κούφια δόντια
Του Μαραθωνοδρόμου ή εν ανάγκη να του
Βγάλω δυό και τρία και τέσσερα.*

Ιωσήφ Πανσές, οδοντοιατρός.

Κάθε μέρα πολλαπλασιάζονται οι δρομείς. Νέος δρομέας από το Χαλάνδρι φαίνεται να διέτρεξε την απόσταση Μαραθώνα - Αθήνα σε διάστημα 3 ώρες και 10'. Ισχυρίζεται ότι διέτρεξε δύο περίπου χιλιόμετρα επί πλέον διότι έτρεξε από το κέντρο του χωριού.¹⁰⁶ «Μεταξύ των πρώτων έσπευσαν να δηλώσουν σήμερα δια τον δεύτερον δοκιμαστικόν Μαραθώνιον οι εξ Αγρινίου άριστοι δρομείς κ.κ. Γ. Λουλάς και Π. Μαντρούκας».¹⁰⁷

Επιτακτικά πλέον τίθεται το ζήτημα της άρσης του αποκλεισμού συμμετοχής νέων δρομέων. Ζήτημα που έχει εξεγείρει τη δημόσια γνώμη. «Η επιτροπή δέον ν' άρη το άδικον μέτρον όπερ επιβάλλει εις τους ημετέρους τάξασα προθεσμίαν δηλώσεως συμμετοχής εις αυτούς, καθιστώσα δε τους ξένους προνομιούχους».¹⁰⁸

Η δημοσιοποίηση παρόμοιων αναφορών έκαμψε τη στάση της επιτροπής. «Επί τέλους η ειδική επί του Μαραθωνίου δρόμου Επιτροπή ενέδωκεν εις τας φωνάς των αποκλεισθέντων του Μαραθωνείου δρόμου...».¹⁰⁹

Η επιτροπή για την προετοιμασία των Ελλήνων Αθλητών είδε το μεγάλο ενδιαφέρον και αποφάσισε να διοργανώσει επαναληπτικό Μαραθώνιο. Ανακοίνωσε σε εφημερίδες, σε συλλόγους καθώς και σε κάθε ιδιώτη, που θα ενδιαφερόταν, τη διεξαγωγή ενός δεύτερου προκριματικού Μαραθωνίου δρόμου. Έτσι αισίως λήγει και το ζήτημα αυτών που δεν είχαν λάβει μέρος στον Πανελλήνιο Μαραθώνιο. Τους δίνεται η ευκαιρία και η πιθανότητα να κερδίσουν, εάν προσέλθουν στα γραφεία της επιτροπής μέχρι το μεσημέρι της Κυριακής του Πάσχα, δηλώνοντας συμμετοχή στους δεύτερους αυτούς προκριματικούς. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι επιστολές των Στρέϊτ και Φιλήμων, που ειδοποιούν τους αθλητές δια των συλλόγων τους, να λάβουν μέρος στον δεύτερο αυτό δοκιμαστικό. Η επιστολές αυτές υπάρχουν στο έργο του Γεωργιάδη.¹¹⁰ Εξ αυτών

¹⁰⁶ *Καιροί*, 23.3.1896 σ.2.

¹⁰⁷ *Εστία*, 23.3.1896 σ.3.

¹⁰⁸ *Σκριπ*, 21.3.1896. Στο ίδιο φύλλο αναφέρει ότι παρουσιάστηκε και άλλος δρομέας από το Χαλάνδρι, ο οποίος μάλιστα έτρεξε δοκιμαστικά το δρόμο (Μαραθώνιο) όχι από το σημείο που είχε οριστεί, αλλά από το χωριό. Τερμάτισε σε 2 ώρες και 50 λεπτά. Την ίδια μέρα τελούνται και τα εγκαίνια του Πανοράματος των Παρισίων. Φτάνουν επίσης από την Πελοπόννησο ο πατήρ Διδών με γάλλους σπουδαστές καταλύοντας στο ξενοδοχείο «Ξενών».

¹⁰⁹ *Σκριπ*, 22.3.1896.

¹¹⁰ Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p,686,687,688. Επιστολή [348], [349], [350], [351], [352].

οι επιστολές, του Φιλήμων προς το δρομέα Γεώργιο Καφετζή δια του Παρέδρου του Χαλανδρίου Χρήστου Λιώση, προς τον Παναιτωλικό Σύλλογο Μεσολογγίου και προς τον κύριο Πανταζόπουλο, Πρόεδρο Στυμφαλιακού Συνδέσμου. Αντίστοιχα ο Στρέϊτ στέλνει ειδοποίηση προς το Δήμαρχο Μεγαρέων για να ειδοποιηθεί ο δρομέας Δημήτριος Βεντούρας δια του εκπροσώπου του Σωτηρίου Ματρόζου. Επίσης προς τον Πρόεδρο του Ομίλου Πεζοπόρων Πειραιά, Δραγάτην, ώστε να ειδοποιηθεί ο δρομέας Κελαϊδής.

Οι νέοι αυτοί δοκιμαστικοί θα γίνουν το πρωί της Δευτέρας. Οι δρομείς θα αναχωρήσουν από τον Μαραθώνα στις 7 π.μ. *«Εσται δεκτός προς συμμετοχήν εις τους διεθνείς Ολυμπιακούς αγώνας ο τυχών εκτελέσων τον δρόμον εν διαστήματι 3 ωρών και 18 λεπτών».*¹¹¹

Έτσι ορίστηκε νέα ημερομηνία για τους νέους αυτούς προκριματικούς η Δευτέρα 25^η Μαρτίου, πρώτη ημέρα των Ολυμπιακών Αγώνων.

Η πρόσκληση για έναν δεύτερο προκριματικό έφερε νέους δρομείς στο προσκήνιο. Το «Άστυ» αναφέρει ότι έτρεξαν από τον Μαραθώνα στις 2 η ώρα οι Χαλανδριώτες δρομείς Γεώργιος Καφετζής και Ιωάννης Βρετός. *«Και χθες είχομεν νέον δρομέα εκ Χαλανδρίου, όστις κατά πιστοποιητικόν του Δημάρχου και τινών μαρτύρων εξεκίνησεν εκ Μαραθώνος την 2αν ώραν συνοδευόμενος υπό δύο συγχωριανών του και τινός ιατρού. Ονομάζεται Γεωρ. Καφετζής ...»* [...] *Εκτός όμως τούτου εκ Χαλανδρίου και άλλος δρομεύς, ο Ιωαν. Βρετός, διέτρεξεν την απόστασιν μέχρι του Σταδίου, φθάσας συγχρόνως με τον Καφετζήν. Δεν είχε λάβει όμως τα κατάλληλα πιστοποιητικά και αγνοούμε ποίαν ώραν έφθασεν».* Στο ίδιο φύλλο αναφέρει την άφιξη του στρατηγού Βαρατιέρη, που θα λάβει μέρος στον Μαραθώνιο. *«Λέγεται ότι τα 40 χιλιόμετρα διήνυσε τελευταίως εν Αβυσσινία εις διάστημα 2, 7' και 6''».*¹¹² Δεν υπάρχει καμιά αναφορά στη συνέχεια γι αυτόν.

Εάν η παραπάνω αναφορά ευσταθεί, τους προαναφερθέντες δρομείς τους συναντάμε τα τρέχουν στις 23, 25, και 29 Μαρτίου, αφού είχαν προκριθεί να συμμετάσχουν και στον Μαραθώνιο. Παρ' όλο που αυτό υποδηλώνει άγνοια των βασικών αθλητικών κανόνων, φαίνεται ότι πραγματικά πρόκειται για εξαιρετικούς δρομείς. Σε άρθρο του ο

¹¹¹ *Καιροί*, 23.3.1896. Βλ. *Άστυ*, 23.3.1896. «Καλούνται οι Έλληνες οι μη μετάσχοντες κατά τους Πανελληνίους αγώνας του Μαραθωνίου δρόμου, όπως προσέλθωσιν εις τα γραφεία της επιτροπής μέχρι της μεσημβρίας της Κυριακής του Πάσχα και δηλώσωσι την περί συμμετοχής εις τους δευτέρους δοκιμαστικούς αγώνας βούλησίν των, τελεσθισμένους την πρωίαν της Δευτέρας. Η αναχώρησις των δρομέων γενήσεται εκ Μαραθώνος ώρα 7 π.μ. Βλ. επίσης *Νέα Εφημερίς*, 23.3.1896 σ.4. *Σκριπ*, 22.3.1896. *Εστία*, 23.3.1896 σ.2.

¹¹² *Άστυ*, 23.3.1896 σ.2.

Σωκράτης Λαγουδάκης για την ανάπαυση των δρομέων αναφέρει: «Είναι γνωστό, ότι όσοι θα αγωνιστούν στο Μαραθώνιο δρόμο δεν πρέπει κατά τους γραπτούς κανόνες της υγιεινής να τρέξουν το διάστημα αυτό δέκα μέρες πριν τον αγώνα». Ως παράδειγμα αναφέρει τον Blake, ο οποίος για το λόγο αυτό δεν έτρεξε για διάστημα τουλάχιστον 15 ημερών.¹¹³

Το «Άστυ»¹¹⁴ με τίτλο «Οι πρωταθλητές του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου» φιλοξενεί του νικητές δρομείς του συλλόγου Χαρίλαο Βασιλάκο και Δημήτριο Δηλιγιάννη μαζί με σκίτσο τους.

[...] «Το μαραθώνιον δρόμον διήνυσεν εις 3 ώρας και 18;΄.

- Δεν ημπορώ να σας ομιλήσω περί νίκης, μας έλεγε χθες, εκείνο όμως που δύναμαι να σας διαβεβαιώσω είναι, ότι τον μαραθώνιον δρόμον ημπορώ να διατρέξω ίσως κατά 1/4, εξ άπαντος όμως κατά 10 λεπτά ταχύτερον από όσον μου εχρειάσθη κατά τους Πανελληνίους. Εάν δεν ήσαν τόσον πλησίον οι Αγώνες, θα το απεδείκνουν και εμπράκτως».

Ο Δηλιγιάννης δήλωσε:

« - Ο Δουβανάς¹¹⁵ με πήρε στο λαιμό του, μας έλεγε χθες εις το γραφείον του Πανελληνίου γυμναστικού συλλόγου.

- Διατί; τον ηρωτήσαμεν περιέργως.

- Μου έλεγεν ότι θα διανύση τον δρόμον εις 2 ώρας και 40΄ και με επροκάλει να τον ακολουθήσω. Βέβαια εδέχθην. Εις το Πικέρμι εβαδίζαμεν τροχάδην ωσάν να διηγωνιζόμεθα εις αγώνα ταχύτητος. Τι έκαμεν ; Αυτός εις το Πικέρμι απεχώρησε και δι΄ εμέ υπελείποντο τόσα χιλιόμετρα. Το αποτέλεσμα ήτο ότι ο βίαιος αγών μου εξήντησε περισσοτέρας δυνάμεις και ενώ επερνούσα κατά 8 χιλιόμετρα τον Βασιλάκο, αυτός ήλθε πρώτος και εγώ τρίτος. Αλλά το πάθημα μάθημα».¹¹⁶

Πράγματι ο Δηλιγιάννης, που εδώ εκφράζει δικαιολογημένα παράπονο, όπως φαίνεται από την περιγραφή του Πανελληνίου Μαραθώνιου παραπάνω, έφθασε πρώτος στο Πικέρμι. Συνεχίζει απαντώντας στην ερώτηση.

- Τους Ούγγρους τους είδατε ;

¹¹³ Νέα Εφημερίς, 25.3.1896 σ.4.

¹¹⁴ Άστυ, 20.3.1896.

¹¹⁵ Γι αυτόν γράφει ο Πολίτης. Ο Δουβανάς ήταν άτυχος αφού δεν κατάφερε να τερματίσει. Μετέβη στον Μαραθώνα μαζί με τους συναθλητές του από την Πάτρα την προηγούμενη ημέρα του αγώνα και διανυκτέρευσαν εκεί. Το μεσημέρι οι αθλητές έφαγαν, ο Δουβανάς έφαγε πολύ, με το ξεκίνημα του αγώνα μάλιστα ξέφυγε γρήγορα μπροστά αλλά στο 25ο χλμ αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τον αγώνα. Έτσι ο Δουβανάς έχασε την συμμετοχή του στους Α΄ Ολυμπιακούς αγώνες. Πολίτης Νικόλαος: *Ο Πατραϊκός Αθλητισμός, τόμος Α΄, Η πρώτη δεκαετία : 1891-1900*. Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα 1994.

¹¹⁶ Άστυ, 20.3.1896.

- *Μάλιστα τους είδα όταν ήλθαν προχθές επροκάλεσα μάλιστα τον δρομέα Κέλνερ να συναγωνισθώμεν εις τον μισό δρόμο, εις 20 χιλιόμετρα. Εδέχθη, αλλά δεν εφάνη συνεπής, διότι τον ανέμενον και δεν ήλθεν. Ίσως να εδυσκολεύθη.*

Και μετά μικράν σιγήν.

- *Δεν ηξεύρετε πόσον ανυπομονώ έως να έλθη η ημέρα του Μαραθωνίου δρόμου. Σαν τρελός θα ριφθώ εις τον αγώνα».*¹¹⁷

Τρεις ημέρες πριν την έναρξη των αγώνων εμφανίζεται μια πρωτοφανής κινητοποίηση και δραστηριότητα στην Αθήνα. Φωταγώγηση και σημαιοστολισμός της πόλης, θεατρικές παραστάσεις, κυκλοφορία αναμνηστικών γραμματοσήμων και Λευκωμάτων, το στήσιμο του ανδριάντα του Αβέρωφ, αφίξεις επισήμων βασιλέων, πριγκίπων και αθλητικών γυμναστικών αποστολών.

Οι αναφορές στον τύπο όλο και πληθαίνουν. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός της επιμονής του προαναφερθέντος δρομέα από τα Μέγαρα Καραμπέτσου, που επανέρχεται με επιστολή προς την επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων δια του προστάτη του Ματρόζου και ζητά να αγωνισθεί. Ενισχυτικά αποστέλλει επιστολή και μια επιτροπή Μεγαρέων, με την οποία ζητείται από τον Υψηλότατο να μην αποκλεισθεί από τους αγώνες ο Καραμπέτσος στερώντας τη νίκη από τους Μεγαρείς και πιθανόν απ' όλη την Ελλάδα.¹¹⁸

Στη στήλη «*Μικραί πληροφορίες*» γίνεται αναφορά σε μια γυναίκα μαραθονοδρόμο, τη Σταμάτα Ρεβίθη και στο δοκιμαστικό Μαραθώνιο που έκανε στις 22 Μαρτίου. «*Η δρομεύς κυρία Ρεβίθη, η παράδοξος γυνή, η διατρέξασα προ ολίγων ημερών τον Μαραθώνιον δρόμον χάριν δοκιμής σκοπεύει να συναγωνισθή μεθαύριον. Σήμερον ήλθε εις τα γραφεία μας και μας είπεν ότι εάν την εμποδίσουν τα υποδήματά της, θα τα βγάλη καθ' οδόν και θα έλθη γυμνόπους».*¹¹⁹

¹¹⁷ *Άστυ*, 20.3.1896.

¹¹⁸ *Άστυ*, 23.3.1896 σ.4. «*Εν τούτοις επειδή ορφανός νεανίας 18ετής εκ της πόλεώς μας, ο Δημ. Βεντούρας, υπερέβη πάντας τους μέχρι σήμερον Μαραθώνιον δρόμον διατρέξαντες μετά πολλάς ενωπίον ευπολήπτου επιτροπής εξακριβώσεις, ικετεύομεν την Υμετέραν Υψηλότητα, όπως μη παρίδη και δια της αποκλείσεως του ως είρηται δρομέως εκ του Σταδίου των Αγώνων στερήση της τιμής της νίκης και την πόλιν των Μεγαρέων και ολόκληρον ίσως την Ελλάδα. Διατελούμεν ταπεινότατοι θεράποντες της Υμετέρας Υψηλότητος οι ως επιτροπή εκ Μεγάρων υποσημειούμενοι Ι. Π. Παπακωνσταντίνου, Δημ. Δ. Σακελλαρίου, Κ. Α. Σχινάς, Κ. Καλκούνης, Δ. Μιχόπουλος, Α. Ι. Αλεξίου, Ν. Πρωτόπαπας. Μετά βαθυτάτου σεβασμού. Δια τον αγράμματον Δημ. Βεντούρον ή Καραμπέτσον ο προστάτης Σωτ. Ματρόζος».* Αναφορά γίνεται και στη *Νέα Εφημερίς*, 22.3.1896.

¹¹⁹ *Εστία*, 23.3.1896 σ.3.

Η ημέρα της έναρξης των αγώνων πλησιάζει και στον τύπο δημοσιεύεται το πρόγραμμα¹²⁰ των αγώνων «εν τῷ παναθηναϊκῷ Σταδίῳ» με πληροφορίες για την πανηγυρική έναρξη.

¹²⁰ *Νέα Εφημερίς*, 24.3.1896.

Οι Β΄ προκριματικοί αγώνες

Η 25^η Μαρτίου, μέρα του Πάσχα και της εθνικής επετείου είχε ορισθεί ως χρόνος έναρξης των Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων στο Παναθηναϊκό Στάδιο με την τελετή έναρξη στις 3μ.μ. Η μεγάλη κινητοποίηση να βρεθούν και άλλοι ικανοί δρομείς για να συμμετάσχουν στον νέο προκριματικό Μαραθώνιο έφερε αποτέλεσμα. Ιδιαίτερα δραστήριοι εμφανίστηκαν οι Χαλανδριώτες και Αμαρουσιώτες δρομείς.

Οι προετοιμασίες της Ειδικής Επιτροπείας και των δρομέων για τη διεξαγωγή του δεύτερου αυτού προκριματικού Μαραθωνίου συνεχίζονται.

*«Σήμερον την πρωίαν θα αναχωρήσωσιν εις Μαραθώνα πάντες οι βουλόμενοι να μετάσχωσι του Μαραθωνείου δρόμου, αποκλεισθέντες δε κατά τον πρώτον δοκιμαστικόν. Οι διαγωνισθησόμενοι θα φθάσωσιν εις το Στάδιον σήμερον την ενδεκάτην της πρωίας. Τεσσαράκοντα αξιωματικοί έφιπποι αναχώρησαν χθες εις Μαραθώνα, μεταξύ δε αυτών και ποδηλάται πολλοί, οίτινες θα παρακολουθώσι τους δρομείς. Μεταξύ των άλλων θα μετάσχη του δρόμου και ο κ. Σωκ. Λαγουδάκης, χθες αφικόμενος προς τον σκοπόν τούτον εκ Παρισίων. Χθες την εσπέραν αφίκοντο τέσσαρες Γερμανοί αθληταί, εκ των οποίων οι δύο θα μετάσχωσι του Μαραθωνίου δρόμου. Σήμερον φθάνουσιν, εκ Μασσαλίας οι Αμερικανοί αθληταί, εν όλω οκτώ».*¹²¹

Το πρωί της ίδιας μέρας 38 δρομείς έπαιρναν τις θέσεις τους στο ξύλινο γεφυράκι έξω από τον Μαραθώνα για τον δεύτερο δοκιμαστικό Μαραθώνιο. *«Σήμερον π.μ. έγεινεν ο δεύτερος δοκιμαστικός Μαραθώνιος δρόμος. Εκ των δηλωσάντων 83 έλαβον μέρος μόνον 38, εκ των οποίων πολλοί επήγαν χθες εις Μαραθώνα πεζή, έφαγαν δε και όλην την μεγάλην βραδυνήν βροχήν. Από τον Μαραθώνα επρόκειτο να εκκινήσουν την 6 π.μ., αλλά δεν κατωρθώθη τούτο, διότι η διαταγή αύτη ελήφθη αργά. Εξεκίνησαν δε την 7 παρά 4 λεπτά. Αφέτης ήτο πάλιν ο βουλευτής και ταγματάρχης κ. Παπαδιαμαντόπουλος».*¹²²

Στις 7 το πρωί δόθηκε η εκκίνηση. Ο καιρός ήταν άσχημος. Η βραδινή βροχή και οι ψιχάλες που έπεφταν έκαναν ακόμη πιο δύσκολο τον αγώνα των δρομέων. Ο ταγματάρχης Παπαδιαμαντόπουλος, αφέτης του Μαραθωνίου δρόμου, με έναν πυροβολισμό στον αέρα έδωσε την εκκίνηση.

¹²¹ *Καιροί*, 25.3.1896 σ.2.

¹²² *Εστία*, 25.3.1896 σ.2. Σημ: η εφημερίδα «Εστία» είναι απογευματινή γι αυτό αναγράφει τα γεγονότα την ίδια μέρα. Έτσι προηγείται των λοιπών. *Ακρόπολις*, 25.3.1896 σ.1. «Είχαν εγγραφεί 85 δρομείς. Τελικά συγκεντρώθηκαν 38 δρομείς που είχαν ειδοποιηθεί να βρίσκονται στο Μαραθώνα από την παραμονή 24 Μαρτίου».

Η εφημερίδα «Άστυ»¹²³ είναι η μόνη και πάλι που παραθέτει αναλυτικά αυτόν τον δεύτερο προκριματικό Μαραθώνιο. *«Χθες το πρωί εγένετο ο δεύτερος δοκιμαστικός Μαραθώνιος δρόμος. Εις την πρόσκλησιν της ειδικής επιτροπείας υπεβλήθησαν 83 δηλώσεις εν όλω. Οι πλείστοι των δηλωσάντων ήσαν χωρικοί από τα Μεσόγεια και άλλα χωρία της Αττικής.*

Εν τούτοις εις τον δεύτερον τούτον δοκιμαστικόν δρόμον έλαβον μέρος μόνον 38.

Δια την εκκίνησιν των δρομέων είχεν ορισθή η 6 πρωινή ώρα, δεν κατωρθώθη όμως η εκκίνησις την ώραν εκείνην διότι η διαταγή εδόθη αργά.

Εν τούτοις από της 6 $\frac{1}{4}$ και οι 38 δρομείς ευρίσκοντο εις τον Μαραθώνα, παρουσιασθέντες εις τον Αφέτην του δρόμου, όστις και πάλιν ήτο ο βουλευτής και ταγματάρχης του μηχανικού κ. Παπαδιαμαντόπουλος.

Ευθύς κατόπιν εξεκίνησεν η συνοδεία όλη προς την γέφυραν του ξηροποτάμου, όπου συμπίπτει το 40^{ον} χιλιόμετρον εξ Αθηνών.

Οι δρομείς ενεδύθησαν τας λευκοκυάνους εκ λειοσηρικού περιβολάς, κατόπιν δε ετοποθέτηθησαν ανά πέντε κατά μήκος του δόμου.

Έκαστη σειρά απείχε της επομένης κατά εν μέτρον, ώστε ο πρώτος κληρωθείς απείχεν του τελευταίου οκτώ μέτρα.

Πλήθος χωρικών είχε συρρεύσει εις τον Μαραθώνα, ιδίως από το Μαρούσι και το Χαλάνδρι.

- Κουράγιο Λαυρέντη ! έλεγον οι Αμαρουσιώται προς τον συμπατριώτην των δρομέα.

- Βρε, συ θα πας πρώτος.

- Σε δυό ώρες είσαι και μέσα !

Και περιέπαιζον τον δρομέα, τον οποίον εθεωρούσαν ακατάλληλον δια τούτον αγώνα.

- Τον πήραμε για χάζι ! έλεγεν άλλος δρομεύς Αμαρουσιώτης εις τους συμπατριώτας του.

Και ο Λαυρέντιος, κωφεύων εις όσα ελέγοντο εις βάρος του, είχε λάβει την στάσιν του δρομέως, κατατρώγων με άπληστον βλέμμα τον προ αυτού εκτεινόμενον λασπώδη δρόμον.

Ο πυροβολισμός αντήχησε την 7 παρά 5' λεπτά και οι δρομείς εξεκίνησαν κατευοδωθέντες υπό τας ζητωκραυγάς και τα ουρρά των συγχωρίων των. Τους δρομείς ηκολούθουν ιππείς, ποδηλάται και δύο άμαζαι με ιατρούς και φάρμακα.

¹²³ Ανωνύμου: «Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ. Τέσσαρες νέοι δρομείς». Άστυ, 26.3.1896.

Μέχρι του Πικερμίου πρώτος ήρχετο ο Ι. Βρεττός Χαλανδριώτης, ο οποίος εστάθμευσε μόλις εν λεπτό και επήρε δύο πορτοκάλλια.

Από το Πικέρμι 18 μόνον δρομείς εξηκολούθησαν, αποχωρησάντων των λοιπών.

Οι λοιποί εξηκολούθησαν την πορείαν. Εβάδιζον τροχάδην επί του γλοιώδους δρόμου, του οποίου η κατάσταση μετά την χθεσινήν βροχήν είνε απερίγραπτος.

Διήρχοντο από τα διάφορα χωρία όπου εστάθμευε πλήθος χωρικών ενδιαφερομένων δια τους δρομείς.

Επλησίαζον ήδη εις την πόλιν. Είχον απομείνει 12 δρομείς. Πρώτος ήδη ήρχετο ο Γ. Λαυρέντης, ο δρομεύς, τον οποίον με τόσον εμπαιγμόν προέπεμψαν οι συγχωριοί του.

Εις την οδόν Κηφισσίας και Ηρώδου του Αττικού εσταύθμευον πολλοί αναμένοντες εκ περιέργειας τους δρομείς.

Εις την πλατείαν του Σταδίου ο κόσμος ήτο πυκνότερος. Οι ιππείς διήνοιγον τον δρόμον και ο Λαυρέντης πάντοτε προπορευόμενος εγένετο δεκτός με ζητωκραυγάς και επευφημίας.

Μόλις είχε παρέλθει η 10η πρωινή ώρα, όταν ο δρομεύς έφθασε στο τέρμα εντός του Σταδίου.

Μετά τον Λαυρέντην, όστις διήνυσε τα 40 χιλιόμετρα εις 3 ώρας, 11' και 23'', δεύτερος ήρχετο ο Ι. Βρεττός από το Χαλάνδρι, όστις διέτρεξε τον δρόμον εις 3 ώρας, 13' και 33'', τρίτος και εγγύτατα του δευτέρου ήρχετο ο Ελευθέριος Παπασυμεών Αμαρουσιώτης, διανύσας το διάστημα εις 3 ώρας, 13' και 37'', τέταρτος ο Γ. Καφετζής Χαλανδριώτης εις 3 ώρας 15' και 50'', πέμπτος ο Σπύρος Λούης Αμαρουσιώτης εις 3 ώρας 18' 25'', έκτος ο Σ. Μασούρης εις 3 ώρας 18' και 35'', έβδομος ο Αρ. Βάθης εις 3 ώρας 19' και 4''. Μετά τινά λεπτά ήλθον και έτεροι 4.

Εκ τούτων οι διανύσαντες το διάστημα ταχύτερον του πρώτου Μαραθωνοδρόμου των Πανελληνίων Βασιλάκου είχαν ορισθή ότι θα προεκρίνοντο δια τον διεθνή Μαραθώνιον. Ο πρώτος ούτος δρομεύς των Πανελληνίων διήνυσε τα 40 χιλιόμετρα εις 3 ώρας και 18', ώστε ως προαθληταί μόνον οι Γ. Λαυρέντης, Ι. Βρεττός, Ελ. Παπασυμεών και Γ. Καφετζής θα προκριθούν. Ούχ ήττον ο αφέτης του χθεσινού μαραθωνοδρομίου φέρει σπουδαίας ενστάσεις. Λαμβάνων υπ' όψιν την οικτράν κατάστασιν του δρόμου προτείνει ίνα τουλάχιστον οι 7 πρώτοι προκριθούν, φρονών αδιστάκτως ότι, εάν ο δρόμος δεν ήτο πλήρης λιμνών βορβόρου, ο πρώτος δρομεύς θα ήρχετο εις διάστημα ολιγώτερον των 3 ωρών.

Εισέτι δε απεφάσισεν η Επιτροπή, κατά πάσαν όμως πιθανότητα η γνώμη του κ. Παπαδιαμαντοπούλου θα γείνη αποδεκτή και ούτω εις τον Μαραθώνιον δρόμον θα συναγωνισθούν 13 Έλληνες δρομείς προς ισαρίθμους ξένους.

Ο Λαυρέντης πολύ ολίγον κατεβλήθη από τον δρόμον. Άμα έφθασεν εις τα αποδυτήρια εζήτησε καφέ με κονιάκ. Η καρδιά του έπαλλε ταχέως και ήτο ωχρός.

Είνε εικοσαετής περίπου με καστανήν κόμην, λεπτόν μύστακα και μεγάλους διαυγείς οφθαλμούς. Ο αγροτικός αήρ διέπλασε τα στήθη του ευρέα και αθλητικά ούχ ήττον βαρεία ασθένεια κατέστησεν υστερικών τον εύσωμον και νευρώδη νεανίαν.

- Εκουράσθης; τον ηρωτήσαμεν, ότε εζήλθε των αποδυτηρίων.
- Δεν κουράστηκα, μόνον τα πόδια μου κάτω είνε μουδιασμένα από τη γλύστρα του δρόμον. Κάλλιο νάταν διπλός δρόμος και νάλειπαν οι λάσπες.
- Έτρεξες πολλές φορές έτσι μακρύ δρόμο ;
- Και μακρύτερο μάλιστα όλο τρέχοντας και δεν εκουράστηκα. Να δης όμως που σε μικρούς δρόμους κουράζομαι πολύ. Έπειτα από 20 βήματα είμαι κουρασμένος, αλλά επιμένω, επιμένω και όσο πάω ξεκουράζομαι, ως που γίνομαι ατσάλι.

Εγώ στοιχηματίζω, εξηκολούθησε, να κάμω τον δρόμον τούτο όταν δεν έχη λάσπες σε τρεις ώρες παρά τέταρτο.

Από το άλλο μέρος της κατωφερείας ήρχοντο οι συγχώριοί του δια να τον συγχαρούν».

Σύμφωνα με τον κανονισμό θα έπρεπε να προκριθούν οι τέσσερις πρώτοι, όσοι δηλαδή έκαναν χρόνο λιγότερο ή ίσο με αυτόν του Βασιλάκου στους Πανελληνίους αγώνες. Ο αφέτης όμως του Μαραθωνίου Ταγματάρχης Παπαδιαμαντόπουλος απαίτησε να γίνουν δεκτοί και ο 5^{ος} και 6^{ος} δρομέας, οι οποίοι αγωνίστηκαν κάτω από άθλιες καιρικές συνθήκες και πλησίασαν τον χρόνο του Βασιλάκου σε απόσταση αναπνοής.¹²⁴

Με αυτόν τον τρόπο ο Λούης πήρε το εισιτήριο για τον τελικό. Η διακήρυξη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής όριζε ότι στον τελικό αγώνα θα γίνει δεκτός «ο τυχόν εκτελέσων τον δρόμον εν διαστήματι το πολύ 3 ωρών και 18 λεπτά». Τόσο ο Λούης με

¹²⁴ Εστία, 25.3.1896. «Ο αφέτης όμως κ. Παπαδιαμαντόπουλος είνε της γνώμης όπως προκριθούν και οι μετ' αυτούς, διότι, λέγει, εάν ο δρόμος δεν είχε πολλές λάσπες, θα ήρχοντο άπαντες ημίσειαν ώραν ταχύτερον» Βλ. Ακρόπολις, 26.3.1896. «Ο κ. Παπαδιαμαντόπουλος, όστις τους παρακολούθησε και εθαύμασε την αντοχήν είνε της ιδέας ότι πρέπει να γείνουν δεκτοί και οι εξ. – Φαντασθήτε, μας έλεγεν, αν είχαν καλόν καιρόν και όχι αυταίς ταις λάσπαις θα ήρχοντο εις ολιγώτερον των τριών ωρών διάστημα». Ο Άννινος στην «Περιγραφή των Αγώνων» στο βιβλίο του Κ. Μπεκ στο κεφάλαιο Ημέρα Έκτη 30 Μαρτίου αναφέρει: «... ο εκ των μελών της επιτροπής κ. Γ. Παπαδιαμαντόπουλος, ενήργησε να περιληφθή και αυτός εις τους αγωνιστάς του Μαραθωνίου δρόμου».

βάση το χρόνο του (3 ώρας 18' και 27''), όσο και Μασούρης (3 ώρας 18' και 35'') ήταν κλασματικά μέσα στο παραπάνω όριο.

Η παραπάνω περιγραφή αξίζει να συμπληρωθεί και από τα άκρως ενδιαφέροντα στοιχεία που παραθέτει η «Ακρόπολις», διότι καταγράφει τους χρόνους των αθλητών.

*«Μέχρι των Αμπελοκήπων ήρχετο πρώτος ο Τριβέλας εκ. Χαλανδρίου, εις τους Αμπελόκηπους όμως εσταμάτησε κουρασθείς. Ούτω τρέχων πάντοτε, πρώτος εισήλθεν επευφημούμενος υπό του αναμένοντος πλήθους ο εξ Αμαρουσίου Λαυρέντης διανύσας το όλον διάστημα εις 3 ώρας 11' και 27'' ήτοι κάτω από 6' και 33'', ολιγώτερον του πρώτου κατά τους Πανελληνίους Βασιλάκου. Δεύτερος ήλθεν ο εκ Χαλανδρίου Βρετός εις 3 ώρας 12' και 30''. Τρίτος ο Αμαρουσιώτης πάλιν Ελευθέριος Παπασυμεών εις 3 ώρας 13' και 37''. Τέταρτος ο Χαλανδριώτης πάλιν Ηλίας Καφετζής εις 3 ώρας 15' και 50''. Πέμπτος ο Αμαρουσιώτης Λούης εις 3 ώρας 18' και 27'' υπολειφθείς του Βασιλάκου κατά 27'' μόνον, και έκτος ο Μασούρης εις 3 ώρας 19' και 15''».*¹²⁵

Ίσως το μοναδικό αυθεντικό τεκμήριο, για το τι διαδραματίστηκε τη μέρα εκείνη, μας το δίνει ο ίδιος ο δρομέας και κατοπινός νικητής του Μαραθωνίου, Σπύρος Λούης, 39 χρόνια μετά, σε συνέντευξή του στο δημοσιογράφο Χανιώτη το 1935, όπου εξιστορεί τα γεγονότα:

«Τυχερό ήτανε. Το 1895 ήμουν στρατιώτης και υπηρετούσα ως ιπποκόμος στον στρατηγό Γ. Μαυρομιχάλη. Μια μέρα περνούσαμε έξω από το Στάδιο που κτιζότανε τότε ακόμη για τους Ολυμπιακούς και ο στρατηγός δείχνοντάς μου το Στάδιο μου είπε: "Εδώ θα γίνουν οι Ολυμπιακοί αγώνες και θα τρέξουν και τον Μαραθώνιο. Μπορείς και συ να τον τρέξεις;". Χωρίς να σκεφθώ καλά καλά του απήντησα: "Και γιατί δεν μπορώ;". Το εξέχασα όμως την άλλη μέρα και όταν ύστερα από ένα χρόνο επρόκειτο να τελεσθούν οι Ολυμπιακοί αγώνες, μία εβδομάδα πριν εργαζόμουνα στο χωράφι μου αμέριμνος».

Ερωτηθείς εάν είχε σκοπό να λάβει μέρος στους αγώνες απάντησε:

«Όχι. Οι αγώνες θα άρχιζαν την Κυριακή του Πάσχα και εγώ τη Μεγάλη Πέμπτη δεν είχα ιδέα ότι θα έτρεχα. Εγνώριζα μονάχα ότι ο Γ. Παπασυμεών από το Μαρούσι και ο Γ. Καλαντζής ή Καρράς από το Χαλάνδρι προπονούντο για τον Μαραθώνιο και θα έτρεχαν δοκιμαστικώς. Η επιτροπή είχε δηλώση ότι όποιος τρέξη το Μαραθώνιο σε τρεις ώρες

¹²⁵ *Ακρόπολις*, 26.3.1896. Οι χρόνοι διαφέρουν. Βλ. *Παλιγγενεσία*, 26.3.1896 σ.2. Georgiadis, *Olympic Revival*, p.147. (G. Lavrentis 3 hrs 11'27''), (I. Vrettos 3 hrs 12'30''), (E. Papasymeon 3 hrs 13'37''), (G. Kafetzis 3 hrs 15'50''), (S. Louis 3 hrs 18'27''), (S. Mousouris 3 hrs 19'15''). (Lavrentis 3 hrs 11'23), (Vrettos 3 hrs 13'33''), (Papasymeon 3 hrs 13'37''), (Kafetzis 3 hrs 15'50''). Ο Σπύρος Λούης τερμάτισε σε 3.18'.25'', ο Μασούρης σε 3.18'.35'' και ο Βάθης με 3.19'.04''. Από αυτούς ο Λαυρέντης, ο Παπασυμεών, ο Λούης και ο Μασούρης ήταν Μαρουσιώτες ενώ ο Καφετζής και ο Βρετός Χαλανδριώτες.

και πέντε λεπτά θα είχε το δικαίωμα να μετάσχη στους Ολυμπιακούς. Πολλοί Μαρουσιώτες επήγαμε στο Μαραθώνα παραμονές του Πάσχα για να παρακολουθήσουμε τη δοκιμή, στην οποία ο Χαλανδριώτης επέρασε τον Μαρουσιώτη. Γυρίζοντας στο χωριό μας από το Χαλάνδρι ακούσαμε κοροϊδίες από τους Χαλανδριώτες για το πάθημα του δικού μας. Δεν μπορούσαμε να το χωνέσουμε και αποφασίσαμε να εκδικηθούμε. Ο Μασούρης, ο Λαυρέντης, ο αδελφός του Παπασυμεών, εγώ και ένας άλλος κατεβήκαμε το Μεγάλο Σάββατο στην Αθήνα και εδηλώσαμε στην επιτροπή ότι θέλουμε να τρέξουμε. Μας είπαν να κάνουμε μια δοκιμή και αν τρέξουμε την απόστασι σε 3 ώρες και 5 λεπτά θα μας εδέχοντο. Οι συγχωριανοί μας έκαναν έρανο και μας αγόρασαν αθλητικά παπούτσια είκοσι πέντε φράγκα εστοίχιζαν τότε και την Δευτέρα του Πάσχα εξεκινήσαμε από τον Μαραθώνα».

Και τότε θα γινόταν ο μαραθώνιος δρόμος;

«Υστερα από τέσσερις μέρες. Πρώτος τερμάτισε ο Λαυρέντης. Εγώ ήλθα πέμπτος γιατί με είχε πιάσει πόνος αλλά ήμουνα στην ώρα μου. Την άλλη μέρα ήμουνα πιασμένος και προσπαθούσα με μασάζ να ξεμουδιάσω...».¹²⁶

Η γοητεία που ασκούσε πλέον το νέο αυτό αγώνισμα αντοχής, παρ' όλο που και ο δεύτερος δοκιμαστικός γύρος είχε τελειώσει και η επιλογή των Ελλήνων δρομέων είχε πλέον οριστικοποιηθεί, είχε ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται δύο ημέρες μετά, νέοι δρομείς και να δοκιμάζονται στον Μαραθώνιο. Πιθανόν αυτό να το ενίσχυσε και ο τρόπος επιλογής του Λούη και του Μασούρη.

Δύο μέρες μετά στις 27 Μαΐου, το «Άστυ»¹²⁷ καταγράφει την προσπάθεια ενός Γερμανού δρομέα με τίτλο: «Ο Μαραθώνιος δρόμος Γερμανός δρομεύς Δοκιμαστικός

¹²⁶ Συνέντευξη στο δημοσιογράφο Γιώργο Χανιώτη. *Αθηναϊκά Νέα*, 4.11.1935. Βλ. Τσόνιας, Σταύρος: *Μαραθώνιοι Δρόμοι 490 π.Χ, 1896, 1906*. Μαραθώνας 2003, σ.44-45.

¹²⁷ Άστυ, 27.3.1896. «Ο Γερμανός δρομεύς Φρ. Βύνσε, όστις εδήλωσε συμμετοχήν δια τον μαραθώνιον δρόμον, επεχείρησε χθες το πρωί το αγώνισμα ίνα δοκιμάση την ταχύτητα και αντοχήν του εν σχέσει προς τα προχθεσινά αποτελέσματα των Ελλήνων Μαραθωνοδρομέων. Ο Γερμανός δρομεύς επεχείρησε τον δρόμον εκκινήσας εκ Μαραθώνος την 11ην πρωινήν ώραν και ακολουθούμενος υπό δύο ιππέων, ενός Γερμανού και ενός Έλληνος υπαλλήλου της εταιρίας του Αερίοφωτος. Ο Βύνσεν έφερεν ελαφράν λειοσηριακήν ενδυμασίαν, έχουσαν τους χρωματιστούς της Γερμανικής σημαίας. Είνε 25ετής την ηλικίαν, πυρρόθριζ, αναστήματος μάλλον υψηλού, φέρων βαθείαν ουλήν εις την δεξιάν παρεϊάν. Καθ' οδόν έκαμινε προστριβάς του σώματος με λεπτήν σκόνην, ισχυριζόμενος ότι αύτη προλαμβάνει την αφίδρωσιν, επομένως και την εξάντλησιν του σώματος. Μέχρι του Πικερμίου εβάδισε πραγματικώς με ταχύ βήμα άνευ σταθμού. Εκεί όμως παρέμεινε 10 λεπτά της ώρας. Έπιεν ένα καφέ και επήρε δύο πορτοκάλια δια τον δρόμον. Μετά τούτο εξηκολούθησε την πορείαν, ακολουθούμενος πάντοτε από τους δύο ιππείς. Εις την Αγίαν Παρασκευήν εστάθμευσε πέντε λεπτά ακόμη και μετά τούτο εξηκολούθησε την πορείαν. Εις τον «Ευαγγελισμόν» όταν έφθασε ήτο κατάκοπος βαδίζων βραδέως.

- Αυτός ο δρόμος είχε δι' ερίφια ! έλεγε προς τους συνοδούς του παραπονούμενος δια το δύσβατον της οδού. Τέλος, όταν έφθασεν εις την γωνίαν του ανακτορικού κήπου εμβήκεν εις εν αμάξι και ανεχώρησε προτού πατήση το τέρμα της πορείας εντός του Σταδίου. Μέχρι του σημείου εκείνου από του Μαραθώνος εχρειάσθη 3 ώρας και 30' λεπτά. Εν τούτοις ο Γερμανός ούτος αθλητής είχε εκ των προαθλητών δρομέων, ως δε ο ίδιος διατείνεται τα 40 χιλιόμετρα ημπορεί να διανύση επί στίβου εις 2 ώρας και 23' λεπτά.

δρόμος. – Από Μαραθώνα εις Αθήνας. – 3 και 30 λεπτά. – Δρόμος δια κατσίκια! Έτσι ο Γερμανός δρομέας Φρ. Βύνσε ξεκινά στις 11 το πρωί ακολουθούμενος υπό δύο ιππείς, ενός Γερμανού και ενός Έλληνοσ υπαλλήλου της εταιρίας του Αεριοφωτος.

Η εφημερίδα «Καιροί» κάνει λόγο και για δύο αχθοφόρους από τη Δημητσάνα, τους Βασίλειο Σωτηρόπουλο και Ιωάννη Γιαννόπουλο οι οποίοι «μαθόντες ότι ο συνάδελφός των Ζόγκας εγένετο δεκτός υπό της επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων εις τον Μαραθώνιον δρόμον εξεπλάγησαν, διότι αμφοτέροι κατά την ομολογίαν του Ζόγκα υπερτερούσιν αυτόν εις την αντοχήν κατά πολύ. Προς τον σκοπόν τούτον αμφοτέροι εδοκίμασαν προχθές (μάλλον στις 26 Μαρτίου) τας σωματικές αυτών δυνάμεις, αναχωρήσαντες εκ του ναού της Αγίας Τριάδος εις Λαφνί. Το δώρον τούτο διάστημα διήνυσαν αμφοτέροι ανυπόδυτοι, μετ' επιστροφής εις τεσσαράκοντα λεπτά. Αύριον δε ημέραν του μαραθωνίου δρόμου, αμφοτέροι προσέτι δε και ο υπαξιωματικός Ροϊλός θα αναχωρήσωσιν εκ Μαραθώνας μετά των αγωνιστών του Μαραθωνίου δρόμου, αφού πρώτον λάβωσι πιστοποιητικά της αναχωρήσεως των παρά της αυτόθι δημοτικής αρχής. Πάντες ισχυρίζονται ότι θα εισέλθωσι πρώτοι εις το Στάδιον. Τούτο δε πράξωσιν, ίνα αποδειξώσιν εις την επιτροπείαν, ότι η Ελλάς έχει ισχυρούς δρομείς, οίτινες αγνοούντες την σημαίαν και τον σκοπόν των Ολυμπιακών αγώνων, δεν εδήλωσαν εγκαίρως εις την επιτροπείαν περί της συμμετοχής των εις τον Μαραθώνιον δρόμον».¹²⁸

Άγνωστον εάν ο δρομέης ούτος κατόπιν του δοκιμαστικού τούτου αγώνος θα συμμετάσχη του διεθνούς Μαραθωνίου»

¹²⁸ Ανωνύμου: «Διάφορα πληροφορία». *Καιροί*, 28.3.1896 σ.2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Η ημέρα του Μαραθωνίου έφτασε. Παρασκευή 29 Μαρτίου, 5^η ημέρα των αγώνων και η Αθήνα θυμίζει πολιορκημένη πόλη. Ο Μαραθώνιος έχει προκαλέσει υστερία. Τις ημέρες των αγώνων οι εφημερίδες κατακλύζονται από λεπτομερείς καταγραφές της διεξαγωγής των αθλημάτων και ιδιαίτερα του Μαραθωνίου δρόμου. Πολυσέλιδα αφιερώματα και σκίτσα με τον Σπύρο Λούη. Σχεδόν κάθε έντυπο έχει καταγράψει την ημέρα του Μαραθωνίου. Περιγραφές του βρίσκονται σε όλες τις εφημερίδες. Κάθε μία με το δικό της τρόπο προσπαθεί να αποδώσει όσο το δυνατό πιο πιστά το κλίμα της ημέρας εκείνης.

Η αναχώρηση για τον Μαραθώνα

Από την προηγούμενη ήδη μέρα, την Πέμπτη 28 Μαρτίου, άρχισαν να φθάνουν στον Μαραθώνα με μισθωμένες άμαξες οι πρώτοι αθλητές, ο Δεληγιάννης, ο Βασιλάκος, ο Γερακάρης, ο Βρεττός, ο Καφετζής. Μέχρι να σκοτεινιάσει είχαν φτάσει και οι υπόλοιποι Έλληνες και ξένοι δρομείς καθώς και τα μέλη της Ελλανόδικης Επιτροπής.

*«Χθες την 5½ μ.μ. απήλθεν εις Μαραθώνα ο κ. Παπαδιαμαντόπουλος μετά των λοιπών μελών των επιφορτισμένων τα της εκκινήσεως και διευθετήσεως των μαραθωνοδρόμων. Οι δρομείς μετέβησαν εκεί από χθες την μεσημβρίαν. Μετά των μελών της επιτροπής μετέβησαν και ιατροί μετά των αναγκαιούντων φαρμάκων, οίτινες θα παρακολουθούν εφ' αμαζών τους δρομείς όπως εν ανάγκη προσφέρουν εις αυτούς άπασαν συνδρομήν. Τους δρομείς θα παρακολουθούν έφιπποι αξιωματικοί ως επόπται, και πλήθος πολιτών εφ' αμαζών και επί ποδηλάτου, ως και δημοσιογράφοι τινές».*¹

Ο Παύλος Σκουζές,² ταμίας της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων, πρόσφερε την οικία του στο Μαραθώνα, όπου και διανυκτέρευσαν. Ο Σωκράτης Λαγουδάκης, ένας εκ των δρομέων του Μαραθωνίου, με την ιδιότητα και του αρθρογράφου, σε άρθρο του την Πέμπτη, παραμονή του Μαραθωνίου, περιγράφει την αναχώρηση για τον Μαραθώνα.

¹ Σκριπ, 29.3.1896.

² Στον Μπέη βρισκόταν το αρχοντικό του Παύλου Σκουζέ. Στην οικία του φιλοξενήθηκαν ο αφέτης Παπαδιαμαντόπουλος, ο επόπτης, οι αξιωματικοί και οι αντιπρόσωποι των Αθηναϊκών εφημερίδων. Επίσης οι δρομείς Μπελόκας, ο Γάλλος Λερμιζιώ, ο Αμερικάνος Μπλέικ, ο Αυστραλός Φλακ και ο Ούγγρος Κέλνερ. Άστυ, 30.3.1896 σ.2. Βλ. επίσης. *Τα Ολύμπια*, 23.2.1896.

«Μόλις σήμερον αισθάνομαι τον εαυτόν μου ψύχραιμον. Έφθασε τέλος πάντων η μεγάλη ημέρα. Αναχωρούμεν μετά ημίσειαν ώραν εις Μαραθώνα. Χάρις εις θερμήν συστατικήν επιστολήν του κυρίου Παύλου Σκουζέ θα εύρωμεν εκεί φιλοξενίαν και περιποιήσεις παρά του κ. Αναστασίου Χρυσίνα. Εάν ο θεός – αρχίζω και επικαλούμαι ήδη τον θεόν – ευδοκήση και νικήσω, τότε θα επιστρέψω παρά τω κ. Αναστασίω Χρυσίνα και θα γείνη εκεί επί μίαν ημέραν χρυσή ανάστασις».³

Ανάγλυφα και η «Εφημερίδα» παρουσιάζει την καθ' οδόν πορεία των δρομέων προς τον Μαραθώνα. Παρέχει σημαντικά στοιχεία για τη φιλοξενία και την παραμονή των δρομέων στο μικρό χωριό: Όλη την νύκτα έμεινε ανοικτόν, με φλογισμένον το τζάκι και με ωχράς αναλαμπάς φωτίζοντος λύχνου το χάνι του Πικερμίου, ο πρώτος και μοναδικός σταθμός (βλέπε κανονισμό Μαραθωνίου) της απ' Αθηνών εις Μαραθώνα οδού. Κίνησις και ζωή ασυνήθης έως την αυγήν. Έφιπποι αξιωματικοί και οπλίται, δεκάς αμαζών και εικοσάς ποδηλατούντων, σούστες χωρικών και κάρα βραδυπορούντα, όλα πλήρη από συγγενείς και φίλους των αγωνιστών. Μέσα από το χάνι διαρκής συζήτησις περί του αγώνος, ελπίδες σκορπίζουσιν αίγλην εις τα μέτωπα, πόθος αναγιγνωσκόμενος εις τους οφθαλμούς, ευχαί υπέρ της νίκης των Ελλήνων, δυμειβόμεναι μεταξύ εις ποτηρίου οίνου και χρησιμεύουσα ως επωδός κάθε ομιλίας. Οι χωρικοί έχουν πλέον μάθει τι σημαίνει η λέξις προπόσεις και εις αγαθός γέρον Μαρουσιώτης εξάγων εκ του θυλακίου του φιαλίδιον κονιάκ μας έλεγε.

- Εγώ θα μείνω 'δω για να κάνω..., ντε.... Μασσάζι στα παιδιά με το κονιάκ.

Οι άλλοι Μαρουσιώται και οι Χαλανδρινοί οι συγγενείς των Μαραθωνοδρόμων της επιούσης, θα μετέβαινον δια να κάμουν επίσης εντριβάς εις τους αγωνιστάς.

Και εξηκουλούθει ούτως η κίνησις μέχρι του χωρίου, όπου ανεπαύοντο πλέον οι Μαραθωνοδρόμοι, φιλοξενούμενοι υπό των χωρικών επιδαψιλευόντων μυριάς περιποιήσεις και μέχρι των κτημάτων του κ. Σκουζέ, όπου κατέλυσαν οι ξένοι δρομείς, οι φίλοι και σύντροφοί των, οι αξιωματικοί μετά του αφέτου του αγώνος κ. Παπαδιαμαντόπουλου, ταγματάρχου του μηχανικού και του επόπτου κ. Γουλιμή λογαχού του πυροβολικού και οι αντιπρόσωποι τύπου. Οι ξένοι αγωνισταί, αφού έφαγαν μπιφτέκ και έπιον μικράν ποσότητα κονιάκ, υπεβλήθησαν εις εντριβάς και ούτω εκοιμήθησαν. Οι δικοί μας έφαγον και έπιον όπως συνήθως και παρεδόθησαν εις ύπνον ονειροπολούντες νίκας.

³ Λαγουδάκης Σωκράτης: «Η παραμονή του Μαραθωνείου δρόμου». Νέα Εφημερίς, 29.3.1896 σ.4.

Το πρωί του αγώνος.

Εις τας επτά το πρωί ολόκληρον το χωρίον του Μαραθώνος εις το πόδι Αι γυναίκαις ελησμόνησαν σχεδόν την εορτήν, ήτις τας εκάλει εις την εκκλησίαν. Όταν ηρώτησα έναν ιερέα έμαθα ότι: περισσότερον θα κερδίση η χριστιανωσύνη αν μπη πρώτος ορθόδοξος εις το Στάδιον, παρά αν γεμίσουν όλες η εκκλησίες από γυναίκες! Και η απaráμιλλος αυτή ρήσις του απλοϊκού παπά εξέφραζε τον πλημμηρούντα τας καρδιάς παντός Έλληνος, πόθον υπέρ νίκης εις την οποίαν εθνική εδίδετο σημασίαν.⁴

Να πώς περιέγραψε η δημοσιογραφική γραφίδα της εποχής την άμιλλα των Μαραθωνοδρόμων. «Ο καιρός ήταν άσχημος. Την προηγούμενην του Μαραθωνίου είχε βρέξει αρκετά και εις τα γύρω βουνά είχε πέσει πυκνό χιόνι. Οι κορυφές του Πεντελικού ήταν κατάλευκες και ο ψυχρός βοριάς περόνιαζε το κορμί. Οι αθληταί, χωρισμένοι καθ' ομάδας, συνεζήτουν εις το «το τρόπαιον του Μιλτιάδου» με τους χωρικούς. Έτσι ονομάζετο το καφενεδάκι εις το οποίον είχαν συγκεντρωθεί. Ο Δεληγιάννης, σοβαρός, εσυλλογίζετο τον αυριανόν αγώνα. Έδειχνεν αφηρημένος και μία αόριστος ανησυχία επλανάτο εις το προσωπόν του. Ο Γρηγορίου συνεζήτει με κάποιους διά τα μέχρι στιγμής αποτελέσματα των Αγώνων και ο Γερακάρης με τα χέρια στις τσέπες ερέμβαζε. Ο Βασιλάκος, ο καλύτερος Έλλην δρομεύς, με την ζεστήν φωνήν και την παιδικώς αφελή φυσιογνωμίαν, παρεπονείτο δια κάτι μικροενοχλήσεις εις το πόδι του, αλλά επίστευε ότι μέχρι την έναρξιν του αγώνος θα ήταν τελείως καλά. Συνοδεύετο από τον ιατρόν Μεντζελόπουλον, ο οποίος δεν τον άφηνε στιγμην από τα μάτια του. Οι δύο Χαλανδριώτες δρομείς, ο Βρεττός και ο Καφετζής, επροτίμησαν να εξετάσουν τον δρόμον διανύοντες αρκετά χιλιόμετρα. Ευρίσκοντο εις πολύ καλήν φυσικήν κατάστασιν. Μάλιστα, οι τελευταίοι είχαν τρέξει και πριν από λίγας ημέρας την απόστασιν Αθηνών-Μαραθώνος».⁵

⁴ Ανωδύμου: «Μαραθώνιος δρόμος - Η παραμονή». *Εφημερίς*, 30.3.1896.

⁵ *Ακρόπολις*, 29.3.1896.

Η εκκίνηση

Η εκκίνηση του Μαραθώνιου δρόμου παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, τόσο από πλευράς γεγονότων όσο και αφηγηματικών στοιχείων των ίδιων των πρωταγωνιστών. Αξίζει όμως να προηγηθεί μια μικρή περιγραφή του τρόπου με τον οποίο οι κάτοικοι της Αθήνας βίωσαν την προσμονή του μεγάλου αυτού γεγονότος.

Η περιγραφή του Λάμπρου⁶ αποτυπώνει επακριβώς το τι γίνεται στην Αθήνα. Το ίδιο γλαφυρά αποτυπώνει το γεγονός και η εφημερίδα «Σκριπ». «Ούτε βελόνη δεν χωρούσε χθες εις το Στάδιον. Το πλήθος από της 12 της μεσημερίας κατέλαβε τας κερκίδας. Εις τη 1 ήδη δεν ηδύνατο να εύρη τις θέσιν. Ο ουρανός συνεφώδης, αλλ' ως ο ήλιος ανεφαίνετο κάποτε, ανεδείκνυνεν εν όλη αυτού τη επιβλητικότητι το θέαμα το θαυμάσιον, το καταπληκτικόν. Έξω στο Στάδιον άλλα πλήθη, υψηλά στον λόφον του Αρδητού, άλλαι χιλιάδες 60 χιλιάδες άνθρωποι κατεκάλυπτον όλον το Στάδιον, τον Αρδητόν την άλλην περιοχήν. Εντός του Σταδίου ο συνωστισμός ήτο ανυπόφορος. Εις κάθε θέσιν εκάθηντο και δύο τρείς, κάτω ο διάδρομος κατεπλημμυρήθη από κόσμον ιστάμενον όρθιον καθήμενον κάτω εις τα μάρμαρα. Η ποικιλία των ενδυμάτων και των πύλων παρουσίαζε πρωτοφανή εικόνα δια το Στάδιον. Περισσότεραν θεαματικήν επιτυχίαν δεν δύναται τις ν' αναμένη και η χθεσινή ημέρα θα καταστή δια το Στάδιον ιστορική. Πέριξ του περιβόλου άνω εκ των κατά διαστήματα κοντών με τους μεγάλους επίχρυσους θυρεούς κυματίζουν σήμερα σημαίαι πάσης εθνικότητας, προς μέρος δε της βασιλικής κερκίδος φέρουσαι η μεν την επιγραφήν «Πανελλήνιον», η δε άλλη «Ζήτω η Βασιλική Οικογένεια».⁷

Ο ξένος ανταποκριτής Rufus Richardson σημειώνει: «Για όλους τους Έλληνες, ο Μαραθώνιος ήταν το κύριο γεγονός των αγώνων. Η εθνική υπερηφάνεια θα πληγωνόταν βαθύτατα αν τον έχαναν. Κάποιοι, που μέσα στον ενθουσιασμό τους, είχαν προπονηθεί γι' αυτόν τον αγώνα, θα ήταν, αν μη τι άλλο, περιχαρείς, εάν τον έφερναν εις πέρας και σαν τον αρχαίο δρομέα την ημέρα της μεγάλης μάχης κραύγαζαν με όση ανάσα τους έμενε: «χαίρετε και νικώμεν ή νενικήκαμεν» και μετά ας πέθαιναν».⁸

Η εφημερίδα «Εστία», και εδώ λόγω του ότι είναι εσπερινή, παραθέτει την ίδια ημέρα, Παρασκευή 29 Μαρτίου λεπτομέρειες από τον Μαραθώνιο. «Οι αγωνισταί έτυχον θερμής δεξιώσεως υπό των κατοίκων του Μαραθώνος. Πολλοί δεν ηδυνήθησαν την νύκτα εκ της προσδοκίας και της συγκινήσεως να κοιμηθούν.

⁶ Λάμπρος, Σπυρίδων: «Τα Αθλητικά και Γυμναστικά Αγώνισματα εν τω Σταδίω, στο: Πανελλήνιον». Εικονογραφημένο Λεύκωμα, Ακροπόλεως, Β. Γαβριηλίδου. Εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου της Εστίας, Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη, 1896 σ. 95-106.

⁷ Αωνύμου: «Έξοχον το Στάδιο χθες – Ο συνωστισμός. – Το θέαμα». Σκριπ, 30.3.1896.

⁸ Richardson, Rufus: "The New Olympian Games", in: Scribners Magazine, 20, 1896.

Σήμερα την 10^η π.μ. ώραν εγευμάτισαν με αυγά και πορτοκάλια. Περί την μεσημβρίαν μετέβησαν εις το 40όν χιλιόμετρον, οπόθεν πρόκειται ν' αρχίση η εκκίνησις. Συμπαρίστανται εκεί ο κ. Παπαδιαμαντόπουλος, ο κ. Γουλιμής, ιατροί και αξιωματικοί μέλλοντες να παρακολουθήσουν τους δρομείς, οι δημοσιογράφοι, φίλοι τινές των δρομέων και πολλοί κάτοικοι Μαραθώνος. Οι Έλληνες αγωνισταί φαίνονται εύθυμοι με όλην την κατέχουσιν αυτούς συγκίνησιν.

Καθ' όλην την οδόν κατά διαστήματα και εις τους σταθμούς Αγ. Παρασκευής, Πικερμίου, Σπάτας και Χαρβατίου παραμένουν χωρικοί και φίλοι των δρομέων. Η σήμερα εορτή της Ζωοδόχου Πηγής συντελεί εις το να εξέλθη όλος ο κόσμος δια να ίδη τους δρομείς.

Περί την 1 μ.μ. ώραν ακριβώς καθορίζονται αι τάξεις των δρομέων δια κλήρου. Ο πρώτος δρομείς προηγείται του τελευταίου κατά 8 μέτρα».⁹

Αναφέρει επίσης και τα ονόματα των δρομέων αλλά από λάθος στο νούμερο 17 αντί για τον Σπύρο Λούη αναγράφει κάποιον Σ. Λαδά. «Οι αγωνισταί είνε εν όλω δεκαοκτώ, φέροντες ως εξής τους αριθμούς της σειρά των.

- 1) **Δ. Δηλιγιάννης**, (Πανελλήνιος Σύλλογος) Ελλάς.
- 2) **Ε. Χ. Φλακ**, Αυστραλία.
- 3) **Ν. Μπελόκας**, (Αθλητικός Όμιλος Αθηνών), Ελλάς.
- 4) **Λερμιζιώ**, Γαλλία.
- 5) **Χρηστόπουλος**, (Γυμναστική εταιρία Πατρών), Ελλάς.
- 6) **Κέλλνερ**, Ουγγαρία.
- 7) **Χ. Βασιλάκος**, Ελλάς (Ο νικητής των Πανελληνίων).
- 8) **Μπλαίκ (Blake)**, Ηνωμένα Πολιτεία Αμερικής.
- 9) **Γάλλε**, Γερμανία.
- 10) **Ε. Γερακάρης**, Ελλάς.
- 11) **Γ. Γρηγορίου**, Ελλάς.
- 12) **Σωκράτης Ααγουδάκης**, Ελλάς-Γαλλία.
- 13) **Ι. Λαυρέντης**, (ο Αμαρουσιώτης, ο εκτελέσας τον δρόμον εις 3 ώρας και 11'), Ελλάς.
- 14) **Κ. Βρετός**, Ελλάς.
- 15) **Ε. Παπασυμεών**, Ελλάς.
- 16) **Γ. Καφετζής**, Ελλάς.
- 17) **Σ. Λαδάς, Ελλάς.**
- 18) **Μασούρης**, Ελλάς.

Περιγραφή του Μαραθωνίου παραθέτει και η εφημερίδα «Άστυ». Αντιπαραθέτοντας τις δύο περιγραφές, ένα στοιχείο που εντυπωσιάζει είναι και εδώ η αναγραφή του 17^{ου} δρομέα ως Σ. Λαδά αντί του Σ. Λούη. Επειδή πρώτη έκανε την έκδοση η «Εστία» ως εσπερινή, η περιγραφή του «Άστεως» στο κομμάτι που αφορά μόνο στους δρομείς είναι πιθανά αναδημοσίευση και δεν θα παρατεθεί. [...]«Η εκκίνησις των μαραθωνοδρόμων εκ

⁹ Εστία, 29.3.1896 σ.3.

Μαραθώνος θα γείνη την μεσημβρίαν, δίδοντας το σύνθημα του προς τούτο τεταγμένον ταγματάρχου Παπαδιαμαντόπουλου. Οι μέλλοντες ν' αναχωρήσουν δρομείς είνε 18 εν όλω, οι εξής: (ακολουθούν τα ονόματα των δρομέων σε αναδημοσίευση από την «Εστία», που παραλείπονται). Οι τελευταίοι εξ είνε οι εκτελέσαντες τον δοκιμαστικόν δρόμον της παρελθούσης Δευτέρας, θεωρείται δ' εκ των μάλλον πιθανών νικητών του Μαραθωνίου δρόμου».¹⁰

Αντιπαραβάλλοντας τα ονόματα των συμμετεχόντων δρομέων, εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το δημοσίευμα της «Σκριπ» όπου, εκτός από την ορθή καταγραφή των ονομάτων, ο Λαγουδάκης αναφέρεται ορθά ως Γάλλος.¹¹

Λίγο πριν την εκκίνηση ο δημοσιογράφος του «Άστεως»¹² συνομιλεί με τον Λαγουδάκη χαρακτηρίζοντάς τον δημοφιλή, ομιλητικό και ευκίνητο, με γάντια και υψηλό καπέλο, αφιχθέντα από το Παρίσι, συνεργάτη της «Νέα Εφημερίδας».

- *Είστε Γάλλος κ. Λαγουδάκη; τον ρωτά εις των παρισταμένων. Εις το πρόγραμμα λέγει, κατόπιν του ονόματό σας, «Γαλλία» και γράφει Lagoudaky.*
- *Ναι, εις το πρόγραμμα επήγε κατ' ανάγκην αυτό διότι άλλως δεν θα μου επιτρέπετο να μετάσχω. Εγώ έκαμα έγγραφον δήλωσιν, ίνα υψωθεί η ελληνική σημαία αν προφθάσω εις το Στάδιον.*

Όλο αυτό το διάστημα, κατά την παραμονή του στην Ελλάδα, ο Λαγουδάκης συνεργαζόταν με τη «Νέα Εφημερίς». Ενδιαφέρον έχουν τα άρθρα του σε συνέχειες από την παραμονή του Μαραθωνίου έως και την αναχώρησή του. Σ' ένα από αυτά αναφέρεται και στον Αμερικάνο δρομέα Μπλέικ, ο οποίος την προηγούμενη, πριν την αναχώρηση για τον Μαραθώνα, ήρθε δεύτερος στο αγώνισμα των 1500 μέτρων. Παρ' όλο που ασθενούσε θα έτρεχε και στον Μαραθώνιο, ενώ αναφέρεται και στη συμφωνία τους να τερματίσουν μαζί στο Μαραθώνιο «εάν οι πόδες υμών το επιτρέψουν».¹³

Μέσα στον πυρετό των προετοιμασιών μια ευχάριστη νότα για όλους, αθλητές, συνοδούς, χωρικούς του Μαραθώνα είναι η εμφάνιση μιας αδύνατης, ασθενικής γυναίκας, της διαβοήτου όπως την λένε, πεζοπόρου Σταμάτας Ρεβίθη. Είχε, προ ημερών ξανατρέξει τη διαδρομή και ήθελε να συμμετάσχει στον Μαραθώνιο. Η «Νέα Εφημερίς»

¹⁰ Άστν, 29.3.1896 σ.2.

¹¹ Σκριπ 29.3.1896 σ.2. «Οι διαγωνισθησόμενοι δρομείς είναι οι εξής 18: Δ. Δηλιγιάννης, Ε. Χ. Flack Αυστραλός (ο νικητής εις τον δρόμον 1500μ.) Ν. Μπελόκας, Α. Lermusianx Γάλλος, Δ. Χριστόπουλος, Kellner Ούγγρος, Χ. Βασιλάκος, Α. Flake Αμερικανός, Κ. Galle Γερμανός, Ε. Γερακάρης, Γ. Γρηγορίου, Σ. Lagoudaky (ο κ. Λαγουδάκης) αναγράφεται εν τω προγράμματι γαλλιστί και σημειούται ως Γάλλος, Γ. Λαυρέντης, Ι. Βρεττός Ε. Παπασυμεών, Γ. Καφετζής, Σ. Λούης και Σ. Μασούρης».

¹² Άστν, 30.3.1896 σ.2.

¹³ Εφημερίς, 28 3 1896.

στο φύλλο της αναφέρεται στο γεγονός. Βέβαια, όπως ήταν αναμενόμενο, και σύμφωνα με τους κανονισμούς δεν της επιτράπη να τρέξει.

«- Κύριε Παπαδιαμαντόπουλε, εγώ θα τρέξω, θα μ' αφήσετε να τρέξω από πίσω από τους άνδρες. Εγώ θα φτάσω στο Στάδιο πρώτη! Κοιτάτε 'δω να από μέσα από την πόλκα έχω κ' άλλα και έχω και ένα κοντό φουστανάκι, να κοιτάτε 'δω. Από κάτω από αυτό που φορώ.

Και μετά τας αποκαλύψεις αυτές της περιβολής αι οποίαι προκαλούν θορυβώδεις γέλωτας των χωρικών, η ξενότροπος γυνή εξακολουθεί:

- Αφήστε με να τρέξω, χωρίς αριθμό, να έτσι τυχαία να 'πούμε. Οι γυναίκες πρέπει να το ξέρετε, φουσκώνουν ολιγώτερο από τους άνδρες.

Εννοείται ότι μεθ' όλης τας περί φουσκώματος διαβεβαιώσεις της κυρίας Σταμάτας δεν της εδόθη το δικαίωμα να ευρίσκεται κατά την εκκίνησιν εγγύς των δρομέων και απεχώρησε όπερ γίνεται εις το γυναικείον φύλον εξαναγκάζουσα κάποιον να της ειπή:

- Δεν σου φθάνει η χειραφεσία θέλεις και ποδαφεσίαν;».¹⁴

Η Σταμάτα Ρεβίθη, όπως προαναφέρθηκε, έτρεξε στις 22 Μαρτίου¹⁵ δοκιμαστικό Μαραθώνιο. Το όνομα της Ρεβίθη εμφανίζεται πολλές φορές στις εφημερίδες (Ακρόπολη 29.03, 31.03, Άστυ 30.03 και 12.04, και Εστία 23.3.1896). Δεν είναι η πρώτη φορά που γίνεται αναφορά σε γυναίκα μαραθωνοδρόμο. Η εφημερίδα «Καιροί»¹⁶ σχεδόν ένα μήνα πριν αναφέρεται σε κάποια γυναίκα, χωρίς να την κατονομάζει, που πεζή από τον Πειραιά, ήρθε να δηλώσει συμμετοχή στον Μαραθώνιο. Προσήλθε στην Επιτροπή Παρασκευής Ελλήνων αθλητών στο κτήριο Μελά κρατώντας στην αγκαλιά το παιδί της. Η ίδια εφημερίδα στο φύλλο της την 1^η Μαρτίου για την ίδια αναφέρει: «Γυνή εκ Πειραιώς εξετέλεσε χθές τον Μαραθώνιον δρόμο χάριν δοκιμής, διήνυσε, δε το διάστημα εις ώρας 4 χωρίς να αισθανθή μεγάλην κόπωσιν». Από τα αναφερόμενα φαίνεται ότι η Ρεβίθη έτρεξε τουλάχιστον δύο φορές τον Μαραθώνιο, στις 22 και στις 30 Μαρτίου. Εντύπωση προκαλεί το πόσο ενημερωμένη ήταν (γνώριζε το που θα δηλωθεί κι ακριβείς ημερομηνίες των αγώνων) ενώ φαίνεται ότι γνώριζε και ανάγνωση. Ήρθε δύο φορές από την Αθήνα στον Μαραθώνα μόνη, διανύοντας μια απόσταση 4 1)2 ωρών από Αθήνα, για τη οποία η μισθωμένη άμαξα ή το άλογο την εποχή εκείνη χρεώνονταν 20 δραχμές. Τέλος,

¹⁴ Εφημερίς, 30.3.1896. Η Ρεβίθη ήδη είχε έρθει στο Μαραθώνα «Και η εν Πειραιεί γυνή επιμένει. Η Σταμάτα Ρεβίθη θέλει να συναγωνιστή εις τον Μαραθώνιον. Χθες αναχώρησε δια Μαραθώνα, οπόθεν μετά των λοιπών Μαραθωνοδρόμων θα εκκινήσει δι' Αθήνας την Παρασκευήν». Βλ. Ακρόπολις, 27.3.1896.

Για περισσότερες πληροφορίες: Tarasouleas, Athanasios: "Stamata Revithi, Alias Melpomeni". *Olympic Review* 26 (17): 1997, 53–55. Tarasouleas, Athanasios: "The Female Spiridon Loues". *Citius, Altius, Fortius* 1 (3): 1993, 11–12. Lennartz, Karl: "Two Women Ran the Marathon in 1896". *Citius, Altius, Fortius* 2 (1): 1994, 11–12. Tamini, Noel: "Women always in the Race". *Olympic Review* (307): 1993, p.204–208.

¹⁵ Εστία, 23.3.1896 σ.3.

¹⁶ Καιροί, 28.2.1896.

εντυπωσιάζει η αντοχή της καθώς μέσα σε οκτώ ημέρες έτρεξε δύο Μαραθωνίους. Μήπως δεν πρόκειται για μια φτωχή και ταλαίπωρη γυναίκα, όπως την περιγράφουν, αλλά για την πρώτη γυναίκα Μαραθωνοδρόμο, διαβόητη πεζοδρόμο, με μοναδικό κίνητρο της τον αγώνα;

Όπως και στον Πανελλήνιο Μαραθώνιο έτσι κι εδώ πρέπει να εκδόθηκε έντυπο με τα ονόματα όλων των συμμετεχόντων. Τέτοιο πρόγραμμα μέχρι στιγμής δεν έχει εντοπιστεί. Στο κτίριο Μελά στην Πλατεία Λουδοβίκου (Κοτζιά)¹⁷ είχε την έδρα της η Ολυμπιακή Επιτροπή. Ένα μήνα μετά τη λήξη των Ολυμπιακών Αγώνων εκδηλώθηκε πυρκαγιά στο κτίριο, με αποτέλεσμα ένα μέρος των αρχείων να καταστραφεί. Όμοιο όμως πρόγραμμα με τον καταρτισθέντα κατάλογο των συμμετεχόντων (βλ. κατάλογο δρομέων στους Πανελληνίους αγώνες, Κεφ. 2) παρουσιάζει η εφημερίδα «Επιθεώρησις».¹⁸

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΗΜΕΡΙΝΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

ΑΦΙΞΙΣ ΔΡΟΜΕΩΝ ΕΚ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

1. Δηλιγιάννης, Πανελλήνιος Αθηνών, Ελλάς, 2. Ε. Χ. Φλακ, Αυστρία, 3. Ν. Μπελόκας, Αθλητικός Όμιλος Αθηνών Ελλάς, 4. Α. Λερμιζιό, Γαλλία, 5. Δ. Χριστόπουλος, Γυμναστική Εταιρεία Πατρών, Ελλάς, 6. Ζ. Κέλνερ, Ουγγαρία, 7. Χ. Βασιλάκος, Πανελλήνιος Αθηνών, Ελλάς, 8. Α. Βλακ (Μπλαίηκ), Αμερική, 9. Κ. Γκάλε, Γερμανία, 10. Ε. Γερακάκης, Πανελλήνιος Α.Σ. Αθηνών, Ελλάς, 11. Γ. Γρηγορίου, Εθνικός Αθηνών, Ελλάς, 12. Σ. Λαγουδάκης, Γαλλία, 13. Γ. Λαυρέντης, Ελλάς, 14. Ι Βρετός, Ελλάς, 15. Ε. Παπασυμεών, Ελλάς, 16. Γ. Καφετζής, Ελλάς, 17. Σ. Λούης, Ελλάς, 18. Σ. Μασούρης, Ελλάς.

Τον ίδιο κατάλογο «ΑΦΙΞΙΣ ΔΡΟΜΕΩΝ ΕΚ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ» δημοσιεύει και η «Εστία», με τη διαφορά ότι τα ονόματα των ξένων αθλητών είναι γραμμένα στα Αγγλικά. Η εφημερίδα «Σφαίρα» αναφέρει και αυτή τα ονόματα των δρομέων, αλλά τον Λαγουδάκη τον αναγράφει ως Έλληνα. Η «Νέα Εφημερίς» αναφέρει τα ονόματα των δρομέων χωρίς να αναγράφει τον Λούη ενώ αναφέρει τον Λαγουδάκη μεταξύ των Ελλήνων.¹⁹

«Κατά τα νόμιμα²⁰ οι δρομείς δια κλήρου κληρωθέντες τίθενται εις τέσσαρας σειράς. Εκάστη περιέχει 5 δρομείς, τοιουτοτρόπως δε η τελευταία αποτελείτο εκ δύο, εκ του Λούη και του Μασούρα δύο αφελών, αλλά φοβερών δρομέων Αμαρουσιωτών. Εκάστη σειρά

¹⁷ Το κτίριο βρίσκεται στη νοτιοανατολική πλευρά της Πλατείας Κοτζιά. Μέχρι και το 1973 στέγαζε το κτίριο των Ελληνικών Ταχυδρομείων. Σήμερα στεγάζει την Εθνική Τράπεζα. Ανήκε στον εθνικό ευεργέτη Βασίλειο Μελά, θείο του Δημητρίου Βικέλα.

¹⁸ *Επιθεώρησις*, 29.3.1896 σ.2.

¹⁹ *Εστία*, 3.4.1896. *Σφαίρα*, 29.3.1896 σ.3. *Νέα Εφημερίς*, 28.3.1896.

²⁰ Βλ. «Ειδικός κανονισμός του Μαραθωνίου δρόμου κατά του ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ» «Η κλήρωση της εν τη αφετηρία τάξεως των δρομέων γεννήσεται υπό του αλυτάρχου παρόντων των εφόρων προ της εκτυπώσεως του ειδικού προγράμματος των Πανελληνίων αγώνων».

απείχε της άλλης $1\frac{1}{2}$ μέτρον, και τα κενά δε της πρώτης αντίκρυζον οι δρομείς της δευτέρας, ούτως ώστε να υπάρχη δίοδος δια να τρέξουν όλοι». ²¹

«Εκκίνησις των δρομέων εκ Μαραθώνος θα γίνη ανά πεντάδας δια κλήρου καταρτισθείσας και των οποίων εκάστη θα απέχη της επομένης $1\frac{1}{2}$ μέτρον. Η διαφορά αυτή επί πλέον ή επί έλαττον είνε όφελος ή ζημίαν των δρομέων». ²²

Σειρά πρώτη:

Δ. Δεληγιάννη (αριθ. 1), Πανελλήνιος Αθλητικός Σύλλογος Αθηνών.

Ε. Φλακ (αριθ. 2), Αυστραλός του Α.Σ Βικτωρίας.

Ν. Μπελόκας (αριθ. 3), Αθλητικού Ομίλου Αθηνών.

Α. Λερμιζίο (αριθ. 4), Γάλλος του Ραίσινγκ κλαμπ Παρισίων.

Δ. Χριστόπουλος (αριθ. 5), Γυμναστική Εταιρεία Πατρών.

Σειρά δεύτερη:

Γ. Κέλνερ (αριθ. 6), Ούγγρος του Γυμναστικού κλάμπ Βουδαπέστης.

Χ. Βασιλάκος (αριθ. 7), Πανελλήνιος Γ.Σ. Αθηνών.

Α. Μπλαίηκ (αριθ. 8), Αμερικανός του Α. Σ. Βοστώνης.

Ε. Γερακάκης (αριθ. 10), Πανελλήνιος Α.Σ. Αθηνών.

Γ. Γρηγορίου (αριθ. 11), Εθνικού Αθηνών.

Σειρά τρίτη:

Σ. Λαγουδάκης (αριθ. 12), Έλλην αναγραφόμενος ως Γάλλος.

Γ. Λαυρέντης (αριθ.13), Αμαρουσιώτης.

Ι. Βρεττός (αριθ. 14).

Ε. Παπασυμεών (αριθ. 15), Αμαρουσιώτης

Γ. Καφετζής (αριθ. 16), Χαλανδριώτης

Σειρά τέταρτη:

Σπ. Λούης (αριθ. 17), Αμαρουσιώτης.

Ε. Μασούρης (αριθ. 18), Αμαρουσιώτης.

Δέκα λεπτά πριν από την εκκίνηση οι αθλητές έχουν πάρει τις θέσεις τους, ενώ σε απόσταση τριών και πλέον χιλιομέτρων δεξιά και αριστερά του δρόμου, μερικές χιλιάδες άνθρωποι από τα γύρω χωριά, αλλά και από την Αθήνα περιμένουν με αγωνία την εκκίνηση. Ο Παπαδιαμαντόπουλος είδε το ρολόι του, ανέβηκε σε μια μικρή εξέδρα, η οποία είχε στηθεί κοντά στο σημείο της εκκίνησης και απευθυνόμενος προς τους Έλληνες

²¹ Δάσιος, Σπύρος: «Μαραθώνιος εντυπώσεις δημοσιογράφου», στο: Η Ελλάδα κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, στο: Πανελλήνιον Εικονογραφημένον Λεύκωμα «Ακροπόλεως» Β. Γαβριηλίδου. Εκ του Τυπογραφείου της Εστίας, Κ. Μάϊσνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ.110.

²² Σκριπ, 29.3.1896.

αθλητές έβγαλε σύντομο λόγο. «Συλλογισθήτε την πατρίδα σας, συλλογισθήτε ότι η Ελληνική σημαία αναμένει έρπουσα προ του ιστού του Σταδίου. Τιμήσατέ την εντίμως και ως εμπρέπει εις Έλληνας συναγωνιζομένους. Από μας τους στρατιωτικούς ζητεί το αίμα μας η πατρίς, από σας ζητεί η σημαία μας να την τιμήσετε.

- Ζήτω η πατρίς μας ! Ζήτησαν οι Ολυμπιακοί αγώνες».²³

Ο Σωκράτη Λαγουδάκης, αναλυτικά και γλαφυρά παρουσιάζει όλα όσα διαδραματίστηκαν λίγο πριν την εκκίνηση. [...] «Ο κ. Παπαδιαμαντόπουλος πριν δώση το σύνθημα της αναχωρήσεως λέγει φράσεις τινάς αίτινες συγκινούσιν, ενθουσιάζουσι, φέρουσιν τα δάκρυα εις τους οφθαλμούς». [...] «Έλληνες αγωνισταί λέγει, πρέπει σήμερον να νικήσωμεν, ολόκληρον το Πανελλήνιον περιμένει ημάς εις το Στάδιον, πρέπει σήμερον να υψηθή εν τω Σταδίω η ελληνική σημαία! (εύγε εύγε, ζήτω η Ελλάς αποκρίνεται ολόκληρος ο Μαραθών και οι αγωνισταί) Η καρδιά μου τρυφερώς αγαπά υμάς, επειδή αντιπροσωπεύετε το ιδεώδες της Ελλάδος (εύγε εύγε) ουχ ήττον, εάν πρόκειται ξένος να νικήση, προς θεού, μη φεισθήτε της ζωής υμών, αλλά νικήσατε! (εύγε, εύγε ζήτω, ενθουσιασμός απερίγραπτος) ο ελληνισμός δια του στόματός μου διατάσσει υμάς πρέπει να νικήσητε! (Ουρανομήκη ζήτω)».²⁴

Στη συνέχεια, ο Παπαδιαμαντόπουλος δίνει το λόγο στο δρομέα Λαγουδάκη, που προσφωνεί στα ελληνικά, γαλλικά και αγγλικά τους ξένους αθλητές λέγοντας: «Αδελφοί, οι πατέρες ημών χάρις εις τους αρχαίους Ολυμπιακούς αγώνας ηδυνήθησαν να αδελφωθώσιν. Πρώτον έκαστος έλλην ως πατρίδα είχε την ιδιαιτέραν της γεννήσεως αυτού πόλιν και ένεκα τούτου εγένοντο τοσούτοι εμφύλιοι πόλεμοι, κατόπιν όμως, χάρις εις τους αγώνας τούτους εγένετο δια του Μεγάλου Αλεξάνδρου η ένωσις πάντων των ελλήνων. Η ένωσις και η ομόνοια αυτή επέφερε την υποταγήν της υφηλίου, της τότε γνωστής. Σήμερον νέα περίοδος ολυμπιακών αγώνων άρχεται. Καθ' ην οι αγωνισταί δεν εισί μόνον έλληνες αλλά και άλλοι αντιπροσωπεύοντες πάντα τα έθνη. Αδελφοί, φρίττω εκ συγκινήσεως και θεωρώ ως υπερτάτην τιμήν την συμμετοχήν μου εις τοιούτον πρώτον αγώνα, επειδή τον αγώνα τούτον φαντάζομαι ως απαρχήν της γενικής αδελφώσεως πάντων των εθνών τοιουτοτρόπως, ώστε, εάν βραδύτερον επέλθη συγκοινωνία μετά των άλλων ουρανίων σωμάτων και ερωτήσωσιν οι άλλοι κάτοικοι του σύμπαντος τους κατοίκους της Γής:

²³ Ακρόπολις, 30.3.1896.

²⁴ Λαγουδάκης, Σωκράτης: *Νέα Εφημερίς*, 30.3.1896 σ.4. Μια διαφορετική απόδοση των λόγων του Παπαδιαμαντόπουλου παραθέτει και η Ακρόπολις 30 Μαρτίου 1896. «Και αν μας νικήσετε εμείς πάλι θα σας θεωρούμε αδελφούς. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της αρχαιότητος ένωσαν όλες τις ελληνικές πόλεις. Οι Ολυμπιακοί αγώνες του σήμερα ένώνουν όλους τους λαούς του κόσμου».

Ε, υμείς, πως ονομάζεται ο πλανήτης υμών; άπαντες οι κάτοικοι της Γης θα βοήσωσι μια φωνή: Ελλάς, Ελλάς!»

Και συνεχίζει στα γαλλικά: *«Κύριοι, ήλθετε μακρόθεν εις το κλασικόν τούτο έδαφος, ίνα δρέψητε απλήν δάφνην νικητού. Εν ονόματι της Ελλάδος ευχαριστώ υμάς και παρακαλώ να τιμήσετε ημάς θεωρούντες ως αδελφούς! Από σήμερον τα ονόματα υμών θα υπάρχωσιν εν τοις δέλτοις της αιωνίου ημών ιστορίας. Νικήσατε! Και θα ιδήτε ότι τα αυτά ενθουσιώδη χειροκροτήματα θα υποδεχθώσιν υμάς ως θα υπεδέχοντο τον έλληνα νικητήν!»*.²⁵

Το γεγονός της προσφώνησης από τον Λαγουδάκη ενισχύεται και από τη συνέντευξη του Σπύρου Λούη πολλά χρόνια αργότερα. *«Τρεις μέρες αργότερα, τη παραμονή του αγώνα για τους Ολυμπιακούς, πήγαμε στον Μαραθώνα και το βράδυ μας φιλοξένησε ο δήμαρχος. Δεν πίστευα ότι θα κερδίσω γιατί ήμουν ακόμα πιασμένος. Όταν ήρθε η ώρα, ένας από την Ολυμπιακή Επιτροπή έβγαλε λόγο σε ξένη γλώσσα και ελληνικά και μας είπε πως εκείνη ήταν η μεγάλη μέρα της Ελλάδος. Δεν καταλάβαινα γιατί ήταν μεγάλη μέρα, το κατάλαβα αργότερα. Εκείνη τη στιγμή, σκεπτόμουν πως ο δρόμος ήταν πολύς και με παρηγορούσε ότι είχα το δικαίωμα να σταματήσω αν έβλεπα πως δεν μπορώ να συνεχίσω»*.²⁶

Σχεδόν τις ίδιες πληροφορίες με τις άλλες εφημερίδες, τις αντίστοιχες ημέρες, παραθέτει και η «Εφημερίς»²⁷ αλλά το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι καταγράφεται και το πρωτόκολλο της εκκίνησης. *«Το χρονόμετρον, όπερ θα εκανόνιζε την ώραν της εκκινήσεως εδείκνυε την πρώτην και ημίσειαν μεταμεσημβρινήν ώραν. Οι δρομείς ήρξαντο προβάλλοντες τας κεφαλάς από των αμαζών αι οποίαι εχρησίμευον ως αποδυτήρια, ενώ άλλοι προσέρχονται με τας στολάς των και τους μανδύας των. Όλοι οι έλληνες, δώδεκα τον αριθμόν φέρουν την συνήθη λευκήν στολήν των αθλητών με τα κυανά σειρήτια, ο γάλλος Λερμιζιώ φέρει φανέλλας με γραμμάς λευκάς και κυανάς, λευκόν δε πανταλόνιον, ο ούγγρος Κέλλνερ ομοιοχρουν στολήν βαθέως χρώματος μετά κιτρίνων σειρητιών, ο αμερικανός Μπλαίκ την στολήν του συλλόγου των αθλητών της Βοστώνης και ο αυστραλιανός Φλακ στολήν κατάλευκον. Είναι δεκαεπτά όμως οι δρομείς απουσιάζει εις ο γερμανός Γκαλ όστις δεν μετέχει του αγώνος. Τοποθετούνται μετ' ολίγον οι δρομείς ανά πέντε και εις ενός και ημίσεως μέτρου απόστασιν η μία τετράς της άλλης.*

²⁵ Νέα Εφημερίς, 30.3.1896, σ.4. Στη συνέχεια προσφωνεί και στα αγγλικά λέγοντας: *«Ευγενείς κύριοι, τείνομεν υμίν αδελφικήν χείρα ευγνωμονούντες δια την τιμήν, ην δια της παρουσίας υμών περιποιήτε εις τον ελληνισμόν, εις τον ελεύθερον ελληνισμόν, επειδή, φευ! υπάρχει και δούλος ακόμη ! ουχ ήττον καθ' όλον τον δρόμον, θα διατρέξωμεν τους αυτούς κινδύνους και αυτή ευγενείς άμιλλα θα εμπυχοί τας καρδιάς ημών. Παρακαλώ υμάς όπως ασπασθώμεν αλλήλους! Είμεθα εξ όλης ψυχής αδελφοί υμών, νικήσατε ημάς, ειλικρινώς λέγω υμίν θα ευχαριστηθώμεν εις άκρον !»*. Τον λόγο που εκφώνησε ο Λαγουδάκης τον καταγράφει και η Ακρόπολις, 30.3.1896.

²⁶ Αθηναϊκά Νέα, 4.11.1935.

²⁷ Εφημερίς, 30.3.1896.

Ο αφέτης του αγώνος, Παπαδιαμαντόπουλος υπενθυμίζει στους δρομείς τους κανόνες του αγώνος και στρεφόμενος προς τους Έλληνες δρομείς προσθέτει: «*Την στιγμήν, καθ' ἣν ἐκκινεῖτε, καὶ καθ' ὅλων τον μακρόν αγώνα σας, ἐνθυμηθῦτε, ὅτι ἐν τῷ Σταδίῳ παρὰ τὴν θέσιν του ἱστοῦ εὐρίσκεται δεδιπλωμένη ἡ ἐλληνικὴ σημαία. Ολόκληρος ἡ πόλις των Ἀθηνῶν καὶ μετ' αὐτῆς ὁ Ἑλληνισμὸς σύμπας ἀναμένει νὰ ἰδῇ καὶ χαιρετίσῃ, ἀναπετανωμένης υπερηφάνως τὴν σημαίαν μας. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὸν Ἕλληνα ὅστις θὰ προκαλέσῃ τὴν μεγίστην αὐτὴν χαρὰν εἰς τὴν πατρίδα. Ζήτω ἡ πατρίς. Ζήτωσαν αἱ ξένοι ἀγωνισταί οἱ μετέχοντες του αγώνος*».

Όλοι ἐξητωκράνυσαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' οὗ ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως δι' ἐνὸς πυροβολισμοῦ. Πτερὰ εἰς τοὺς πόδας των δρομέων, ζητωκραυγαί εἰς τὰ στόματα των χωρικῶν οἱ οἱποῖοι συν γυναιζὶ καὶ τέκνοις κατήλθον εἰς τὸ μέρος τῆς ἀφετηρίας γραφικώτατα πλαισιούντες τὴν οδόν.

Τότε γίνεται καὶ τὸ πρωτόκολλον τῆς ἐκκινήσεως ἔχον ὡς ἐξῆς:

Ἡ ἐκκίνησις κανονικοτάτη

ΩΡΑ 1 56' 30''

Ἔλαβον μέρος δρομεῖς 17

Ἦτοι ξένοι 5

Ἕλληνες 12

Ἐν Μαραθῶνι τῇ 29 Μαρτίου 1896

Ὁ Αφέτης καὶ ὁ ἀνώτερος ἐπόπτης

Γ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΟΥΛΙΜΗΣ Λοχαγός

Δεν παρουσιάσθη μόνον ὁ ἀριθμ. 9 Γερμανός».

Στις 1. 56' 30'' μ.μ. ὁ Γ. Παπαδιαμαντόπουλος. [...] «*έδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως δια πυροβολισμοῦ καὶ εὐθύς οἱ ἀγωνισταί, φέροντες ελαφρὰν περιβολὴν ἐξεκίνησαν δρομαῖοι.*²⁸

Ο πρώτος Ολυμπιακός Μαραθώνιος είναι πλέον γεγονός.

²⁸ Άννινος, Χαράλαμπος: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 776π.Χ.-1896. Μέρος Β΄*. Κ. Μπέκ, Ἐν Ἀθήναις 1896, σ.42. (επανεκδοση, 2003)

Ο μεγάλος τελικός

Πολλά από τα έντυπα μέσα της εποχής, έστω και ανεπίσημα, κάλυψαν με υποδειγματική υπευθυνότητα τον Μαραθώνιο και μας παρέχουν πληροφορίες για τη διεξαγωγή του. Ο Δάσιος κάλυψε τον Μαραθώνιο ακολουθώντας τους δρομείς με το ποδήλατό του. Στο λεύκωμα «Ακροπόλεως», στην περιγραφή του, παραθέτει στοιχεία τοπολογίας του Μαραθώνιου πεδίου και της διαδρομής που ακολούθησαν οι δρομείς (βλ. κεφ 5. η διαδρομή).

Η περιγραφή όμως του Μαραθωνίου, που ακολουθεί, προέρχεται από τον συντάκτη της «Εφημερίς»,²⁹ ημιεπίσημου οργάνου της Ε.Ο.Ε. που κάλυψε τον Μαραθώνιο. Περιγράφει, όσο πιο αυθεντικά γίνεται, όλα όσα συνέβησαν καθ' οδόν, όπως επίσης και την άφιξη των δρομέων στο στάδιο. Η περιγραφή αυτή εμπεριέχεται και στην έκδοση του Α. Αργυρού «Οι πρώτοι εν Αθήναις Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896».

Από του δεκάτου χιλιομέτρου αρχίζει να γίνεται καταφανής η διαφορά των δρομέων, ούς ακολουθούσιν οι έφιπποι αξιωματικοί, προηγουμένου εις απόστασιν του ιατρού κ. Δροσινού μεθ' ενός νοσοκόμου και επομένου του υπιάτρου Σπανοπούλου δια τους καθυστερούντας δρομείς. Από του σημείου εκείνου προηγείται εις απόστασιν χιλιομέτρου ο Γάλλος δρομέας Λερμιζιώ, ακολουθεί ο Αυστραλιανός Φλακ εις απόστασιν διακοσίων μέτρων, έπεται ο Αμερικάνος Μπλέικ, εγγύτατα βαίνων, και ακολουθεί ο Ούγγρος, μεθ' ον οι λοιποί Έλληνες δρομείς, ηγουμένου του εξ Αμαρουσίου Λαυρέντη. Με την αυτήν σειρά ην μεταβάλλει ο Αμερικανός Μπλέικ, ερχόμενος τέταρτος, φθάνουν μέχρι του Πικερμίου. Αλλ' εκεί ο Γάλλος Λερμιζιώ ευρίσκεται εις επτά χιλιομέτρων απόστασιν προ του τελευταίου ερχομένου δρομέως και εις τριών χιλιομέτρων προ του Αυστραλιανού Φλακ, διανύσας τα είκοσι πρώτα χιλιόμετρα εντός πενήντα δύο λεπτών της ώρας. Από το Πικέρμι αρχίζει νέα σκηνογραφία. Εις το χάνι εν μακρά σειρά υπάρχον παρατεταγμένα καθίσματα επί των οποίων ευρίσκονται ποτήρια οίνου, κονιάκ, λεμονάδας, πορτοκαλάδας, αυγά έτοιμα καθαρισμένα, τεμάχια άρτου, πορτοκάλια, όλα δια τους δρομείς.

Ο Γάλλος διέρχεται πρώτος, ακολουθεί ο Αυστραλιανός πάντοτε, και τρίτος έρχεται ο Αμερικανός. Εκεί ο Γρηγορίου και ο Λαυρέντης τη συμβουλή του ιατρού εισέρχονται εις τας άμαζας και αναπαύονται, αδυνατούντες να ακολουθήσουν. Ο κ. Λαγουδάκης, ο συμπαθέστατος εκ Παρισίων Έλλην δρομέας, πίπτει, αλλά συνερχόμενος με μικράς εντριβάς ακολουθεί τον δρόμον. Εξακολουθούν οι δρομείς τρέχοντες. Διέρχεται ήδη από το Πικέρμι ο Λούης. Ζητεί ποτήριον οίνου το οποίον ρουφά μέχρι τρυγός και φεύγει λέγων.

²⁹ Εφημερίς, 30.3.1896. Επίσης στο Αργυρός: Οι πρώτοι εν Αθήναις, σ.54. Γιαννάκης: Ζάππειες, σ.76-79.

- Όπου και αν είναι θα τους φτάσω.

Όλα τα περίξ χωριά, τα μεσόγεια και τα της άλλης Αττικής έχουν συρρεύσει εις την οδόν, με τους ιερείς εμπρός, δίδοντας το σύνθημα των ζητωκραυγών και των ενθαρρύνσεων. Και οι δρομείς τρέχουν, τρέχουν, τρέχουν.

Πρώτος μετά το εικοστόν χιλιόμετρον καταπίπτει εν τω 23ω χιλιομέτρω ο Αμερικανός Μπλέικ, όστις εδείκνυνεν ήδη σημεία κοπώσεως μεγίστης. Φθάνουν ήδη προς το Χαρβάτι, και την θέσιν του Αμερικανού εν τη σειράκατέχει ο Βασιλάκος τελευταίου ερχομένου του εξ Αμαρουσίου Παπασυμεών. Ο Λούης είναι πέμπτος, υστερεί του Γάλλου Λερμιζιό κατά δύο χιλιόμετρα. Εις το Χαρβάτι έχει στηθή αψίς με μυρσίνας και σημαίας, μικρός δε στέφανος δάφνης αναμένει τον νικητήν. Διέρχεται ο Λερμιζιό, το πλήθος των χωρικών ζητωκραυγάζει, ο ελαφρός μικρός στέφανος περιβάλλει την κεφαλήν και είτα καταπίπτων τον λαιμόν του Γάλλου δρομέως, πρώτου διελθόντος εκείθεν.

Αλλά νυν αρχίζει ο τρομερός ανήφορος, ο κοπιώδης και εξαντλητικός. Ήδη ο Φλακ εκατοντάδας βημάτων απέχει των πρώτων ερχομένων, και μακράν εις απόστασιν χιλιομέτρον διαφράφεται η σιλουέττα του Αμαρουσιώτη Λούη, τρέχοντος με καταπλήσσουν ταχύτητα. Αι περίξ των οδών τοποθεσίαι είναι γεμάται από χωρικούς έτοιμους να παράσχουν τας βοηθείας των εις τους ερχόμενους. Βλέπομεν μερικούς τείνοντας πορτοκάλλια προς τον Γάλλον δρομέα, ον παρακολουθούν και φωνάζουν εις γαλλικά τα οποία από χθές έμαθον, δια να είναι καθ' όλα παρασκεασμένοι:

- Βολέ Οράνζ; Μουσιού οράνζ ... οράνζ;

Και οι προπορευόμενοι ξένοι αρνούνται, αλλά μιδιώσιν ευγνωμόν, ως δια τας προσπαθείας των χωρικών υπέρ της νίκης των.

- Πού βρίσκονται οι δικοί μας; Ερωτούν ημάς.

- Είναι μακρυνά ! τους απαντώμεν.

- Μη σκιάζεσθε και θα νικήσωμεν. Είναι ο ανήφορος που θα τους κόψη.

Απέχομεν δέκα χιλιόμετρα των Αθηνών. Όντως δε εις το ένατον χιλιόμετρον ο Λερμιζιό ίσταται, και ο σύντροφος του Γκριζέλ, όστις τον ακολουθεί, τρίβει δι' οιοπνεύματος τας κνήμας του. Ο Φλακ τον καταφθάνει και προπορεύεται.

Φαίνεται ήδη η πόλις των Αθηνών ολόκληρος. Κάπου, κάπου χονδραί σταγόνες βροχής καταπίπτουν, αλλ' ο ουρανός καθίσταται και πάλιν διαυγής. Ο Λούης ολοέν πλησιάζει, και φαίνεται ως ιστός κινούμενος, ο λιγνόψηλος Βασιλάκος έρχεται κατόπιν. Τον Λούη να ακολουθούν τρέχοντες διακόσιοι τουλάχιστον άνθρωποι πάσης ηλικίας και τάξεως, όλοι οι Αμαρουσιώται οι συγκεντρωθέντες εις τα μέρη εκείνα και όλοι οι Αθηναίοι οι σπεύσαντες εις συνάντησιν των δρομέων.

Εἰς το ὄγδοον ἀπὸ των Ἀθηνῶν χιλιόμετρον ὁ Λούης ἀφίνει ὀπίσω τὸν Λερμιζιῶ, ὅστις τρέχει τρίτος πλέον μέχρι τοῦ ἐβδόμου χιλιομέτρου, ὅπου ἀδυνατῶν νὰ βαδίσει στρέφεται περὶ εαυτὸν, ὁρμᾷ ὁ ποδηλάτης Γκριζέλ καὶ τὸν συγκρατεῖ πηδῶμεν ἐκ τῆς ἀκολουθοῦσης ἀμάξης, καὶ λαμβάνοντες τὸν λιποψυχούντα Γάλλον, τὸν ἐναποθέτομεν ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ ἱατρός κ. Δροσινός τῷ παρέχει τὴν ἐπιστημονικὴν βοήθειάν του καὶ τὸν σώζει.

Ἐχουν ἤδη διατρέξει τριάκοντα τρία χιλιόμετρα οἱ πρώτοι δρομεῖς. Ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ τετάρτου ἀντηχοῦν αἱ κραυγαὶ τοῦ πλήθους, ἀγγέλοντος ὅτι ὁ Λούης κατῶρθωσε νὰ προτρέξῃ τοῦ Φλακ, μὴ ἀπέχοντος ὁμῶς αὐτοῦ πλέον των δέκα μέτρων.

- Πῶς τὸν ἀφῆκεν ὁ Φλακ τὸν Λούην νὰ τὸν περάσῃ; λέγομεν εἰς τὸν ἄγγλον ποδηλάτην Κήπιγγ, τὸν ἀκολουθοῦντα τὸν Φλακ.

- Εὔτηδες δια νὰ τὸν ἀντρενάρῃ πρώτος ὁμῶς θὰ εἰσέλθῃ ὁ Φλακ εἰς τὸ στάδιον.

Καὶ πραγματικῶς νομίζει κανεὶς ὅτι ὁ Φλακ εὔτηδες μένει ὀπίσω δια νὰ χρησιμεύσῃ ὁ Λούης ὡς προελαύνων του, διότι μέχρι τοῦ τετάρτου χιλιομέτρου τηρεῖ τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν των εἴκοσι βημάτων ὀπίσθεν τοῦ Ἀμαρουσιώτου δρομέως. Τώρα πλησιάζει καὶ ὁ Βασιλάκος, ἀκούραστος φαινόμενος, μόλις διακόσια μέτρα ἀπέχων τοῦ Λούη, καὶ τὸν ἀκολουθεῖ ὁ Οὐγγρος Κέλλνερ, παραπλεύρως τοῦ οὐοίου βαίνει ὁ ἡμέτερος Μπελόκας, ἀπευθύνων τὸν λόγον πρὸς τὸν κόσμον καὶ γελῶν, ὡς τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ ἐξεκίνησῃ.

Πλήθη λαοῦ ἤδη κατακλύζουσιν τὰς οδοὺς, αἱ ἅμαξαι εἰς μακρὰν σειρὰν κατὰμεστοι ἐπιβατῶν ἀναμένουν, οἱ ἱππεῖς προπορευόμενοι διανοίγουν δρόμον. Τοῦ Λούη τὸ ὄνομα ἀντηχεῖ πανταχοῦ. Στρέφεται καὶ βλέπει ὅτι ὁ Φλακ εὐρίσκεται πλησίον του καὶ τότε χύνεται ὁρμητικὸς, καὶ ἐντὸς δευτερολέπτων τινῶν ἐξαφανίζεται εἰς τὴν οδὸν τὴν φέρουσιν πρὸς τοὺς Ἀμπελόκηπους. Τότε ὁ Φλακ μείνας μόνος κλονίζεται καὶ πίπτει, στηριζόμενος ἐπὶ τινὸς ἀνθρώπου. Προστρέχει ἡ ἅμαξά μας καὶ φέρεται ἐντὸς αὐτῆς, ὅπου ὁ ἱατρός κ. Δροσινός ἀρχίζει νὰ τῷ παρέχῃ πάσαν φροντίδα. Ἦδη ὁ Βασιλάκος φθάνει. Τρία μόνο χιλιόμετρα ἀπέχομεν των Ἀθηνῶν. Οἱ Ἕλληνες δρομεῖς ἔχουσιν ἐλευθέραν τὴν νίκην, διότι καὶ ὁ ἐναπομένων Οὐγγρος υπολείπεται ἤδη τοῦ Μπελόκα κατὰ διακόσια μέτρα, ἐνῶ ἀπὸ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς ὁ κανονιοβολισμὸς ἀγγέλλει τὴν διέλευσιν τοῦ Λούη. Μετὰ τὸν Κέλλνερ ἐρχεται ὁ Βρεττός, ὅστις ἔχει ἀποτινάξῃ τὰ υποδήματά του, καὶ βαίνει ἀνυπόδητος κραυγάζων διαρκῶς.

- Ζήτω ἡ Ἑλλάς !

Ἀκολουθεῖ δὲ τούτον ὁ ἐξ Ἀμαρουσίου ἐπίσης Παππασυμεών, ἔπεται ὁ Δ. Δηλιγιάννης μετὰ τοῦ Γερακάρη, ἔπειτα δὲ ὁ Λαγονδάκης ἐρωτῶν διαρκῶς:

- Ἕλλην εἶνε ὁ πρώτος ;

Και ζητωκραυγάζει επί τη καταφατική απαντήσσει. Τούτον ακολουθούν οι λοιποί Έλληνες δρομείς, πλήν εκείνων, οίτινες, ως γράφομεν ανωτέρω, εισήλθον εις άμαξας, και του Γ. Καφετζή, όστις εις το ένατον χιλιόμετρον από των Αθηνών έμεινε νοσηλευόμενος εν τινί οικία υπό του υπιάτρου Σπανοπούλου, όστις και εις τους λοιπούς παρέσχε την συνδρομήν του. Παρά τους Αμπελόκηπους διακόπτεται και ο δρόμος των τρεχόντων όπισθεν των δρομέων Αμαρουσιωτών και πολλών Αθηναίων. Καταφθάνει δε ο εις μετά τον άλλον οι δρομείς.

Ουδέποτε θα εξεχύθη τόσοσ κόσμος εις τας οδούς της πόλεως. Τα ευρύτατα πεζοδρόμια της λεωφόρου Κηφισίας και της οδού Ηρώδου του Αττικού βρίθουσι λαού όλων των ηλικιών και όλων των τάξεων.

Ο ακαταπόνητος ιππεύς, ο ενθουσιώδης ταγματάρχης και βουλευτής Πατρών κ. Παπαδιαμαντόπουλος έχει ήδη αναγγείλει εις τα πλήθη την νίκην του Λούη, και πρώτος σπεύδει ν' αναγγείλη εις το Στάδιον.

Αλλ' αγνοούσι τις ο δεύτερος ερχόμενος. Εις την άμαξάν μας μόνον επιτρέπεται η δια της οδού Κηφισίας διέλευσις. Ουδέποτε ομοίου φαινομένου μάρτυρες εγενόμεθα. Από την θέσιν του αμαξηλάτου εις ην κατεφύγομεν χάριν των εν τη αμάξη κατακειμένων Λερμιζιώ και Φλακ, ηναγκαζόμεθα ν' απαντώμεν εις το πλήθος, όπερ φρενίτις αληθώς είχε καταλάβει. Όταν επληροφορούντο ότι οι ξένοι δεν ηδυνήθησαν να ακολουθήσουν και δεύτερος έρχεται ο Βασιλάκος, ατελεύτητοι, ουρανομήκεις ζητωκραυγαί ήρχιζον από της μιας μέχρι της άλλης άκρας της οδού, όταν δε επληροφορήθη το πλήθος ότι εντός της αμάξης μας ενοσηλεύοντο οι δύο επικίνδυνoi ξένοι δρομείς, μόλις ηδυνήθημεν να διασχίσωμεν την ζώνην του περικλύουντος αυτή λαού.

Η άμαξά μας διελθούσα την γέφυραν έφθασε προ του Σταδίου, επί του κεντρικού ιστού του οποίου εκυμάτιζεν η Ελληνική σημαία. Εκεί άμα ως ειδοποιήθηκαν αξιωματικοί τίνες ότι οι δύο ξένοι δρομείς κατέκειντο εν τη αμάξη, έσπευσαν, ανήγειρον αυτούς επί των βραχιόνων των και τους ωδήγησαν εις το αποδυτήριον, ενώ ταυτοχρόνως κατέφθανε και ο Βασιλάκος, αντηχεί δε το Στάδιον και συνεκινείτο ολόκληρον επί τη θέα του.

Μια από τις πλέον αξιόπιστες πηγές για τη διεξαγωγή του Μαραθωνίου είναι και η ίδια η μαρτυρία του Αυστραλού δρομέα Ε. Η. Flack.³⁰ Στο γράμμα προς τον πατέρα του, αντιγράφηκε από τον Ian Jobling από μία φωτοτυπία ενός χειρογράφου, που του δόθηκε από τον Αυστραλιανό Ολυμπιακό Σύνδεσμο της Μελβούρνης (βλ. παράρτημα Β).

³⁰ Edwin Flack: "A letter from Edwin Flack, written from Athens in April 1896 to his father"; (one letter dated April 4th, 1896, and a second letter dated April 18th, 1896). Transcribed by Ian Jobling, Dept. of Human Movement Studies, University of Queensland, from a photocopy of the handwritten letter, made available to him by the Australian Olympic Federation in Melbourne; January 1982.

Ο Έντγουϊν Φλακ (Edwin Flack 1874-1935): συμμετείχε στους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1896 στην Αθήνα - 1ος στα 800μ (2.11.0) και στα 1.500μ (4.33.1), εγκατέλειψε στον Μαραθώνιο, 8ος στο μονό του τένις και 3ος στο διπλό με παρτενέρ του τον Βρετανό Τζορτζ Ρόμπερτσον),

Ο τερματισμός στο στάδιο

Η αγωνία και το πάθος ενός ολόκληρου λαού για ελληνική νίκη, που έμελλε μάλιστα να αποτελέσει ορόσημο, είναι διάχυτη. Πολλές ήταν οι αναφορές στο μεγάλο γεγονός. Κάθε μια όμως με τον δικό της τρόπο μας βοηθά στο να κατανοήσουμε τον παλμό της ημέρας εκείνης. Ο 28χρονος Σαρλ Μωρράς, ως ανταποκριτής της εφημερίδας Gazette, καλύπτει τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, στέλνοντας τις ανταποκρίσεις του σε μορφή επιστολών. Την ημέρα εκείνη από τις κερκίδες του σταδίου έγινε μάρτυρας της αγωνίας ενός ολόκληρου έθνους. *«Ο νικητής! Ο νικητής! Ζήτω! Όλοι οι Έλληνες όρθιοι, επευφημούν τον μαραθωνομάχο! Εκείνος, σε μια ύστατη μεγαλειώδη προσπάθεια, κατευθύνεται τρέχοντας στους πρίγκιπες Κωνσταντίνο και Γεώργιο και πέφτει στα χέρια τους μέσα σε μια θάλασσα από ποδοκροτήματα και κραυγές. Όλα τα τζιτζίκια της Αττικής υψώνουν ένα στεγνό και διαπεραστικό τραγούδι, και ενώ το πλήθος τραγουδά, ο βασιλιάς χαιρετίζει»*.³¹

Σχεδόν όλος ο έντυπος τύπος³² αναφέρεται στο γεγονός, στην υστερία που κατέλαβε τους θεατές με την εμφάνιση του Λούη. Ένας ολόκληρος λαός σηκώθηκε όρθιος χειροκροτώντας, φωνάζοντας, ζητωκραυγάζοντας, κουνώντας μαντήλια και σημαίες. Ο λόφος του Αρδηττού έμοιαζε σαν ανθρώπινο δάσος που το κουνούσε ισχυρός άνεμος.

«Η ώρα τετάρτη και ημίσεια. Φρικιάσις λίαν αισθητή διατρέχει τας απειροπληθείς μάζας, προσεγγίζει η κρίσις του Μαραθωνίου δρόμου, τα ότα τείνονται δια να ακούσουν το τηλεβόλον. Είναι ιδικός μας; είναι ξένος; Ω! αν είνε ιδικός μας, ακούει εκπεμπόμενον από μυρίων στομάτων, αρρένων και θηλέων, χονδρών κα αβρών, τι έχει να γίνη! Αλλά ως εφιάλτης επικάθεται η σκέψις, σύμφωνα προς την κυκλοφορήσασαν διάδοσιν, ότι θα μας τον πάρουν τον δρόμον οι ξένοι· ο Αυστραλός Φλακ ομολογείται ως ο μέλλον νικητής μάλιστα προς στιγμήν διατρέχει το Στάδιον πένθιμος η είδησις ότι έρχεται, φθάνει πρώτος ο ξένος δρομέυς. Αλλά ταχέως διασπείρεται η αντίθετος είδησις, το μέγα νέον. Ο νικητής του Μαραθωνίου είνε ιδικός μας, είνε από το Αμαρούσι! Βοή παρατεταμένη και υπόκωφος, ως από τα βάθη ωκεάνειων αδύτων, ανατείνεται. Ο μέγας εκείνος τεράστιος όγκος υπό τας εκ των νεφών διαφευγούσας τη ώρα εκείνη ηλικιακάς ακτίνας νομίζει τις ότι διαστέλλεται εις εν απειρομέγεθες φωτεινόν μειδίαμα ανακουφίσεως και χαράς. Η προσδοκία δεν παρετάθη επί μακρόν. Εις τας πέντε παρά πέντε λεπτά ενεφανίζετο εις την κονίστραν εν μέσσω υπερτάτης συγκινήσεως των πάντων και μιας θριαμβευτικής κραυγής υψίστης, απεριγράπτου, ο νικητής του Μαραθωνίου, ο Αμαρουσιώτης Λούης. Ήτο λευκή η στολή του, και ο τράχηλός του

³¹ Μωρράς, Σαρλ: *Αθήνα 1896 - Οι Πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες*, εκδόσεις Ωκεανίς, Αθήνα 2000, σ. 68-90.

³² *Άστυ*, 30.3.1896. *Εστία*, 30.3.1896. *Ακρόπολις*, 30.3.1896.

έστιλβεν ως εξ ορειχάλκου και ήρχετο προς το τέρμα τρέχων με το βήμα του αθλητού, του διανύσαντος ηρωικώς δρόμον τόσων χιλιομέτρων εις διάστημα 2 ωρών 58' και 50', εν τω οποίω η αίσθησης του καμάτου εξουδετερούται από του θριάμβου το αίσθημα».³³

Χαρακτηριστική είναι και η περιγραφή του Άννινου: *Τότε πλέον ουδεμία παραίνεσις, ουδέν κέλευσμα ισχύει, όλοι όρθιοι εντείνουσι την προσοχήν προς την είσοδον. Η αυτή συγκίνησις επικρατεί και εκτός του Σταδίου και τότε ο Διευθυντής της αστυνομίας έφιππος ερχόμενος μετά της ακολουθίας του από της οδού Κηφισίας αναγγέλει συγκεκρινημένος και αυτός εις τα διαπνυθανόμενα πλήθη τα σταθμεύοντα εις την λεωφόρον Ηρώδου του Αττικού ότι ο νικητής είναι Έλλην, μυριόστομοι και παρατεταμένοι αντηχούσι ζητωκραυγαί. Μετά πάροδον λεπτών τινών άτινα, εφάνησαν αιώνες, κίνησις παρατηρείται εις την είσοδον του Σταδίου. Σπεύδουσιν οι αξιωματικοί και τα μέλη της επιτροπής. Τέλος φαίνεται εισερχόμενος ανήρ φέρων λευκήν περιβολήν, ηλιοκαής και κατάρρυτος υπό ιδρώτος.*

Είναι ο Λούης ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου. Βαίνει κατάκοπος μεν, αλλ' όχι μέχρις εξαντλήσεως, τροχάδην δια του προς το δεξιόν σκέλος στίβου, παρακολουθούμενος υπό των μελών της επιτροπής και των εφόρων ανευφημούντων. Ο διάδοχος και ο βασιλόπαις Γεώργιος σπεύδουσι και συντρέχουσι μετ' αυτού ένθεν και ένθεν. Ο Βασιλεύς, ότε ο δρομέυς έφθασε προ της σφενδόνης και προσκλίνει χαιρετών, εγείρεται και σείει επί πολλήν ώραν ενθουσιωδώς μετά ζωηράς συγκινήσεως το ναυτικόν του πηλίκιον. Τινές των υπασπιστών του ορμώσιν, αναγκαλίζονται τον δρομέα και τον ασπάζονται. Οι δύο βασιλόπαιδες, προσερχομένου και του πρίγκηπος Νικολάου υπανεγείρουσι τον νικητήν ως εν θριάμβω. Οι επίσημοι ξένοι χειροκροτούσι συγκεκρινημένοι. Τι έγινε κατά την ώραν εκείνην εις το Στάδιον η γραφίς αδυνατεί να περιγράψη. Ήδη ο ναύτης ο εντεταλμένος την ανύψωσιν των σημαιών του ιστού, ευθύς ως είδε τον αριθμόν 17, ον έφερεν επι του στήθους ο νικητής δρομέυς, έσπευσεν να σημειώση αυτόν και να αναπετάση την Ελληνικήν σημαίαν, ης η θέα εξαγείρει θύελλαν ενθουσιασμού. Δονείται ο αήρ απο τας νικητηρίους κραυγάς. Πίλοι ρίπτονται εις τον αέρα, σείονται μανδήλια, σείονται ελληνικάι σημαίαι, κεκρυμμένοι μέχρι της στιγμής εκείνης εις τα άδυτα των κόλπων. Ολόκληρος λαός έξαλλος πανηγυρίζει την νίκην του. Το πλήθος απαιτεί δια επιτακτικών κραυγών και αι μουσικάι ανακρούουν τον εθνικόν ύμνον. Η στιγμή είναι ιερά και απέναντι του μεγαλείου αυτής και οι παρευρισκόμενοι ξένοι κατανύσσονται και εις ποικίλας γλώσσας αντηχούν αι υπέρ της Ελλάδος επευφημίαι.

Ο Λούης οδηγείται εις το αποδυτήριον. Διήνυσεν την απόστασιν των 40 χιλιομέτρων εις 2 ώρας, 58 λεπτά και 50 δευτερόλεπτα.

³³ Αργυρός: *Οι πρώτοι εν Αθήναις*, σ. 61.

Δεύτερος μετά ολίγα λεπτά καταφθάνει ο Βασιλάκος και η εμφάνισίς του προκαλεί δεύτεραν έκρηξιν ενθουσιασμού. Διήνυσεν την απόστασιν εις 3 ώρας, 6 λεπτά και 3 δευτερόλεπτα.

Τρίτος φθάνει ο νεαρώτατος Αθηναίος Μπελόκας, όστις έδειξε την μεγαλυτέραν αντοχήν εις την κόπωσιν, διανύσας την απόστασιν εις 3 ώρας 6 λεπτά και 30 δευτερόλεπτα. Τέταρτος ο Ούγγρος Κέλνερ, υστερήσας του Μπελόκα κατά 5 δευτερόλεπτα. Έπειτα έρχονται κατά σειράν οι δρομείς Βρετός, Παπασυμεών, Δηλιγιάννης και Μασούρης.³⁴

Σχεδόν όλες οι εφημερίδες αναφέρονται στον τερματισμό των δρομέων, ιδιαίτερα στη νίκη των Ελλήνων. Τα χειροκροτήματα για τον νικητή δεν έχουν κοπάσει όταν καταφθάνει ο δεύτερος δρομέας που φέρει τον αριθμό 7 και είναι ο Χαρίλαος Βασιλάκος, ο οποίος ήρθε πρώτος κατά τους Πανελληνίους. «... διήνυσε από Μαραθώνος διάστημα εις 3,6'3'''. Η εμφάνισις του προκαλεί νέα χειροκροτήματα και νέον ενθουσιασμόν εις το πλήθος. Ολίγα βήματα όπισθεν του έρχεται ο Ν. Μπελόκας εις 3, 6'30'' και τέταρτος ο Ούγγρος Κέλνερ του Γυμναστικού Συλλόγου της Βουδαπέστης εις 3, 9'55''! Χαιρετίζεται ζωηρότατα δια χειροκροτημάτων και επευφημιών, συμπαθέστατα δε γίνεται δεκτός υπό των λοιπών Ούγγρων και Ελλήνων αθλητών. Δεικνύει ακόμη αρκετήν αντοχήν, βαδίζει δε τον στίβον του Σταδίου και κατόπιν μεταβαίνει εις το αποδυτήριο. Έρχονται είτα κατά σειράν οι άλλοι Έλληνες δρομείς Ι. Βρετός, Ε. Παπασυμεών, Δ. Δηλιγιάννης, Ε. Γερακάρης, Σ. Μασούρης, Σ. Λαγουδάκης. Πάντες, πλην του τελευταίου ελθόντος εις τέσσαρας ώρας, οι άλλοι δέκα ήλθον εις ολιγότερον των 4 ωρών διάστημα».³⁵ Ο Λαγουδάκης φορά λευκή στολή έχει μακριά μαλλιά, χαιρετά τον Δηλιγιάννη, υποκλίνεται στη βασιλική οικογένεια και δε φαίνεται να είναι καταβεβλημένος. «... διήνυσε τον δρόμον εις 3 ώρας και 10'».³⁶

Τόσο η εφημερίδα «Καιροί» όσο και η «Ακρόπολις» περιγράφουν τον Μαραθώνιο. Πολλά είναι τα κοινά σημεία μεταξύ αυτών και οι αναφορές τους για τον τερματισμό των υπολοίπων δρομέων. Άλλο σημείο είναι η ταύτιση τους ως προς τον χρόνο τερματισμού. Παραθέτουν τον χρόνο του Λούη, 2 ώρες 55' και 20 δευτερόλεπτα και του Βασιλάκου 2 ώρες, 58' και 50 δευτερόλεπτα. Η «Ακρόπολις» συνεχίζοντας παραθέτει και τον χρόνο του τρίτου, του Μπελόκα, 2 ώρες 57 ½ και του τέταρτου του Ούγγρου Κέλνερ, 6' ολίγον ύστερον. Οι ανωτέρω χρόνοι στις εφημερίδες αυτές προφανώς είναι λάθος.

³⁴ Άννινος: «Περιγραφή», σ. 43.

³⁵ Εφημερίς, 30.3.1896 σ.2. Βλ. επίσης. Τα Ολύμπια, 6.4.1896. «Εις πόσην ώραν διήνυσαν τον δρόμον οι Έλληνες δρομείς. Ο Σπ. Λούης διέτρεξε τον δρόμον εις ώρας 2,58 λεπτά και 20''. Ο Χ. Βασιλάκος εις 3 ώρας 8 λεπτά και 3''. Ο Ν. Μπελόκας εις ώρας 6 λεπτά και 30'' και ο Ούγγρος Κέλνερ εις 3 ώρας 9 λεπτά και 35'' δεύτερα». Σε πολλά έντυπα ο Γερακάκης αναφέρεται ως Γερακάρης.

³⁶ Νέα Εφημερίς, 1.4.1896 σ.4. Σκριπ, 31.3.1896 σ.2. «Μικρά Ολυμπιακά». Ο κ. Λαγουδάκης έφθασε τελευταίος στο Στάδιο διανύσας τον Μαραθώνιο δρόμο σε 4 ώρες. Εισερχόμενος χαιρέτησε πρώτα τον κ. Δηληγιάνη και έπειτα τον βασιλέα. Επειδή είχε μακριά μαλλιά πολλοί τον πέρασαν για γυναίκα.

Μετά τον τερματισμό και τον γύρο του θριάμβου, ο Λούης εισήλθε στα αποδυτήρια συνοδευόμενος από τη βασιλική οικογένεια, τον αδελφό του, τον πατέρα του και πολλούς Μαρουσιώτες. Ο γιατρός που τον εξέτασε βρήκε τους σφυγμούς του κανονικούς. Λίγο μετά τη δύση του ηλίου, ο Λούης βγήκε από το στάδιο και περιστοιχιζόμενος από χιλιάδες λαού, μεταφέρθηκε σχεδόν σηκωτός στο σταθμό του Λαυρίου, από όπου με έκτακτο δρομολόγιο τραίνου, έφτασε στο Μαρούσι για να γιορτάσει τη νίκη του με τους συγχωριανούς του.

Τόσος ήταν ο πόθος των Ελλήνων για νίκη, που ακόμη και οι βασιλόπαιδες, παρ' όλο που δεν επιτρεπόταν, συνέτρεξαν μαζί του προς τον τερματισμό. *«Ο Διάδοχος τον εναγκαλίζεται και ο συνταγματάρχης κ. Κροκίδης τον ασπάζεται. Ο λαός ζητωκραυγάζει παραφόρως, έξαλλος, πολλοί ορμούν να ριφθώσιν εκ των κερκίδων δια να ασπασθούν, δια να αρπάσουν τον νικητήν, ο οποίος φθάνει ησύχως προ των Βασιλέων, προσκλίνας ευλαβώς και είτα απάγεται εις το αναπαυτήριον, όπου επιδιψιλεύονται αυτώ πολλάί περιποιήσεις, τας οποίας όμως αρνείται, διότι “είχε κουράγιο να πάγη στο Μαρούσι!” Οι βασιλόπαιδες, οι ξένοι αθληταί και ο ανταποκριτής του «Λονδίνειου Χρόνου» προσέρχονται εις την κλίνην, όπου αναπαύεται ο Λούης και σφίγγουσι την χείρα του».*³⁷ Την ίδια σχεδόν περιγραφή μετά τον τερματισμό, δίνουν η «Ακρόπολις» και οι «Καιροί» στα φύλλα του Σαββάτου.

«Αφήσετέ με – τοις έλεγε – δεν αισθάνομαι τίποτε ... Αλλ' ηνηγκάσθη να υποκύψη εις την επιμονήν των ιατρών. Απέθεσε τότε την μαύρην με κορδέλαν τερράν ρεπούπλικαν του, τα λευκά του υποδήματα και τα μικρά κόκκινα περιπόδια του και εξηπλώθη επί της κλίνης. Ο σφυγμός του εδείκνυνεν 112 παλμούς εις το λεπτόν αλλ' ουδεμίαν κούρασιν ησθάνετο.

- Έχω δυνάμεις ακόμη – μας έλεγε- να πάω και στον Πειραιά...

- Και πράγματι εφαιnéτο ότι έλεγε την αλήθειαν, διότι ούτε ήσθμινεν, ούτε έτρεμεν, ούτε επόνει. Είχε το πρόσωπον κόκκινον με θρόμβους τινάς ιδρώτος επ' αυτού, τους οποίους απέμαζεν ο ίδιος. Εκεί επί της κλίνης ηδυνήθημεν να παρατηρήσωμεν την διάπλασίν

³⁷ Τα Ολύμπια, 6.4.1896. Ανωνόμουν: «ΕΝ ΤΩ ΣΤΑΔΙΩ - Η είσοδος του νικητού». Άστν, 30.3.1896. Περιγράφει γλαφυρά τον τερματισμό: «Όταν από της εισόδου του Σταδίου εφάνη διερχόμενος την γέφυραν ο Λούης με την κυανόλευκον περιβολήν, αι χιλιάδες του λαού ευρίσκοντο επί ποδός. {...} Εισελθών ο Λούης εις το Στάδιον είχε το μέτωπον κάθυγον υπό του ιδρώτος. Μειδίωμα αγαλλιάσεως επλανάτο εις την μορφήν του, την ολίγον ισχνήν και μελαμνήν. Έτεινε την χείρα εις τον παρά την είσοδον ιστάμενον Διάδοχον και επροχώρησε τρέχων προς το τέρμα. Έκοψε την κλωστήν του τέρματος με κίνησιν τοιαύτην της χειρός ως να εκράτει ξίφος, και έφθασε προ των Βασιλέων όπου έστη κρατούμενος από των βραχιόνων υπό του Διαδόχου και του βασιλόπαιδος Γεωργίου. Ο Βασιλεύς κρατών εις χείρας το πλήγκιον του ανέσειεν αυτό χαιρετίζων την νικητήν, οδηγηθέντα μετά τούτο εις το Αποδυτήριον».

του. *Εἶνε μάλλον υψηλὸν αναστήματος, ὄχι ευστραφής, κανονικὰς γραμμὰς...». ³⁸*

Η « Εφημερίς των Κυριών» εβδομαδιαία έκδοση της Καλλιρόης Παρρέν στο κύριο άρθρο της στο φύλλο της 31ης Μαρτίου αναφέρει: «.... ο ἄγγελος της Μαραθωνίου νίκης της αρχαιότητος ἀνέζησε χθες ἐν τῷ προσώπῳ του σφριγηλοῦ νέου Ἀθηναίου, του νικητοῦ Σπυρίδωνος Λούη, του οποιῦ το ὄνομα φέρεται ἀπὸ χθες ἀνά τα χεῖλη εκατοντάδος χιλιάδων λαοῦ μετ’ ἐνθουσιώδους ἐυγνωμοσύνης καὶ ἐθνικῆς υπερηφάνειας».

Το ποίημα του Αργύρη Εφταλιώτη,³⁹ «*ἡ ὠδή στον Λούη*» ὅπως τιτλοφορεῖται ἀπόσπασμα του οποιῦ παρατίθεται, περιγράφει με τον καλύτερο ἴσως τρόπο τα διαδραματιζόμενα ἐντὸς του Σταδίου.

Ἔτσι στου Σταδίου Σου τη θύρα,
Του Ἀμαρουσιῦ τ’ ἀγόρι εφάνη,
Ἀβέρωφ! Που ἔγραψεν ἡ Μοῖρα
Καθὼς ἐσύ, νὰ μὴν πεθάνῃ!

Με βασιλόπουλα σιμά του
Ζυγώνιε πλήθῃ φρενιασμένα,
Που τα οὐράνια θάρρεις κάτου
Κατρακυλούσανε θριμμένα.

Ἡ Ἑλλάδ’ ἀνέστη! Ὅλοι κράζουν,
Καὶ νίκησε στὸν πρῶτο ἀγῶνα!
Ἡ Ἑλλάδ’ ἀνέστη! Ἀντιφωνάζουν
Τὰ ὄρη, ὡς τὸν Μαραθῶνα!

Ο Μπελόκας ἔχασε τὴν τρίτη θέση, μετὰ ἀπὸ ἐνστάση του Οὐγγρου δρομέα Κέλνερ, ο οποιῦς ἰσχυρίστηκε ὅτι ὁ Ἕλληνας δρομέας ἀνέβηκε σὲ κάρο. Ἡ Επιτροπὴ⁴⁰ ἔκανε δεκτὴ τὴν ἐνστάση καὶ ἀκύρωσε τὸν ἑλληνα δρομέα.⁴¹

Δεν ὑπάρχει καμιὰ καταγραφὴ ἀπὸ κανένα ἐντυπο ἀλλὰ οὔτε καν ἡ ὑπόνοια ὅτι συνέβη μὴ τέτοια πράξη. Ἀπεναντίας, ὅλα ἀναφέρουν ὅτι οἱ τρεῖς πρῶτοι δρομεῖς

³⁸ *Ἄστυ*, 30.3.1896.

³⁹ Εφταλιώτης, Αργύρης: «*Ἡ ὠδὴ στὸν Λούη τὸν πρῶτο νικητὴ τῆς πρῶτης νεᾶς Ὀλυμπιαδος*», στο: Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας τοῦ 1896, στο: *Πανελλήνιον Εἰκονογραφημένον Λεδῶμα «Ἀκροπόλεως»* Β. Γαβριηλίδου. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας, Κ. Μάισνερ καὶ Ν. Καργαδούρη. Ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 117-118.

⁴⁰ *Ἀτλαντὶς*, 28.3.1896. Οἱ ἐφοροὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων ποὺ θα ἀποφασίζουν ἀνεκκλήτως περὶ παντὸς ζητήματος μὴ προβλεπομένου ὑπὸ τῶν ἐναγωνίων διατάξεων, εἶναι ὁ πρίγκιπας Γεώργιος, ὁ Ι. Φωκιανὸς καὶ ὁ Γ. Στρέιτ.

⁴¹ Wallechinsky, David: *The complete book of the Olympics*. Penguin Group 1988, p.48. “Cyula Kellner, raised a protest that Belokas had ridden part of the way in a carriage. Belokas admitted his deception, and was stripped of his awards, as well as his shirt, and thoroughly ostracized”.

είναι Έλληνες.⁴² Την Τετάρτη 3 Απριλίου αναχώρησαν από τον Πειραιά οι Ούγγροι αθλητές. Η στιγμή του αποχωρισμού ήταν συγκινητική. Η Ουγγρική ομάδα ήταν η πιο αγαπητή μεταξύ των αντιπροσωπειών. Το «Άστυ» καταγράφει μια συνδιάλεξη την παραμονή της αναχώρησης με τον Κέλνερ, τον τέταρτο τερματίζοντα δρομέα του Μαραθωνίου. Αναφέρεται στην ταλαιπωρία που υπέστη από τα παπούτσια του και την κακή κατάσταση του δρόμου. Στη συνέχεια της αφήγησής του ομολογεί όμως «ότι την νίκη δεν την έχασα από την αφορμήν αυτήν διότι το ρεκόρ μου δεν φθάνει το θαυμάσιον του Λούη».⁴³ Αν είχε συμβεί ένα τέτοιο γεγονός θα είχε καταγραφεί, θα συμπεριλαμβανόταν στην έκδοση του Κ. Μπεκ, βιβλίο που εκδόθηκε μετά το θάρος και που κυκλοφόρησε και στη Γερμανική γλώσσα το 1897.

Υπάρχει η αναφορά του Ferdinand Hueppe (στην ενότητα Μαραθώνιος), που συνόδευε τους Γερμανούς και Αυστριακούς αθλητές ότι «Ο τρίτος Έλληνας, παρ' όλα αυτά αποκλείστηκε επειδή αποφασίστηκε ότι βοηθήθηκε σε μέρος της διαδρομής. Όμως εξαιτίας του μεγάλου ενθουσιασμού των Ελλήνων, κανείς δεν είχε τη διάθεση να ερευνήσει την υπόθεση σοβαρά».⁴⁴ Αυτή η αμφισβητούμενη αναφορά υιοθετήθηκε αβίαστα από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, ο Μπελόκας αποκλείστηκε και παρέμεινε στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων ως «αποκλεισμένος».

Την ίδια μέρα που η Αθήνα πανηγυρίζει τη νίκη του Σπύρου Λούη, ο Χαρίλαος Τρικούπης πεθαίνει στις 6.05 μμ. σε ηλικία 64 χρονών στο Παρίσι. Η σορός του εκτίθεται σε λαϊκό προσκύνημα στην κατοικία του στην οδό Ακαδημίας. Η νεκρώσιμη ακολουθία τελείται στον ναό της Ζωοδόχου Πηγής, παρουσία των βασιλέων και του συνόλου του πολιτικού κόσμου, χωρίς επικήδειους και στεφάνια σύμφωνα με επιθυμία του. Ενταφιάζεται στον οικογενειακό τάφο στο Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών.

⁴² *Εστία*, 5.4.1896:3, αρ. φυλ.35. Ο «Ημερήσιος Χρονογράφος» του Λονδίνου αποκαλεί «θρίαμβον της Ελλάδος ότι οι τρεις πρώτοι του Μαραθωνίου δρόμου ήσαν Έλληνες».

⁴³ *Άστυ*, 6.4.1896.

⁴⁴ Hueppe Ferdinand: *Allgemeine Sport-Zeitung*, Vienna 1896, p.7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΒΟΛΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ

Ο συμβολισμός του Μαραθωνίου προσέλαβε καθολικές διαστάσεις, κατέστη παγκόσμιος και συνδέθηκε άρρηκτα με το ιδεώδες της ειρήνης. Η μορφή του μαραθωνοδρόμου εν πολλοίς απορρόφησε εκείνη του μαραθωνομάχου. Η εμπνευσμένη πρόταση του Bréal, με τη σύνδεση του αρχαίου και του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου αγωνίσματος, αυτό του Μαραθωνίου δρόμου. Ενδιαφέρον έχει να σκιαγραφηθούν οι συμβολικές και ιδεολογικές διαστάσεις του Μαραθωνίου, η διαχρονικότητα του ημεροδρόμου και το πώς ο μύθος έγινε έμπνευση, για να θεσπιστεί και στη συνέχεια να αναδειχθεί ο Μαραθώνιος δρόμος σε ένα από τα δημοφιλέστερα δρομικά αθλήματα αντοχής.

Ο Θρύλος του αγγελιαφόρου

Η γοητεία που ασκεί ακόμη και σήμερα ο θρύλος του ημεροδρόμου-αγγελιαφόρου της μάχης του Μαραθώνα φαίνεται από τα δεκάδες άρθρα, βιβλία και συλλογικά έργα που έχουν γραφεί με αυτό το θέμα. Στις εξαιρετικές τους αναλύσεις οι Kertész Badian, Frost, Lee, Matthews, Hansen, Haberstroh, Nielsen, Schwartz, Christensen, Lund, Brun¹ προσπαθούν ιστοριογραφικά να ερμηνεύσουν και να αναλύσουν τον θρύλο και το όνομα του ημεροδρόμου. Θα ήταν παράλειψη να μη γίνουν αναφορές στη σχέση ιστορίας και

¹ Βλέπε αναλύσεις στα έργα των: Kertész, István: Schlacht und "Lauf bei Marathon – Legende und Wirklichkeit", *Nikephoros* 4, 1991, p.155-160. Kertész, István: The Problem of the Marathon Race, in: Proceedings of an International Symposium on the Marathon Race (organized by the Hungarian Olympic Academy Budapest, 26-27 October (1990), ed. Jakabházyne Mária Mezö, 7-18. Poliakoff, Michael: "Overlooked Realities: Sport Myth and Sport History", in: *Stadion XVI* 1990, p.91-102. Badian, E.: "The Name of the Runner", in: *AJAH4*, 1981, p.163-165. Frost, F.J.: "The Dubious Origins of the Marathon" *AJAH4*, 1981, p.159-163. Hansen, M.H.: *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*. London 1992. Lee, H.M.: "Modern Ultra-long Distance Running and Philippides Run from Athens to Sparta", in: *AncW9*, 1984, p.107-13. Matthews, V.J.: "The Hemerodromoi: Ultra Long-Distance Running in Antiquity", in: *CW* 68, 1974, p.161-169. Nielsen, Thomas Heine & Schwartz, Adam; Christensen, Dirk Lund: Herodotos and Hemerodromoi : Pheidippides' Run from Athens to Sparta in 490 BC from Historical and Physiological Perspectives, in: *Hermes - Zeitschrift für Klassische Philologie*, Vol. 137.2, 2009, p.148-169. Brun, Patrice: *La bataille de Marathon*. Larousse, Paris 2009, p.223. Uolahti, Jaakko: "The Origin of the Story about the First Marathon-Runner" *Arctos Acta Philologica Fennica*, Vol. 5, 1967, p.131-132. Gehrke, Hans-Joachim: From Athenian identity to European ethnicity. The cultural biography of the myth of Marathon, in: *Ethnic Constructs in Antiquity*. The role of power and tradition, 2009, p.85-100.

μύθου, που ξεκινούν από την πιο ονομαστή νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών, τη μάχη του Μαραθώνα το 490 π.Χ. Δοξασίες αιώνων αλλά και μνήμες των σχολικών μας χρόνων θέλουν τον «Φειδιππίδη» ή «Φιλίππιδη» να φέρνει το άγγελμα της νίκης στην Αθήνα και να εκπνέει φωνάζοντας «νενικήκαμεν».

Οι ταχυδρόμοι της εποχής, δρομοκώρυκες κατά τον Φιλόστρατο, αλλιώς ημεροδρόμοι ή αγγελιαφόροι συναντώνται σε κάθε στράτευμα στην αρχαία Ελλάδα ως μεταφορείς ειδήσεων σε μεγάλες αποστάσεις, ιδίως σε περιόδους πολέμου. *«Οι αγώνες δρόμου μεγάλων αποστάσεων ξεκίνησαν ως εξής. Από την Αρκαδία πήγαιναν συχνά σε όλη την Ελλάδα αγγελιαφόροι δρομείς για να μεταφέρουν τις πολεμικές ειδήσεις. Απαγορευόταν να χρησιμοποιούν άλογα και έπρεπε να καλύπτουν τις αποστάσεις με τα πόδια. Επειδή λοιπόν σε σύντομο χρονικό διάστημα κάλυπταν τόσο μεγάλες αποστάσεις, οι αγγελιαφόροι δρομείς έγιναν αθλητές δρομείς μεγάλων αποστάσεων και έτσι εξασκούσαν και για τον πόλεμο».*²

Ο Φιλόστρατος αποδίδει την προέλευση του αγωνίσματος του «δολίχου» (δρόμος αντοχής 24^{ον} σταδίων, δηλαδή 4.615 μέτρων, ίσης απόστασης περίπου με το σύγχρονο αγώνισμα των 5.000 μέτρων) και την καθιέρωσή του στους Ολυμπιακούς Αγώνες, στους επαγγελματίες δρομοκώρυκες ή ημεροδρόμους. Αυτοί περιβάλλονταν από σεβασμό και αποκτούσαν ιδιαίτερη καταξίωση και επιρροή, γεγονός που φαίνεται από τα λεγόμενα του Ηροδότου³ για κάποιον Ταλθύβιο, αγγελιαφόρο του Αγαμέμνονα, για τον οποίο οι Σπαρτιάτες έτρεφαν τέτοια εκτίμηση, ώστε να του αφιερώσουν ναό. *«Υπάρχει στη Σπάρτη ένας ναός αφιερωμένος σ' αυτόν, καθώς και μια οικογένεια, οι Ταλθυβιάδες, που είναι απόγονοί του κι απολαμβάνουν το προνόμιο να είναι κήρυκες».*

Τόσο στα κλασικά χρόνια όσο κι αργότερα, πολλά είναι τα παραδείγματα φημισμένων δρομέων που έτρεξαν μεγάλες αποστάσεις μεταφέροντας μηνύματα. Όπως μας πληροφορεί ο Πανσανίας⁴, στημένο στην Ολυμπία ήταν και το άγαλμα του Ηλείου Φιλονίδη, ημεροδρόμου του Αλεξάνδρου. *«Τοῦ δὲ Ἀριστείδου ἐγγύτατα Μενάλκης ἔστηκεν Ἥλειος, ἀναγορευθεὶς Ὀλυμπιάσιν ἐπὶ πεντάθλῳ, καὶ Φιλωνίδης Ζώτου, γένος μὲν ἐκ Χερρόνησου τῆς Κρητῶν, Ἀλεξάνδρου δὲ ἡμεροδρόμος τοῦ Φιλίππου».* Ενώ ο Πλίνιος⁵ για

2 Φιλόστρατος, Γυμναστικός, 4. *«Δολίχου δέ αίτία ήν ήδε' δρομοκήρυκες έξ Αρκαδίας έφοίτων ές τήν Ελλάδα τών πολεμικών άγγελιοι, καί άπειρήτο αύτοίς μή ήππεύειν, άλλ' αύτουργοίς είναι τοῦ δρόμου. τό άεί ούν έν βραχεϊ τής ήμέρας διαδραμεῖν στάδια όπόσα ο δόλιχος, (δολιχοδρόμους) τούς δρομοκήρυκας είργάζετο καί έγύμναζε τω πολέμω».* Κατά τον ίδιο συγγραφέα η σωματική διάπλαση των δολιχοδρόμων πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά: δυνατούς ώμους και τράχυλο, λεπτά και ελαφρά πόδια.

3 Ηρόδοτος, Ιστορίες, 7, 134. *«Τοῖσι δὲ ὦν Λακεδαιμονίοισι μήνις κατέσκηψε Ταλθυβίου τοῦ Ἀγαμέμνονος κήρυκος. έν γάρ Σπάρτῃ έστι Ταλθυβίου ήρόν, είσι δὲ καί άπόγονοι Ταλθυβιάδαι καλεόμενοι, τοῖσι αί κηρυκηίαί αί έκ Σπάρτης πάσαι γέρας δέδονται».*

4 Πανσανίας, Ηλιακά, Β. 6.16.5, (ed. F. Spiro. Leipzig, Teubner. 1903).

⁵ Πλίνιος, Historia Naturalis (HN), 7.20.84, 2.73.181

τον ίδιο ημεροδρόμο αναφέρει: «*Του ίδιου του Αλεξάνδρου ο δρομέας ήταν ο Φιλονίδης, ο οποίος έτρεξε από τη Σικυώνα στην Ήλιδα σε εννιά ώρες της ημέρας 1200 στάδια σε κατηφορικό δρόμο και επέστρεψε συχνότερα την τρίτη ώρα της νύχτας*». Στο ίδιο έργο αναφέρεται και ο Άνυστης ως Λακεδαιμόνιος ημεροδρόμος.

Ένας άλλος, ο Ευχίδας, μετά τη μάχη των Πλαταιών έτρεξε σύμφωνα με τον μύθο την απόσταση Πλαταιές-Δελφοί-Πλαταιές το 479 π.Χ., θέλοντας να φέρει στις Πλαταιές νέο «ιερό πυρ» από το ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Οι κάτοικοι θεωρούσαν ότι αυτό που είχαν μολύνθηκε από την παρουσία των Περσών. Τρέχοντας έπρεπε να καλύψει μία απόσταση 1000 σταδίων, ισοδύναμη με 185-200 χιλιόμετρα σε ανώμαλο έδαφος. Κατάφερε να φτάσει στους Δελφούς, εξαγνίστηκε στην Κασταλία Πηγή, φόρεσε δάφνινο στεφάνι, πήρε το «ιερό πυρ» και επέστρεψε σε 24 ώρες για να πέσει νεκρός με το γυρισμό του στις Πλαταιές. Οι Πλαταιείς τιμώντας τη μνήμη του τον ενταφίασαν στο ιερό της Ευκλείας Αρτέμιδας, χαράζοντας επάνω στον τάφο του, σύμφωνα με τον Πλούταρχο⁶, το εξής τετράμετρο: «*Ο Ευχίδης έτρεξε στους Δελφούς και γύρισε εδώ αυθημερόν*».

Θα πρέπει να αναφερθούν και οι ξακουσμένοι Αργείοι δρομείς, Αγεύς και Δρύμος και ο διασημότερος ίσως δολιχοδρόμος του αρχαίου κόσμου, ο Λακεδαιμόνιος Λάδας⁷. Δεν έτρεχε αλλά πετούσε, όπως μας αναφέρει το επίγραμμα για τον δρομέα αυτόν. «*Ο Λάδας είτε πήδησε είτε πέρασε πετώντας το στάδιο δεν μπορώ να πω*».⁸

Καθώς επέστρεφε στο Άργος μετά από τη νίκη του στην Ολυμπία⁹, πέθανε ίσως από ανακοπή. Για την ωκυποδία του οι Αργείοι του είχαν στήσει χάλκινο ανδριάντα στο ναό του Λύκειου Απόλλωνα. «*Νικηφόρον τοῦ ναοῦ δέ ἐστὶν ἐντὸς Λάδας ποδῶν ὠκύτητι ὑπερβαλλόμενος τοὺς ἐφ' αὐτοῦ καὶ Ἑρμῆς...*».¹⁰

6 Πλούταρχος, *Αριστείδης*, 20.4, 20.5. «*Περὶ δὲ θυσίας ἐρομένοις αὐτοῖς ἀνεῖλεν ὁ Πύθιος Διὸς ἐλευθερίου βωμὸν ἰδρύσασθαι, θῦσαι δὲ μὴ πρότερον ἢ τὸ κατὰ τὴν χώραν πῦρ ἀποσβέσαντας ὥς ὑπὸ τῶν βαρβάρων μεμιασμένον ἐναῦσασθαι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας. οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων περιιόντες εὐθὺς ἠνάγκαζον ἀποσβεννύναι τὰ πυρὰ πάντα τοὺς χρωμένους, ἐκ δὲ Πλαταιέων Εὐχίδας ὑποσχόμενος ὥς ἐνδέχεται τάχιστα κομπεῖν τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ πῦρ ἦκεν εἰς Δελφούς. ἀγνίσας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιρρανάμενος ἐστεφανώσατο δάφνη· καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ δρόμῳ πάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει καὶ πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανήλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλοὺς σταδίους κατανύσας. ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας καὶ τὸ πῦρ παραδοὺς εὐθὺς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν. ἀγάμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον· Εὐχίδας Πυθῶδε τρέξας ἦλθεο τῶδ' αυθημερόν*».

⁷ Decker, Wolfgang: *Antike Spitzensportler: Athletenbiographien aus dem Alten Orient, Ägypten und Griechenland*. Gebundene Ausgabe – 1. Hildesheim, 2014, p.89. Christesen, Paul: “Ladas: a Laconian perioikic victor”, in Ch. Ulf & P. Mauritsch (ed.), *Kultur(en). Formen des Alltäglichen in der Antike. Festschrift für Ingomar Weiler zum 75. Geburtstag*, Graz 2013, p.357-366.

⁸ «*Λάδας το στάδιον εἴτ' ἤλατο, εἴτε διέπηται δαιμόνιον τό τάχος, οὐδέ φράσαι δυνατόν*». Αγνωστού, *Παλατινή Ανθολογία*, 16.53.

⁹ Έλαβε τον κότινο της νίκης και στέφθηκε ολυμπιονίκης την 76η Ολυμπιάδα του 476 π.Χ. ή την 85η Ολυμπιάδα του 440 π.Χ., σύμφωνα με τον πιο αξιόπιστο κατάλογο του Πausανία.

¹⁰ Πausανίας *Λακωνικά* 2.19.7.

Σύμφωνα πάντα με τον Πausανία, την ίδια τιμή τού έκαναν και οι Σπαρτιάτες. «Είκοσι στάδια πιο πέρα, το ρεύμα του Ευρώτα είναι πολύ κοντά στο δρόμο, και εκεί βρίσκεται ο τάφος του Λάδα, ο οποίος είχε ξεπεράσει τους συγχρόνους του στην ταχύτητα των ποδιών, στην Ολυμπία είχε στεφανωθεί ως νικητής σε δόλιχο δρόμο, μου φαίνεται όμως πως ευθύς μετά τη νίκη επέστρεψε άρρωστος και πέθανε σ' αυτό το μέρος».¹¹

Και ο Αγεύς έγραψε ιστορία. Ο Ευσέβιος¹² περιέγραψε με θαυμασμό τον σπουδαίο αυτό δρομέα μεγάλων αποστάσεων. Έτρεξε από την Ολυμπία ως το Άργος, για ν' αναγγείλει τη νίκη στους συμπολίτες του, καλύπτοντας την απόσταση Ολυμπίας-Άργους, κάπου 104 χιλιόμετρα περίπου σε μία μέρα. Τέλος, ο δολιχοδρόμος Δρύμος τον 4ο π.Χ. αιώνα διέτρεξε αυθημερόν την απόσταση από την Ολυμπία ως το ιερό του Ασκληπιού της Επιδαύρου, για να αναγγείλει την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων.

Ο Ηρόδοτος¹³ αναφέρει τον ημεροδρόμο Φειδιππίδη, ο οποίος στάλθηκε πριν τη μάχη του Μαραθώνα στη Σπάρτη για να ζητήσει στρατιωτική βοήθεια. Κάλυψε μια απόσταση 220 χιλιομέτρων 1200, στάδια περίπου, σε δύο μόνο ημέρες. «Όταν, εξάλλου, ήταν παρόντες ακόμη στην Αθήνα οι στρατηγοί, στέλνουν ως κήρυκα στη Σπάρτη τον Φειδιππίδη, Αθηναίο βέβαια πολίτη, παράλληλα όμως και αγγελιοφόρο, του οποίου ακριβώς αυτό ήταν και το επάγγελμά του».

Οι νέοι μελετητές αλλά και οι απλοί αναγνώστες, εάν επιχειρήσουν να συγκρίνουν διάφορες εκδόσεις ελληνικές ή ξένες, θα βρεθούν προ εκπλήξεως ή σύγχυσης, καθώς στο στίχο [105] του Ηροδότου, ο ημεροδρόμος άλλοτε αναφέρεται ως «Φειδιππίδης» και άλλοτε ως «Φιλίππίδης».¹⁴

Το όνομα του ημεροδρόμου αναφέρεται διττώς στη χειρόγραφη παράδοση του Ηροδότου. Η ρωμαϊκή οικογένεια, η οικογένεια d, με προεξάρχοντα τον κώδικα D=Vaticanus 2369, παραδίδει τη γραφή *Φιλίππίδης*, ενώ η Φλωρεντιανή οικογένεια, η οικογένεια a, με προεξάρχοντα τον κώδικα A=Laurentianus LXX 3, παραδίδει τη γραφή *Φειδιππίδης*. Η δεύτερη αυτή γραφή μπορεί να δικαιολογηθεί ως λάθος μεταχαρακτηρισμού, λάθος δηλαδή συνηθισμένο κατά τη διαδικασία της μεταγραφής των

11 «Προελθόντι δὲ αὐτόθεν σταδίους εἴκοσι, τοῦ Εὐρώτα τὸ ρεῦμα ἐγγυτάτω τῆς ὁδοῦ γίνεται. Καὶ Λάδα μνημὰ ἐστὶν ὠκύτητι ὑπερβαλομένου ποδῶν τοὺς ἐπ' αὐτοῦ· καὶ δὴ καὶ Ὀλυμπίασιν ἐστεφανοῦτο δολίχῳ κρατῶν· δοκεῖν δέ μοι, κάμνων αὐτίκα μετὰ τὴν νίκην ἐκομίζετο, καὶ συμβάσης ἐνταῦθα οἱ τελευτῆς, ὁ τάφος ἐστὶν ὑπὲρ τὴν λεωφόρον». Πausανίας, *Λακωνικά*, 3.21.1. Description of Greece, (trans by Jones W.H.S and Omerod) H.A. Loeb Classical Library, Cambridge, MA, Harvard University Press, London, 1918.

12 Ευσέβιος, Χρονικά, 205.

13 «Καὶ πρῶτα μὲν ἐόντες ἔτι ἐν τῷ ἄστεϊ οἱ στρατηγοὶ ἀποπέμπουσι ἐς Σπάρτην κήρυκα Φειδιππίδην Ἀθηναῖον μὲν ἄνδρα, ἄλλως δὲ ἡμεροδρόμην τε καὶ τοῦτο μελετῶντα». Ηρόδοτος, *Ιστορία*, 6, 105, (trans. by Rawlinson George), Published by Dent Everyman's Library, London, NY 1910.

¹⁴ Anastasiou, Athanasios & Tsonias, Stavros: "On Course from Legend to Marathon race". European Studies in Sports history, Rouen, in press (Accepted for publication in 9 May 2016).

χειρογράφων από την κεφαλαιογράμματη στη μικρογράμματη γραφή, που συνέβη κατά τον 9ο μ.Χ. αιώνα. Η σύγχυση¹⁵ των Α, Δ και Λ οδηγούσε σε τέτοιες παρανοήσεις

Την προτίμησή τους στην ονομασία Φιλίππιδης εκφράζουν ρητά οι συγγραφείς Πανσανίας¹⁶ και Πλούταρχος.¹⁷ Και οι δύο φαίνεται να έχουν δίκιο, αφού το «Φιλίππιδης» ήταν ένα κοινό και εν χρήσει αθηναϊκό όνομα, ενώ το «Φειδιππίδης» εμφανίζεται ως ένα τεχνητά κατασκευασμένο όνομα, με σκοπό να λειτουργήσει ως λογοπαίγνιο ή ως ευφυολόγημα, οφειλόμενο στον Αριστοφάνη.¹⁸

Ενώ ο Ηρόδοτος περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια τη μάχη του Μαραθώνα, δεν κάνει καμιά αναφορά στον αγγελιαφόρο της μάχης, τον οπλίτη δηλαδή που έτρεξε για να αναγγείλει τη νίκη από τον Μαραθώνα στην Αθήνα.

Τα περί Μαραθωνοδρόμου είναι γνωστά από άλλους αρχαίους μεταγενέστερους συγγραφείς του 1^{ου} και 2^{ου} αι. μ.Χ. Πρώτος ο Πλούταρχος,¹⁹ αντλώντας πληροφορίες από το χαμένο σήμερα έργο του Ηρακλείδη του Ποντικού²⁰, στη συγγραφή του «Πότερον Αθηναίοι κατά πόλεμον ή κατά σοφίαν ενδοξότεροι», αναφέρει ως δρομέα τον **Θέρισπιπο** τον Ερωέα (από το Δήμο της Αττικής Εραιοδών ή Ερωιδών), ενώ οι περισσότεροι τον **Ευκλή**, ο οποίος έτρεξε ένοπλος και κάθιδρος από τη μάχη και φθάνοντας στα πρόθυρα των Αθηνών μόλις που πρόφθασε να πει «**χαίρετε και χαίρομεν**» και αμέσως εξέπνευσε.

Τον 2^ο αι. μ.Χ. ο Λουκιανός²¹ στη συγγραφή του «Υπὲρ τοῦ ἐν τῇ Προσαγορεύσει Πταιίσματος» αναφέρει το γεγονός: «Λέγεται ὅτι πρῶτος ὁ Φιλίππιδης, πού ἐτρέξε ἀπό τον

¹⁵ Badian, Ernst: "The Name of the Runner", *American Journal of Ancient History* 4, 1979, 163-166. Frost, Frank: "The Dubious Origin of the Marathon", *American Journal of Ancient History* 4, 1979, 159-164.

¹⁶ Πανσανίας: *Ελλάδος περιήγησις* τόμος 1, Αττικά, 28.4. [...] «ὡς πεμφθείη **Φιλίππιδης** ἐς Λακεδαίμονα ἄγγελος ἀποβεβηκότων Μήδων ἐς τὴν γῆν, ἐπανήκων δὲ Λακεδαιμονίους ὑπερβαλέσθαι φαίη τὴν ἑξοδον, εἶναι γὰρ δὴ νόμον αὐτοῖς μὴ πρότερον μαχομένους ἐξίεναι πρὶν ἢ πλήρη τὸν κύκλον τῆς σελήνης γενέσθαι· τὸν δὲ Πᾶνα ὁ Φιλίππιδης ἔλεγε περὶ τὸ ὅρος ἐντυχόντα οἱ τὸ Παρθένιον φάναι τε ὡς εὖνους Αθηναίοις εἶη καὶ ὅτι ἐς Μαραθῶνα ἦξει συμμαχήσων. οὗτος μὲν οὖν ὁ θεὸς ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀγγελίᾳ τετίμηται.»

Πανσανίας, *Ελλάδος περιήγησις* τόμος 7, Αρκαδικά, 54-6. [...] «τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἄρχεται τὸ ὅρος τὸ Παρθένιον· ἐν δὲ αὐτῷ τέμενος δαίκενται Τηλέφου, καὶ ἐνταῦθα παῖδα ἐκκείμενόν φασιν αὐτὸν ὑπὸ ἐλάφου τραφῆναι. ἀπωτέρω δὲ ὀλίγον Πανός ἐστιν ἱερόν, ἔνθα Φιλίππιδῃ φανῆναι τὸν Πᾶνα καὶ εἰπεῖν ἃ πρὸς αὐτὸν Αθηναῖοι τε καὶ κατὰ ταῦτα Τεγεᾶται λέγουσι.»

¹⁷ Πλούταρχος: *Περὶ τῆς Ηροδότου κακοήθειας*, 862, B.

¹⁸ Αριστοφάνης: *Νεφέλες*, 67. Πολλοί μελετητές ισχυρίζονται ὅτι δε θα ονομάτιζε ὁ Αριστοφάνης ποτὲ Φειδιππίδῃ τὸν γιο τοῦ Στρεψιάδῃ, ἀν αὐτὸ τὸ ὄνομα δὲν εἶχε συνδεθεῖ με τὴν αθηναϊκὴ παράδοση τοῦ Μαραθῶνα. Συντομόρος, Γαβριήλ: *Ηρόδοτος, Βιβλίο ΣΤ – Ερατώ*. Τόμος Β. Το Βῆμα, ἐκδ. Ζήτηρος, 2006, σ. 571.

¹⁹ Πλούταρχος, *Ηθικά*, 347C. «Τὴν τοίνυν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἀπήγγειλεν, ὡς μὲν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός ἱστορεῖ, **Θέρισπιπος** ὁ Ἑραιοεύς οἱ δὲ πλείστοι λέγουσιν **Εὐκλέα**, δραμόντα σὺν τοῖς ὅλοις θερμὸν ἀπὸ τῆς μάχης καὶ ταῖς θύραις ἐμπεσόντα τῶν πρώτων, τοσοῦτο μόνον εἰπεῖν, "**χαίρετε νικῶμεν**," εἴτ' εὐθὺς ἐκπνεῦσαι».

²⁰ Ο Ηρακλείδης ὁ Ποντικός ἦταν φιλόσοφος, ἱστορικός τοῦ 4^{ου} αι. π.Χ. καὶ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνα.

²¹ Λουκιανός: *Υπὲρ τοῦ ἐν τῇ Προσαγορεύσει Πταιίσματος*, 3. Translated by Fowler, H W and F G. Oxford: The Clarendon Press. 1905. Βλ. *Εὐάγγελος Αλμπανίδης*, *Ο αγγελιαφόρος τῆς νίκης καὶ ὁ Μαραθώνιος. Ἐλευθεροτυπία, Ἱστορικά*, «Η μάχη τοῦ Μαραθῶνα», 2004, σ.35-41. Γιαννάκης, Θωμάς: «Μῦθος ἢ γεγονός; τὸ κατόρθωμα τοῦ αγγελιοφόρου τοῦ Μαραθῶνα τὸ 490π.Χ.» *Εισήγηση στὸν 20^ο Κλασικὸ Μαραθῶνιο*, Κυριακὴ 3 Νοεμβρίου, 2002.

Μαραθώνα για να αναγγείλει τη νίκη, είπε στους άρχοντες που συνεδρίαζαν ανήσυχοι για την έκβαση της μάχης, χαίρετε, νικώμεν, και λέγοντας το νέο πέθανε, αφήνοντας την τελευταία του πνοή με το χαίρετε».

Πολλοί μελετητές θεωρούν την αναγραφή του ονόματος που διασώζει ο Λουκιανός ως τροποποίηση (αντί του Φειδιππίδη). Όπως διευκρινίστηκε παραπάνω, η αναφορά του ονόματος σχετίζεται με τον κώδικα που χρησιμοποιήθηκε. Μελετώντας τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, εκτός των δύο αναφερόμενων περιπτώσεων, του Πλουτάρχου και του Λουκιανού, κανείς δεν αναφέρει κάποιον ημεροδρόμο που να έτρεξε την απόσταση Μαραθώνα-Αθήνα. Όλες οι αναφορές από τον Ηρόδοτο (*Ιστορία* 6) [105-106], τον Πausανία, (*Ελλάδος περιήγησης* τόμος 1, Αττικά και τ.7, Αρκαδικά, 54-6), τον Πλούταρχο, (*Περί της Ηροδότου κακοήθειας*, 862, Β.) έως και το λεξικό του Σουίδα ή Σούδα (βλ. λήμματα Φιλιππίδης, Ιππίας, και Στάδιον) αφορούν στον ημεροδρόμο που έτρεξε την απόσταση Αθήνα- Σπάρτη.

Το άγγελμα της νίκης της μάχης του Μαραθώνα ως μεμονωμένο περιστατικό, του ημεροδρόμου δηλαδή που τρέχει και εκπνέει, ο Ηρόδοτος δεν το αναφέρει καθόλου. Η απόσταση Μαραθώνας - Αθήνα που ήταν περίπου 40 χιλιόμετρα ήταν τόσο ασήμαντη μπροστά στην απόσταση Αθήνα – Σπάρτη, που διήνυσε ο ημεροδρόμος, που πιθανά να μην ήταν άξιο λόγου να μνημονευθεί. Αλλά και το κατόρθωμα των Σπαρτιατών είναι αξιομνημόνευτο. Διήνυσαν 1200 στάδια, 222 περίπου χιλιόμετρα.²² Σύμφωνα με τον Πλάτωνα,²³ οι Λακεδαιμόνιοι έφτασαν στον Μαραθώνα την επομένη της μάχης.

Η διαιώνιση του μύθου ως τις μέρες μας θέλει τον Φειδιππίδη να φέρνει το άγγελμα της νίκης και με το «νενικήκαμεν» να ξεψυχά. Δε γνωρίζουμε ποιος πραγματικά ήταν ο ημεροδρόμος της μάχης του Μαραθώνα ή ποια διαδρομή διήνυσε. Αφού υπήρξε όμως μάχη στο Μαραθώνα και μάλιστα νικηφόρα, πιθανά να υπήρξε και αγγελιαφόρος της.

Πάνω σε αυτή τη παραδοχή τελικά στηρίζεται ο μύθος του Φειδιππίδη.

22 Ηρόδοτος, *Βιβλίο ΣΤ'*, 120. «Λακεδαιμονίων δὲ ἦκον ἐς τὰς Ἀθήνας δισχίλιοι μετὰ τὴν πανσέληνον, ἔχοντες σπουδὴν πολλὴν καταλαβεῖν, οὕτω ὥστε τριταῖοι ἐκ Σπάρτης ἐγένοντο ἐν τῇ Ἀττικῇ».

23 Πλάτωνας, *Νόμοι*, 698 Ε.

Εθνικοί και ιδεολογικοί συμβολισμοί του Μαραθωνίου

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν για το ελληνικό κράτος²⁴ του τέλους του 19ου αιώνα ένα σημείο σύνδεσης του αρχαίου με τον σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό, υποβοηθώντας με τον τρόπο αυτό τη διαμόρφωση της εθνικής ιδεολογίας. Για την Ελλάδα η αναβίωση ενίσχυσε στο φαντασιακό επίπεδο τη συλλογική αυτοεικόνα, τροφοδοτώντας τα αλυτρωτικά οράματα. Στα τέλη του 19ου αιώνα τη χώρα απασχολούσαν μεγάλα εθνικά θέματα. Το ζήτημα του αλυτρωτισμού άφηνε μεγάλο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού υπό τουρκική κατοχή. Ταυτόχρονα ενίσχυσε την ανάπτυξη του αθλητισμού στην Ελλάδα, την οργανωμένη άσκηση μέσω των αθλητικών συλλόγων και τη δημιουργία αθλητικών θεσμών, όπως τον Σ.Ε.Α.Γ.Σ. - Σύνδεσμο Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων και την Ε.Ο.Α. - Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων. Όσον αφορά στην εκπαίδευση, εισήχθη η διδασκαλία της φυσικής αγωγής στα σχολεία.²⁵

Τόσο ο Βικέλας όσο ο διάδοχος και οι συναυτώ, αναγνώρισαν την αναγκαιότητα ανάληψης των αγώνων από την Ελλάδα, όχι ως συνέχεια της αρχαίας Ελλάδας αλλά ως σύνδεση με τον «πεπολιτισμένο κόσμο», εντάσσοντας την τότε μικρή Ελλάδα στα πολιτιστικά δρώμενα της ευρωπαϊκής οικογένειας. Οι αγώνες γίνονταν υπό το βλέμμα της Ευρώπης και του νέου κόσμου για πρώτη φορά μετά την απελευθέρωσή της. Η ρομαντική εποχή του ιδεαλισμού και του ρομαντισμού του 19ου αιώνα και η στροφή προς το αρχαιοελληνικό πνεύμα έπρεπε να διατηρηθούν. *«Αι αναβιώσασαι Ολυμπιάδες δυνατόν να την καταστήσωσιν ικανήν, όπως αναλάβη την υπόθεσιν εις τας ιδίας χείρας της. Αδύνατον τοσούτοι Έλληνες να συρρέωσι πανταχόθεν εις τας Αθήνας χωρίς να αισθανθώσι και πάλιν την συνέχειαν της παραδόσεως, και, μεθ' όσα και αν λέγωσιν οι εθνολόγοι, την συνέχειαν της φυλής».*²⁶

Στο πνεύμα αυτό κινείται και η πρόταση του βασιλιά Γεωργίου για μόνιμη τέλεση των Αγώνων στην Ελλάδα, στο επίσημο γεύμα στο τέλος των αγώνων, κατά παράβαση βέβαια των αποφάσεων του διεθνούς συνεδρίου των Παρισίων. Το θέμα αυτό αρχικά παρακινήθηκε και ενισχύθηκε από τους αθλητές των ΗΠΑ²⁷ και της Ουγγαρίας. Στη συνέχεια υποστηρίχθηκε απ' όλους τους ξένους αθλητές και έμελλε ν' απασχολήσει

²⁴ Τα σύνορα του ελληνικού κράτους εκτεινόταν τότε μέχρι τον Όλυμπο, ενώ μια σειρά εθνικών ζητημάτων ήταν εκκρεμή, όπως το Κρητικό και το Μακεδονικό Ζήτημα. Το ελληνικό κράτος μετρούσε 60 χρόνια από τη σύστασή του, ήταν ακόμη μικρό, φτωχό και πολλά τμήματά του ήταν υπό τουρκική κατοχή.

²⁵ Κουλούρη: *Αθλητισμός*, σ. 110.

²⁶ Ανωνύμου: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες - και η Πανελλήνιος Ιδέα». *Σφαίρα*, 11.4.1896 σ. 2.

²⁷ *Άστυ*, 1.4.1896 σ.2.

σοβαρά για πολλά χρόνια τη χώρα, μέχρις ότου έφθασε στη Βουλή των Ελλήνων,²⁸ η οποία οδηγήθηκε στην ψήφιση ειδικού νόμου σχετικά για το θέμα αυτό.

Την επομένη της νίκης του Λούη σε ένα παραλήρημα εθνικής έπαρσης η «Παλιγγενεσία» αναφέρει: «Έδειξαν περιφανώς και εις τον κόσμον ολόκληρον και εις τους ομοφύλους, ότι η ελληνική φυλή και η χώρα αύτη δεν υστερεί μήτε εις γενναίον φρόνημα, μήτε εις φιλοτιμίαν, μήτε εις άνδρας· ότι υπάρχει μετά περισσείας ζύμης εύπλαστος, εξ' ής Πολιτεία φρόνιμος δύναται να στρατολογήση όργανα μεγαλουργού εθνικής δράσεως και βραχίονας ικανούς να αμυνθώσιν υπέρ των δικαιωμάτων του έθνους, να νικήσωσι, να μεγαλύνωσι και να δοξάσωσι και πάλιν την ελληνικήν Πατρίδα και το ελληνικόν όνομα». Ο Λούης, ο Μητρόπουλος, ο Παρασκευόπουλος, ο Βέρσης, ο Καρασεβδάς, ο Καράκαλος, οι μέχρι σήμερα νικήσαντες Έλληνες αθλητές είναι σαν να φωνάζουν και να λένε «Υπάρχομεν, είμεθα οι γνήσιοι απόγονοι των ενδόξων ημών προγόνων ζη εν τη φυλή ημών η αρχαία ευρωστία, και το μεγαλόφρον πνεύμα υπάρχει ακόμη εις τα εύτονα και εύπλαστα ημών σώματα».²⁹

Η πρόταση του Γάλλου ελληνιστή ήταν άμεσα συνυφασμένη με το γεγονός της μάχης του Μαραθώνα, ξεχωριστής σημασίας για την ιστορία της Ευρώπης και την εξέλιξή της. [...]«και η ωραία αργυρίς ην προσφέρει ως άθλον του νέου Μαραθωνίου δρόμου τεκμηριοί όλην εκείνην την στοργήν προς την αρχαιότητα, ήτις, αναδείξασα αυτόν εν τη νεότητι, είνε και τώρα το ωραιότερον κόσμημα των εξήκοντα και τεσσάρων ετών, άτινα λευκαίνουνσι την σοφήν του κεφαλήν».³⁰

Ο Μαραθώνιος μπορεί να χαρακτηριστεί και ως σημείο καμπής των αγώνων της Αθήνας. Εύστοχα ο MacAllon, περιγράφει το κλίμα πριν από τον Μαραθώνιο. «Επί πλέον η αίσθηση μιας τελετουργικής σύνδεσης με υπερβατικές δυνάμεις, θεϊκές ή ιστορικές, μόνο εδώ κ' εκεί αναφάνηκε ύστερα από την τελετή έναρξης τη Δευτέρα [...]. Εάν δεν είχε υπάρξει μια τέτοια στιγμή (ενός συγκλονιστικού και προπάντων συλλογικά βιωμένου αισθήματος), θα

²⁸ Βλ. σχετικά στο Χρυσάφης: *Οι σύγχρονοι*, σ.351-353. «Ο Πρωθυπουργός Θεόδωρος Δηλιγιάννης, παρασυρθείς υπό της δημοσίας γνώμης συνέταξε και υπέβαλεν στη Βουλή Νομοσχέδιο περί αναπτύξεως της γυμναστικής και μονίμου τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων εν τω σταδίω των Αθηνών». Ο Coubertin όμως αντιτάχθηκε στην απόφαση αυτή και αντιπρότεινε να γίνονται πανελλήνιοι αγώνες ανά τετραετία στα ενδιάμεσα διαστήματα των Ολυμπιακών. Ο Βικέλας προχώρησε σε μια μέση λύση, δηλαδή στην οργάνωση μόνιμων διεθνών ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα κάθε τέσσερα χρόνια, αλλά στα ενδιάμεσα των διεθνών Ολυμπιακών αγώνων που θα τελούνταν στις διάφορες πόλεις του κόσμου.

Χρυσάφης: *στο ίδιο*, 353-354. Ακολούθησε και δεύτερη επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης με τη θέσπιση Νόμου (ΒΧΚΑ', άρθρα 37-39), που προέβλεπε τη μόνιμη τέλεση των διεθνών Ολυμπιακών αγώνων στην Αθήνα, γεγονός που την οδήγησε σε μια νέα προστριβή με τη Δ.Ο.Ε., μια και ενήργησε άστοχα, αφού είχε ήδη οριστεί ότι οι δεύτεροι Ολυμπιακοί αγώνες θα πραγματοποιηθούν στο Παρίσι, οι τρίτοι στον Άγιο Λουδοβίκο της Αμερικής και οι τέταρτοι στη Ρώμη.

²⁹ *Παλιγγενεσία*, 30.3.1896.

³⁰ *Εστία*, 21.3.1896:1-2, αρ. φυλ 21. Λάμπρος, Σπυρίδων: *Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ Ε'*.

είχαμε κάθε λόγο να υποψιαστούμε ότι η μετέπειτα Ολυμπιακή ιστορία θα ήταν όντως διαφορετική. Αλλά την Παρασκευή, σ' ένα δραματικό, επικό γεγονός – το Μαραθώνιο δρόμο – η στιγμή αυτή ήρθε».³¹

Στο έργο της η Τζαχρήστα³², μέσα από τα εγχειρίδια για τον Ολυμπισμό που κυκλοφόρησαν στην εκπαίδευση ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 της Αθήνας, συμπεριλαμβάνει απόψεις ιστορικών όπως οι MacAllon, Γεωργιάδης, Κουλούρη, σχετικά με τους συμβολισμούς του Μαραθωνίου. Ο MacAllon εστιάζει στη μεγάλη διεθνή απήχηση του Μαραθωνίου στο πλαίσιο ενός διεθνούς θεσμού, όπως ήταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ερμηνεύει το φαινόμενο μέσα από τους εθνικούς μυθολογικούς συσχετισμούς. Ένα αγώνισμα «χωρίς προηγούμενο στη σύγχρονη εποχή και ακόμα λιγότερο στον αρχαίο κόσμο», που αποτέλεσε στην ουσία την «ενεργοποίηση του μύθου του στρατιώτη-ταχυδρόμου που έτρεξε από την Αθήνα στο Μαραθώνα για να αναγγείλει τη νίκη επί των βαρβάρων και ο οποίος, μόλις εκπλήρωσε το καθήκον του, έπεσε νεκρός»

Ο Γεωργιάδης, αντίστοιχα, επισημαίνει ότι ο Μαραθώνιος Δρόμος θεωρήθηκε «κατ' εξοχήν ελληνικό άθλημα» και η νίκη του Λούη συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός ιδιαίτερου προτύπου αθλητή, αυτού του σύγχρονου μαραθωνοδρόμου που κυριάρχησε στην Ελλάδα: «ο μύθος της εθνικής νίκης» ταξίδεψε σ' όλες τις γωνιές της χώρας κάνοντας πολλούς νέους να θελήσουν να γίνουν μαραθωνοδρόμοι, με αποτέλεσμα το αγώνισμα του Μαραθωνίου να μη λείπει ποτέ από τους αθλητικούς αγώνες που διοργανώνονται σ' όλη την Ελλάδα.

Όπως επισημαίνει η Κουλούρη, στην Ελλάδα η νίκη του Λούη συνδέθηκε εξ αρχής με τον «εθνικό χαρακτήρα του αθλήματος», το «εθνικό συναίσθημα», την «ελληνική υπεροχή επί των άλλων εθνών» και λιγότερο με το κίνητρο του «θεάστε». Ο Λούης ενσαρκώνει το πρότυπο του ήρωα, φωτογραφίζεται σταθερά με την εθνική ενδυμασία αποσυνδεδεμένος πλήρως από την σωματική επίδοση, επιβεβαιώνοντας τη θέση του ως εθνικό σύμβολο.

Αμέσως μετά τη νίκη του Βασιλάκου στους Πανελληνίους αγώνες, από τα πρώτα κιόλας δημοσιεύματα, διαφαίνεται ότι ο Μαραθώνιος δρόμος θα αποτελέσει μεγάλο γεγονός. «Πρέπει να θεωρήσωμεν κορυφήν των διαφόρων αγωνισμάτων και τον εν τω

³¹ MacAllon, *This Great Symbol*, p.225. Βλ. Morbah, Δημήτριος Βικέλας, σ.270.

³² Τζαχρήστα, Βασιλική: Ολυμπισμός και Ολυμπιακή παιδεία μέσα από τη διεθνή ολυμπιακή ακαδημία και το πρόγραμμα ολυμπιακής παιδείας «Αθήνα 2004» (Διδακτορική Διατριβή) Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος 2013, σελ 250-251. Βλ. Κουλούρη: *Αθλητισμός*, σ.112-115. Γεωργιάδης, Κώστας: «Η αναβίωση των Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων», στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες, Αναφορές-Προσεγγίσεις*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004, Αθήνας 2001, σ.87-147. MacAllon, John: «Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες» στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες, Αναφορές-Προσεγγίσεις*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004, Αθήνας 2001, σ.148-216.

*δρόμω νικητήν πρέπει να θεωρήσωμεν κατ' εξαχὴν νικητήν».*³³ *«Ποιος από τους ξένους ή τους αυτόχθονες θα τα κατάφερνε; Πώς θα κατέληγε αυτό το αγώνισμα που είχε πάρει εθνικές διαστάσεις και συμβολική σημασία;».*³⁴

Σχεδόν όλες οι έγκυρες πηγές αναφέρουν την έξαρση πατριωτισμού και εθνικής υπερηφάνειας, που προκάλεσε η νίκη του μαραθωνοδρόμου Σπύρου Λούη. Ο Άννινος στο αφήγημα του «Περιγραφή των Αγώνων»³⁵ αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος στη νίκη του Λούη, ίσως την κορυφαία στιγμή των αγώνων. Εκτός από την αναλυτικότερη περιγραφή του αγωνίσματος, όπου παρακολουθεί τη διαδρομή από την αφετηρία μέχρι το τέρμα, καλλιεργεί και την προσδοκία μιας μεγάλης νίκης.

Ο Τουμασάτος, γράφοντας για τον Άννινο ως συγγραφέα, παρατηρεί το πώς αυτός χειρίζεται έξυπνα την αποστασιοποίηση της νίκης του Λούη από το στενά αγωνιστικό πλαίσιο της, καθώς δεν ήταν ο πρώτος Έλληνας Ολυμπιονίκης, (ενώ στη δεύτερη και τρίτη θέση τερμάτισαν επίσης Έλληνες) *«την αντιμετωπίζει ως επικοινωνιακό γεγονός – το μέγεθος που καταλαμβάνει στην αφήγησή του προσδιορίζεται τόσο από την ενθουσιώδη πρόσληψη του γεγονότος από την κοινή γνώμη της εποχής, αλλά και από την βαθύτερη ίσως αιτία της: την κατασκευασμένη από τις ελίτ της εποχής, στις οποίες ανήκε και ο Άννινος προσδοκία μιας μεγάλης νίκης που θα συμπλήρωνε το γεγονός της ίδιας της διοργάνωσης και θα υπογράμμιζε την ιστορική συνέχεια του Έθνους. Το τέλος του Μαραθωνίου, με αρχαίες αναφορές και τη φράση «νενικήκαμεν» συνδέεται με τη νίκη ενός Έλληνα, την επιβεβαίωση κυρίως σε εθνικό επίπεδο, για εσωτερική κατανάλωση, και δευτερευόντως σε διεθνές, της αναγέννησης του έθνους».*³⁶

Ο Λούης εκπροσωπεί το εθνικό φρόνημα. Τόσο στη λήξη των αγώνων όσο και στην παρέλαση, αλλά και στην απονομή των μεταλλίων, εμφανίζεται με την εθνική ενδυμασία κραδαίνοντας στα χέρια του σημαία, ενώ χιλιάδες άλλες κυμάτιζαν στο Στάδιο.

Στο δείπνο που παρατέθηκε από τον Βασιλιά, εμφανίστηκε φορώντας φουστάνελα, την εθνική ενδυμασία, συνοδευόμενος από το γέρο πατέρα του, έναν απλό χωρικό.

Εκτός κάποιων σκίτσων που δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες, υπάρχουν μόνο δύο φωτογραφίες του Λούη με αθλητική περιβολή. Όλες οι άλλες τον απεικονίζουν με την εθνική ενδυμασία. Η μια είναι του Ιωάννη Λαμπάκη (εικ. 5), εν κινήσει, ενώ τερματίζει.

³³ Σφαίρα, 11.3.1896:ΙΖ. αρ. 4179.

³⁴ Μωρράς: Αθήνα, 1896, σ. 68-90.

³⁵ Άννινος: «Περιγραφή», σ.28-55, (επανεκδοση 2003).

³⁶ Τουμασάτος, Ηλίας: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας (1896) και ο Χαραλάμης Άννινος», στο περιοδικό Κεφαλληνιακά Χρονικά, τόμ. 12, 2010 αφιέρωμα στον Σπύρο Αντ. Ευαγγελάτο, σ.503-522.

Εμπεριέχεται στο λεύκωμα με τις φωτογραφίες³⁷ από τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες που έγιναν στην Αθήνα το 1896. Στο Λεύκωμα είναι η εικόνα 14 με τίτλο «Άφιξις του πρώτου δρομέως εκ Μαραθώνος Σ. Λούη». Επειδή η φωτογράφιση εν δράση, με τις τεχνικές της εποχής, έγινε από πολύ μεγάλη απόσταση με τον δρομέα να φθάνει στον τερματισμό, το αποτέλεσμα δεν ήταν το καλύτερο, αφού ο Λούης μόλις που διακρίνεται.³⁸

Στη δεύτερη φωτογραφία, ο Λούης εμφανίζεται φορώντας πανωφόρι κάτι σαν κάπα, και από κάτω διακρίνεται το μπλουζάκι που φορούσε στον Μαραθώνιο. Πιθανόν η φωτογράφιση να έγινε αμέσως μετά τον τερματισμό με φόντο κάποιον τοίχο του Σταδίου. Η φωτογραφία αυτή εντοπίζεται σε εφημερίδα του εξωτερικού, καθώς και στο βιβλίο του Burton Holmes.³⁹

Ο Νικόλαος Μπίρκος⁴⁰ φωτογράφησε κι αυτός του Ολυμπιακούς Αγώνες. Φωτογράφησε τον Λούη την ώρα που έμπαινε πρώτος στο Στάδιο κατά τον τερματισμό του Μαραθωνίου. Επίσης και ο Ιωάννης Μακρόπουλος, από τη Σύρο, φωτογράφησε τον Λούη την ώρα που έμπαινε στο Στάδιο. Τη φωτογραφία αυτή αγόρασε και δημοσίευσε το περιοδικό London illustrated News.⁴¹

Υπάρχει και μια αναφορά στο «Άστυ»⁴² ότι, κατά τη διάρκεια αναπαύσεως του Λούη στα αποδυτήρια εν μέσω ερωτήσεων και απαντήσεων των δημοσιογράφων, μπήκε κάποιος φωτογράφος και «πήρε την εικόνα του».

Συνεχής ήταν και η παρουσία όλων των μελών της βασιλικής οικογένειας, προσδίδοντας ακόμη περισσότερη αίγλη στους αγώνες. Η εθνική αυτή νίκη ξεπερνά τα όρια της αυτοσυγκράτησης. Ο διάδοχος φαίνεται ενθουσιασμένος και τρέχει με τον

³⁷ Ανωνύμου: «Φωτογραφίαι Αγώνων». *Νέα Εφημερίς*, 5.4.1896 σ.7. «Εις το απέναντι του ναού της Χρυσοσπηλαιωτίσεως κορνιζοποιείον του κ. Αποστόλου εκτίθενται πολύ επιτυχείς φωτογραφίαι, ας κατόρθωσε να λάβη ο καλλιτέχνης κ. Ι. Λαμπάκης κατά τα διάφορα αγωνίσματα των ολυμπιακών αγώνων».

³⁸ Ο φωτογράφος Ιωάννης Δ. Λαμπάκης, σαφώς πρωτοπόρος για την εποχή του, αφού ουσιαστικά υπήρξε ο μόνος που αποτύπωσε τους αθλητές εν κινήσει και όχι σε στατικές πόζες, όπως έκαναν κατά κόρον οι συνάδελφοί του. Θα πρέπει να τονιστεί ότι πρόκειται για μεγάλο τεχνολογικό επίτευγμα, εφόσον κάτι τέτοιο ήταν πρακτικά πολύ δύσκολο, εάν αναλογιστούμε τον εξοπλισμό που είχαν στη διάθεσή τους οι φωτογράφοι την εποχή εκείνη, δηλαδή, μεγάλες, δύσχρηστες μηχανές, γυάλινα, εύθραυστα αρνητικά, πολύπλοκες διαδικασίες εμφάνισης. Επίσης ο Λαμπάκης φωτογράφησε και τις παράλληλες κοινωνικές εκδηλώσεις των Αγώνων - το γεύμα προς τιμή των ολυμπιονικών στην Κηφισιά, την εκδρομή στο Δαφνί, τον Έλληνα μαραθωνοδρόμο Σπύρο Λούη μέσα σε στούντιο μπροστά από ζωγραφισμένο φόντο κ.ά. <http://lampakisfamilyarchives.blogspot.gr/2013/01/blog-post.html>. (Προσπελάστηκε 30.12.2015). Επίσης φωτογράφησε (φώτο 15) και τον τερματισμό του δεύτερου νικητή, του Βασιλάκου. Το 2004, στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, η Cosmote επανεκτύπωσε το φωτογραφικό άλμπουμ του Λαμπάκη.

³⁹ *The sketch*, 4.29.1896 p.9. Holmes, Burton: *Travelogues, Olympian Games; Grecian Journeys; The Wonders of Thessaly*. Volume 3: McClure Company in 1910, p.72.

⁴⁰ Πολίτης, Νικόλαος: *Οι Ολυμπιακοί αγώνες του 1896*. Πάτρα 1996, σ.94. Η φωτογραφία αυτή δεν έχει ακόμη εντοπιστεί.

⁴¹ Ξανθάκης, Άλκης: *Ιστορία της Ελληνικής φωτογραφίας 1839-1970*. Τόμος Α. Αθήνα 2008, σ. 195.

⁴² *Άστυ*, 30.3.1896 σ.3.

Λούη στον τερματισμό. «Ο διάδοχος και ο βασιλόπαις Γεώργιος σπεύδουσι και συντρέχουσι μετ' αυτού ένθεν και ένθεν». Ο διάδοχος είναι ενθουσιώδης και δεν είναι η πρώτη φορά που τρέχει ή βοηθά αθλητή καθώς έτρεξε και στον τερματισμό του Βασιλάκου.⁴³ Ο Παρασκευόπουλος⁴⁴ στο «Δεκαήμερον» αναφέρει αρκετές περιπτώσεις εμπλοκής του διαδόχου. Παροτρύνει έναν Έλληνα αθλητή να αγωνιστεί καλύτερα αλλά και με ευκολία βοηθά υπάλληλο του Σταδίου στη μεταφορά βαριδίων.

Δεν θα μπορούσε βέβαια να λείπει και το θρησκευτικό συναίσθημα, η ανάγκη για εσωτερική δύναμη. Το βράδυ πριν τον αγώνα, ο Λούης έλαβε τη θεία κοινωνία αφού πρώτα εξομολογήθηκε «Ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου προχθές εξωμολογήθη εις τον πνευματικόν του Αμαρουσίου και κοινώνησε των Αχράντων Μυστηρίων. Όταν τον ρώτησαν γιατί τούτο, είπε: - ποιος ξέρει αν θα ζήσω ύστερα από το δρόμο; Και γιατί λοιπόν να πάω κολασμένος. Έπειτα η αγία μετάδοσης δίνει δύναμη και θεριώνει τον άνθρωπο».⁴⁵ Ο Horton⁴⁶ αναφέρεται και αυτός στο θρησκευτικό συναίσθημα και την πίστη του Λούη, αποδίδοντας εκεί την επιτυχία του.

Η φωτογραφία του κυκλοφόρησε κατά χιλιάδες στην τιμή των 20 λεπτών. «Και αγοράζετε τον δρομέα ολυμπιονίκην με την πάνλευκον φουστανέλλαν του εφηρμοσμένην εις το λεβέντικον σώμα του, με το κόκκινον φέσι, κρατούντα θριαμβευτικώς την ελληνικήν σημαία».⁴⁷

Η νίκη του Σπύρου Λούη γρήγορα έγινε εθνική και ο ίδιος κατέστη απόγονος του ημεροδρόμου. «Εν τη φαντασία του πλήθους ο απλός εκείνος ημεροδρόμος μεταβάλετο εις κήρυκα νέας αοράτου εθνικής νίκης, ο είς εκείνος αγωνιστής των ποδιών μετησιούτο εις άγγελον φέροντα την χαράν εις μυριάδας καρδιών, αν ήτο Έλλην, ως δαίμονα οιοινεί αυτάγγελον αγνώστου ήτης, απροσδοκήτου συμφοράς, αν ήτο ξένος».⁴⁸

⁴³ Ατλαντίς, 28.3.1896. «Ο βασιλεύς Γεώργιος, ο διάδοχος Κωνσταντίνος και ο πρίγκηψ Γεώργιος, ηκολούθησαν τους λαβόντες μέρος εις τον μαραθώνιο δρόμον. Εφημερίς, 1.3.1896 σ.5 «Τον νικητή Λούη συνεχάρη η Α.Μ. ο βασιλεύς δια του υπασπιστού του κ. Μπότσαρη».

⁴⁴ Παρασκευόπουλος, Κ.: Το δεκαήμερον των Ολυμπιακών αγώνων 1896. Τυπογραφείο Κορίννης. Εν Αθήναις 1896, σ.16,14,26. Βλ. επίσης Νέα Εφημερίς, 28.3.1896 σ.2. «Ο βασιλόπαις Γεώργιος εβοήθησεν ένα αθλητήν ζητούντα να εγείρη βάρος εκατόν δέκα χιλιογράμμων. Ο Γεώργιος έλαβε δια της αριστεράς χειρός το βάρος και το έρριψε πλησίον του αθλητού».

⁴⁵ Παρασκευόπουλος: στο ίδιο, σ.57.

⁴⁶ «When Spiridon Louis decided to enter for the Marathon race, he went to his church and prayed to the Virgin for success, promising her, if he won the cup, to leave it in the church as a thank offering, and a perpetual reminder of his gratitude. To this fact he attributed his success». George Horton, «The Recent Olympian Games», in: Bostonian 4, 1896. Βλ. Ανωδύμου: «Sports athletiques» Gil Blas, 26.4.1896, n.1.

⁴⁷ Αστυ, 5.4.1896. Στο ίδιο φύλλο, ως σημείωση, αναφέρεται «Εις πολλά ζαχαροπλαστέια πωλείται ήδη πάστα, γνωστή ως πάστα Λούη».

⁴⁸ Λάμπρος, Σπυρίδων: «Τα Αθλητικά και γυμναστικά αγωνίσματα εν τω Σταδίω», στο: Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896: Πανελλήνιον Εικονογραφημένον Λεύκωμα. Εκ του Τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ.107-108.

Η εικόνα του Λούη μετασχηματίζεται. «Σπύρος Λούης: γεννήθηκε στο Μαρούσι και ανήκει σε μια εκ των ευποροτέρων και αρίστων οικογενειών του χωριού. Κτηματίας και καλλιεργητής των κτημάτων του. Πρώτος εξάδελφος του παρ' ημίν ιατρού κ. Τιμ. Λούη και της οικογενείας του κ. Χαϊμαντά».⁴⁹ Ο ίδιος ο Βασιλάκος φαίνεται να λέει «ότι όπως εις τους πανελληνίους ενίκησε τους συναθλητάς του, ούτως και τώρα. Δεν ηδυνήθει όμως να νικήσει τον Λούην, διότι ήτο καθ' αυτό απόγονος του αρχαίου Αριστέως». Ο πατέρας του Λούη παρομοιάζεται με τον αρχαίο Διαγόρα. Λίγο μετά τον τερματισμό προσήλθε στη σήραγγα των αποδυτηρίων «Βλέπεις πατέρα. Μου είπες να μη γυρίσω παρά νικητής. Να λοιπόν ...».⁵⁰

Η εθνική διάσταση είναι διάχυτη και στα κείμενα των εφημερίδων «Ακρόπολις» και «Εστία». Στον επίλογό του στο Λεύκωμα του Γαβριηλίδη, ο Λάμπρος⁵¹ αναφέρει: [...]«αλλ' η πόλις και μετ' αυτής η Ελλάς όλη εώρταζεν ήδη φαιδρά τα επινίκια του Μαραθωνίου δρόμου, και έξαρσις φιλαθλητισμού, συναναμειγμένου μετ' εθνικού φρονήματος, είχε θερμάνει τα στήθη και ογκώσει τας καρδίας απάντων των Ελλήνων...».

Μια πιο προσεκτική ανάγνωση των πηγών μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο καθένας για τους δικούς του λόγους προσπάθησε να καρπωθεί την επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων. Η βασιλική οικογένεια καρπώνεται μια νίκη χωρίς κόστος. Η ελίτ και η ελληνική διανόηση κινούμενες στην ατμόσφαιρα που δημιουργήσαν οι αγώνες, ενισχύουν το πνεύμα του εθνικισμού προς τις επιταγές της Εθνικής Εταιρείας,⁵² συμπαρασύροντας λίγο αργότερα και τον βασιλιά να εμπλακεί στον ελληνοτουρκικό πόλεμο με αφορμή το Κρητικό Ζήτημα τον Απρίλιο του 1897, με αποτέλεσμα μια οδυνηρή ήττα.

Τόσο πολύ είχε συμπαρασύρει η διεξαγωγή των αγώνων ένα ολόκληρο έθνος, ώστε ακόμα και μετέπειτα, παρά την ατυχή έκβαση της κρητικής επανάστασης το 1897, η δίψα για διοργάνωση αγώνων ανά την επικράτεια δεν έσβησε.⁵³

⁴⁹ Νέα Εφημερίς, 31.3.1896 σ.5. Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται αφιερωμένο τετράστιχο στο Λούη με τίτλο «Ο δρομεύς του Μαραθώνος» υπογεγραμμένο από τον Ασπίς.

⁵⁰ Ακρόπολις, 30. 3. 1896. Άννινος: «Περιγραφή», σ.50 (επανέκδοση 2003).

⁵¹ Λάμπρος: στο ίδιο, σ.108.

⁵² Βλ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους ΙΔ', σελ. 97. Το όνομα Εθνική Εταιρεία έφερε ελληνική μυστική οργάνωση, κυρίως από στρατιωτικούς, που συστάθηκε στην Αθήνα τον Μάιο του 1894, (κατ' άλλους από 15 χαμηλόβαθμους αξιωματικούς στις 12 Νοεμβρίου του 1894), με την πρώτη τότε απλή επωνυμία "Εταιρεία".. Φερόμενος κύριος σκοπός της, όπως καταγράφεται στο καταστατικό του 1895, ήταν «η αναζωπύρωση του εθνικού φρονήματος, η επαγρύπνηση επί των συμφερόντων των δούλων Ελλήνων» και η «προπαρασκευή της απελευθέρωσης αυτών δια πάσης θυσίας». Κάτω από έντονο συναισθηματικό φόρτο, εξερχόμενη των ορίων της λογικής και της πραγματικότητας, έπαιξε τελικά ιδιαίτερα αρνητικό ρόλο κατά τα γεγονότα λίγο πριν τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897.

⁵³ Αγώνες εν Ολύμπια. Εστία, 17.03.1899:1, αρ. φύλ. 16. «Κατά το πρώτον δεκαήμερον του μηνός Μαΐου τελείται κατ' έτος εν Ολύμπια μεγάλη εμπορική πανήγυρις. Κάποιοι δ' επιστήμων εν Πύργω προτείνει όπως επί

Η Ελλάδα καρπώνεται την επιτυχή διοργάνωση των αγώνων, αφήνοντας στον Coumbertin μόνο τη γεύση της πραγματοποίησης της έμπνευσής του. Οι αναφορές στο πρόσωπο του και ο ρόλος του ως αναβιωτή των Ολυμπιακών Αγώνων ελάχιστα μνημονεύθηκαν, τόσο από πλευράς οργανωτικής Επιτροπής, όσο και του τύπου και της κοινής γνώμης. Ο ίδιος πολύ αργότερα εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του το 1908 στο έργο του *Une campagne de vingt-et-un ans: (1887 – 1908)*.⁵⁴ Παρ' όλα αυτά, κανείς δεν μπορεί να εξαλείψει τη συμμετοχή και τη συνεισφορά της Γαλλίας στην αναβίωση των αγώνων. Τόσο η ιδέα της αναβίωσης, όσο και η ιδέα της δημιουργίας του Μαραθωνίου, προήλθαν από Γάλλους. Παρά το γεγονός ότι η νίκη του Μητρόπουλου στους κρίκους την προηγούμενη, αναθέρμανε την ελπίδα για ελληνική νίκη στον Μαραθώνιο, η ελπίδα αυτή εκφράζονταν ακόμη και τώρα με δισταγμούς. Στις αναφορές που γίνονται στο Λεύκωμα του Γαβριηλίδη⁵⁵ έκδηλα αποτυπώνεται η αγωνία για ποιον είναι προορισμένο το «αριστείον, το ποθητόν άθλον του Μαραθωνίου δρόμου» για τον ωκύποδα Γάλλο, τον ευσταλή Ούγγρο ή για τον ταχύ Αυστραλό. Για τον απλό όμως Έλληνα είναι αδιάφορο ποιας εθνικότητας θα είναι ο νικητής του Μαραθωνίου. Εύχονται μόνο να είναι Έλληνας. «Ω της χαράς και της εθνικής υπερηφάνειας και του φυλετικού θριάμβου, εάν Έλλην σήμερον καταφθάσει πρώτος εκ Μαραθώνος! [...] Εάν το βραβείον κερδηθεί υπό ξένου, υποτίθεται ότι θα το κερδίσει ο Φλακ».⁵⁶

Εν γένει όμως, οι πιθανότητες έκβασης του Μαραθωνίου είναι εντελώς άγνωστες και κανείς δεν ξέρει ποιος θα κερδίσει. Όλη η πόλη για ένα πράγμα μιλά, για τον Μαραθώνιο. Πολλοί στοιχηματίζουν υπέρ του Λαυρέντη, άλλοι υπέρ του Βασιλάκου και άλλοι υπέρ του Φλακ. Οι πάντες είναι έτοιμοι να πληρώσουν με πλούσια δώρα εκείνον που θα κάνει σήμερα μετά το μεσημέρι να υψωθεί στο Στάδιο η κυανόλευκη. «Άντε βρε Βασιλάκο και αν έλθεις πρώτος το άγαλμα σου θα σου κάνουμε σαν τον Αβέρωφ. Πεντάρα, πεντάρα θα μαζέψουμε τα χρήματα για σένα».⁵⁷

τη ευκαιρία ταύτη οργανωθή και η τέλεσις Γυμναστικών αγώνων, όπως η πανήγυρις προσλάβη επισημότερον και γενικότερον χαρακτήρα. Την ιδέαν ταύτην του φιλάθλου επιστήμονος την ευρίσκομεν λαμπράν και την πραγματοποιήσιν της ευκολωτάτην. Ολίγη καλή θέλησις απαιτείται μόνον, και η θέλησις δεν πρέπει να λείψη διά ν' αναστηθούν οι εκεί παρά την Ιεράν Άλτην αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες. Αφού δεν κατορθώσαμεν να δείξουμε δι' ουδενός άλλου τρόπου ότι ζώμεν, ας το δείξουμε τουλάχιστον εορτάζοντες!».

⁵⁴ Coubertin, Pierre de: *Une campagne de vingt-et-un ans: (1887 – 1908)*. Paris: Librairie de l' Education Physique 1909, p.125.

⁵⁵ Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς, ό.π., σ. 102.

⁵⁶ Άστν, 29.3.1896. Επίσης στη Νέα Εφημερίς, 5.4.1896 σ.7. [...] «ο περί των όλων αγών, να κριθή δε ο ολυμπιονίκης του ιστορικωτάτου Μαραθωνίου δρόμου, όστις δια πάντας τους έλληνες, ελεύθερους και δούλους, είχε καταστή ζήτημα εθνικής φιλοτιμίας».

⁵⁷ Ακρόπολις, 28.3.1896 σ. 3. Ο Χαρίλαος Βασιλάκος ήταν ο νικητής του πρώτου Μαραθωνίου δρόμου στην ιστορία του αθλήματος στις 10 Μαρτίου 1896 κατά τους Πανελλήνιους αγώνες με χρόνο 3 ώρες 18'.

Στην πρόποσή του ο Ούγγ Λερού, κατά τη διάρκεια του γεύματος των Ολυμπιονικών στο ανάκτορο, συμπλέει με την παραπάνω εκτίμηση του Φλακ, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα και τον πολιτισμό της θέασης «ουδείς εξ ημών, οιασδήποτε εθνικότητας, υπήρξεν ο μη καταληφθείς υπό χαράς».⁵⁸

Βέβαια την τιμητική του στον τύπο έχει και ο Γρηγορίου, ο δρομέας που για να εξασκηθεί στη διαδρομή διαμένει στον Μαραθώνα. Όλοι όσοι ανήκουν στον Εθνικό Γυμναστικό Σύλλογο είναι βέβαιοι ότι θα νικήσει στον αγώνα ο Γρηγορίου. Θα είναι προς τιμή της Ελλάδος και της ιδιαιτέρας του πατρίδας της Σωζούπολης. Προτείνουν για τον νικητή του Μαραθωνίου να γραφτεί ένας ύμνος.⁵⁹

Ο Καρδάσης⁶⁰ αναφέρει την είδηση της εφημερίδας «Παλιγγενεσία», ότι ο Αμερικανός Connolly Ολυμπιονίκης (πρώτος στο άλμα εις τριπλούν) συντασσόμενος με το πάθος χιλιάδων ελλήνων, Έλληνας να είναι ο νικητής, βρέθηκε στην αφετηρία του Μαραθωνίου και έδωσε δύο φιάλες με ειδικό υγρό για να το χρησιμοποιήσουν οι Έλληνες αθλητές ως αναλγητικό της κόπωσης. Συνηθιζόταν να δίνεται κάποιο σκεύασμα αποτελούμενο από νερό και στρυχνίνη. Βέβαια από τις αναφορές δεν προκύπτει κάτι τέτοιο, διότι η αμερικάνικη ομάδα κατά τον τερματισμό του Λούη ήταν ήδη στο Στάδιο.

Η ιστορικότητα του ονόματος που έφερε το ίδιο το αγώνισμα, ο εκτός σταδίου δρόμος και η πρόκληση να τρέξει κάποιος τέτοια απόσταση ενισχύουν το ενδιαφέρον των θεατών. Κατακλύζουν όχι μόνο το Στάδιο και τους πέριξ δρόμους, άλλα σ' όλο το μήκος της Μαραθωνίας διαδρομής βρίσκονται θεατές, ιδίως Μαρουσιώτες και Χαλανδριώτες, που έρχονται να εμψυχώσουν τους συγχωριανούς τους. Σχεδόν όλος ο πληθυσμός της Αθήνας εκείνη την ημέρα κατεβαίνει στους δρόμους, «είχεν ερημωθή η πόλις εντελώς και μόνον οι ασθενείς έμμηνον εις τας οικίας των».⁶¹ Όσοι δεν βρίσκουν θέση στο Στάδιο⁶² έχουν συγκεντρωθεί κατά μήκος της διαδρομής. Η Αθήνα την εποχή αυτή αριθμούσε περίπου 130.000 κατοίκους. Την ημέρα εκείνη 70.000 είναι οι θεατές στο Στάδιο, ο λόφος του

⁵⁸ Άννινος: ό.π., σ.50.

⁵⁹ *Νέα Εφημερίς*, 20.2.1896 σ.7. Η ευχή πραγματοποιήθηκε με πρωτότυπο δώρο προς το Λούη, εμβατήριο που το συνέθεσε ο αρχιμουσικός Καίσαρης και το ονόμασε «Νενικήκαμεν». (Βλ. ενότητα τα Άθλα του Λούη).

⁶⁰ Καρδάσης, Βασίλης: *Οι ολυμπιακοί αγώνες στην Αθήνα 1896-1906*. Εκδ. Έφεσος, Αθήνα 2002, σ.181. Βλ. *Παλιγγενεσία*, 29.3.1896. Σύμφωνα με την *Ακρόπολις*, 30.3.1896, ο Αμερικανός Κόνολλυ «σπεύδει και αυτός ζητών δια σχημάτων να μάθη τις ο νικητής. Και μόλις εννόησε περί τίνος επρόκειτο ανήλθεν επί του διαζώματος και σείων τον πύλον του εκράνασε. Γκρίκ, Γκρίκ, Γκρίκ! ούρα, ούρα».

⁶¹ Λεώκωμα Ακροπόλεως: *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς*, ό.π., σ. 115. Βλ. *Άστυ*, 30 3 1896.

⁶² *Νέα Εφημερίς*, 5 4 1896 σ.7. «Ουδεμία θέσις κερκίδος του Σταδίου έμεινε κενή και πάσαι εστέναζον υπό τον όγκον μυριάδων θεατών πάσης τάξεως και ηλικίας, πάσης εθνικότητας και ιθαγενείας, παντός επαγγέλματος. Ουδέ περιγράφεται το καταπλήσσον θέαμα, όπερ, παρουσίαζεν ούτω το Στάδιον εξ απόπτου θεώμενον, πλήρες, υπερπλήρες, μαυρίζον από κόσμον και φαινόμενον προς στιγμήν, ότι ανέλαβεν όλον το θάνατον μεγαλείον των αιώνων της ακμής της αθανάτου πατρίδος μας».

Αρδηττού και οι γύρω δρόμοι έχουν κατακλεισθεί από θεατές. Οι περισσότεροι από τους ανταποκριτές αναφέρουν ότι περί τους 100.000 ήταν το πλήθος που την ημέρα εκείνη «συνέρρεε» για τον Μαραθώνιο. Η κοσμοσυρροή αυτή μπορεί να αποδοθεί και στο γεγονός ότι η λαός οι απλοί Αθηναίοι και οι φτωχοί χωρικοί δεν είχαν να πληρώσουν τη δραχμή της εισόδου στο Στάδιο.

Ο Μαραθώνιος σε σχέση με τα αγωνίσματα που τελούνταν στο Στάδιο ξέφευγε από τη «συμβατική» σχέση κοινού-αθλητών, επιτρέποντας την ενεργητική διαδικασία θέασης. Ξέφευγε από τις συνθήκες του κοινωνικά προσδιορισμένου χώρου. Εάν σκεφθεί κανείς τον κόσμο που συνόδευε τους δρομείς (άμαξες, ποδηλάτες, συνοδοί, ιππείς), δημιουργούνταν ένα αθλητικό θέαμα με χαρακτήρα δημόσιου αστικού χώρου. Σ' ένα τέτοιο χώρο εκτός της αλληλεπίδρασης, υπάρχει η ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών ανεξάρτητα από το φύλλο, τη φυλή την ηλικία ή το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο.

- Ένας παπάς είχε βάλει το πετραχήλι του, έτρεχε δε κατόπιν του Γάλλου Λερμυζώ και έψαλλε διαφόρους εξορκισμούς δια να αργήσει. Μετά πολλούς αγώνες κατόρθωσαν οι παριστάμενοι να καθησυχάσουν την ιεράν οργή του.

- Εις την Αγίαν Παρασκευήν, όπου εσταμάτησεν ο Λερμυζώ και ο Φλακ μερικοί Μαρουσιώτες έξαλλοι από τον ενθουσιασμόν των εμπήκαν εις τον ναόν και ευχαρίστησαν τον Θεόν!⁶³

Στο έργο του ο Καποδίστριας,⁶⁴ αναλύοντας διεξοδικά την κάθε ημέρα των αγώνων, θεωρεί ότι ο Μαραθώνιος δρόμος συμπύκνωνε το απόλυτο εθνικό καθήκον για νίκη στους αγώνες. «Η σπουδαιότητα του Μαραθώνιου, την οποία καλλιεργούσαν, αφ' ενός η απόδοση συμβολικού ιστορικού νοήματος και η επίταση της ανάγκης για ελληνική νίκη, αφ' ετέρου η υπερβατικότητα μιας ανθρώπινης προσπάθειας σε δρόμο 40 χιλιομέτρων, η συμμετοχή των ελλήνων αθλητών απέκτησε έναν πλήρως αταξικό και αυθόρμητο χαρακτήρα. Η προθυμία για συμμετοχή έμοιαζε με ομόθυμη απάντηση σε πρόκληση ανταγωνιστών -παλικάριών μιας άλλης εποχής, η οποία, μάλιστα, πέραν της εθνικής διάστασης φαίνεται ότι είχε αποκτήσει και διαστάσεις εμφύλιας, τοπικιστικής αναμέτρησης».

Για τον ίδιο τον Λούη όμως, που δεν ήταν καν δρομέας, φαίνεται να είναι κάτι σαν παιχνίδι ανταγωνισμού μεταξύ Μαρουσιωτών και Χαλανδραίων δρομέων. Και στις δύο συνεντεύξεις του το 1931 και 1935, στις αναμνήσεις του από τον Μαραθώνιο, περιγράφει

⁶³ Σκριπ, 30.3.1896.

⁶⁴ Καποδίστριας, Αλέξανδρος: *Η Οργάνωση και η Επιτέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896*. Διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών 2005, σ.258.

και το πώς αποφάσισε να πάρει μέρος την τελευταία στιγμή εξ αιτίας του ανταγωνισμού, που είχαν τότε οι Μαρουσιώτες με τους κατοίκους του Χαλανδρίου.

«Ήμουν 24 χρονών και ο συνταγματάρχης, τότε, Μαυρομιχάλης, του οποίου είχα χρηματίσει ιπποκόμος, όταν υπηρετούσα στο στρατό, γελώντας, μου 'λεγε: Θα τρέξουμε στο Μαραθώνα, Σπύρο; Ναι, του έλεγα, δεν το είχα όμως κατά νου. Ένας Μαρουσιώτης, όμως, ο Γ. Παπασυμεών και ένας Χαλανδραίος, ο Γ. Καφετζής ή Καρράς, βαλθήκανε να τρέξουν, όπως και ένας Βασιλάκος από τη Μάνη. Κάθε μέρα, κάνανε προπόνηση, διότι η επιτροπή των αγώνων είχε ορίσει ότι από το Μαραθώνα ως το Στάδιο πρέπει να φθάσουν οι δρομείς σε ώρες 3.5' ή 3.7'. Ο Κ. Κιέκης, τώρα εφημέριος του Αγίου Διονυσίου στην Αθήνα, ενδιαφερότανε για το Μαραθώνιο και τη Μ. Πέμπτη πήγε στο Μαραθώνα να δει τα πράγματα. Το πρωί της Μ. Παρασκευής, πήγα κι εγώ με το Σπύρο το Μαργέτη στην Αγία Παρασκευή για να δούμε τους πρώτους δρομείς, που θα έκαναν δοκιμαστικώς το τρέξιμο. Εγώ προχώρησα προς το Γέρακα, όπου ο πατριώτης μου Παπασυμεών, που έτρεχε με τον Καφετζή, έπεσε. Οι Χαλανδραίοι, τότε, άρχισαν να μας προγκάρουν και να κοροϊδεύουν τους Μαρουσιώτες. Ξέρετε από τοπικό, χωριάτικο φιλότιμο; Μας έπιασε το φιλότιμο αυτό και αποφασίσαμε, εγώ, ο Στ. Μασούρης και ο Λαυρέντης μαζί με τον Παπασυμεών, να τρέξουμε. Το πρωί του Μ. Σαββάτου, κατεβήκαμε στην Αθήνα και πήγαμε στα γραφεία της Επιτροπής και δηλώσαμε πως θα τρέξουμε. Τη Δευτέρα του Πάσχα, εβδομήντα άνθρωποι που δηλώσαμε συμμετοχή στο τρέξιμο, Έλληνες και ξένοι, τρέξαμε δοκιμαστικώς και ξεκαθαρίσαμε μονάχα 17».⁶⁵

Όπως παρατηρεί η Κουλούρη⁶⁶ και περιγράφεται στο ποίημα του Αλέξ. Πάλλη "Λούης" «για τους δημοτικιστές ο Λούης αποτελεί επιπλέον την ενσάρκωση της αγνής αγροτικής ζωής, που διακρίνεται από το πρότυπο του επιτηδευμένου διανοούμενου της πρωτεύουσας. Εθνικό σύμβολο και σ' αυτή την περίπτωση, αλλά προσαρμοσμένο προς τις αξίες της φυσικής ζωής και του νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού που προβάλλουν οι δημοτικιστές»,

*[...] Και πες του, αν θέλη μια φορά κι αυτός να ζωντανέψη,
να κάνη μέση σίδερο, πλεμόνια σα στουννάρι,
ας έρθη, πες του, ως το χωριό μαζί σου να δουλέψη
με τσάπα και ξινάρι.*

⁶⁵ *Ημέρα*, 3/5.10.1931. Η εφημερίδα δημοσιεύει σε δύο μέρη (3 & 5 Οκτωβρίου) τη σχετική αφήγηση του Λούη σε πρώτο πρόσωπο, στα πλαίσια συνέντευξης που είχε παραχωρήσει στο δημοσιογράφο Άγγελο Δρόσο. Βλ. ενότητα «Οι Β' προκριματικοί αγώνες». Συνέντευξη στο δημοσιογράφο Χανιώτη το 1935. *Αθηναϊκά Νέα*, 4.11.1935. «Πολλοί Μαρουσιώτες επήγαμε στο Μαραθώνα παραμονές του Πάσχα για να παρακολουθήσουμε τη δοκιμή, στην οποία ο Χαλανδριώτης επέρασε τον Μαρουσιώτη. Γυρίζοντας στο χωριό μας από το Χαλάνδρι ακούσαμε κοροϊδίες από τους Χαλανδριώτες για το πάθημα του δικού μας. Δεν μπορούσαμε να το χωνέψουμε και αποφασίσαμε να εκδικηθούμε».

⁶⁶ Κουλούρη: *Αθλητισμός*, ό.π., σ.115,116.

Η νίκη του Λούη πανηγυρίζεται και ο ίδιος χαρακτηρίζεται «εθνικός ήρωας». Κορυφαία στιγμή πραγμάτωσης αυτής της μυθοπλασίας «αποτελεί η κατίσχυση του Σπύρου Λούη στο Μαραθώνιο, η κατίσχυση, δηλαδή, του ισχνού λαϊκού σώματος απέναντι στο σώμα των γυμνασμένων, μορφωμένων και συμβατών με την ελληνική "φυλή" εφήβων». Εκφράζεται με τη κυριαρχία μέσα από μια σειρά μετωνυμικές αντιστίξεις ως υπερίσχυση του «λαϊκού αθλητή» απέναντι στον «ερασιτέχνη gentleman».⁶⁷

Η μυθοπλασία αυτή εκφράζεται από τους διανοούμενους και την ελίτ της εποχής στοχεύοντας στον «εθνικό ρομαντισμό» των Ελλήνων. Από την άλλη, δεν πρέπει να παραβλέπεται το ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν ένα αθλητικό, αγωνιστικό θέαμα στη βάση εθνικών αναμετρήσεων. Για τον ίδιο τον Λούη όμως ήταν απλά ένας αγώνας γοήτρου, μια τοπική αναμέτρηση και απλός συναγωνισμός. Δεν πρέπει να προσδίδεται ταξικός χαρακτήρας στη νίκη του Λούη. Τι θα γινόταν αν πρώτος τερμάτιζε ο Βασιλάκος; Πολύ πιθανόν τότε να τονίζονταν η πνευματικότητα και η καλλιέργεια των Ελλήνων δρομέων.

Την αμερικάνικη ομάδα την αποτελούσαν αθλητές στίβου, οι περισσότεροι προερχόμενοι από τα Πανεπιστήμια του Χάρβαρντ, της Βοστώνης, που συμπληρώθηκαν από την ομάδα του Πανεπιστημίου του Πρίνστον. Εκτός των Μαρουσιωτών και Χαλανδραίων δρομέων και των νεαρών Χριστόπουλου (18 ετών) και Μπελόκα (19 ετών), πολλοί Έλληνες συμμετέχοντες δρομείς είχαν μόρφωση και κάποιοι μάλιστα πολύ υψηλή. Ο Βασιλάκος ήταν φοιτητής της Νομικής και υπάλληλος του Πρωτοδικείου Αθηνών. Ο Δελιγιάννης από τη Στρεμνίτσα της Γορτυνίας, 23 ετών, ήταν τελειόφοιτος της φιλολογίας. Ο Γεώργιος Γρηγορίου, φιλότιμος και ενθουσιώδης με πολύ γλυκιά μορφή, ήταν ο πρώτος που έδωσε την ώθηση στις δοκιμές επί του Μαραθωνίου δρόμου. Ήταν 25 ετών από τη Σωζόπολη της Θράκης και φοιτητής της Ιατρικής. Ο Σωκράτης Λαγουδάκης (έτρεξε ως Γάλλος), 33 ετών, ήταν Κρητικός, γεννημένος στη Σμύρνη, ιατρός και κοσμοπολίτης.⁶⁸

Σε κείμενο για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, διερευνώντας την ήττα του Φλακ ο ανταποκριτής θα σχολιάσει: «Δεν ήταν μόνο η αντοχή και η προσπάθεια. Θα μπορούσε ένας

⁶⁷ Καποδίστριας: ό.π., σ.11. «Σε αυτό το πλαίσιο, όπου η αθλητική επικράτηση γινόταν ο άμβωνας της αφήγησης μιας εθνικής ιστορίας, οι Ολυμπιακοί Αγώνες δόξασαν τον Σπύρο Λούη. Καποδίστριας: στο ίδιο, σ.265.

⁶⁸ Το «Άστρ» δημοσίευσε στις 20-23.03.1896 στην πρώτη σελίδα φωτογραφίες (σκίτσα) και σύντομα βιογραφικά, όπως και περιγραφές των αθλητών που είχαν προκριθεί (στους Πανελληνίους) για να συμμετάσχουν στην Ολυμπιάδα της Αθήνας. Ο Ευάγγελος Γερακάκης Κρητικός, 25 ετών, ήταν στην αρχή αρτοποιής και στη συνέχεια άνοιξε εδωδιμοπωλείο (παντοπωλείο).

φοιτητής του Πανεπιστημίου να κερδίσει ένα σκληραγωγημένο χωρικό; Θα μπορούσε να αντέξει ενάντια σε έναν αγρότη που όλη του τη ζωή με φυσικό τρόπο προπονούνταν; Αυτοί οι Έλληνες έχουν συνηθίσει από την παιδική τους ηλικία να διασχίζουν μεγάλες αποστάσεις με τα πόδια σε δύσβατα μονοπάτια».⁶⁹

⁶⁹ Bijkerk, Anthony & Young, David: “That memorable first marathon”, in: The Olympic Games, in *The Sporting Life*, April 29th, 1896. (‘from our own correspondent’, who is an unknown journalist) *Journal of Olympic History*. Winter, 1999, p.5-27.

Ο Ευρωπαϊκός τύπος για τον Λούη

Στον απόηχο της νίκης του Λούη εμφανίστηκαν ξένα δημοσιεύματα που αμφισβητούσαν τη νίκη του. Αίσθηση έκανε στην Ευρώπη ο χρόνος κατά τον οποίο διέτρεξε τον Μαραθώνιο. Το φύλλο της εφημερίδας «Καιροί» μας πληροφορεί ότι οι θαμώνες του καφενείου Δρόλ του Σβάϊνφουρτ της Βαυαρίας, έστειλαν επιστολή προς την Επιτροπεία των Ολυμπιακών Αγώνων, βρίσκοντας αξιοσημείωτο το χρόνο του Λούη, κάτω από 3 ώρες, και την παρακαλούν να τους πληροφορήσει για την αλήθεια του γεγονότος, αλλά και για το χρονικό διάστημα που διήνυσαν τον δρόμο οι τρεις πρώτοι Έλληνες και ο Ούγγρος δρομέας.⁷⁰

Ο «Ημερήσιος Χρονογράφος» του Λονδίνου αναφέρεται στον θρίαμβο του Λούη, αλλά τον θεωρεί και έκπληξη, αν μάλιστα αποδειχθεί αληθές ότι ο νικητής διέτρεξε το δρόμο, τα 26 ¼ μίλια (40 χιλιόμετρα) σε χρόνο 2 ώρες, 58 λεπτά. Φαβορί θεωρούνταν ο Αυστραλός Φλακ. Δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο για σύγκριση, έτσι ο πιο κοντινός δρόμος είναι αυτός των 26 μιλίων στο Σκουάιρ σε χρόνο 2 ώρες 47' και 14'', με όρους ευμενέστερους όμως απ' ότι αυτών του Μαραθωνίου.⁷¹ *«Παρίσι 5 Απριλίου. Μεταξύ των αθλητικών σωμάτων ο χρόνος που δαπάνησε ο Λούης, ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου δια να διανύσει τα 40 χιλιόμετρα προξένησε πολλή εντύπωση».*⁷²

Η εφημερίδα «Φιλιππούπολις» αναφέρει ότι η “Le Petit Journal”, ανακοινώνει την διοργάνωση παρόμοιου αθλητικού γεγονότος με τον Μαραθώνιο: *«Όμοιον αγώνα δρόμου του αυτού μήκους, όστις θα εκτελεσθή την 7/19 Ιουλίου. Ο Ολυμπιονίκης κ. Λούης έλαβεν επιστολήν του εκ των συντακτών του “Figaro” κ. Τ. Μανούση όστις θερμώς τον παρακαλεί όπως συμμετάσχει του αγώνος του εν Παρισίοις Μαραθωνίου δρόμου».*⁷³ Ο Λούης βέβαια δεν ανταποκρίθηκε σ' αυτό το κάλεσμα.

Ο δρόμος αυτός όντως διεξήχθη στο Παρίσι, την Κυριακή 19 Ιουλίου 1896, ως αποτέλεσμα της αμφισβήτησης του χρόνου τερματισμού του Λούη. Αυτή η αμφισβήτηση παρακίνησε τον Pierre Giffard, ζητώντας επιβεβαίωση, να διοργανώσει έναν καινούργιο Μαραθώνιο ανάλογης δοκιμασίας 40 χλμ. στα περίχωρα του Παρισιού, στη διαδρομή Pantoise, στο δάσος St. Germain-Versailles & Paris-Porete Maillot. Στην επιφυλλίδα της 20^{ης} Ιουλίου 1896 της “Le Petit Journal”, αναφέρεται ότι εννέα (9) δρομείς κατέρριψαν το

⁷⁰ Ανωνύμου: «Ο Μαραθώνιος δρόμος». *Καιροί*, 5.4.1896.

⁷¹ *Λστυ*, 5.4.1896. & *Εστία*, 5.4.1896.

⁷² *Σφαίρα*, 6.4.1896 σ.3. Στο ίδιο φύλλο βρίσκεται και επιστολή του Μπρεάλ. Τηλεγραφεί στον Βικέλα εκφράζοντας του τη χαρά για την εθνική επιτυχία. *«Χαίρω λέγει, σκεπτόμενος ότι το τόσο περιδόξως διαμφισβητηθέν κύπελλο, θα παραμείνει εν Ελλάδι»*

⁷³ Ανωνύμου: «Απήχησις Ολυμπιακών Αγώνων» *Φιλιππούπολις* 25.4.1896, αρ.φ. 2134, σ. 1.

ρεκόρ του Λούη. Πρώτος ο Leonard Hurst, διήνυσε τα 40 χλμ. της διαδρομής σε 2 ώρες, 31 λεπτά και 30 δευτερόλεπτα (16χλμ/ώρα).⁷⁴ Στην έκδοσή της στις 2 Αυγούστου 1896 η «Le Petit Journal» σε πολύχρωμη εικόνα, παραθέτει τον θρυλικό βρετανό δρομέα Hurs, συλλαμβάνοντας ταυτόχρονα και τον ενθουσιασμό του πρώτου Μαραθωνίου στο Παρίσι.

Στην αναδημοσίευση του το «Άστυ» με τίτλο «Ο ευρωπαϊκός τύπος περί του Λούη» του «Ημερήσιου Χρονογράφου» του Λονδίνου αναφέρεται στην ελληνική επιτυχία, χωρίς ζηλοφθονία, αν αποδειχθεί αλήθεια το γεγονός ότι ο νικητής του Μαραθωνίου διέτρεξε τα 26 ¼ μίλια (40 χιλιόμετρα) σε χρόνο 2 ώρες και 58 λεπτά. *«Δεν έχουμε υπόδειγμα δρόμου τοιούτου, δηλαδή 26 ¼ μιλίων, αλλ' ο εγγύτερος προς αυτόν δρόμος, τον οποίον έχουμε, είναι 26 μιλίων, διήνυσε δε τούτον εις Βάλχαμ ο δρομέυς Ι.Α. Σκουάϊρς εις διάστημα 2 ωρών, 47 λεπτών και 14 δευτερολέπτων, βεβαίως υπό όρους πολύ ευμενεστέρους εκείνων, τους οποίους παρείχεν ο από Μαραθώνος εις Αθήνας δρόμος».*⁷⁵

Επίσης ο Benson χαριτολογώντας πιο πολύ παρά αναφερόμενος στα πραγματικά γεγονότα, σπέρνει και αυτός αμφιβολίες υπονομεύοντας την τιμή του Λούη. *«Ήταν τόσο μπροστά από τους άλλους και ο χρόνος στον οποίο κάλυψε τα 40 χιλιόμετρα τόσο εξωπραγματικός, που ακούστηκαν κάποιοι ψίθυροι και εικασίες ότι πιθανόν να δέχθηκε βοήθεια, πατώντας κατά διαστήματα στον αναβολέα του Έλληνα αξιωματικού του ιππικού που κάλπαζε δίπλα του και τον ενθάρρυνε. Ο ισχυρισμός αυτός ήταν, χωρίς αμφιβολία αβάσιμος ...».*⁷⁶

Ακόμη και σήμερα προβάλλεται αυτή η αμφισβήτηση. Η «Αυγή»⁷⁷ σε άρθρο της χαρακτηρίζει τη νίκη του Λούη «κάλπικη και ψέμα». Ο Μακφαϊήλ⁷⁸ τη θεωρεί «κίβδηλη νίκη» και αμφιλεγόμενη πρωτιά, τοποθετώντας τον Βασιλάκο στο βάθρο του νικητή. Ο Μαμουζέλος⁷⁹ υπολογίζοντας τις επιδόσεις των δρομέων αναφέρει ότι το τέμπο του Λούη ήταν κατά μέσο όρο 4' 28'' το χιλιόμετρο, θεωρώντας το ανέφικτο. Και οι δύο θεωρούν τη βελτίωση κατά 20 λεπτά του Λούη ως

⁷⁴ Pierre Giffard, "La course de Marathon" in: *Petit Journal* (quot), 18.4.1896, n.12,167. Μαρκοπούλου, Ζαχαρούλα: *Αθήνα η Κοσμοπόλις η Ολυμπιάδα του 1896 από το Γαλλικό τύπο*. Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2004, σ.37.

⁷⁵ *Άστυ*, 5.4.1896. αρ. φυλ. 1901.

⁷⁶ Benson, Edward Frederic: *As we were: a Victorian peep show. Lives & letters Hogarth lives and letters*. Longmans, Green, and co, (επανεκτύπωση) 1930, στο: Λιουέλλυν: *Ολυμπιακοί*, σ.202.

⁷⁷ *Αυγή*, 31.1.2010.

⁷⁸ Μακφαϊήλ, Ντόναλντ : *Ο Χαρίλαος Βασιλάκος και η αμφιλεγόμενη πρωτιά του Σπύρου Λούη. Από το Μαραθονήσι στον Μαραθώνα για τον μαραθώνιο*. Αδούλωτη Μάνη 2012, σ.247-248, 194. Πρώτα στην ιστοσελίδα (www.mani.org) και αργότερα στο βιβλίο του χωρίς αποδείξεις, στηριζόμενος σε ενδείξεις, χαρακτηρίζει αμφιλεγόμενη την πρωτιά του Λούη.

⁷⁹ Μαμουζέλος, Γιάννης: *Μαραθώνιος. Ραντεβού με την Ιστορία! Το χρονικό του Μαραθωνίου της Αθήνας από το 1896 έως σήμερα*. Αθήνα 2010, σ.54,55.

εξωπραγματικό χρόνο, παραβλέποντας το γεγονός ότι τόσο ο Βασιλάκος όσο και Μπελόκας βελτίωσαν και αυτοί τον χρόνο τους κατά 12 λεπτά.

Ο Λούης παρ' όλο που δεν ήταν συστηματικός αθλητής ήταν ένα φυσικό ταλέντο και στον δεύτερο προκριματικό (25 Μαρτίου), έφερε τον ίδιο χρόνο με τον Βασιλάκο (3. 18' και 28''). Θα πρέπει να υπομνησθεί ότι στον δεύτερο αυτόν προκριματικό οι Λαυρέντης, Βρετός, Παπασυμεών, Καφετζής έκαναν καλύτερο χρόνο από αυτόν του Βασιλάκου.

Από τ' αρχεία των εφημερίδων των ημερών εκείνων, ιδιαίτερα της 30^{ης} Μαρτίου, δηλαδή της επομένης του Μαραθωνίου, όπου όλες σχεδόν έχουν την περιγραφή του, δεν προκύπτει ο ισχυρισμός ότι ο Λούης «έκλεψε τη νίκη». Σ' όλη τη διαδρομή υπήρχαν έφιπποι επόπτες για κάθε δρομέα και άμαξες που συνόδευαν του δρομείς. *«Τους δρομείς παρηκολούθουν ποδηλατισταί, αξιωματικοί και στρατιώται έφιπποι επιτηρούντες την πορείαν των, κατ' αποστάσεις δε άμαξαι μετά ιατρών και των αναγκαίων προχείρων φαρμάκων προς περίθαλψιν των εξαντλουμένων».*⁸⁰

Εκτός των άλλων, υπήρχαν και σημεία που χρησίμευαν ως μικροί σταθμοί ανά πέντε χιλιόμετρα καθώς και ο πρώτος σταθμός για ανάπαυλα στο Πικέρμι, στο «χάνι» και το πέρασμα από το Χαρβάτι. Εκτός των άλλων, οι ξένοι δρομείς είχαν τους δικούς τους υποστηρικτές (συνοδούς). Ο Γάλλος Lermusiaux είχε τον ποδηλάτη Alphonse Grishel και τον Flaman. Ο Αυστραλός Flack είχε σκιά του τον Broughthon εκπρόσωπο της πρεσβείας και τον ποδηλάτη Keeping. Δίπλα στον Blake ποδηλατούσε ο γιός του πρέσβη. Σ' όλη τη διαδρομή κινείτο ο Γερμανός Anton Goedrich κατασκευαστής και έμπορος ποδηλάτων.

Αναλυτική περιγραφή των όσων διαδραματίστηκαν μας δίνει και ο δημοσιογράφος Σπύρος Δάσιος, που με ποδήλατο κάλυψε όλη τη διαδρομή και ως πραγματικός αθλητικός συντάκτης κατέγραψε το γεγονός, αποτυπώνοντάς το στο φύλλο της «Ακροπόλεως».⁸¹ Στην εξαιρετική αυτή περιγραφή ο Δάσιος μας δίνει και τους ενδιαμέσους χρόνους των δρομέων, όταν αυτοί έφθασαν στο Χαρβάτι, σημερινή Παλλήνη. Από τους χρόνους φαίνεται ότι ο Βασιλάκος έφθασε στις 4 παρά 19' και ο Λούης στις 4 παρά 18 1/2'. Στο πέρασμά τους από το Χαρβάτι η όποια διαφορά των δύο δρομέων είχε σχεδόν εκμηδενιστεί.

Λαλίστατος ο Λούης στα αποδυτήρια αναλύει στους δημοσιογράφους τα της διαδρομής, και τα λεγόμενά του αποτυπώνονται στο «Άστυ». [...] «πέντε ποδηλάται

⁸⁰ Αννινος: *Οι Ολυμπιακοί*, σ.42.

⁸¹ *Ακρόπολις*, 30.3.1896.

τον παρακολούθησαν καθ' όλον τον δρόμον. Ο Φλακ και ο Λεμυρζιώ δύο Ευρωπαίοι ως τους έλεγε που έτρεχον σαν τσακάλια, τον είχαν προσπεράσει 10 περίπου μίλια. Έως το Πικέρμι έρχεται σχεδόν τελευταίος αυτός. Αλλ' απ' εκεί τους άφησεν όλους πίσω. Τόσον ταχέως έτρεχον οι δύο αυτοί ξένοι συναγωνισταί του, που δεν μπορούσαν να τους παρακολουθούν τα ποδήλατα και παρεπονούντο οι ποδηλάται πως εξεγوناτίσθηκαν».⁸²

⁸² Άστν, 30.3.1896 σ.3.

Η καθιέρωση της απόστασης

Αμέσως μετά του αγώνες και μέσα στον πυρετό της νίκης του Λούη, διοργανώνονται διάφοροι επίσημοι ή αυτοσχέδιοι αγώνες δρόμου αποστάσεως 10-20 χιλιομέτρων. Στους Γαργαλιάνους ωστόσο φαίνεται να τελέστηκε δρόμος ημιαντοχής ταυτόχρονα με τον Μαραθώνιο. Η αποτυχία των Ελλήνων αθλητών σε κάποια αγωνίσματα αύξησε τόσο το ενδιαφέρον και την ανυπομονησία των Γαργαλιανιτών, που στην επιθυμία τους να είναι Έλληνας ο νικητής του Μαραθωνίου, αγωνίστηκαν σε δρόμο 1000 μέτρων. Έτσι, την ίδια μέρα με τον Μαραθώνιο και μια ώρα μετά την εκκίνησή του, στις τρεις 3 και 15' μ.μ., δύο γνωστοί ντόπιοι δρομείς, οι Νικόλαος Μπαμπούς και Νικόλαος Βομπορογιάννης συναγωνίστηκαν, βάζοντας στοίχημα 50 δραχμών εν μέσω 800 συμπολιτών τους.⁸³

Ο Εμμανουήλ Ροΐδης, στους «Αθηναϊκούς περίπατους», περιγράφει έξοχα και καυστικά την «αθλομανία» που ξέσπασε. «*Η Πλάκα, προ πάντων, όπου κατοικώ, έγεινεν όλη ένα είδος Σταδίου. Καθ' ημέραν κινδυνεύω να ανατραπώ από υποψηφίους μαραθωνοδρόμους ή να σπάσουν οι δισκοβόλοι την κεφαλήν μου*».⁸⁴ Ο ίδιος ο Λάμπρος, τονίζει την έξαρση του φιλαθλητισμού και την εξύψωση του φρονήματος των νέων. «*Ούτως επερατώθησαν μεν εν τω Σταδίω οι αθλητικοί και γυμναστικοί αγώνες, αλλ' η πόλις και μετ' αυτής η Ελλάς όλη εώρταζεν ήδη φαιδρά τα επινίκια του Μαραθωνίου δρόμου, και έξαρσις φιλαθλητισμού, συναναμεμιγμένου μετ' εθνικού φρονήματος, είχε θερμάνει τα στήθη και ογκώσει τας καρδιάς απάντων των Ελλήνων, ευλόγως εν τη δια των Ολυμπιακών αγώνων*».⁸⁵

Πιο ενθουσιώδεις αναδεικνύονται οι Πατρινοί. «*Ο ενθουσιασμός των Πατρινών με τον Μαραθώνιον έφθασεν εις το κατακόρυφον. Όλα τα παιδιά εις γειτονιές, απ' το πρωί ως το βράδυ, δεν κάνουν άλλη δουλειά παρά να τρέχουν από την μία άκρη του δρόμου ως την*

⁸³ *Αστυ*, 4.4.1896 σ.2. Η ενημέρωση αυτή στάλθηκε στην εφημερίδα από τους Γαργαλιάνους την Παρασκευή 29 Μαρτίου 1896.

⁸⁴ Εμμανουήλ Ροΐδης: «Αθηναϊκοί περίπατοι», *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες*, Αθήνα 1896. «*Μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες οι Αθηναίοι, εξιπασθέντες από την λαμπρότητα της πανηγύρεως, την συρροήν του τόσο κόσμου, την παρουσίαν του βασιλέως και των πριγκίπων, τας σημαίας, τα σαλπίσματα, τας φωτοχυσίας, τας μουσικάς και του Λούη τας τιμάς, εκατάντησαν όλοι αθλομανείς. Η Πλάκα, προ πάντων, όπου κατοικώ, έγεινεν όλη ένα είδος Σταδίου. Καθ' ημέραν κινδυνεύω να ανατραπώ από υποψηφίους μαραθωνοδρόμους ή να σπάσουν οι δισκοβόλοι την κεφαλήν μου. Διά να σχηματίσετε ιδέαν του βαθμού εις τον οποίον έφθασεν η αγωνομανία, αρκεί να σας είπω ότι κάθε απόγευμα περί την δύσιν του ηλίου ημπορεί ο διαβάτης να καμαρώση περί τον πλάτανον της Πλάκας και το φανάρι του Διογένη, εκτός των παιδων και νεανίσκων και κάμποσα, όχι μόνον μικρά αλλά και αρκετά μεγάλα αγοροκόριτσα, να σηκώνουν βάρη, να πηδούν, να ρίπτουν δίσκους και να τρέχουν, χωρίς φόβον να δείξουν το χρώμα της καλτσοδέτας των, συμμεριζόμεναι, ως φαίνεται, τας περί εξίσωσεως των δύο φύλων προοδευτικάς ιδέας της «Εφημερίδος των Κυριών»*».

⁸⁵ Σπυρίδων, Λάμπρος: «Τα αθλητικά και γυμναστικά αγωνίσματα εν τω Σταδίω» στο *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896*, στο: Πανελλήνιον Εικονογραφημένο Λεύκωμα, «*Ακροπόλεως*» Β. Γαβριηλίδου. Εκ του τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις, 1896 σ.106.

άλλη, γυμναζόμενα εις την αντοχήν και ταχύτητα. Πάντες ζηλούσι την δόξαν του Λούη και τρέχουν, τρέχουν προετοιμαζόμενοι δια τους μέλλοντας Ολυμπιακούς».⁸⁶

Ο «Νεολόγος Πατρών», στο φύλλο του αναφέρει δρόμο 20 χιλιομέτρων. «Εξήκοντα πέντε όλοι δρομείς ... ανεχώρησαν δια του πρωινού τραίνου εις Αχαΐαν, όπου του δρόμου η αφετηρία. Η εκκίνηση έγινε την 6.01 ώρα. [...] Τον δρόμον (20 χιλιομέτρα) διήνυσεν εις 1 ώραν και 22 λεπτά ο μόλις 17 ετών νεανίας Κωνσταντίνος Παλαός. Τον συνοδεύει ο συμπατριώτης του Λούης, όστις παράφορος υπό χαράς τον περιφέρει επί του στίβου. [...] ο Λούης μετέβη εκεί προς δεξίωσιν και όχι για να αγωνισθεί. Μετά εξ δευτερόλεπτα καταφθάνει ο δεύτερος, Αμαρουσιώτης και αυτός, Αλιμπουλάς ονόματι, και μετά στιγμής τινάς καταφθάνει και τρίτος, Α. Ντριβέλας και αυτός Αμαρουσιώτης. Ο Λούης δεν κρατείται πλέον από τον ενθουσιασμό του. Εναγκαλίζεται και καταφιλεί τους πάντας, τους νεαρούς πατριώτας του και υπερήφανος τρέχει επί του στίβου χαιρετών τους επευφημούντας και χειροκροτούντας αυτόν αδιαλείπτως θεατάς. [...] Ο Βασιλάκος δια τον οποίον πολλοί ήσαν οι πιστεύοντες ότι θα ήτο ο νικητής, έρχεται όγδοος και παραπονούμενος. Εις τα Ροϊτικά του έρριψαν κρασί εις τα μούτρα και είνε ηγανακτισμένος δια την κακοήθειαν αυτήν, αν έφερε τον χαρακτήρα της κακοηθείας η πράξις της οποίας ακόμη δεν εξηκριβώθη ο λόγος ούτε ο δράστης. Είπεν εις των παρακολουθούντων ποδηλατιστών ότι είδε να βρέξωσι τον Βασιλάκον εις το πρόσωπον. Αλλά με κρασί ή με νερό και ποίος και δια ποίον λόγον δεν αντελήφθη».⁸⁷

Για τον ίδιο αγώνα οι εφημερίδες «Ακρόπολις» και «Εστία» γράφουν: «Ο Βασιλάκος διερχόμενος του χωρίου Ροϊτικά δέχεται παρά τινός παράφρονος καταστηματάρχου κατάμουτρα ποτήριον οίνου. Ο Βασιλάκος δεν θέλει να εξακολουθήσει τον αγώνα. Αγωνίζομαι εγώ παρακολουθών δια του ποδηλάτου να τον μεταπείσω, και εξακολουθούμεν τρέχοντες...» [...] Ο Κωνσταντίνος Παλαιός αφίχθη εντός μιας ώρας και είκοσι λεπτών. Είναι ανεπιός του Λούη».⁸⁸

Παρ' όλο που η νίκη του Λούη γέμισε με ενθουσιασμό κι εθνική υπερηφάνεια τους Έλληνες, μέχρι και τους Πανελληνίους αγώνες του 1905 για την πρόκριση των αθλητών στη Μεσοολυμπιάδα της Αθήνα το 1906, δεν φαίνεται να διοργανώνεται ξανά Μαραθώνιος.

⁸⁶ Ανωνόμου: «Πατρινά συμβάντα - Ο Μαραθώνιος εν Πάτραις!» Αστυ, 8.4.1896 σ.2.

⁸⁷ Ανωνόμου: «Αχαϊκός Δρόμος». Νεολόγος Πατρών, 22.5.1896.

⁸⁸ Ακρόπολις 22.5.1896. Για τον ίδιο αγώνα Εστία 22.5.1896. «Ο δρόμος των 20 χιλιομέτρων παρουσίασεν αξιοθρήνητα αποτελέσματα. Τοιούτοι δε δρόμοι είμαι της ιδέας ότι πρέπει να λείψουν από τους ... αγώνας. Διότι ημείς οι επαρχιώται δεν έχομεν τα μέσα εκείνα της ασφαλείας, άτινα ... εν Αθήναις κατά τον μαραθώνιον. Ούτω δεν εστάθη δυνατόν να εμποδισθή ούτε η προς τον Βασιλάκον γενομένη κακοήθεια ούτε η προς τον Παπαθανασίου (τέταρτος) τον όντως πρώτον ... δια της βιαίας υπό του Λούη εισαγωγής εις τον στίβον του εξαδέλφου του Παλαιού».

Μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων ιδρύθηκαν αναρίθμητοι και ποικίλοι γυμναστικοί και αθλητικοί σύλλογοι. Οι περισσότεροι δεν είχαν καμία δράση εκτός του Συλλόγου Βουρβούρων, ενός ορεινού χωριού στην Κυνουρία, που συνέστησε ετήσιους αγώνες, προσκαλώντας του κατοίκους των γύρω χωριών. Οι πρώτοι αυτοί αγώνες τελέστηκαν στις 23 και 30 Αυγούστου του 1896 και περιλάμβαναν δρόμους 100, 400 και 1500 μέτρων, 110 μετ' εμποδίων, καθώς επίσης και Μαραθώνιο 17 χιλιομέτρων.⁸⁹ Αυτός ο Μαραθώνιος κάλλιστα μπορεί να θεωρηθεί ως προάγγελος των σημερινών ημιμαραθωνίων.

Ήδη όμως μια ενθουσιώδης ομάδα παρακινούμενη από το πνεύμα των Ολυμπιακών Αγώνων του Μαραθωνίου της Αθήνας αλλά και τον μύθο, που δημιουργήθηκε από τ' όνομα του νικητή Σπύρου Λούη, εμπνεύστηκε τον πρώτο αμερικανικό Μαραθώνιο, που πραγματοποιήθηκε την 27^η Αυγούστου 1896 στο Στάμφορντ του Κονέκτικατ (Stamford, Connecticut). Η εφημερίδα "Stamford Advocate" είχε δείξει μεγάλο ενδιαφέρον για τον πρώτο Αμερικάνικο Μαραθώνιο. *«Παρόλα τα παγκόσμια ρεκόρ που έγιναν στο σπριντ των 600 γυάρδων και στα εμπόδια απόστασης ¼ του μιλίου, ήταν ο τερματισμός του Μαραθωνίου που αιχμαλώτισε τη φαντασία του κοινού. Στις 3.51μ.μ μια γυναίκα φώναζε:*

- Είναι εδώ! Έρχονται!

Η φωνή μεταφέρθηκε σε όλη την κερκίδα. Γυναίκες που το μόνο που ήξεραν ήταν ότι ο πρώτος αγώνας αυτού του είδους, που πραγματοποιούνταν σε αυτή τη χώρα πλησίαζε στο τέλος, κουνούσαν τα μαντήλια τους και κραύγαζαν με ενθουσιασμό... Υπήρχε ένα πανδαιμόνιο χαράς. Οι κριτές σταμάτησαν τη δουλειά τους! Οι αθλητές βρήκαν χρόνο να γίνουν για λίγο θεατές.

*Ο χλωμός John J. McDermott του αθλητικού σωματείου Pastime ξεπέρασε την κούραση και τον κακό καιρό τερματίζοντας σε 3 ώρες, 25 λεπτά και 55 3/5 δευτερόλεπτα, μισή ώρα πιο αργά από τον νικητή των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας κάποιους μήνες νωρίτερα. Το κοινό ζητωκραύγαζε μέχρι που βράχνιασε, αγνοώντας τον αργό χρόνο, καθώς οι δύο πρώτοι αθλητές έκαναν τον κύκλο του στίβου και περνούσαν τη γραμμή του τερματισμού. Ούτως ή άλλως, η ιστορία είχε γραφτεί. Αυτός ήταν ο πρώτος Μαραθώνιος στην Αμερική».*⁹⁰

⁸⁹ Στους τρίτους ετήσιους αγώνες που τελέστηκαν στις 22 και 29 Αυγούστου το 1899 οι Βουρβουραίοι διοργάνωσαν και έναν πρωτότυπο αγώνα αντοχής που τον απεκάλεσαν «ακτινοειδή», διότι «διεξήγεται εξ' όλων των περι το Στάδιον χωρίων με τέρμα το Στάδιον, διηγωνίζοντο σε εις αυτόν οι δρομείς ενός εκάστου χωρίου μεταξύ των». Χρυσάφης: *Οι σύγχρονοι*, σ. 462-463.

⁹⁰ Lucas, John: "A history of the Marathon Race-490 B.C. 1975", in: *Journal of Olympic History*, 1975, 120-138, p.131, 134. Βλ. επίσης "Becoming Classic," *Stamford Advocate*, August 27, 1896. Hopkins, J: *The Marathon*, London. 1961.

Το Φθινόπωρο του 1896 πραγματοποιήθηκαν δύο Μαραθώνιοι που και οι δύο έγιναν στις 4 Οκτωβρίου. Ο ένας στη Βουδαπέστη με νικητή τον Béla Janko με χρόνο 3 ώρες και 29' και ο άλλος στην απόσταση των 40,2 χιλιομέτρων στην Κριστιανία (Kristiania), όπως ονομαζόταν μέχρι το 1924 το Όσλο. Στην Ουγγαρία ο Μαραθώνιος διαδόθηκε από τους αθλητές εκείνους που συμμετείχαν στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας (ο Γκιούλα Κέλνερ τότε είχε τερματίσει 4^{ος}). Ο Κέλνερ δεν έτρεξε σ' αυτόν τον πρώτο αγώνα της Βουδαπέστης, κέρδισε όμως το φθινόπωρο της άλλης χρονιάς τον 2ο κατά σειρά Ουγγρικό Μαραθώνιο. Ο Hallstein Bjerke, αντίστοιχα στο Όσλο, τερμάτισε πρώτος με χρόνο 3:34:36 με τροποποιημένους κανονισμούς με βάση το Skilanglauf (λάνγκ –λάουφ) δρόμο αντοχής, όπου οι δρομείς ξεκινούσαν ανά τρία λεπτά.⁹¹

Το επόμενο έτος, στις 19 Απριλίου 1897, πραγματοποιήθηκε ο πρώτος Μαραθώνιος της Βοστώνης (δρόμος 24,5 μιλίων). Το γεγονός αυτό καθιέρωσε ουσιαστικά το αγώνισμα του Μαραθωνίου, κάνοντάς το ένα από τα δημοφιλέστερα αθλητικά γεγονότα στον κόσμο.

Στις 3 Ιουλίου 1898 έγινε και ο πρώτος Γερμανικός Μαραθώνιος με νικητή τον Βερολινέζο Arthur Techtow με 3:19:05.⁹²

Αντίθετα μ' αυτά που συνέβαιναν στην Αμερική και που θα εδραίωναν το νέο αυτό αγώνισμα, στην Ελλάδα, ο Χρυσάφης, από τους κύριους διοργανωτές των Τήνιων αγώνων του 1895, στο προσχέδιο που ετοίμαζε ενόψει των «Σωτηρίων»⁹³, αγώνων που τελέστηκαν τελικά στις 14-16 Μαΐου 1899, ενώ είχαν σχεδιαστεί για το 1897, ανακίνησε το ζήτημα της αναθεώρησης - συμπλήρωσης του προγράμματος και των κανονισμών, που είχαν συνταχθεί στους Ολυμπιακούς Αγώνες το 1896.

Στους αγώνες αυτούς συμπεριλήφθηκε και δρόμος 10 χιλιομέτρων. Στο προσχέδιο αυτό η πρότασή του ήταν η κατάργηση του Μαραθωνίου δρόμου και η αντικατάστασή του από ένα δρόμο αντοχής 10 χιλιομέτρων. Τελικά μετά από αναβολές ετών στις 9 Οκτωβρίου 1903, η επιτροπή απεδέχθη μέρος του προσχεδίου και απέρριψε τους νεωτερισμούς. Ο Χρυσάφης δε φαίνεται να είναι ένθερμος υποστηρικτής των δρόμων μεγάλων αποστάσεων. Στο ίδιο του το έργο, στο κομμάτι που αναφέρεται στο πρώτο πρόγραμμα των αγώνων και στον Μαραθώνιο αναφέρει: [...] «ο Μαραθών απείχε των Αθηνών υπέρ τα 40 χιλιόμετρα και κατ' ακολουθίαν αγωνοθετών τον Μαραθώνιον δρόμον, δεν εξυπηρετεί

⁹¹ Kluge, Volker: "Geschichte und Geschichten", in: Waldemar Cierpinski & Volker Kluge: *Meilenweit bis Marathon*. Sportverlag, Berlin 1986, p.23.

⁹² Kluge: *στο ίδιο*, p.25.

⁹³ Η διάσωση του Βασιλέως Γεωργίου από δολοφονική απόπειρα μεταξύ Φαλήρου και Αθήνας στο ύψος της εκκλησίας του Σωτήρος, έγινε η αιτία για την προκήρυξη, με απόφαση του Πανελληνίου Αθλητικού Συλλόγου, αγώνων με την αρχαία επωνυμία «Σωτήρια».

την σωματικήν αρμονίαν και την συμμετρίαν αλλά τουναντίον την αθλητικήν αμετρίαν και την υπερβολή». ⁹⁴

Ο Σπυρίδων Λάμπρος, δρώντας προφητικά, αντιτάσσεται σ' αυτούς που υποστηρίζουν ότι το «αγώνισμα είναι αφιλόνητον και βάρβαρον», αναφέροντας τις θαυμαστές πορείες των αρχαίων ελληνικών στρατιών, που η ανάγκη τους έκανε να κινηθούν διασχίζοντας μεγάλες αποστάσεις με ταχύτητα, τους περιώνυμους ημεροδρόμους που αποτελούσαν «θαυμαστά πρότυπα οξυπετών δολιχοδρόμων και στρατιών ταχυπτέρων εν ταίς αρίσταις ημέραις του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού». Ζητά την επιδίωξη της νίκης και την επευφημία των θεατών με τη γνωστή ρήση «Χαίρετε καὶ χαίρομεν». ⁹⁵

Τόσο η Παρρέν ⁹⁶ όσο και ο Μάνος ⁹⁷ θεωρούν ότι το αγώνισμα του Μαραθωνίου δεν προάγει την αρμονία του σώματος και τη «σωματική ιδιοφυία», όπως οι δρόμοι ταχύτητας. Ο Μάνος αναφέρεται στο γεγονός ότι και οι Άγγλοι στους τακτικούς τους αγώνες δεν συμπεριλαμβάνουν δρόμους μακρύτερους των τριών μιλίων (4.828 μέτρα), όπως ο δόλιχος (4.604 μέτρα) ο μακρύτερος δρόμος των αρχαίων Ελλήνων. Ο Μάνος αποσιωπά το γεγονός της μεγάλης νίκης του Λούη, ακρούμενος μόνο στη παράθεση και στη σύγκριση της επίδοσης του χρόνου, που διέτρεξε ο Λούης τα 40 χιλιόμετρα.

Τις ίδιες απόψεις διατυπώνει και ο Πατρινός έμπορος και ερασιτέχνης δημοσιογράφος Παναγιώτης Αθανασίου με το ψευδώνυμο Buffalo Bill στην εφημερίδα «Νεολόγος» Πατρών στον απόηχο των αγώνων. «Εἰς τον Μαραθώνιον Δρόμον δεν υπάρχει τίποτε το ευγενές, τίποτε το πολιτισμένον, τίποτε το θρησκευτικόν, τίποτε το ανθρώπινον, τίποτε το σύγχρονον, τίποτε το ωφέλιμον. Τουναντίον ημεῖς εὐρίσκομεν κάτι το πιθηκοειδές και το άξεστον και το βάρβαρον, αν όχι το κτηνώδες, ή το βλακώδες, αν όχι το ασυνείδητον και το

⁹⁴ Χρυσάφης: ό.π., σ. 222. Ο Ιωάννης Χρυσάφης έπαιξε σημαντικό ρόλο σ' όλη την αθλητική ζωή, την εποχή αυτή αλλά και των επόμενων τριών δεκαετιών. Σύνταξε τον νόμο ΒΧΚΑ' που αποτέλεσε σημαντικό σταθμό για τη γυμναστική στην Ελλάδα, καθώς έδωσε ώθηση στην αναβάθμιση του μαθήματος της γυμναστικής στην εκπαίδευση και οριστικοποίησε το νέο ιδεολογικό πλαίσιο αναφοράς της. Ευνόησε την τέλεση πολλών αγώνων, γυμναστικών επιδείξεων και παρελάσεων. Μετέφερε στην εκπαίδευση το Σουηδικό σύστημα (1909- 1970).

⁹⁵ Εστία, 27.4.1896 σ.2 - Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ Η'- «Των δε θαυμασιωτάτων πορειών αρχαίας στρατείας εἶνε η εκ Σπάρτης εἰς Αθήνας άφιξις των δισχιλίων οπλιτών, οὗς έστειλαν οι Σπαρτιάται ως επικούρους των εν Μαραθώνι παρατεταγμένων κατά των Περσών Αθηναίων», «Και περί των Αθηναίων δε μαρτυρεῖται, ότι ευθύς μετά την εν Μαραθώνι μάχην, ιδόντες, ότι οι Πέρσαι διηυθύνοντο προς το Σούνιον, όπως, παρακάμψαντες αυτό, καταπλεύσωσιν εἰς τον τότε λιμένα Αθηνών, το Φάληρον», « Ιδίως δε πειθόμεθα περί τούτου, βλέποντες την ταχύτητα πορείας, ην ανέπτυξεν ο στρατός του Επαμεινώνδου κατά τας παραμονάς της εν Μαντινεία μάχης τω 362 περί τα τέλη Ιουνίου», «Τέλος δ' εἰς τας θαυμαστοτάτας πορείας αρχαίων ελληνικών στρατιών τακτέαι αι του Αλεξάνδρου. Καταπληκτικήν ήδη ταχύτηταν παρουσιάζουσιν αι πορείαι του μεγάλου υἱού του Φιλίππου εν όλω τω πολέμω αυτού προς τους Θράκας και τους Τριβαλλούς, τους Γέτας και τους Ιλλυριοὺς προ της εἰς Ασίαν διαβάσεως».

⁹⁶ Εφημερίς των Κυριών, 24.3.1896 σ.4.

⁹⁷ Μάνος, Κωνσταντίνος: «Μετά τους αγώνες » στο *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896*, στο: Πανελλήνιον Εικονογραφημένο Λεύκωμα, «Ακροπόλεως» Β. Γαβριηλίδου. Εκ του τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ. 126.

*επιπόλαιον, αν όχι το παράφρον. Ουδείς σκοπός. Μόνον έλα άνθρωπε, γενού κτήνος, τρέξε 40 χιλιόμετρα σε δυόμιση ώρες και εγώ σου διαλαλώ το όνομά σου στα πέρατα της οικουμένης, σου ανεγείρω αγάλματα, σου συνθέτω ύμνους».*⁹⁸

Ο Μαραθώνιος, ως αθλητική ιδέα και ως αγωνιστικό βίωμα, συνδέεται με την προσπάθεια υπέρβασης των φυσικών ανθρωπίνων ορίων, αποτελώντας αθλητικό εγχείρημα που συνδυάζει την ακραία σωματική καταπόνηση με τη συνειδητή ψυχική πάλη, με στόχο την υπέρβαση του εαυτού και των συμβατικών δυνατοτήτων του.

Οι προσπάθειες όμως να καθοριστεί η απόσταση του Μαραθωνίου συνεχίστηκαν. Δεδομένου ότι δεν υπήρχε καμία επιτροπή αθλητικών κανονισμών, για να θεσπίσει κανόνες μέχρι την ίδρυση της IAAF(Διεθνής Ομοσπονδία Στίβου), το 1913, στο Βερολίνο, κάθε διοργανωτής καθόριζε το ακριβές μήκος της Μαραθώνιας διαδρομής σύμφωνα με τις τοπικές συνθήκες. Σύμφωνα και με τα αρχεία της ΔΟΕ, της IAAF και το βιβλίο του Erich Kamper,⁹⁹ οι επόμενοι Ολυμπιακοί Μαραθώνιοι έχουν ως εξής.¹⁰⁰

Αθήνα (1896)

Απόσταση: 40 χιλιόμετρα

Ημερομηνία: 29 Μαρτίου (10 Απριλίου)

Ωρα έναρξης: 2:00μ.μ

Μέση θερμοκρασία: 17°C

Υγρασία: 57,8%

Άνεμος: Ν-ΝΔ 2 Μποφόρ

Συμμετέχοντες: περίπου 25 αθλητές

Υπάρχει όμως ιστορική ανακρίβεια στους συμμετέχοντες. Ο αναφερόμενος αριθμός των αθλητών (25) είναι λάθος και δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να είναι «περίπου». (βλ. κεφ. II, ενότητα: Οι Α΄ Πανελλήνιοι Αγώνες).

Παρίσι (1900)

Απόσταση: 40 χιλιόμετρα 260 μέτρα.

Ημερομηνία: 19 Ιουλίου

Ωρα έναρξης: Απόγευμα

Μέση θερμοκρασία: 26°C

Υγρασία: 50%

Συμμετέχοντες: 8 αθλητές από 4 χώρες.

⁹⁸ Γιάννης Εμίρης, Μαραθώνιος η ιστορία ενός αθλήματος. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ανατολικής Αττικής 2004, σ.21.

⁹⁹ Kamper, Erich: Lexikon der 14000 Olympioniken: Who's Who at the Olympics, Graz.1983.

¹⁰⁰ Οι πίνακες των Ολυμπιακών Μαραθωνίων που ακολουθούν με λεπτομερείς περιγραφές βρίσκονται και στο Κέντρο Προβολής Μαραθωνίου Δρόμου στον Μαραθώνα, όπου στεγάζεται μόνιμα η φωτογραφική έκθεση «Ολυμπιακοί Μαραθώνιοι», δωρεά του Ολυμπιακού Μουσείου της Λωζάννης (Musée Olympique Lausanne).

Άγιος Λουδοβίκος (1904)*Απόσταση: 40 χιλιόμετρα**Ημερομηνία: 30 Αυγούστου**Ωρα έναρξης: 3:00μ.μ**Ανώτατη θερμοκρασία: 30°C**Υγρασία: 60% - 85%**Άνεμος: Α-ΝΔ 6,4 – 14,4 χιλ./ώρα**Συμμετέχοντες: 32 αθλητές από 5 χώρες***Μεσολυμπιάδα Αθήνα (1906), 41χιλιόμετρα 860 μέτρα.**

Οι αγώνες του 1906, παρά την επιτυχή διοργάνωσή τους, δεν αναγνωρίστηκαν από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή ποτέ ως επίσημοι. Το 1949, ο Ούγγρος καθηγητής και ιστορικός, Ferenc Mezo στη σύνοδο της Δ.Ο.Ε. στη Ρώμη πρότεινε την επίσημη αναγνώριση των Αγώνων του 1906, αλλά η πρόταση δεν υιοθετήθηκε, με τη δικαιολογία ότι διοργανώθηκαν ανάμεσα σε δύο Ολυμπιάδες. Είναι άγνωστο το πώς προέκυψαν τα 41.860 μέτρα του Μαραθωνίου και πώς υιοθετήθηκαν στη συνέχεια από τους συγγραφείς. Τόσο το επίσημο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων του 1906 όσο και οι κανονισμοί των αγώνων που εκδόθηκαν το 1905, ορίζουν την απόσταση του Μαραθωνίου στα 42 χιλιόμετρα. Ο Sullivan στο βιβλίο του αναφέρει: «*Η αφετηρία ορίζεται στα 775 μέτρα μετά από το 41 χιλιόμετρο από την Αθήνα. Ως σημείο άφιξης ορίζεται το Παναθηναϊκό Στάδιο*».¹⁰¹

Το ενδιαφέρον είναι ότι, ενώ υπήρχε η πρότερη σήμανση της διαδρομής 10 χρόνια πριν, από το γεφυράκι έξω από τον Μαραθώνα που ήταν η πρώτη και η αυθεντική αφετηρία, προτιμήθηκε μια νέα αφετηρία από το κέντρο ή την πλατεία του χωριού της εποχής. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός του μεγάλου αριθμού δρομέων. Έλαβαν μέρος πάνω από 55 δρομείς, συνοδοί, επιτετραμμένοι, συγγενείς και φίλοι των δρομέων και θεατές, «*πεντηκοντάς αμαζών και λεωφορείων και σουστών είναι έτοιμος ν' ακολουθήσει τους δρομείς*»,¹⁰² αναγκάζοντας τους διοργανωτές να ορίσουν ως εκκίνηση το κέντρο του χωριού και όχι την αφετηρία του 1896 (απόσταση 40 χιλιομέτρων), προκειμένου να εξυπηρετήσουν ένα τόσο μεγάλο πλήθος.

¹⁰¹ "The starting line is fixed at 775 meters after the 41 kilom. from Athens. The point of arrival will be the Panathenaic". Sullivan E. James: *The Olympic Games at Athens 1906*. American commissioner to the Olympic games published by the American sports publishing company 21 Warren street, new York 1906, p.33.

¹⁰² Σαββίδης, Παναγιώτης: *Λεύκωμα των εν Αθήναις Β' Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων 1906*, της Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα 1907, σ. 64. Ο Σαββίδης παρακολούθησε τον αγώνα χάριν του Λευκώματος αλλά ταυτόχρονα είχε λάβει την υποχρέωση της περιγραφής του Μαραθωνίου ως ανταποκριτής του «Ρόιτερ» και της εικονογραφημένης εβδομαδιαίας εφημερίδας «Σκριπ».

Λονδίνο (1908)*Απόσταση: 42 χιλιόμετρα 195 μέτρα**Ημερομηνία: 24 Ιουλίου**Ωρα έναρξης: 2:30 μ.μ.**Μέση θερμοκρασία: 27°C**Υγρασία: 56%**Ανεμος: Ελαφρύς, ΝΔ-Δ**Συμμετέχοντες: 65 αθλητές από 16 χώρες*

Σ' αυτούς του αγώνες ορίστηκε η συγκεκριμένη απόσταση για να μπορέσουν τα μέλη της Βασιλικής οικογένειας να παρακολουθήσουν τα τελευταία μέτρα των δρομέων χωρίς να απομακρυνθούν από τους εξώστες των ανακτόρων του Ουίνσдор (Windsor). Σε μια συνεδρίαση της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στη Χάγη, το Μάιο του 1907, συμφωνήθηκε με τη Βρετανική Ολυμπιακή Ένωση ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1908 θα περιελάμβαναν έναν Μαραθώνιο περίπου 40 χιλιομέτρων.

Τον Νοέμβριο του 1907, δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες μια διαδρομή τέτοιας περίπου απόστασης, έχοντας ως εκκίνηση το Κάστρο των Ουίνσдор (Windsor Castle) και τερματισμό το Ολυμπιακό Στάδιο. Το μεγάλο στάδιο του Γουάιτ Σίτι (White City) χτίστηκε στην περιοχή ειδικά για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και εγκαινιάστηκε στις 27 Απριλίου του 1908 από τον Βασιλιά Εδουάρδο στην περιοχή Σέπερντς Μπους (Shepherd's Bush) του Λονδίνου. Επειδή, όμως, υπήρξαν διαμαρτυρίες για τα τελευταία χιλιόμετρα, λόγω των γραμμών του τραμ και των λιθόστρωτων, η διαδρομή αναθεωρήθηκε για να διασχίσει το τραχύ έδαφος του Γουέρμγουντ Σκραμπς (Wormwood Scrubs). Το γεγονός αυτό καθώς και τα σχέδια να ορίσουν την εκκίνηση στα 640 μέτρα (700 yards) από το άγαλμα της βασίλισσας Βικτώριας στο Κάστρο Ουίνσдор οδήγησαν στην επιμήκυνση της διαδρομής. Έτσι, αποφασίστηκε να καθοριστεί η απόσταση στα 41.842 μέτρα μέχρι το στάδιο συν έναν γύρο μέσα στο στάδιο που ήταν 536 μέτρα (586 γυάρδες, 2 πόδια).

Λίγο πριν ξεκινήσουν οι Αγώνες, οι διοργανωτές συνειδητοποίησαν ότι η Βασιλική Είσοδος δε θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως είσοδος Μαραθωνίου, διότι ανυψώθηκε για να διευκολύνει την κάθοδο των βασιλέων από τις άμαξες και δεν έβγαζε επάνω στη διαδρομή. Έτσι, επιλέχτηκε μία εναλλακτική είσοδος διαγωνίως απέναντι από τη Βασιλική Εξέδρα. Χαραχτηκε μια ειδική πορεία ακριβώς έξω από το χώρο της Γαλλο-Βρετανικής Εμπορικής Έκθεσης¹⁰³, έτσι ώστε η απόσταση για το στάδιο να παραμείνει στα 41.842 μ. Η γραμμή τερματισμού έμεινε αμετάβλητη, αλλά για να μπορούν οι θεατές, συμπεριλαμβανομένης και της βασίλισσας Αλεξάνδρας, να έχουν καλύτερη θέαση των

¹⁰³ Μεγάλη εμπορική έκθεση που ακολούθησε το Γαλλοβρετανικό σύμφωνο φιλίας που υπογράφηκε το 1904 και συγκέντρωνε 8 εκατομμύρια επισκέπτες.

τελευταίων μέτρων, η φορά του αγώνα άλλαξε σε δεξιόστροφη. Αυτό σήμαινε και την αύξηση της απόστασης μέσα στο στάδιο σε 352 μέτρα, κάνοντας έτσι τη συνολική απόσταση του Μαραθωνίου 42.195 μ. (26 miles 385 yards).¹⁰⁴

Στοκχόλμη (1912)

Απόσταση: 40 χιλιόμετρα 200 μέτρα.

Ημερομηνία: 14 Ιουλίου

Ωρα έναρξης: 1:45 μ.μ.

Μέση θερμοκρασία: 25°C

Υγρασία: 43%

Άνεμος: Νότιος, 1 Μποφόρ

Συμμετέχοντες: 68 αθλητές από 19 χώρες

Αμβέρσα (1920)

Απόσταση: 42 χιλιόμετρα 750 μέτρα

Ημερομηνία: 22 Αυγούστου

Ωρα έναρξης: 4:00 μ.μ.

Μέση θερμοκρασία: 14,1°C

Υγρασία: 76%

Συμμετέχοντες: 35 αθλητές από 16 χώρες

Στις 27 Μαΐου 1921, το συλλογικό όργανο της IAAF,¹⁰⁵ της Επιτροπής Παγκόσμιων Ρεκόρ, αποφάσισε να θέσει την απόσταση του Ολυμπιακού Μαραθωνίου σύμφωνα με τα πρότυπα του Λονδίνου: 42.195μ.=26 μίλια, 385 γυάρδες, ώστε να αναγνωρίζονται εφεξής τα ρεκόρ διαδρομής.¹⁰⁶ Σ' αυτό ίσως να έπαιξε ρόλο και ένας επαναληπτικός αγώνας, που πραγματοποιήθηκε μεταξύ των Hayes και Pietri μετά από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1908, και για να καταστεί συγκρίσιμος βασίστηκε στις μετρήσεις του Λονδίνου 42.195μ. = 26 μίλια, 385 γυάρδες.¹⁰⁷ Αυτό χρησίμευσε αργότερα ως δείκτης-πρότυπο για τους Μαραθωνίους.

¹⁰⁴ Cook, Andrea: *The Fourth Olympiad London 1908 - Official Report*, London 1909, pp.68-84. From: 'Sport, ancient and modern: Olympic Games of London (1908)', A History of the County of Middlesex: Volume 2: General; Ashford, East Bedfont with Hatton, Feltham, Hampton with Hampton Wick, Han worth, Laleham, Littleton (1911), pp.295-300. URL: <http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=22198> Date accessed: 09 April 2009.

¹⁰⁵ Με την ίδρυση της IAAF στο Βερολίνο το 1913, καθιερώθηκε η επιτροπή κανονισμών, δημιουργώντας ένα προσχέδιο του αθλητικού προγράμματος για τη σύνοδο ΔΟΕ στη Λυών, το 1914. Σε αυτό το προσχέδιο, που εγκρίθηκε το 1914, στο δεύτερο συνέδριο της IAAF στη Λυών, ο Μαραθώνιος ορίστηκε σε 40.200 μέτρα, ή 25 μίλια. Η ΔΟΕ, εντούτοις, αποφάσισε στο ολυμπιακό συνέδριο, το 1914 στη Λυών να ορίσει την απόσταση σε 42 χλμ. Σύμφωνα με το ελληνικό μέλος της ΔΟΕ Αλέξανδρο Μερκάτη, αυτό ήταν το σωστό μήκος της απόστασης (πιθανώς επειδή αυτή είναι η απόσταση που οργανώθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1906 στην Αθήνα).

¹⁰⁶ "IAAF Competition Rules 2008". IAAF, p.195.

¹⁰⁷ Martin, David & Gynn, Roger: *The Olympic Marathon. The History and Drama of Sport's most challenging Event*, Champaign IL.: Human Kinetics, 2000, p.67-69.

Έκτοτε, αρχής γενομένης από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Παρισιού, το 1924, η απόσταση του Μαραθωνίου καθορίζεται σε 42 χιλιόμετρα 195 μέτρα και ισχύει έως σήμερα.

Παρίσι (1924)

Απόσταση: 42 χιλιόμετρα 195 μέτρα.

Ημερομηνία: 13 Ιουλίου

Ωρα έναρξης: 5:00 μ.μ.

Μέση θερμοκρασία: 23°C

Υγρασία: 53%

Συμμετέχοντες: 58 αθλητές από 20 χώρες.

Τα άθλα του Λούη

Στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες το βραβείο των νικητών ήταν ένα κλαδί από δέντρο ελιάς, ο κότινος. Ο Πανσανίας στα Ηλιακά αναφέρει: [...]«*Παρά τον οπισθόδομο (του ναού του Δία) είναι φυτρωμένη μια αγριελιά ονομάζεται «ελαία καλλιστέφανος», και υπάρχει συνήθεια στους νικητές των Ολυμπίων να δίνονται στεφάνια με κλαδιά απ' αυτή*».¹⁰⁸

Κλάδος ελιάς δόθηκε και στους νικητές των πρώτων σύγχρονων Διεθνών Ολυμπιακών αγώνων. Έξυπνα τηρήθηκε το αρχαίο τελετουργικό, αξιοποιώντας τον κλάδο της ιεράς κοτίνου της Ολυμπίας, ως συνέχεια των ένδοξων στιγμών των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων με τον «πεπολιτισμένο κόσμο». Οι κλάδοι ελιάς κατέφθασαν από την Ολυμπία σε κιβώτιο γεμάτο κότινους την 1^η Απριλίου.¹⁰⁹

Σ' αυτούς τους πρώτους αγώνες βραβεία δόθηκαν μόνο στους δύο πρώτους νικητές. Οι απονομές γίνονταν κατά την τελετή λήξης των αγώνων. Ο πρώτος νικητής έπαιρνε αργυρό μετάλλιο και ο δεύτερος χάλκινο. Το ασήμι την εποχή εκείνη θεωρούνταν πολυτιμότερο μέταλλο από τον χρυσό. Από το 1904 κι έκτοτε μετάλλια δίνονται στους τρεις πρώτους νικητές: χρυσό, ασημένιο και χάλκινο αντίστοιχα.

Στα μετάλλια, στις πρώτες διοργανώσεις, κυριαρχούσαν τα αρχαιοελληνικά θέματα. Το ασημένιο μετάλλιο στη μία του πλευρά απεικόνιζε το κεφάλι του Δία να κρατά μια υδρόγειο σφαίρα, πάνω στην οποία βρισκόταν η Νίκη πτεροφορούσα, κρατώντας κλαδί δάφνης. Στα αριστερά αναγραφόταν η λέξη «Ολυμπία». Στην πίσω πλευρά απεικονιζόταν η Ακρόπολη από τα Προπύλαια, με την επιγραφή «Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες Αθήνα 1896» και από κάτω «Εν Αθήναις 1896». Η χάραξή τους ανατέθηκε σε έναν από τους σπουδαιότερους χαρακτές μεταλλίων του 19ου αιώνα, το Γάλλο Jules Clement Chaplain. Το δίπλωμα των αγώνων, κατόπιν άρνησης του Γάλλου ζωγράφου Puvis de Chavannes, σχεδιάστηκε από τον Νικόλαο Γύζη.¹¹⁰

Το αναμνηστικό μετάλλιο ανετέθη στον Νικηφόρο Λύτρα, ο οποίος ενημερώθηκε σχετικά: «*η Α.Β. Υψηλότης ο Διάδοχος ενέκρινε το υφ' υμών εκπονηθέν σχέδιον του επί*

¹⁰⁸ Πανσανίας, Ηλιακά, Α, XV 15.3. «κατὰ δὲ τὸν ὀπισθόδομον μάλιστα ἐστὶν ἐν δεξιᾷ πεφυκὼς κότινος· καλεῖται δὲ ἐλαία Καλλιστέφανος, καὶ τοῖς νικῶσι τὰ Ὀλύμπια καθέστηκεν ἀπ' αὐτῆς δίδοσθαι τοὺς στεφάνους. τούτου πλησίον τοῦ κοτίνου πεποιήται Νύμφαις βωμός»

¹⁰⁹ Εστία, 2.4.1896:1, αρ. φυλ. 32. «Οἱ κλάδοι τῆς ελαίας ποῦ θα δοθοῦν ὡς γέρας εἰς τοὺς ολυμπιονίκας ἐκόπησαν ἐξ Ὀλυμπίας. Ἡ ἰδέα εἶνε ωραία καὶ ἀνταξία τῆς σημασίας τῶν αγώνων, διότι προσδίδει ἀρχαιοπρεπή τίνα χαρακτηρισμὸν εἰς τὴν καθ' ὅλου ἐκβασίν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν νίκην τῶν αγωνιστῶν. Διὰ τὸν κλάδον τῆς ιερᾶς κοτίνου τῆς Ὀλυμπίας συντελοῦντο τὰ θαῦματα ἐκεῖνα τὰ ἀναδείξαντα σώματα χρησιμεύσαντα ὡς προτυπα τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους καὶ τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μῦρωνος. Ὁ κλάδος αὐτός θα εἶνε τὸ γέρας καὶ τῶν σημερινῶν Ὀλυμπιονικῶν, οἱ οἱποῖοι συνεχίζοντες τοὺς ἀθλοὺς τῶν ἀρχαίων καὶ ἀναζωπυροῦντες τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος τὸ ἱερό πυρ προέρχονται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐστεμμένοι με μόνον τὸν κλάδον τῆς Ὀλυμπιακῆς κοτίνου ».

¹¹⁰ Εστία, 3.3.1896 σ.3.

τους Ολυμπιακούς Αγώνες αναμνηστικού μεταλλίου ... η επί τη σχεδιάσει του μεταλλίου ψηφισθείσα υπό του Συμβουλίου αμοιβή εκ δραχμών χιλίων, είνε εις διάθεσιν υμών».¹¹¹

Οι πρώτοι Έλληνες νικητές των πρώτων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 (σημερινά χρυσά) ήταν οι: **Γεωργιάδης** (σπάθι), **Μητρόπουλος** (γυμναστική, κρίκοι), **Ανδρικόπουλος** (αναρρίχηση επί κάλω), **Πύργος** (ξίφος ασκήσεων οπλοδιδασκαλίας), **Καρασεβδάς** (βολή από 200μ.), **Κωνσταντινίδης** (ποδηλασία 87 χλμ. επί δημοσίας οδού), **Φραγκούδης** (βολή με πιστόλι από 25μ.), **Ορφανίδης** (καραμπίνα τριών στάσεων), **Μαλονίκης** κολύμβηση (αγώνισμα ταχύτητας 700μ.), **Λούης**, (Μαραθώνιος).

Τα μετάλλια. Η απονομή μεταλλίων και διπλωμάτων στους νικητές ήταν πρακτικές που υιοθετήθηκαν από τις αθλητικές αναμετρήσεις του 19^{ου} αιώνα. Το ασημένιο μετάλλιο του Ολυμπιονίκη Σπύρου Λούη, που είναι και το πρώτο μετάλλιο που δόθηκε σε Μαραθώνιο, βρίσκεται στο Μουσείο Μαραθωνίου Δρόμου στον Μαραθώνα. Αρχικά το μετάλλιο είχε παραχωρηθεί από τους εγγονούς του Λούη επί θητείας του Κ. Κουλούρη (Γενικού Γραμματέα Αθλητισμού), στο Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο (ΟΑΚΑ), που πήρε και το όνομά του από τον νικητή Σπύρο Λούη, κάτοικο του Δήμου Αμαρουσίου. Με τη διαμεσολάβηση του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Παπούλια το 2010 παραχωρήθηκε στο Δήμο Μαραθώνος.¹¹²

Ο Volker Kluge το 1975 φωτογράφησε τη σύζυγο του πρώτου γιου του Σπύρου Λούη, Χρυσούλα, κρατώντας στα χέρια της το ασημένιο μετάλλιο, ένα δίπλωμα (όχι αυτό που του δόθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες) και ένα φέσι. Και τα τρία αυτά αντικείμενα σήμερα βρίσκονται στο μουσείο Μαραθωνίου δρόμου.¹¹³ Στο Μουσείο του Μαραθωνίου δρόμου στον Μαραθώνα, εκτίθεται και ένα ακριβές αντίγραφο του κυπέλλου. Αντίγραφο του κυπέλλου δόθηκε και στον Ολυμπιονίκη του Μαραθωνίου της Αθήνας 2004, Stefano Baltini, το επόμενο έτος, όταν παραβρέθηκε ως επίτιμος προσκεκλημένος του ΣΕΓΑΣ, δίνοντας την εκκίνηση του 23ου Κλασικού Μαραθωνίου της Αθήνας στις 6 Νοέμβριου του 2005.

¹¹¹ Τζαχρήστα, Βασιλική: *Οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες*, στο: Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία. Αρχεία και ιστορία της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα 2002, σ.29-38. Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.639.

¹¹² Όπως αναφέρεται και στην επίσημη πρόσκληση: «Ο Δήμαρχος Μαραθώνος κος Σπύρος Ζαγάρης έχει την τιμή να σας καλέσει στην επίσημη παράδοση του Ολυμπιακού Μεταλλίου του Σπύρου Λούη και των αθλητικών κειμηλίων του, από τον Γ.Γ. Αθλητισμού κων Πάνο Μπιταξή στο Μουσείο Μαραθωνίου Δρόμου, την Μ. Δευτέρα 29 Μαρτίου 2010 και ώρα 18:30».

¹¹³ Kluge, Volker: "Geschichte und Geschichten", in: Waldemar Cierpinski & Volker Kluge: *Meilenweit bis Marathon*. Sportverlag, Berlin 1986, p.15. Βλ. Tsonias, Stavros & Athanasios Anastasiou: "The Awards of Spyros Louis", in: *Journal of Olympic History*, V. 22 No 3, 2014, p.56-63.

Το απονεμηθέν ολυμπιακό δίπλωμα στο Λούη δεν έχει βρεθεί. Αντίθετα το δίπλωμα του δεύτερου Χ. Βασιλάκου μαζί με το δάφνινο στεφάνι (ο πρώτος έπαιρνε κότινο - αγριελιά) που του απενεμήθησαν από τον βασιλιά Γεώργιο Α΄ φιλοξενούνται στο Μουσείο Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων στην Ολυμπία. Μετά την ανακήρυξη των πρώτων νικητών, ο κήρυκας αναφώνουσε τα ονόματα των διακριθέντων δεύτερων. Αυτοί ανέρχονταν ένας ένας στην τιμητική εξέδρα, όπου *«συγχαίρων ο βασιλιάς προσέφερε κλώνα δάφνης ως έπαινον»*.¹¹⁴ Έκτος στην εξέδρα ανέβηκε ο Βασιλάκος, δεύτερος νικητής του Μαραθωνίου.

Η περιγραφή του Άννινου, που αναφέρεται στην ημέρα της απονομής των μεταλλίων, συμπυκνώνει σχεδόν όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω. *«Μετά τούτο ο Βασιλεύς λαμβάνει θέσιν όρθιος εις την επί τούτω προ των νασικικών θώκων στηθείσαν ταπητόστρωτον εξέδραν. Επί τραπέζης παρά την αριστεράν του κείνται τα έπαθλα, κλώνος κοτίνου της ιεράς Άλτεως, κλώνος δάφνης, τα διπλώματα εντός κυλίνδρων επιμήκων λευκοκυάνων, τα τιμητικά μετάλλια, αργυρά δια τους πρώτους νικητάς και χαλκά δια του δεύτερους, έργα του χαρακτου Σαπλαίν, εξαίσιας τέχνης, τα προωρισμένα δια τους νικητάς δώρα, εν οίς διακρίνεται το υπό του φιλαρχαίου Γάλλου ακαδημαϊκού Μπρεάλ αργυρούν κύπελλον, προωρισμένον δια τον νικητήν του Μαραθωνίου δρόμου και εν αρχαίον αγγείον όπερ ο αθλοθέτης κ. Ιωάννου Π. Λάμπρος έπεμψε προς τον Διάδοχον δια της αξιοσημειώτου επιστολής»*.¹¹⁵

Ο Μαραθώνιος είχε δικό του κύπελλο αθλοθετημένο από τον εμπνευστή του τον Μισέλ Βρέαλ. Ο Βρέαλ δεν παραβρέθηκε στους αγώνες για να παραδώσει ο ίδιος, όπως ήθελε, το έπαθλο στον νικητή. Το απέστειλε στον διευθυντή της γαλλικής Σχολής στην Αθήνα, Ωμόλ. Η φιλία του με τον Βικέλα όμως, του επέτρεψε να έχει συχνή τηλεγραφική επικοινωνία μαζί του και να χειρίζεται έστω και από μακριά τις διαδικασίες υλοποίησης της υπόσχεσής του. Αξίζει να αναφερθεί η επιστολή¹¹⁶ (βλ. παράρτημα Β΄) του Βρέαλ στις 9 Ιανουαρίου του 1896 προς τον Βικέλα, με την οποία τον παρακαλεί να αποδώσει επιγραμματικά στα Νέα Ελληνικά το κείμενο που θα χαραχθεί στο κύπελλο:

¹¹⁴ Άστν, 4.4.1896 σ.2.

¹¹⁵ Άννινος: *Περιγραφή*, σ. 53.

¹¹⁶ Η επιστολή του Βρέαλ, η μετάφραση, παραχωρήθηκε από τον Κώστα Γεωργιάδη στον γράφοντα. Η επιστολή αρχειοθετήθηκε με αριθμ. [274] M. Bréal – D. Vikelas, Archiv, EBE, Akte 918, in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.638. Παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1994 στη 34η Σύνοδο όπως ονομάστηκε της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας στην Ολυμπία, “100 Years IOC D. Vikelas First IOC President” στο πλαίσιο εικαστικής έκθεσης & ιστορικών τεκμηρίων του Γ. Δολιανίτη. Το γράμμα απεικονίζεται στον κατάλογο της έκθεσης (εκδόθηκαν περίπου 400 κατάλογοι) και συνοδεύεται από συνοπτικές επεξηγήσεις. Βλ. Lennartz: “Following”: p.9. Στο κείμενο του Lennartz υπάρχει η απόδοση του κειμένου στα Αγγλικά.

«Αγαπητέ κύριε,
 δεν γνωρίζω αν έγινε η συνεδρίαση σήμερα. Περίμενα μια γνώμη η οποία δεν ήρθε.
 Πλησιάζει η στιγμή που θα πρέπει να σκεφτούμε ειλικρινώς
 το κύπελλο του Μαραθωνίου Δρόμου.
 Θα σας παρακαλέσω να μου μεταφράσετε στα νέα ελληνικά και όσο πιο
 επιγραφικά γίνεται, τα παρακάτω:
 Ολυμπιακοί Αγώνες,
 Κύπελλο Μαραθωνίου
 προσφερθέν από τον Μισέλ Μπρεάλ.
 Θα μπορούσα βέβαια, να τη βάλω (την επιγραφή) στα αρχαία ελληνικά.
 Αλλά θα ήθελα να γίνω κατανοητός και από τον νεαρό δρομέα που ίσως
 να μην είναι φοιτητής. Γι' αυτό απευθύνομαι σ' εσάς, που χειρίζεσθε εξίσου καλά τα δύο
 ιδιώματα.

δικός σας
 Michel Bréal»

Λίγο πριν τους Αγώνες, την 23^η Μαρτίου, ο Bréal γράφει μια ενδιαφέρουσα επιστολή προς τον Βικέλα (από την προσφώνηση φαίνεται η γνωριμία των δύο ανδρών), στην οποία αποκαλύπτει τη συμβολική διάσταση της πρότασής του και την επιθυμία του ο νικητής να είναι Έλληνας. Η επιστολή δημοσιεύεται μεταφρασμένη στην «Εστία».¹¹⁷

Αγαπητέ φίλε,
 Μη δυνάμενος ατυχώς να στέψω αυτοπροσώπως τον νικητήν του Μαραθωνείου δρόμου,
 στέλλω μακρόθεν προς αυτόν τα εγκάρδια μου συγχαρητήρια.
 Αγνοώ οποίας εθνικότητος θα είνε, αλλ' οιονδήποτε το γένος του τον προσαγορεύω ως
 αντιπρόσωπον της Ελληνικής παραδόσεως.
 Γνωρίζεις τα του γέροντος Ομήρου:
 “Ου μεν γαρ κλέος ανέρως, όφρα κ' εήσιν
 ή ότι ποσσίν τε ρέζη και χερσί εήσιν”
 Είς την Κρήτην, ως εκ της επιγραφής της Γόρτυνος μανθάνομεν, ο αστός ο απολαύων
 πάντων των δικαιωμάτων του πολίτου, επεκαλείτο δρομέυς, τούτο δε καθ' ό λαβών μέρος
 εις τας ασκήσεις των φρατριών και εταιριών, αι οποίαι δια των γυμνικών αγώνων
 εχρησίμευον εις την Ελλάδα ως σχολαί ανδρείας, καρτερίας καί τιμής.
 Δια των αγώνων εκείνων προητοιμάσθη το μεγαλείον της Ελληνικής φυλής. Ότε εισήλθεν
 η Ελλάς εις το ιστορικόν της στάδιον ήτο ήδη προπαρασκευασμένη πρός πάσαν άμιλλαν.
 Περιττόν λοιπόν να είπω μετά πόσης χαράς βλέπω αναγεννωμένας υπό νεωτέραν μορφήν
 τας αυτάς ασκήσεις, τα αυτά αγωνίσματα και μετά πόσης στοργής σας παρακολουθώ.
 Δέχθητε, φίλτατε πρόεδρε, και διακοινώσατε εις τους συναδέλφους σας της επί των
 αγώνων επιτροπής την διαβεβαίωσιν της ειλικρινούς συμπαθείας μου.

Παρισίους 23 Μαρτίου 1896
 Μιχαήλ Μπρεάλ

¹¹⁷ Εστία, 29.3.1896 σ.2. Βλ. Les Jeux Olympiques 1, le avril 6/18 1896, p.67. “Mon cher ami, Puisqu'il ne m'est pas donné de couronner moi-même le vainqueur de la course Marathonienne, je veux au moins de loin lui envoyer mes sincères felicitations. Je ne sais à quelle nation il appartient. Mais quelle que soit sa nationalité, je salue en lui un représentant de la tradition hellénique”.

Ένα άλλο στοιχείο που αποδεικνύει τη στενή φιλία των δύο ανδρών, είναι και το ευχαριστήριο τηλεγράφημα του Bréal προς τον Βικέλα από το Παρίσι στις 11 Απριλίου 1896: «Αγαπητέ κύριε και φίλε, σας ευχαριστώ για το αληθινό (ιδιαίτερο) ενδιαφέρον που είχατε να μου ανακοινώσετε χθες μέσου τηλεγραφήματος το αποτέλεσμα του Μαραθωνίου δρόμου. Είμαι πολύ ικανοποιημένος και ευχαριστημένος, με αυτήν την εθνικής επιτυχία. Με ευχαριστεί να σκέπτομαι ότι το κύπελλο που αγωνίζονται τόσο ενδόξως θα μείνει στη Ελλάδα.....».¹¹⁸

Από επιστολές,¹¹⁹ προκύπτει ότι και ο Bréal τιμήθηκε. Ο διάδοχος ως αντιβασιλέας δια διατάγματός του, του απένειμε το σταυρό των Ταξιαρχών του Σωτήρος. Υπάρχουν δύο επιστολές του Κ. Σαπουντζάκη προς τον Βικέλα, Αθήνα: 13/25 7βρίου και 15/27 7βρίου, 1896 (δεν είναι ευανάγνωστος ο μήνας, πιθανά Σεπτέμβριος) όπου τον πληροφορεί για την τιμητική διάκριση του Bréal. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την επιστολή του Bréal προς τον Βικέλα, όπου μεταξύ των άλλων, αναφέρεται στο υπέροχο μετάλλιο που του απενεμήθη και ζητά να μάθει σε ποιόν πρέπει να απευθύνει τις ευχαριστίες του γι' αυτό το μετάλλιο.

Περιγραφή του κυπέλλου. Η εφημερίδα «Σκριπ» στο άρθρο της «Το έπαθλον του Μαραθωνείου δρόμου» αναφέρει: «Πλην του στεφάνου δι' ου θα στεφανωθή ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου, θα δοθή και κύπελον αργυρούν. Το κύπελον τούτο απέστειλε χθες εκ Παρισίων εις τον Βικέλαν ο φιλόλογος κ. Bréal. Επίσης θα δοθή εις έναν εκ των νικητών των λοιπών αγωνισμάτων πανάρχαιον κύπελον, προσενεχθέν υπό του φιλέλληνος γάλλου κ. Ερβέ». Την επόμενη εβδομάδα, στην έκδοση του Σαββάτου, η εφημερίδα «Εστία» μας πληροφορεί για την παράδοση του κυπέλλου. «Χθες εκόμισεν εις τα γραφεία της επιτροπής των Αγώνων ο διευθυντής της γαλλικής Σχολής κ. Ωμόλ το κύπελλον όπερ απέστειλεν ο ακαδημαϊκός κ. Μπρέαλ δια τον νικητήν του Μαραθωνίου δρόμου. Το κύπελλον τούτο είνε αργυρούν και φέρει εις μεν το άνω μέρος την επιγραφήν «**Ολυμπιακοί Αγώνες, 1896 - Μαραθώνιον άθλον Έδωκε Μιχαήλ Μπρεάλ**», εις δε το κάτω μέρος φυτά λιμναία και εις μέσον πτηνά ιπτάμενα».¹²⁰

Παρακινούμενος από τις δημοσιεύσεις των εφημερίδων και τις αναφορές τους στο κύπελλο του μαραθωνοδρόμου, ο ιστορικός Σπυρίδων Λάμπρος, διατυπώνει μια ερμηνευτική προσέγγιση του κυπέλλου, που αθλοθέτησε ο Bréal, η οποία δημοσιεύεται

¹¹⁸ *Les Jeux Olympiques* 1, le avril 6/18 1896, p.67. Βλ. επίσης, [360] M. Bréal – D. Vikelas, Archiv, EBE, Akte 865, in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.693.

¹¹⁹ Στο ίδιο. p. 719 & 724-725. [390] M. Bréal – D. Vikelas, Archiv, EBE, Akte 918. [397] K. Sapountzakis – D. Vikelas, Archiv, EBE, Akte 931 & [398] K. Sapountzakis – D. Vikelas, Archiv, EBE, Akte 931.

¹²⁰ *Εστία*, 16.3.1896 σ.2.

στην «Εστία». «Εἶνε, γράφουσι, κύπελλον εκ καθαροῦ αργύρου. Ἐπρεπε να ρηθῇ μάλλον ὅτι εἶνε φιάλη. Φέρει δε αὐτή κατά μεν το ἄνω περιζῶμα την επιγραφὴν Ολυμπιακοὶ Αγῶνες 1896, ἐπὶ δε της κάτω ζώνης τας λέξεις Μαραθῶνιον ἄθλον ἔδωκε Μιχαήλ Μπρεάλ».

Ο Λάμπρος χρησιμοποιεῖ τον ὄρο φιάλη¹²¹ ἀπὸ το σχῆμα καὶ το ὕψος του, περίπου 15 εκατοστά (6 Ἴντσες). Ὅσον ἀφορὰ στο υλικὸ της κατασκευῆς, ὄντας «κύπελον αργυρῶν», το συνδέει με τοὺς στίχους τοῦ Πίνδαρου στὴν ἐνάτη ὠδή των Ολυμπιακῶν, ἡ ὁποία ἐξυμνεῖ τον παλαιστὴ Εφάρμοστον τον Οπούντιον. Εκεί ἀναφέρεται ὅτι στον Μαραθῶνα τελούνταν τα Ηράκλεια, ἀγῶνες πανηγυρικοὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ηρακλή καὶ το βραβεῖο ἦταν ἀργυρὰ φιάλη.¹²² Τον Ηρακλή τιμοῦσαν οἱ Μαραθῶνιτες καὶ σύμφωνα με τὴ μαρτυρία τοῦ Πausanias πρῶτοι αὐτοὶ τον λάτρεψαν ὡς θεό. Εκεί βρισκόταν καὶ το τέμενος τοῦ Ηρακλή ὅπου ἐστρατοπεύδευσαν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴ μάχη.

Το κάτω δε μέρος της ζώνης, με ἄμεση ἀναφορὰ στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα, κοσμεῖ παράσταση «πτηνῶν ἱπταμένων καὶ φυτῶν υδροβίων», τα ὁποία ἀναφέρονταν στα γνωστά ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔλη της πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνα, το μικρὸ ἔλος στὴ Μπρεξίτσα της Νέας Μάκρης καὶ το μεγάλο ἔλος στὴν περιοχή τοῦ Σχινιά.

Παρακινούμενος ἀπὸ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Γάλλου να ἀθλοθετήσῃ κύπελλο, ο νομισματολόγος Ἰωάννης Λάμπρος¹²³ σπεύδει καὶ αὐτός με ἐπιστολή τοῦ πρὸς τον διάδοχο, να ζητήσῃ να τοῦ ἐπιτραπεί να δωρίσῃ στον νικητὴ τοῦ Μαραθωνίου ἓνα ἀρχαῖο ἀγγεῖο.

«Υψηλότετε

Ἡ λαμπρότης ἣν προώρισται να προσδώσῃ εἰς τοὺς Ολυμπιακοὺς Αγῶνας ὁ Μαραθῶνιος δρόμος καὶ το ἀρχαῖόν του ἐπιπόνου ἀγωνίσματος, οὐ ζηλευτός ἐστὶ ὁ νικητής, μ' ἐπεισαν να προσφέρω ἐκ της συλλογῆς μου ἐπαθλον αὐτοῦ ἀρχαῖον ἀγγεῖον λίαν ἐπίκαιρον, ἅτε φέρον ωραῖαν παράστασιν δολιχοδρόμων, ἐποπτευομένων ὑπὸ ἀγωνοδικῶν. Ἐλπίζω ὅτι ἡ Υ. Β. Υψηλότης θα ἐπιτρέψῃ να προστεθῇ το της ἀρχαιότητος κληροδοτηθέν ἡμῖν ἀγωνιστικόν

¹²¹ Εἶδος πλατέος καὶ ἀβαθοῦς κυαθίου ἢ ἐκπώματος χρησίμου πρὸς πόσιν ἢ πρὸς ἐκχυσιν σπονδῶν. Λήμμα: φιάλη: Βλ. Μέγα λεξικόν της ἐλληνικῆς Γλώσσας, Τόμος ΙΕ' ἐκδόσεις Τεγόπουλος-Ασημακόπουλος, Ἀθήνα, 1964.

¹²² Πausanias, *Ολυμπιακά*, 9, Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκης* 9^{ος}. ΕΦΑΡΜΟΣΤΩ. ΟΠΟΥΝΤΙΩ. ΠΑΛΑΙΣΤΗ [9.85] καὶ [9.90]. «μῖαν ἔργον ἂν' ἡμέραν. ἄλλαι δὲ δὴ' ἐν Κορίνθου πύλαις ἐγένοντ' ἔπειτα χάρμαι, ταὶ δὲ καὶ Νεμέας Ἐφαρμόστῳ κατὰ κόλπον· Ἄργει τ' ἔσχεθε κῶδος ἀνδρῶν, παῖς δ' ἐν Ἀθήναις, οἶον δ' ἐν Μαραθῶνι συληθεὶς ἀγενεῖων μένεν ἀγῶνα πρεσβυτέρων ἀμφ' ἀργυρίδεσσιν». Ο Εφάρμοστος, στον ὁποῖο ἀφιερώνεται ὁ 9ος Ολυμπιονίκης, νίκησε στο ἀγώνισμα της πάλης κατὰ τὴν 78ῃ Ολυμπιάδα τοῦ 468 π.χ. Με αὐτὴ τὴ νίκη ἐγένεε περιοδιονίκης, τίτλος που ἀπονεμόταν σε ὅποιον νικούσε καὶ στα τέσσερα ἀγωνίσματα.

¹²³ Στο δίγλωσσο ἐντυπο που δημιουργήθηκε ἀπὸ το Ἰδρυμα Σ. Νιάρχος, «*Το κύπελλο Breal τοῦ Σπύρου Λούη καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κληρονομία των Ολυμπιακῶν Αγῶνων*», σ.22. ἀναφέρεται λανθασμένα βέβαια, ὅτι το ἀρχαῖο βάζο πρόσφερε ὁ «καθηγητὴς Σπυρίδων Λάμπρος».

τούτο έπαθλον εις το αργυρούν κύπελλον του καθηγητού Μπρεάλ. Ούτω δε θέλει φανή και ο αρχαίος κόσμος συμπανηγυρίζων μετά του νέου την νίκην του νέου Μαραθωνοδρόμου». ¹²⁴

Ο Διάδοχος αποδέχθηκε το δώρο λέγοντας ότι, εάν ο νικητής ήταν ξένος, θα έπρεπε να τηρηθεί η διαδικασία «των περί εξαγωγής αρχαιοτήτων διατάξεων του νόμου». Το αρχαίο αυτό αγγείο δημοσιεύεται στην «Εστία» ¹²⁵ με τη λεζάντα: «Δημοσιεύοντες πανομοιότυπον του λαμπρού αρχαίου αγγείου, όπερ δωρεί ο νομισματολόγος κ. Ι. Λάμπρος εις τον νικητήν του Μαραθωνίου, σημειούμεν σχετικώς προς τούτο ότι ανευρέθη εν Θήβαις εντός τάφου ανήκοντος ίσως εις δρομέα νικητήν των Ολυμπιακών ή άλλων αγώνων, διότι η επ' αυτού παράστασις εικονίζει δύο δρομείς αγωνιζομένους τον δόλιχον και δύο Ελλανοδίκας εφορεύοντας. Είναι δε του δ' αιώνος έργον, τέχνης αρίστης και διατηρείται αλόβητον».

Το ίδιο το αγγείο που είναι μελανόμορφος Αττικός σκύφος (τέλη 6ου αιώνα αρχές 5ου π.Χ.) απεικονίζεται στην επίσημη έκδοση του βιβλίου των Ολυμπιακών Αγώνων, έκδοση Καρόλου Μπεκ. ¹²⁶

Ωστόσο στο Scribners Magazine ¹²⁷ αναφέρεται ότι το αγγείο παραχωρήθηκε στο Μουσείο (presented to the museum). Πιθανώς ο Λούης φοβούμενος να έχει στην κατοχή του αρχαίο αγγείο, το παραχώρησε. Το αγγείο ήταν εξ αρχής δωρεά ιδιώτη και δεν ήταν καταγεγραμμένο. Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ιδρύθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Δυστυχώς, παρά τις προσπάθειες, δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστεί το αγγείο. Πιθανόν σήμερα να βρίσκεται σε κάποια ιδιωτική συλλογή. Θα πρέπει να τονιστεί ότι το αγγείο αυτό ήταν ένας συνηθισμένος σκύφος με διαδεδομένη αυτή την παράσταση (Ελλανοδίκες Δολιχοδρόμοι).

Στον απόηχο της πώλησης του κυπέλλου του Βρέαλ εμφανίστηκε και ένα δεύτερο κύπελλο που βρίσκεται τώρα στην κατοχή της εγγονής του Λούη, Ελένης Τοπάλλογλου. Το κύπελλο αυτό δεν αποτελεί έπαθλο ή βραβείο του ελληνικού κράτους, αλλά πρόκειται για αντικείμενο-δώρο προς τον Λούη. Δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες δόθηκε το κύπελλο στον ολυμπιονίκη. Ήταν μεταξύ των πολλών δώρων που του δόθηκαν.

¹²⁴ «Αρχαϊκόν δώρον εις τον νικητήν του Μαραθωνίου». *Εστία*, 29.3.1896. Βλ. Άννινος: «Περιγραφή», σ.53. *Σκριπ*, 29.3.1896.

¹²⁵ *Εστία*, 30.3.1896. «ΤΟ ΔΩΡΟΝ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΔΡΟΜΟΥ». Αρχαίον αγγείον δωρηθέν υπό του κ. Ι. Π. Λάμπρου.

¹²⁶ Illustration 3.2. Ancient Vase presented by M. J. Lambros to Louis, victor in the Marathon race. (Official publication). The Olympic Games 776 B.C.-1896. Part II: Athens 1896. Illustration p.20. Επίσης τυπώθηκε και ως γραμματόσημο τον Απρίλιο του 1967 στο πλαίσιο του VII Κλασικού Μαραθωνίου Δρόμου της Αθήνα, σε 2.465.697 τεμάχια. Σχεδιάστηκε από τον Α. Τάσσο στο τυπογραφείο Ασπιώτη, ΕΛΚΑ.

¹²⁷ *Scribners Magazine*, "The new Olympian Games". Volume XX July-December, 1896, p.282. "He received the magnificent silver cup given by the Frenchman Breal, as well as an ancient vase portraying a race, which he afterwards, with rare good sense, presented to the museum".

Το κύπελλο παραγγέλθηκε αποκλειστικά σε αγγλικό εργαστήριο για να δοθεί ως δώρο στον Σπύρο Λούη από το κατάστημα Σίδνεϊ Νοέλ, που αντιπροσώπευε αγγλικό οίκο και είχε έδρα στα τέλη του 19ου αιώνα στην οδό Σταδίου. Κατασκευάστηκε από κράμα γαλβανισμένου μετάλλου. Έχει ύψος 19 εκατοστά, ενώ το πόδι έχει τη μορφή Καρυάτιδας. Το κύπελλο φέρει περιμετρικά διακόσμηση με άνθη και επιγραφές, η μία από τις οποίες αναφέρει το όνομα του καταστήματος και η δεύτερη αναγράφει «*Ολυμπιονίκη του μαραθώνιου δρόμου Σπύρο Λούη 776-1896*».¹²⁸

Έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι γι αυτό το άτυπα θεσμοθετημένο αλλά αποδεκτό κύπελλο του Bréal, που έτυχε ευρείας δημοφιλίας με πολλές αναφορές στον έντυπο τύπο, αλλά και στο επίσημο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων και των Δελτίων της Ολυμπιακής Επιτροπής, δεν υπάρχει καμία φωτογραφία ή απεικόνιση στα μέσα της εποχής. Η μια και μοναδική φωτογραφία του βρίσκεται στο επίσημο βιβλίο των αγώνων του Καρόλου Μπεκ.¹²⁹

Απεναντίας, το μικρότερης σημασίας δεύτερο κύπελλο δημοσιεύεται στο εξώφυλλο της εφημερίδας «Ακρόπολις» με τον τίτλο «ΟΛΟΙ ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΑΙ» και την επεξήγηση: «*Το αργυρούν κύπελλον το οποίον προσφέρει εις τον Λούην ο διευθυντής των καταστημάτων Σίδνεϊ Νοέλ κ. Κωνσταντινίδης*», αλλά και στο επίσημο βιβλίο των αγώνων, έκδοση Κ. Μπεκ.¹³⁰ Στην επεξήγηση, αναγράφεται λάθος βέβαια, ως «αργυρούν».

Η ερμηνεία μπορεί να αναζητηθεί στην εθνική έπαρση που έντονα αναπτύχθηκε μετά τη νίκη του Λούη και αυτό που συμβόλιζε ο ίδιος, την υπεροχή της Ελλάδας έναντι των άλλων λαών. Τόσο η αναβίωση του θεσμού των Ολυμπιακών Αγώνων, όσο και η πρόταση για τη διεξαγωγή του Μαραθωνίου ήταν γαλλική υπόθεση. Αυτή φαίνεται να είναι μια πιθανή εξήγηση, η εξάλειψη δηλαδή κάθε τι που δεν ήταν ελληνικό.

Τα δώρα στον νικητή. Ο Μαραθώνιος δρόμος θεωρήθηκε ως το κατ' εξοχήν εθνικό αγώνισμα. Συγκίνηση και ρίγος απλώνεται σ' όλους για την έκβαση του αγώνα. Ο νικητής εάν είναι Έλληνας θα γίνει το χαϊδεμένο παιδί του αθηναϊκού λαού. Ήδη η νίκη του

¹²⁸ Tsionias: "The Awards", p.56-63. Από την έκθεση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων της Διεύθυνση Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, που μαζί με ένα μετάλλιο από τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Βερολίνο 1936, πρότεινε το χαρακτηρισμό των αντικειμένων ως κινητών μνημείων.

¹²⁹ Illustration p.68. "Silver cup offered by Mr Bréal for the winner of the Marathon Race".

¹³⁰ Illustration p.6. Olympic Games, Athens 1896. Olympic winners. From page of the newspaper "Acropolis" (national historical museum). Το ίδιο κύπελλο του Νοέλ φαίνεται ξεκάθαρα να επιδεικνύεται από τον Λούη στον γιο του Γιώργο σε μια φωτογραφία το 1936, στην επιστροφή του από το Βερολίνο, στο πατρικό τους σπίτι στο Μαρούσι στην οδό Γκλιάτι. Στο τραπέζι υπάρχει βέβαια και αυτό του Μπρεάλ. Συμεωνίδης, Αργύρης: *Σπύρος Λούης: Η αληθινή του ιστορία*. Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1985, σ.103.

Μητρόπουλου στους κρίκους την προηγούμενη, πανηγυρίστηκε ζωηρά. Μέσα σ' αυτό το πνεύμα, μπορούμε να φανταστούμε τι θα επακολουθήσει εάν ο νικητής του Μαραθωνίου δρόμου είναι Έλληνας.

Το ενδιαφέρον εκδηλώνεται καθημερινά με νέα δώρα που προσφέρονται στον μέλλοντα Έλληνα νικητή του νέου αυτού αγωνίσματος. Ο Αναστάσιος Σκοτίδας, διευθυντής του ξενοδοχείου «Χαυτεία» προσφέρει χορηγία τροφή στο εστιατόριό του για ένα έτος. Μια άλλη προσφορά είναι αυτή του υποδηματοποιού κ. Παλαιολόγου, στην οδό Αιόλου αριθ. 206, που υπόσχεται να διορθώνει τα παπούτσια του νικητή για ένα έτος.¹³¹

Και ο νικητής είναι Έλληνας, είναι από το Μαρούσι, είναι ο Σπύρος Λούης. Η φρενίτιδα που κατέλαβε τον κόσμο μετά τη νίκη του Λούη ήταν κάτι το μεγαλειώδες. Ο Σπύρος Λούης είναι πλέον λαϊκός ήρωας. Πολλές ιστορίες ακούστηκαν και γράφτηκαν για τα δώρα του νικητή. Δώρα επωνύμων και ανωνύμων, αλλά και δωρεές, που οι περισσότερες είχαν μάλλον χαρακτήρα προβολής και διαφήμισης.

Το πρώτο δώρο που προσφέρεται στον Ολυμπιονίκη Μαραθωνοδρόμο είναι μια χρυσή αλυσίδα από τον Πρόεδρο της συντεχνίας των αργυροχρυσοχόων, κ. Π. Σ. Κυπαρίσση οδηγούμενου μάλιστα μετά του πρίγκιπα Γεωργίου στα αποδυτήρια.¹³² *«Ο νικητής Λούης έλαβε αμέσως ως έφθασε εν τω Σταδίω την χρυσήν καδέναν από τον χρυσοχόον κ. Κυπαρίσσην. Τα λοιπά δώρα, αίτινα θα λάβη είνε τα εξής: Μιαν φορεσιά ρούχα από τον Βαλσαμίδην, ένα χρόνον φαγητόν από τον κ. Σκοτίδαν, έναν χρόνο να πίνη όσον θέλη Σαμιώτικο κρασί από τον Παπαδημητρίου, άλλην μιαν φορεσιάν από τους εμποροράπτας αδελφούς Αντωνιάδη, εν κιβώτιον κονιάκ, ηδύποτα και μιαν τούρταν από τον Αλεξίου, έναν χρόνον θα πίνη καφέ δωρεάν εις το καφενείον του Δ. Μπαβία, έναν χρόνον θα πείνη γάλα εις το γαλακτοπολείον του κ. Ζωτιάδου, θα ξυρίζεται εφ' όσον ζη εις το κουρείον Βελισσαρίου, θα λάβη εν βαρέλιον κρασί από τον Θεοφιλάτον, θα έχη τα επισκεπτήριά του από το χαρτοπωλείον Ραζή, θα λαμβάνη επί εν έτος όλας τας εφημερίδας από τους εφημεριδοπώλας Βαρλάν και Βλασσόπουλον, τέλος θα έχη από τον οδοντοϊατρόν κ. Εύστ. Κωνσταντινίδην εφ' όσον ζη πάσαν θεραπείαν του στόματος, των οδόντων και αντικατάστασιν αυτών».*¹³³

Ο πρόεδρος της Αρχαιολογικής Εταιρίας και εισαγγελέας του Αρείου πάγου κ. Δ. Τζιβανόπουλος δώρισε στο Λούη πολύτιμο δακτυλίδιο.¹³⁴ *«Ο αντιπρόσωπος της*

¹³¹ Ακρόπολις, 27.3.1896 σ.2. «Ο ΜΑΡΑΘΩΝΕΙΟΣ- ΔΩΡΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΑ ΝΙΚΗΤΗΝ»

¹³² Ακρόπολις, 2.4.1896 σ.3.

¹³³ Σκριπ, 1.4.1896 σ.2.

¹³⁴ Ακρόπολις, 2.4.1896 σ.3. Υπάρχει και η περιγραφή του δακτυλιδιού. Ο λίθος είναι αρχαίος και βρέθηκε σε τάφο.

εταιρείας *Ραπτομηχανών Σίγγερ* εν Ελλάδι κ. *Φλαίμιγκερ* απέστειλε προχθές εις *Αμαρούσιον* εις τον νικητήν του *Μαραθωνίου* δρόμου *Λούην* μίαν *ραπτομηχανήν* τελευταίου συστήματος από εκείνας αίτινες είσιν εκτεθειμέναι εις το εν τη *Σταδίου* κατάστημα της *Εταιρείας*». ¹³⁵

Ο διευθυντής του καφενείου «Ο Βόσπορος» Κων. Ντούρος, μέσα στο πλαίσιο της θεώρησης του *Μαραθωνίου* ως ζήτημα εθνικής φιλοτιμίας, δηλώνει ότι προσφέρει στον νικητή «...δύο καφέδες καθ' εκάστην, και εάν έχη καιρόν να διασκεδάζη εις το σφαιριστήριο μίαν ώραν καθ' εκάστην μετ' άλλου φίλου του ή όχι» ¹³⁶ Τέτοιος ήταν ο παροξυσμός της νίκης του *Λούη*, που στο *Ναύπλιο* ο δημοσιογράφος της «*Τίρυνθος*» *Λυμπέρης Κωστόπουλος* έδωσε στο μονοετές αγοράκι του το όνομα *Λούης*, προς τιμήν του *Μαραθωνοδρόμου*. ¹³⁷

Πολλά από τα δώρα, εκτός του συμβολισμού που εμπεριείχαν, αποτελούσαν ταυτόχρονα και μια διαφήμιση των χορηγών τους. Πολλά ήταν αξίας όπως και οι προτάσεις που έγιναν από επιφανείς πολίτες, [...] «.. μια κυρία γραμματέως πρεσβείας (*Μπαχμέτιεφ*) του έδωκεν αργυράν φιάλην, και άλλος τις κύριος του έταξε χρυσούν ωρολόγιον, και του εθνικού ευεργέτου κ. *Α. Συγγρού* δωρεάν εικοσιπέντε χιλιάδων δραχμών έφερεν η φήμη εις τα ότα του δρομέως, όστις εισήλθε προς την κρύπτην ...». ¹³⁸

«Ο ανθυπίλαρχος κ. *Σωκράτης Κολιάτσος* της γνωστής αθηναϊκής οικογενείας, μας απέστειλε 50 δραχμάς εσωκλείστους εις επιστολήν ενθουσιώδη υπέρ του νικητού του *Μαραθωνίου* δρόμου. Ο κ. *Κολιάτσος* προτείνει να γίνη λαϊκός έρανος προς αγοράν κατάλληλου δώρου δια τον κ. *Λούην*, τον τιμήσαντα το ελληνικόν όνομα. Ας ιδώμεν κατά πόσον η ευγενής ιδέα θα ευδοκιμήση». ¹³⁹ Στο ίδιο φύλλο με τίτλο «Έρανοι υπέρ του νικητού»: «*Συνέστη επιτροπή αποτελούμένη εκ των δημ. Συμβούλων Καμπά, Α. Αθανάτου, Πατρικίου και Σκουζέ και εκ των εμπόρων, Βασιλόπουλου, Γκινάκα, Γεωργακόπουλου, Αργυρίου, και Ν. Απέργη, όπως προβή εις την συλλογήν εράνων δια των οποίων ν'*

¹³⁵ *Ακρόπολις*, 1.4.1896 σ.3. Βλ. *Σκριπ*, 1.4.1896 σ.3-4. «Τα αποσταλέντα εις τον *Λούην* δώρα είνε τα εξής: Ο κ. *Α. Σούτσος Μιχάλβοδας* τω απέστειλε δίκαννον τουφέκιον... 60 φιάλλες οίνου και κονιάκ *ραπτομηχανή Σίγγερ* και τα επισκεπτήρια στέλνονται *σωρηδόν*».

¹³⁶ *Ακρόπολις*, 23.3.1896 σ.2.

¹³⁷ *Αστν*, 3.4.1896 σ.2.

¹³⁸ *Ακρόπολις*, 30.3.1896 σ.4. Βλ. *Εστία*, 30.3.1896 σ.2. Μικραί πληροφορίες: «Εγνώσθη χθες ότι τον νικητήν του *Μαραθωνίου* δρόμου δωρεί ο κ. *Α. Συγγρός* 25 χιλ. δρ.».

¹³⁹ «*Λαϊκόν δώρον δι' εράνου*». *Σκριπ*, 1.4.1896 σ.2. Βλ. *Ακρόπολις*, 31.3.1896 σ.2. Η εφημερίδα *Ακρόπολις* αναφέρει και αυτή τη σύσταση επιτροπής, αποτελούμενη από δημοτικούς συμβούλους, για έρανο με την πρόθεση να αγοράσουν και να προσφέρουν ένα κτήμα στο νικητή του *Μαραθωνίου* δρόμου. «Χθες μόλις αναγγέλθηκε η σύσταση της επιτροπής απεστάλησαν σε αυτήν χίλιες δραχμές».

αγορασθή και δωρηθή κατόπιν εις τον Λούην κτήμα τι». ¹⁴⁰ Ο κ. Κούρτης τελωνοφύλακας από τον Πειραιά, απέστειλε στην εφημερίδα 2 δρχ. για τον νικητή του Μαραθωνίου. ¹⁴¹

Μετά την έξοδο του Μαραθωνοδρόμου Λούη από τ' ανάκτορα το πλήθος του επεφύλαξε ενθουσιώδη υποδοχή. Με ζητωκραυγές και σημαίες τον οδήγησαν στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετάνια. Μέσα στις ζητωκραυγές και τα συγχαρητήρια ο ομογενής κ. Στεφάνοβικ Σκυλίτσης του υπόσχεται να αγοράσει και να του δωρίσει «μέγα κτήμα». ¹⁴²

Όλες αυτές οι προσφορές που δημοσιεύτηκαν στον έντυπο τύπο για τον Λούη δεν πέρασαν απαρατήρητες. Του δόθηκαν άφθονα δώρα, όπως άφθονες ήταν οι προθέσεις και οι φήμες των προσφορών. Η αξία των παροχών δεν είναι ευκαταφρόνητη. Καυστικά μάλλον είναι τα σχόλια ανωνύμου στην εφημερίδα «Άστυ» όχι ως προς το πρόσωπο του Λούη, αλλά ως προς τον τρόπο της δωρεάς. «Ο Λούης τέλος πάντων έγγεινεν ο ήρωας της ημέρας. Ο κόσμος τον ζητωκραυγάζει, αι εφημερίδες τον εξυμνούν, οι ξένοι τον ασπάζονται, οι ξένοι ανταποκριταί τηλεγραφούν την βιογραφίαν του. Όλα αυτά καλά και άγια, διότι παρόμοια συνέβαινον και κατά την αρχαιότητα. Το να διενεργώνται όμως έρανοι και να μαζεύονται χρήματα και να του προσφέρονται μετοχαί ή οικόπεδα ή σπίτια, αυτά όλα τα θεωρούμεν ως απάδοντα εις τον σκοπόν του αθλητισμού. Και το είδος των απονεμομένων εις τους νικητάς βραβείων. Εις την αρχαιότητα μόνον τιμητικά βραβεία εδίδοντο εις τους Ολυμπιονίκας και ηθικὴν τιμὴν ἀπελάμβανον. Και τούτο όπως διατηρή ο φίλαθλος το γόητρον της νίκης. Σήμερον κινδυνεύει ο νεοελληνικός αθλητισμός να μεταβληθῇ εις ακουσίαν κερδοσκοπικὴν ἐπιχείρησιν εκ παρερμηνείας και παρανοήσεως του σκοπού των Αγώνων και της σημασίας της νίκης». ¹⁴³

Δε γνωρίζουμε τι από τα παραπάνω είναι αλήθεια ή όχι. Αν δόθηκαν χρήματα στον Λούη ως ευγενής εκδήλωση ενθουσιασμού, τότε αποκλείεται στο μέλλον η συμμετοχή του σε αγώνες. Πιθανόν αυτό να δικαιολογεί και τη διακοπή της αθλητικής του σταδιοδρομίας. Έμεινε στους δύο αυτούς αγώνες, δε ξαναέτρεξε ποτέ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποκλεισμού από τους αγώνες και μάλιστα στον Μαραθώνιο, αποτελεί αυτό του δρομέα Κάρολου Αϊρόλδι από το Μιλάνο, ο οποίος θεωρήθηκε επαγγελματίας, σύμφωνα με το αυστηρό πλαίσιο περί ερασιτεχνισμού, που είχε ψηφιστεί στο Συνέδριο της Σορβόνης

¹⁴⁰ Αννινος: «Περιγραφή», σ.45 (2003). Αναφέρει ότι μεταξύ των πολυάριθμων εράνων ήταν και η από τους εν Αγγλία Έλληνες, αγορά ενός αγρού υπό τον όρο να ονομάζεται αγρός «Μαραθώνιος»

¹⁴¹ Ακρόπολις, 3.4.896 σ.3.

¹⁴² Σκριπ, 1.4.1896 σ.3..

¹⁴³ Άστυ, 3.4.1896 σ.2.

1894, να θεωρείται φίλαθλος αυτός ο οποίος[...] «ουδ' ηγωνίσθη δια χρηματικόν βραβείον ή δια συμπεφωνημένον χρηματικόν ποσόν...».¹⁴⁴

Με σιγουριά όμως μπορούν να επιβεβαιωθούν κάποια από τα σημαντικά δώρα προς τον νικητή του Μαραθωνίου. Σε μια συνέντευξη που δόθηκε στο σπίτι του Λούη στο Μαρούσι, στον απόηχο των Ολυμπιακών αγώνων, ο δημοσιογράφος, που υπογράφει ως «Κίρις», ζητά από τον Λούη να δει τα δώρα που του είχαν κάνει. *«Επί μιας τραπέζης ο Μαραθωνοδρόμος έχει το κύπελλον του Βρεάλ, το οποίον έχει εις ιδιαιτέραν εκτίμησιν, εντός ερμαρίου δε τον κλώνον του κοτίνου και άλλα τινά δώρα, μεταξύ των οποίων δύο ωρολόγια. Το εν είναι γυναικείον προσφερθέν αυτώ ως γνωστόν υπό Σμυρναίας κυρίας κατά την πρώτην του ενθουσιασμού της στιγμήν».*¹⁴⁵ Ο δημοσιογράφος χαριτολογώντας προτρέπει τον Λούη να το φυλάξει για την αρραβωνιαστικιά του. Το γυναικείο δόθηκε από τη Σμυρνιά κυρία Κοντούλη.¹⁴⁶ Το έτερο προσφέρθηκε από τον χρυσοχόο κ. Βαλσαμίδα. *«Ο χρυσοχόος κ. Βαλσαμίδης εκτός του χρυσού ρολογιού που πρόσφερε στο Λούη προσφέρει και εις τους κ.κ. Βασιλάκο και Μπελόκα από ένα αργυρό ρολόι».*¹⁴⁷

Σε έμμετρο στίχο και ο σατυρικός ποιητής Σουρήθ θα σχολιάσει:

*«... δέχεσαι θυμιάματα και δωρεάς του πλήθους
αγγεία τε και κύπελλα και δακτυλιολίθους
με παραστάσεις κι εγγλυφάς και παλαιών επιγραφάς...».*¹⁴⁸

Πολλοί συγγραφείς αναφέρουν ότι μετά τον τερματισμό ο βασιλιάς ρώτησε τον Ολυμπιονίκη τι δώρο θέλει. Ο Λούης ζητά μια σούστα και ένα άλογο για να μεταφέρει νερό στην Αθήνα. Κατά τον ισχυρισμό του εγγονού του, Σπύρου Λούη του νεώτερου, ο βασιλιάς δεν πραγματοποίησε την επιθυμία του Ολυμπιονίκη, αλλά ήταν ο Συγγρός αυτός που του δώρισε τη σούστα που αργότερα πούλησε. Από την άλλη, θα μπορούσε και ο ίδιος να αγοράσει την άμαξα, όχι μόνο διότι τα δώρα που πήρε ήταν πολλά και αξίας, αλλά και γιατί το προικοσύμφωνο με το οποίο ο Ολυμπιονίκης προικίσθηκε, ήταν πάρα πολύ καλό για την εποχή εκείνη.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Χρυσάφης: *Οι σύγχρονοι*, σ. 191. Ολόκληρο το πρόγραμμα του συνεδρίου δημοσιεύτηκε στο Δελτίο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής. Bulletin du Comité International des Jeux olympiques, n°1, juillet, 1894.

¹⁴⁵ *Εστία*, 7.4.1896 σ.3. «ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΝΙΚΗΤΟΥ»

¹⁴⁶ *Ακρόπολις*, 30.3.1896 σ.3. Αυτό επιβεβαιώνεται και από λεγόμενα του κ. Τζιβανόπουλου εισαγγελέα του Αρείου Πάγου όταν δώρισε πολύτιμο δακτυλίδι στον Λούη. Βλ. *Ακρόπολις*, 2.4.1896 σ.3. «Θα του ζητήση δε να αναρτηθή εις την άλυσον του δωρηθέντος παρά της κυρίας ωρολογίου εν τω Σταδίω ότε έφθασε, αφού ένεκα της μικράς περιφέρειας του κύκλου δεν δύναται να το φέρη εις τον δάκτυλον»

¹⁴⁷ *Σκριπ*, 1.4.1896 σ.3. *Ακρόπολις*, 31.3.1896 σ.2.

¹⁴⁸ *Ρωμηός*, 6.4.1896.

¹⁴⁹ Προικοσύμφωνο Υπ' αριθμόν 4974, 14^{ης} Οκτωβρίου 1896 (αρχείο οικογένειας Λούη). Επίσης Συμεωνίδης: *Σπύρος Λούης*, σ. 85.

Ο Horton στο βιβλίο του δίνει μια εξαιρετική περιγραφή της εργασίας του Λούη ως νερούλα. «Το νερό από το Μαρούσι το διανέμει ο Σπυρίδων Λούης, ένας νεαρός βοσκός, νικητής στο μαραθώνιο των ολυμπιακών αγώνων του 1896. Το Μαρούσι είναι ένα μικρό χωρίο που βρίσκεται προς τη μεριά του Πεντελικού, στο δρόμο για τη Κηφισιά και το Τατόι, όπου είναι και τα θερινά ανάκτορα. Αν ξεκινήσεις για το Μαρούσι λίγο πριν φέξει το καλοκαίρι, θα συναντήσεις οπωσδήποτε τον Λούη με δυο τρεις απ' τους βοηθούς του να κατευθύνονται προς την πόλη μέσα στο βιολετί-γκρίζο φως της αυγής. Τ' αμάξια τους τα σέρνουν μουλάρια και είναι φορτωμένα με πελώρια πήλινα κιούπια γεμάτα νερό για τις Αθηναϊκές κουζίνες. Το δικαίωμα της διανομής του νερού ο Λούης το έλαβε ως ανταμοιβή για τη νίκη του στο Μαραθώνιο. Οι συμπολίτες του τον θεωρούν κάτι σαν σύγχρονο Φειδιππίδη κι έχουν δείξει την εκτίμησή τους για τη δόξα που έφερε στο Μαρούσι».¹⁵⁰

Ένα άλλο πρωτότυπο δώρο προς τον Λούη είναι και η σύνθεση εμβατηρίου προς τιμή του. Το εμβατήριο αυτό το συνέθεσε ο αρχιμουσικός Καίσαρης και το ονόμασε «Νενικήκαμεν». Μετά την τελετή στέψης, οι ολυμπιονίκες παρέλασαν μέσα στον στίβο του Σταδίου υπό τους ήχους της μουσικής του νέου εμβατηρίου. [...]«Παρήλασαν προ του πλήθους, βαδίζοντες υπό τους ήχους της μουσικής ανακρουούσης το νέον μαρς 'Νενικήκαμεν' του κ. Καίσαρη επί του στίβου του Σταδίου».¹⁵¹ Προηγείται ο Αλυτάρχης των αγώνων Κωνσταντίνος Μάνος, και πρώτος από τους ολυμπιονίκες ο Λούης φορώντας λίγο στραβά το φέσι του, κρατώντας μια ελληνική σημαία που την ανεμίζει (σείει) δεξιά και αριστερά χαιρετώντας τα πλήθη. Στο αριστερό χέρι φέρει τα «άθλα» του όπως αυτά του δόθηκαν στην απονομή. Τον κότινο, τον κύλινδρο που περιείχε το δίπλωμα του Ολυμπιονίκη, το κουτάκι με το αργυρό μετάλλιο και το κουτί με το αργυρό κύπελλο του Bréal.

Και η λήξη των αγώνων παρουσιάζει ενδιαφέρον. Εξαιρετική η περιγραφή του Άννινου στο λεύκωμα του Μπεκ αλλά ο δημοσιογράφος της «Εστίας»¹⁵² από όπου και παρατίθεται αυτούσιο το απόσπασμα (βλ. παράρτημα Β), γλαφυρότατα περιγράφει τα όσα διαδραματίστηκαν κατά τη λήξη των αγώνων και τη βράβευση των νικητών.

¹⁵⁰ Horton: *Modern Athens*, p.19.

¹⁵¹ *Εστία*, 3.4.1896. «Η ΒΡΑΒΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΝΙΚΗΤΩΝ. Τα δώρα των Ολυμπιονικών.-Τα συγχαρητήρια του Βασιλέως. Ο κλώνος του κοτίνου.- Ο νικητής του Μαραθωνίου.-Λόγοι και προσφωνήσεις». *Ακρόπολις*, 3.4.1896 σ.2.

¹⁵² *Εστία*, αρ. φυλ. 33, 3.4.1896: 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΑΦΕΤΗΡΙΑ – ΑΠΟΣΤΑΣΗ – ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ

Σημαντικό κομμάτι της έρευνας αυτής είναι η αναγνώριση της Μαραθώνιας διαδρομής και η ταύτισή της μ' αυτήν του πρώτου Μαραθωνίου με νικητή τον Σπύρο Λούη. Μέσα από τοπογεωγραφικά στοιχεία, επιτόπια έρευνα, σύγκριση χαρτών αλλά και περιγραφές περιηγητών γίνεται η ταύτιση της.

Η αφετηρία και η απόσταση

Το 1896 ο Δήμος Μαραθώνα,¹ στην ευρύτερη περιφέρεια που κάλυπτε, είχε πληθυσμό 5.195 κατοίκους. Ο ίδιος ο Μαραθώνας² ήταν ένα μικρό χωριουδάκι, ενώ πολλοί από τους συνοικισμούς του ή τις κοινότητες του είχαν μεγαλύτερο αριθμό κατοίκων. Η απόσταση με άμαξα, από την Αθήνα στον Μαραθώνα ήταν 4 ½ ώρες. Σ' αυτό λοιπόν το μικρό χωριουδάκι, την Παρασκευή 29^η Μαρτίου, δεκαεπτά δρομείς στάθηκαν στην αφετηρία ανοίγοντας μια νέα σελίδα στην ήδη ένδοξη ιστορία του Μαραθώνα.

Στην αφετηρία «παρά την γέφυραν του Μαραθώνος»³ είχαν συγκεντρωθεί οι δρομείς και προετοιμάζονταν για την εκκίνηση. Μυρτιές και δύο σημαίες στόλιζαν την αψίδα που είχε στηθεί. Ο ουρανός ήταν διαυγής, ο άνεμος δροσερός κι ο δρόμος στεγνός. Λευκή και ευθεία εκτείνεται προ των δρομέων η δημόσια οδός. Τα κράσπεδα γεμάτα από χωρικούς

¹ Πετράκος, Βασίλειος: *Ο Μαραθών. Αρχαιολογικός οδηγός*. Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1995, σ.1-2. Ο Πετράκος αναφέρει ότι για την προέλευση του ονόματος του Μαραθώνα υπάρχουν διάφορες ερμηνείες. «Το όνομα το έδωσε ο Μάραθος από την Αρκαδία, που εκστράτευσε με τους Διόσκουρους στην Αττική. Ο Πανσανίας αναφέρει ως επώνυμο τον ήρωα Μάραθο. Στην πραγματικότητα το όνομα προέρχεται από το αρωματικό φυτό μάραθος που βρίσκεται αυτοφυές σ' όλο τον κάμπο του Μαραθώνα».

² Βλ. σχετικά. Σκιαδάς, Ελευθέριος: *Ιστορικό διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος 1833-1912*. Εκδόσεις Μικρός Ρωμηός, Αθήνα 1994, σ.106. Ο δήμος Μαραθώνος σχηματίστηκε με το Βασιλικό Διάταγμα της 1ης (13) Οκτωβρίου 1835 (ΦΕΚ 17). «Περί του σχηματισμού των δήμων της επαρχίας Αττικής». Κατατάχθηκε στη Γ' τάξη με πληθυσμό 1026 κατοίκους και έδρα το Μαραθώνα. Ο δημότης του ονομάστηκε Μαραθώνιος. Αρχική σύσταση: Μαραθών (80), Μπέι - Σεφέρι (109), Βρανάς (75), Επάνω και Κάτω Σούλι (87), Ξυλοκέρizza (9), Ρεπεντόσα, Διόνυσος (Λατομεία), Βαρνάβας (240), Γραμματικό (270), Βελιαζ(τσ)ίκι (25), Σπατατσίκι (102), Κάλεντος (22), Σιράκο (7), Σταμάτα. Κατά την απογραφή του 1896, έτος των Ολυμπιακών Αγώνων, ο Δήμος Μαραθώνος είχε πληθυσμό 5.195 κατοίκους, ενώ το έτος 1907 είχε 6.096 κατοίκους.

³ *Εφημερίς*, 30.3.1896.

του Μαραθώνα και των γύρω χωριών που από το πρωί ήρθαν στο Μαραθώνα. Μέχρι απόσταση 2 χιλιομέτρων από του σημείου της αφέσεως ο δρόμος ήταν γεμάτος με περίεργους.⁴

Για τον πολύ κόσμο και κυρίως για τους κατοίκους του Μαραθώνα, έκδηλη είναι η πεποίθηση ότι η αφετηρία του Μαραθωνίου Δρόμου του 1896 είναι η σημερινή πλατεία της πόλης του Μαραθώνα. Η σύγχυση φαίνεται να προκλήθηκε από τη Μεσοολυμπιάδα του 1906 (Μαραθώνιος 42 χιλιομέτρων), όπου αφετηρία ήταν η πλατεία του χωριού.

Η σύγχυση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να τοποθετηθεί στην κεντρική πλατεία του Μαραθώνα μαρμάρινη επιγραφή σε βράχο που αναγράφει: «ΕΛΛΑΔΑ 1896 Α΄ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΑΠΟ ΕΔΩ ΞΕΚΙΝΗΣΑΝ ΟΙ ΔΡΟΜΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ 1^{ος} ΝΙΚΗΤΗΣ Ο ΕΛΛΗΝΑΣ ΣΠΥΡΟΣ ΛΟΥΗΣ ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΔΗΜ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ». Παραπλεύρως τοποθετήθηκε μαρμαρίνο κολωνάκι που έφερε τον αριθμό 41 (βλ. παράρτημα), σηματοδοτώντας την απόσταση του Μαραθωνίου και που βρισκόταν εδώ και χρόνια σε σημείο παραπλεύρως της πλατείας. Τόσο η απόσταση 41 όσο και το σημείο εκκίνησης είναι λάθος.⁵

Στην περιγραφή του ο Δάσιος αναφέρει: «*Το δρόμο αυτό οφείλουν να διανύσουν οι δρομείς. Θα ξεκινούν από το σημείο που αντικρίζουν τον Τύμβο των Μαραθωνομάχων, το λόφο εκείνο που το χώμα του καλύπτει τα οστά των πεσόντων στην περίφημη μάχη*»⁶. Παρόμοια αφορά στο «Άστν». «*Ο τύμβος των Μαραθωνομάχων, μετέχων τρόπον τινά της χαράς εκ της αναστηλώσεως των Ολυμπιακών Αγώνων εχλύασεν, έπειτα από τόσων αιώνων πάροδον και ενώ πάλλουσι σφοδρώς τόσαι καρδίαι και τόσα χείλη ψιθυρίζουσιν ευχάς, εκπυρσοκροτεί το δίδον το σημείον της αφέσεως πιστόλιον και οι δρομείς εκκινούσι*».⁷

Οι δύο αυτές περιγραφές για τον Τύμβο των Μαραθωνομάχων προκάλεσαν σύγχυση, με αποτέλεσμα αρκετοί συγγραφείς, λανθασμένα βέβαια, να θεωρούν ως εκκίνηση τον Τύμβο, αναπαράγοντας οι περισσότεροι τον Μανιτάκη. «*Μαραθώνιος δρόμος, 40 περίπου χιλιομέτρων (από του Τύμβου των μαραθωνομάχων εις το Στάδιον)*».⁸ Αναφερόμενος στον

⁴ Δάσιος: «Ο Μαραθώνιος», σ.114.

⁵ Το έτος 2000 ο δημότης Μαραθώνα Στέλιος Πλακίτσης προτείνει στο Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Μαραθώνα την τοποθέτηση αναθηματικής επιγραφής στην πλατεία. Ομόφωνα το Συμβούλιο αποδέχθηκε την πρόταση και το έτος 2002 τοποθετήθηκε στην κεντρική πλατεία του Μαραθώνα η μαρμάρινη επιγραφή σε βράχο. Παρ' όλες τις προσπάθειες που έγιναν από τον γράφοντα για την αποκατάσταση της ιστορικής αυτής παραποίησης, η δυναμική που αναπτύχθηκε από τους προύχοντες του Μαραθώνα απέτρεψε την αποκατάσταση της ιστορικής αυτής ανακρίβειας, τουλάχιστον μέχρι και σήμερα.

⁶ Δάσιος: στο ίδιο, σ.114.

⁷ Άστν, 30.3.1896. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ίδια περιγραφή, αυτούσια, συναντάται και στο κείμενο του Δάσιου.

⁸ Μανιτάκης, 100 χρόνια, σ.54. Στη σελίδα 55, λανθασμένα πάλι ο Μανιτάκης αναφέρει ότι ο δεύτερος προκριματικός Μαραθώνιος τελέστηκε την 24^η Μαρτίου. Οι παρακάτω ιστοσελίδες αναφέρουν τη λάθος καταγραφή του Μανιτάκη. <http://kynourianet.gr>. (Προσπελάστηκε, 18.2.2016).

Β' δοκιμαστικό Μαραθώνιο της 25^{ης} Μαρτίου, ο Κοντογιαννίδης συμπληρώνοντας, ενισχύει το λάθος. «*Η εκκίνηση του νέου συμπληρωματικού, όπως αποκλήθηκε – Μαραθωνίου, δόθηκε από τον Τύμβο και όχι από το χωριό, δηλαδή οι δρομείς έτρεξαν αντί των 42 χιλιομέτρων, μόνο 37!*».⁹ «*Ο Μαραθώνιος Δρόμος κατά τους Πανελλήνιους αγώνες εκανονίσθη ως εξής. Η εκκίνησης εκ Μαραθώνος θα γείνη την 2.μ.μ. της Κυριακής 10 Μαρτίου. Αφετηρία θα είναι το 40 στάδιον της επί της από Μαραθώνος εις Αθήνας δημοσίας οδού. Τέρμα ωρίσθη παρά την σφενδόνην του Σταδίου*».¹⁰ [...] «*πλησίον της πεδιάδας του Μαραθώνος γέφυραν ήτο η αφετηρία...*». «*Εκκινούσι από τη γέφυρα που ήταν στην είσοδο της ιεράς πόλεως*».¹¹

Στο φύλλο της εφημερίδας «*Άστυ*», όπου δίνεται σχεδόν ολόκληρη η περιγραφή του Πανελλήνιου Μαραθωνίου, αναφέρεται: «*Παρά την ξυλίνην γέφυραν παραποταμίου χειμάρρου (Χάραδρος) εγένετο η διευθέτησις του αγωνίσματος. Παράταξις εφίππων στρατιωτών ήνοιγεν εις ελευθέραν δίοδον τον δρόμον, εκατέρωθεν του οποίου πυκνοτάτη ήτο η συνάθροισις των χωρικών και των δύο φύλων*».¹² Στην ίδια εφημερίδα για την περιγραφή του δεύτερου προκριματικού Μαραθωνίου υπάρχουν τα εξής: «*Ενθύς κατόπιν εξεκίνησεν η συνοδία όλη προς την γέφυραν του ξηροποτάμου, όπου συμπίπτει το 40^{ον} χιλιόμετρον εξ Αθηνών*».¹³

Αδιάψευστο στοιχείο αποτελεί το σκίτσο της εφημερίδας «*Τα Ολύμπια*»¹⁴ με τίτλο «*Σημείον εκκινήσεως: ΜΑΡΑΘΩΝ: Μαραθώνιος Δρόμος*» (παράρτημα). Δημοσιεύεται ακριβώς δύο μέρες πριν από την εκκίνηση του δεύτερου προκριματικού Μαραθωνίου. Το σκίτσο αυτό είναι το μοναδικό τεκμήριο για την αφετηρία. Απεικονίζει το ξύλινο γεφυράκι στην είσοδο του χωριού του Μαραθώνα με διακριτά τα πέτρινα πέδιλα της γέφυρας, που υπάρχουν και σήμερα, παρά τις αλλαγές που επήλθαν μετά την ανακατασκευή της γέφυρας και της αφετηρίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004. Στο βάθος διακρίνεται το χωριό του Μαραθώνα και τα γύρω υψώματα. Το πιο ενδιαφέρον σημείο στο σκίτσο είναι η απεικόνιση ενός οδοδείκτη στο έμπροσθεν μέρος της γέφυρας. Η εφημερίδα «*Ακρόπολις*»¹⁵ δημοσιεύει σχέδιο (όψη) της ίδιας γέφυρας που απεικονίζει λεπτομερώς τον τρόπο παρατάξης των δρομέων στο σημείο εκκίνησης. Και εδώ φαίνεται το σημείο σήμανσης (κολωνάκι).

<http://gymnikif.dra.sch.gr/efimerida/20%20teyxos/olimpiakoi/index.htm>. (Προσπελάστηκε, 18.2.2016).

⁹ Κοντογιαννίδης: *Η θρυλική*, σ.190.

¹⁰ *Τα Ολύμπια*, 9.3.1986.

¹¹ Άννινος: «*Περιγραφή*», σ.42

¹² *Άστυ*, 12.3.1896 σ.2.

¹³ Άνωνύμου: «*Ο ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ Τέσσερεις νέοι δρομείς*». *Άστυ*, 26.3.1896.

¹⁴ *Τα Ολύμπια*, 23.03.1896.

¹⁵ *Ακρόπολις*, 29.3.1896.

Στις εργασίες που γίνονταν το καλοκαίρι του 2003 για τον εξωραϊσμό και τη διαμόρφωση του ευρύτερου χώρου της αφετηρίας του Μαραθωνίου, ενόψει της Ολυμπιάδας του 2004, βρέθηκε μαρμάρινο κολωνάκι,¹⁶ που αναγράφει τον αριθμό 40 και τα γράμματα ΣΤ (νεωτ. δημ. χιλιόμετρο). Πιθανόν να είναι το 40^ο ΣΤάδιο που αναγραφόταν στα «Ολύμπια»¹⁷. Τέτοιοι οδοδείκτες υπήρχαν σ' όλο το μήκος της διαδρομής, υποδεικνύοντας στους οδοιπόρους τα διανυθέντα χιλιόμετρα και την υπολειπόμενη απόσταση «...οι μικροί της οδού παρασάται, τα μαρμάρινα τετράγωνα...».¹⁸ Τυχαία, κατά τη διαμόρφωση της Μαραθωνίας διαδρομής ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και στη Νέα Μάκρη, στο ύψος της Αμερικάνικης βάσης εντοπίστηκε πανομοιότυπο κολωνάκι, στο οποίο αναγράφεται ΣΤ34. Ένα ίδιο κολωνάκι με την ένδειξη ΣΤ25 βρέθηκε πριν τη διασταύρωση της Ραφήνας. Ο οδοδείκτης αυτός βρίσκεται στο ρέμα δίπλα στην παλιά γέφυρα από όπου πέρασαν οι δρομείς του Μαραθωνίου κοντά στο σημερινό Τεχνικό Λύκειο Ραφήνας (ΤΕΛ). Όλα έχουν το ίδιο ύψος και σχήμα, ενώ πάνω από τον αριθμό φέρουν με κεφαλαία τα γράμματα ΣΤ (βλ. παράρτημα). Ο οδοδείκτης με τον αριθμό 41 που είναι τοποθετημένος στη κεντρική πλατεία του Μαραθώνα, δε φέρει πάνω από τον αριθμό τα γράμματα ΣΤ όπως οι άλλοι.

Τα στοιχεία που εμφανίζονται παραπάνω αλλά και στα κεφάλαια που προηγήθηκαν, μας οδηγούν αβίαστα στο συμπέρασμα ότι η απόσταση του πρώτου Μαραθωνίου είναι 40 χιλιόμετρα, και σημείο εκκίνησης - αφετηρία το γεφυράκι έξω από το χωριό του Μαραθώνα.

¹⁶ Ο ίδιος ο γράφων μαζί με τον τότε αντιδήμαρχο Μαραθώνα, Σπύρο Ζαγάρη, περισυνέλεξαν τον οδοδείκτη, πριν οδηγηθεί στα μπάζα. Το έτος 2009 τοποθετήθηκε στην αφετηρία του Μαραθωνίου. Παρ' όλα αυτά παραμένει στην πλατεία του Μαραθώνα αυτό που τοποθετήθηκε, δηλαδή η επιγραφή και το κολωνάκι με το 41. Έτσι λοιπόν σήμερα στο Μαραθώνα, στον τόπο που γέννησε το αγώνισμα του Μαραθωνίου, υπάρχουν σιωπηλά δύο εκδοχές της αφετηρία του 1896.

¹⁷ Τσόνιας: *Μαραθώνιοι*, σ.76,77,80. Στις 22 Ιουλίου 2003 κατεδαφίστηκε η αφετηρία του Μαραθωνίου δρόμου που σχεδόν για τέσσερις δεκαετίες αποτέλεσε σύμβολο πολλών Μαραθωνοδρόμων. Για περισσότερες πληροφορίες: Tsionias, Stavros & Anastasiou, Athanasios: "The Starting Point of the Marathon Race", in: *Sports in education from antiquity to modern times. European Studies in Sports History Proceedings of the 18th International Congress of the European Committee for Sports History (CESH) – Edessa*, 16-18 October 2014, p.247-253.

¹⁸ Δάσιος: *ό.π.*, σ.115.

Η διαδρομή

Από τα πρακτικά της Α΄ Ολυμπιακής Επιτροπής φαίνεται η προσπάθεια της ειδικής Επιτροπείας να συγκεντρώσει χρήματα για την επιτυχή διεξαγωγή των αγώνων. «Ο γενικός γραμματέας διαβάσει επιστολή της Εδικής Επιτροπείας Παρασκευής Αθλητών με την οποία ζητείται πίστωση 120 δρχ. για έξοδα μετάβασης της Επιτροπείας στον Μαραθώνα και κανονισμό των λεπτομερειών της διαδρομής. Εγκρίνεται να καλυφθεί η δαπάνη από το κεντρικό Ταμείο της Επιτροπείας».¹⁹

Από τη Συνεδρία της 10ης Φεβρουαρίου 1896, ο διάδοχος αναφέρει ότι ο υπουργός των Εσωτερικών ακύρωσε τη δημοπρασία για την κατασκευή του δρόμου του Μαραθώνα και θα διενεργηθεί νέα δημοπρασία κατασκευής του δρόμου κατά τμήματα. Παρουσία όλων των μελών καθώς και του προέδρου της επιτροπής Αθλητικών και Γυμναστικών Ασκημάτων Ι. Φωκιανού και του γενικού γραμματέα Γ. Στρέιτ διαβάζεται η αίτηση της Επιτροπείας για χορήγηση πίστωσης 20.000δρχ. για τα έξοδα τέλεσης των Γυμναστικών αγώνων ιδίως για την προμήθεια οργάνων, για την κατασκευή παραπηγμάτων στο Μαραθώνα κ.τ.λ. Ο Παύλος Σκουζές προσφέρει την οικία του στο Μαραθώνα προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως αποδυτήριο για τους αθλητές, με σκοπό να προκύψει οικονομία στο «περί παραπηγμάτων κονδύλιον». Το Συμβούλιο αποδέχεται και ευχαριστεί τον Π. Σκουζέ για την προσφορά του. Στη συνέχεια εγκρίνει στην Ειδική Επιτροπεία το ποσό των 7.000δρχ.²⁰

Αποκαλυπτικό είναι και το δημοσίευμα για την Μαραθώνια διαδρομή: «Ο δρόμος του Μαραθώνος επισκευάζεται μετά μεγάλης δραστηριότητας, όπως είναι έτοιμος εγκαίρως. Χθες δε διετάχθη ο διπλασιασμός των εργατών. Στο παρά πέντε παραδόθηκε και η γέφυρα του Ιλισσού, η οποία διεπλατώνθη εις διπλάσιον εύρος».²¹ Το «Άστυ» στο άρθρο του αναφέρει: «Διετάχθη ο νομομηχανικός Αττικής όπως διπλασιάση τον αριθμόν των εργατών των καταγινομένων εις την επισκευήν της οδού Μαραθώνος αυτή εγκαίρως».²²

«Πληροφορούμεθα ότι ο υπουργός των Εσωτερικών μεριμνών περί της ευπροσώπου παραστάσεως της πρωτευούσης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνας έλαβε το μέτρον, όπως επισκευασθώσιν αι οδοί, αι οποίαι άγουσιν εις Μαραθώνα, Ελευσίνα και Μέγαρα, όπου υπάρχουνσι ναοί η άλλα μνημεία της αρχαιότητος, ίνα ώσιν ευδιάβατοι εις τους ξένους οι

¹⁹ Πρακτικά της Α΄ Ολυμπιακής Επιτροπής της συνεδρίας της 10ης Οκτωβρίου 1895,

²⁰ Ταρσουλέας, Θανάσης: *Ολυμπιακά δρώμενα Αθήνα 1895-1896*. Αθήνα 1997, σ.41,42.

²¹ *Εστία*, 3.3.1896.

²² Ανωνύμου: «Ο δρόμος του Μαραθώνος», *Άστυ*, 3.3.1896.

οποίοι πρόκειται να επισκεφθώσι τα μνημεία κατά την εποχήν των Αγώνων. Επίσης θέλουσιν επισκευασθή αι πέριξ της Ακροπόλεως οδοί διά τον αυτόν σκοπόν».²³

Χαρακτηριστικό είναι και το δημοσίευμα της «Ακρόπολις» που περιγράφει τον Ποδηλατικό Μαραθώνιο: «Έτρεχαν και με 30 χιλιομέτρων διαρκή ταχύτητα καθ' ώραν. Και που; Εις την οδόν Μαραθώνος. Το τι θα πη οδός Μαραθώνος το είπομεν. Δι' αυτήν θα είπωμεν ακόμη δύο λέξεις. Εδιορθώθη εις τινά μέρη και ετέθησαν εις τας γούβαις από κάτω χαλίκια και επάνω χώμα. Τώρα με την κίνησιν τα πράγματα ήλλαξαν. Πήγε το χώμα από κάτω και ήλθαν τα χαλίκια από πάνω. Τίποτε άλλο κ. Υπουργέ των Εσωτερικών. Αυτή μόνον η μικρά μεταβολή έγεινε. Σας την γνωρίζομεν δια να ταχύνητε την έκδοσιν του σχετικού εντάλματος δια την πληρωμήν του εργολάβου και να συγχαρήτε τους αναλαβόντας την εξέλεξιν».²⁴

Ο Χαρίλαος Βασιλάκος έχοντας ήδη την πρώτη εμπειρία της κακής κατάστασης του δρόμου από τους Πανελληνίους, στον Μαραθώνιο φάνηκε πιο προσεκτικός και εφευρετικός. Χρησιμοποίησε γκέτες για να μην μπουν χαλίκια στα παπούτσια του. Στις φωτογραφίες αλλά και στα σκίτσα του οι γκέτες αυτές ξεχωρίζουν. Με βάση τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η διαδρομή αυτή των 40 χιλιομέτρων δεν ήταν μόνο ένας δρόμος αντοχής αλλά ένας κυριολεκτικά εξαντλητικός αγώνας ανωμάλου δρόμου.

Η Μαραθώνια διαδρομή ακολουθούσε τον αμαξιτό δρόμο από Μαραθώνα προς Αθήνα. Γενικά, δρόμοι και χάρτες της εποχής ακολουθούσαν την πορεία των αρχαίων δρόμων.

Ο Von Eschenburg, τον Νοέμβριο του 1884, στους 7 μήνες παραμονής του στον Μαραθώνα, προσπάθησε να προσδιορίσει τη θέση του πεδίου της μάχης. Μεταξύ των άλλων παραθέτει και μια περιγραφή της θέσης του Μαραθώνα. «Η επικοινωνία της πεδιάδας του Μαραθώνα με την υπόλοιπη Αττική είναι άκρως δύσκολη και προς βορρά γίνεται μόνο μέσω Κάτω Σουλίου με μονοπάτι που περνάει από τους πρόποδες του Σταυροκορακίου. Προς την Αθήνα οδηγούν δύο δρόμοι, γνωστοί ήδη από την αρχαιότητα, που περιγράφονται από τους αρχαίους συγγραφείς. Ο νότιος, ανάμεσα από το Αγριελίκη και την ακρογιαλιά, αποτελείται από τον μεγάλο αμαξωτό δρόμο προς τα Μεσόγεια, ο οποίος μια μόνο φορά περνάει πάνω από τους πρόποδες του Πεντελικού και δεν παρουσιάζει άλλες δυσκολίες. Τον βόρειο δρόμο μπορούμε να τον βρούμε τόσο από τον Βρανά, όσο και από τον

²³ Άστυ, 24.1.1896: 3 αρ. φύλ. 1861.

²⁴ Ακρόπολις, 1.4.1896. Ο Μαραθώνιος ποδηλατικός δρόμος διεξήχθη την Κυριακή 31 Μαρτίου 1896, απόσταση 87 χιλιομέτρων με νικητή τον Αριστείδη Κωνσταντινίδη (χρόνος, 3.22'.31'') στη διαδρομή Αθήνα - Μαραθώνας - Φάληρο. Δεύτερος ήταν ο Γερμανός Γκέντριχ με επίδοση 3.42'.18'' και τρίτος ο Γάλλος Φλάμεγκ.

Μαραθώνα, αν και θεωρώ ότι ο δρόμος προς τον Βρανά είναι νεώτερης χρονολογίας. Πρόκειται για δύσβατα μονοπάτια, που ανεβαίνουν απότομα και ενώνονται στη ράχη του Αφορισμού, λίγο πριν από τη Σταμάτα. Αυτό το μονοπάτι μέσα από απότομες πλαγιές και βαθιές χαράδρες του βόρειου Πεντελικού (υπόριες), περνάει με απότομα ανεβάσματα και κατεβάσματα (σαν σκάλες) από μεγάλες υψομετρικές διαφορές, δυσκολεύοντας, σε ορισμένα σημεία, ακόμα και τα μουλάρια. Το μονοπάτι και η γύρω περιοχή, λόγω του άγριου και δύσβατου χαρακτήρα, αποτελούσε παλιότερα το βασικό άντρο εκείνων των πολυάριθμων ληστοσυμμοριών, που μέχρι πριν από δέκα χρόνια λυμαίνονταν τη χώρα».²⁵

Στο πανηγυρικό τεύχος της «Εστίας»,²⁶ τις ημέρες των Ολυμπιακών Αγώνων, ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, αναφέρει την παράδοση της μάχης του Μαραθώνα και του αγγελιαφόρου της νίκης. Σ' αυτήν τη λαϊκή παράδοση οι Πέρσες έγιναν Τούρκοι και οι διαδρομές για την Αθήνα έγιναν δύο.

Έτρεξαν τότε δύο να φέρουν τη μεγάλη είδησι στην Αθήνα . Ο ένας έτρεξε καβαλλάρης· ο άλλος πεζός και αρματωμένος. Ο καβαλάρης έπηγεν από το Χαλάντρι· ο πεζός έπιασε τη Σταμάτα. Φτεροπόδαρος ανέβηκε τον Αφορεσμό κ' εκατέβηκε στο χωριό. Καθώς τον είδαν οι γυναίκες, έτρεξαν πασίχαρες κοντά του.

-Σταμάτα, του φώναζαν σταμάτα!..

Ηθελαν να τον ερωτήσουν τι απόγεινε η μάχη. Εστάθηκε μία στιγμή να παρή φύσημα κ' έπειτα πάλι δρόμο. Ο πεζοδρόμος φεύγει και ακόμη φεύγει. Ζαρκάδι γοργοπόδαρο δεν τον έβλεπε· πουλί πετούμενο δεν τον φθάνει. Φαίνεται και χάνεται σαν αστραπή. Τέλος φθάνει στο Ψυχικό· εκεί έπηγε να ξεψυχήση· πιάστηκε η αναπνοή του· τα πόδια του έτρεμαν. Τώρα έλεγε να πέση. Αντρειεύεται τότε και παίρνει βαθύν ανασασμό. Εκείνο ήταν. Ανάζησεν ευθύς ψυχή έβαλε μέσα του νέα χάλυβας έγειναν τα καλαμοπόδαρά του. Μία και δυο, έφθασε τέλος στην Αθήνα.

-Ενικήσαμε! Είπε με βροντερή φωνή.

Κ' έπεσεν ευθύς κ' εξεψύχησεν. Ο καβαλάρης ταχυδρόμος ακόμη δεν εφάνηκε!. Εκεί όμως που σταμάτησεν ο πεζοδρόμος κ' εκεί που πήρεν αναψυχή άφησε τ' όνομα του καμώματός του. Το πρώτο χωριό τ' ονομάσαν Σταμάτα· το δεύτερο Ψυχικό.

²⁵ Eschenburg, Eugenios: *Topographische, archaeologische und militärische betrachtungen auf dem schlachtfelde von Marathon*. Berlin 1886, p.4-5.

²⁶ Καρκαβίτσας, Ανδρέας: «Ο Μαραθώνιος δρόμος και η σημερινή παράδοσις». Εστία, αρ. φυλ. Α' ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟ ΦΥΛΛΟ, 30.3.1896: 1-2. Η παράδοση αυτή διατηρήθηκε ως τις μέρες μας στα χωριά της Αττικής. Την έχει πρωτογράψει ο Ανδρέας Καρκαβίτσας και ο Νικόλαος Πολίτης την περιέλαβε στο βιβλίο του Παραδόσεις.

Τον θρύλο αυτόν κατέγραψε και ο Ross.²⁷ Αναφέρει ότι στη Μάντρα της Γριάς έγινε μάχη ανάμεσα στους φουστανελάδες και τους Τούρκους. Οι Τούρκοι νικήθηκαν κι έφυγαν. Το αίμα τους κοκκίνισε το ποτάμι. Ο Ross πιστεύει ότι ο θρύλος μπορεί να έχει πυρήνα αρχαίας παράδοσης. Ο πατέρας της Ελληνικής λαογραφίας, Ν. Πολίτης,²⁸ βεβαίωσε ότι ο θρύλος είναι καθαρά δημοτικός και μεταδόθηκε από τη μια γενιά στην άλλη, από την αρχαία εποχή.

Αρκετοί, συγγέουν τη λαϊκή αυτή παράδοση, υιοθετώντας την ως αρχαία και πάνω της στηρίζουν εσφαλμένα το μύθο του Φειδιππίδη και την πιθανή διαδρομή που έκανε μέσω της άλλης οδού της Σταμάτας. Μόνο εικασίες μπορούμε να κάνουμε για τη διαδρομή του αρχαίου ημεροδρόμου. Παρ' όλα αυτά κάποιοι δοκίμασαν να ανιχνεύσουν την απόσταση αυτή και άλλοι να την τρέξουν.

Ένας απ' αυτούς, ο Ίων Ιωαννίδης, με βάση τις μαρτυρίες σχετικά με την ιστορική μάχη, μελέτησε την τοπογραφία της περιοχής του Μαραθώνα, περπατώντας συντροφιά με τον καθηγητή E. Vanterpool της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών της Αθήνας και τους Μαραθωνοδρόμους Στέλιο Κυριακίδη²⁹ και Χρήστο Βαρζάκη. Ως πιο πιθανή διαδρομή του αρχαίου ημεροδρόμου εικάζει ότι είναι αυτή που ξεκινά από τον Τύμβο, περνά το Τέμενος του Ηρακλή, διασχίζει το ρυάκι του Βρανά, ανηφορίζει στο μονοπάτι του Αγ. Γεωργίου και μέσα από τη χαράδρα των υψωμάτων Αγριελίκι και Αφορισμό, φθάνει στο ρέμα του Διονύσου. Από το ιερό του Διονύσου είναι ασφαλόστρωτος και μισό χιλιόμετρο ακόμη ανηφορικός. Στη συνέχεια γίνεται ελαφρώς κατηφορικός και οδηγεί ανάμεσα από τα όμορφα προάστια Εκάλη, Κηφισιά, Μαρούσι, και Ψυχικό στο Στάδιο. Η συνολική διαδρομή που μετρήθηκε ήταν 34 χιλιόμετρα. Η εγκυρότητα της συγκεκριμένης πρότασης στηρίζεται στο επιχείρημα της μικρότερης απόστασης και της ασφαλέστερης διαδρομής συγκριτικά με αυτή της παραλιακής. Τη διαδρομή αυτή έτρεξαν δρομείς σπουδαστές της τότε Ακαδημίας Φυσικής Αγωγής της Αθήνας (ΤΕΦΑΑ).³⁰

²⁷ Ross, L.: *Die Demen von Attika*, Halle 1846. Βλ. επίσης Κωνσταντίνος Φωτίου, *Η τετράπολη του Μαραθώνα, συμβολή στην αναθεώρηση των δήμων και της μάχης*. Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1962, σ.186.

²⁸ Πολίτης, Νικόλαος: *Μελέται περί του βίου και της γλώσσας του Ελληνικού λαού, Παραδόσεις*, Αθήναι 1904, σ.638-639.

²⁹ Νικητής του 50^{ου} Μαραθωνίου της Βοστώνης το 1946.

³⁰ Ioannides, Ion: "La veritable course du messenger de Marathon". *Revue Olympique* No. 109-110 Novembre - Decembre 1976, p.599-602. Βλ. Lennartz, Karl: *Der Marathonlauf – 1896 die Königsdisziplin*, in: *Die Olympischen Spiele 1896 in Athens. Erläuterungen zum Neudruck des Offiziellen Berichts*. Kassel:Agon, 1996, p.126-132.

Στο έργο του ο Διονυσόπουλος,³¹ αναφέρει το δρόμο αυτόν από τον Βρανά ως μια «εύβατη αμαξιτή οδός που μόνο τα τελευταία 3,3, χλμ. μεταβάλλεται σε στενό μονοπάτι». Ο Σωτηριάδης³² στο ανέβασμά του μαζί με τον τότε πρεσβευτή της Ρωσίας Démmidoff μέσα από τη χαράδρα Ραπεντοζας-Διονύσου, παρατήρησε στο υψηλότερο σημείο του μονοπατιού «φανερότατα σημεία αρχαίων τροχιών αμαζών».

Ο Τάκης Σκουλής είχε τρέξει το Φιλιππείδιο δρόμο με δική του χάραξη, Αθήνα - Σπάρτη – Αθήνα, στις 23 προς 24 Αυγούστου του 1992 σε 4 ημέρες και 5 ώρες. Πέντε ημέρες μετά, τρέχει από τον Τύμβο του Μαραθώνα, επιχειρώντας την πρώτη αναβίωση του ιστορικού Μαραθωνίου κατά τον ημεροδρόμο της μάχης, μέσω του Β.Δ. Περάσματος της Πεντέλης, Βρανά, Προφ. Ηλία, Σταμάτας, Δροσιάς, Εκάλης, Ν. Ερυθραίας, Κηφισιάς, Αθήνας (μήκος 37 χιλ.) σε 3 ώρες 31'.³³

Ο Δάσιος περιγράφει εξαιρετικά τη Μαραθώνια διαδρομή στο «Λεύκωμα Ακροπόλεως». «Ο εκ Μαραθώνος εις Αθήνας δημόσιος δρόμος διασχίζων το μαραθώνιον πεδίον, ανέρχεται το Πεντελικόν όρος, περιφέρεται επί των κορυφών του, των κλεισωρειών, των απροσπελάστων μερών του όρους και εις πεζούς ακόμη, φθάνει μετά 20 χιλιομέτρων απόστασιν, την οποίαν διανύει εις το χωρίον Πικέρμι, στρέφει μεσημβρινοδυτικώς, διέρχεται του χωρίου Χαρβάτι, συναντά εις το 10ον χιλιόμετρον τον εις τα Μεσόγεια της Αττικής άγοντα δρόμον και ευνούμενος μετ' αυτού, βαίνει παραλλήλως των υπωρειών του Υμηττού και 2 ½ χιλιόμετρα μακράν των Αθηνών εκχύνεται ως παραπόταμος, εις την κεντρικήν δημοσίαν οδόν Κηφισιάς, μίαν των πλατυτέρων των Αθηνών οδών...».³⁴

Συγκρίνοντας τους χάρτες του Kauper³⁵ με τους σημερινούς, οι αποκλίσεις που παρατηρούνται είναι ελάχιστες, οπότε δεν μπορούμε να ισχυριστούμε διαφορές στη

³¹ Διονυσόπουλος, Χρήστος: *Η Μάχη του Μαραθώνα. Ιστορική και τοπογραφική προσέγγιση*. Εκδ. Καπόν. Αθήνα 2012, σ.33.

³² Σωτηριάδης, Γ: *Έρευναι και ανασκαφαί εν Μαραθώνι*, ΠΑΕ (1935) 106-110. Σωτηριάδης Γ.: *Ανασκαφαί Μαραθώνος*, Πρακτικά της εν Αθήναις. Αρχαιολογικής Εταιρείας, Αθήνα 1932, 5-28.

³³ Σάμιος, Κωνσταντίνος: *Στα χνάρια του Παναγιώτη Σκουλή*. ΑΠΣ, Απόλλων Δυτ. Αττικής, 2009, σ.27.

³⁴ Πανελλήνιον Εικονογραφημένο Λεύκωμα, «Ακροπόλεως» Β. Γαβριηλίδου, «Εκ του τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη», Εν Αθήναις 1896, σ. 114.

³⁵ Στήνοντας εξ αρχής το τοπογραφικό υπόβαθρο και «οργώνοντας» με τα πόδια το αττικό τοπίο, η ομάδα χρειάστηκε δύο δεκαετίες (1875-1894) για να ολοκληρώσει το έργο της. Μια πρώτη σειρά 12 χαρτών κλίμακας 1:25.000 κυκλοφόρησε το 1878 με τίτλο «Atlas von Athen», ενώ ολόκληρο το έργο εκδόθηκε σταδιακά στο διάστημα 1881-1904 με τον τίτλο «Karten von Attica». Curtius, Ernst [Hrsg.]; Kaupert, Johann A. [Hrsg.] Karten von Attika: Uebersichts- oder Gesamt-Karte von Attika. <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/curtius1900a>. Οι «Χάρτες της Αττικής» είναι τοπογραφικοί χάρτες μεγάλης ακρίβειας ακόμη και με τα σημερινά δεδομένα, οι οποίοι παράλληλα περιλαμβάνουν και έναν εκπληκτικό πλούτο πληροφοριών: γεωφυσικά στοιχεία που σήμερα δεν υπάρχουν πια. Περιλαμβάνουν παλιούς οικισμούς, δρόμους, εκκλησίες, καλλιέργειες, τοπωνύμια και πάνω από όλα λεπτομερή αρχαιολογική πληροφορία με μνημεία, κάθε λογής ερείπια, τάφους, αρχαία λατομεία ή ορυχεία κ.α. <http://athensopenmuseum.com/chartes-tis-attikis-tou-kaupert-to-athinaiko-pedio-sta-teli-tou-19ou-aiona/>. (Προσπελάστηκε, 10.03.2016). Στο νεόκοπο βιβλίο «Εκτέλεση, περιεχόμενο και αξία των χαρτών της Αττικής του Κάουπερτ», εκδόσεις

Μαραθώνια διαδρομή. Παρ' όλα αυτά με τις παραπάνω πληροφορίες και την επιτόπια έρευνα μπορεί να αναγνωρισθεί η πρώτη αυτή διαδρομή του Μαραθωνίου.

Οι δρομείς με την πιστολιά ξεχύνονται στην ευθεία δημόσια οδό, αντικρίζοντας δεξιά τους το Κοτρώνι (όρος) και τον συνοικισμό Σεφέρι. Σε πέντε περίπου χιλιόμετρα φτάνουν στον Σωρό (Τύμβο) που διακρίνεται στα αριστερά τους περί τα 800 μέτρα.

Συνεχίζοντας τη μεγάλη ευθεία περνούν από τον βαλτότοπο του Μικρού Έλους (Μπρεζίζα).³⁶ Στη θέση αυτή, σύμφωνα με τον Ειδικό κανονισμό του Μαραθωνίου κατά τους πανελληνίους αγώνες, παρέλαβαν τους δρομείς οι επόπτες τους. *«Οι επόπται των δρομέων θα τοποθετηθώσι κατά την εκκίνησιν εν θέσει Πλεξίζα εκεί δε φθάσαντα έκαστον δρομέα θα παραλάβη ο οικείος επόπτης και θα παρακολουθήση αυτόν καθ' άπασαν την πορείαν, φροντίζων όπως αυτόν ούτε τους άλλους δρομείς παρεμποδίζη»*. Τους ακολούθησαν από απόσταση ο ιατρός Δροσινός με έναν νοσοκόμο και τον υπίατρο Σπανόπουλο.³⁷

Συνεχίζοντας την πορεία τους φτάνουν στο ύψος του Διονύσου³⁸. Περίπου ένα χιλιόμετρο προηγείται ο Λερμιζιώ, ακολουθεί ο Αυστραλός Φλακ σε απόσταση 200 μέτρων, έπειτα ο Αμερικανός Μπλέικ και ακολουθεί ο Ούγγρος Κέλνερ.³⁹ Δρομαίοι περνούν από το Γεροτσακούλι (σημερινή Αγία Μαρίνα) περίπου 1,2 χιλ. δεξιά του δρόμου.⁴⁰ Στην πορεία τους προς τη διασταύρωση της Ραφήνας υπήρχαν αρκετά ρέματα, όπως αυτό του Λυκορέματος (σημερινή διασταύρωση του Βουτζά), στο ύψος της θέσης Βελανιδιά (σημερινό Ε.ΠΑ.Λ Ραφήνας) περνώντας από τοξωτά γεφυράκια. Μετά τη διάνοιξη του δρόμου αυτού στον Βουτζά το γεφυράκι αυτό σκεπάστηκε, ενώ διασώθηκε αυτό δίπλα από το Ε.ΠΑ.Λ.

Πιο κάτω, ο δρόμος διασταυρώνεται με αυτόν της Ραφήνας με τον Βαλανάρη, ξερό χείμαρρο της περιοχής, που αν τον ακολουθήσεις για περίπου 4,8 χιλ. φτάνεις στη θάλασσα της Ραφήνας (αρχαίος δήμος Αραφήν). Περνώντας τη διασταύρωση επόμενη

Μέλισσα, ο καθηγητής Μανόλης Κορρές εξηγεί τη σημασία αυτού του έργου για την κατανόηση της ιστορικής τοπογραφίας.

³⁶ Εκτείνεται βορειότερα, εκεί όπου αργότερα αναπτύχθηκαν οι εγκαταστάσεις της αμερικανικής βάσης στη Νέα Μάκρη. Τα αποξηραντικά έργα στην περιοχή έγιναν από το ίδρυμα Ροκφέλερ το 1934.

³⁷ *Εφημερίς*, 30.3.1896 σ.1^η.

³⁸ *«Παρά τον Άγιον Διονύσιον διανύσαντες ήδη 10 χιλιόμετρα ...»* Η περιγραφή είναι από τον Πανελλήνιο Μαραθώνιο στις 10 Μαρτίου. *Άστυ*, 12.3.1896 σ.2.

³⁹ *Εφημερίς*, ό.π.

⁴⁰ Finley, George: "The Journals and the Letters" of Vol. I επιμ. J.M. Hussey. Αθήνα 1833, στο: Περιηγητές στη ρομαντική Αθήνα του 19^{ου} αιώνα. *Ελευθεροτυπία, Ε Ιστορικά*, μτφρ. Χρήστος Σταθάτος. Αθήνα 2010, σ. 184.

στάση είναι το χάνι⁴¹ στο Πικέρμι. Εκεί είναι και ο πρώτος σταθμός των δρομέων. Ο ίδιος ο Λούης αργότερα θα αφηγηθεί: *«Στο Πικέρμι, καθώς περνούσα, ο στυσιέρης Αθ. Κοντός, γνωστός μου, με περίμενε μ' ένα αβγό κι ένα ποτήρι κρασί στο χέρι. Έφαγα το αβγό, ρούφηξα και το κρασί και δρόμο»*.⁴²

Περνώντας ελαιώνες πιο κάτω στα αριστερά τους φαίνεται ο λόφος του Ντράφι και λίγο μετά περνούν το πέτρινο γεφυράκι με το ρέμα.

Με την άφιξη του Λερμιζιώ στο μικρό χωριό Χαρβάτι (σημερινός δήμος Παλλήνης), η σφυρίχτρα του ατμοκίνητου εργοστασίου παρασκευής κονιάκ του Θεοφιλάτου αρχίζει να σφυρίζει δαιμονισμένα. Στον δρόμο είχε κατασκευασθεί αψίδα στολισμένη με μυρτιές και από την κορυφή της κρεμόταν δάφνινο στεφάνι, που θα προσφερόταν στον πρώτο αθλητή που θα περνούσε από κάτω. [...] *«Εκεί και αναψυκτικά, εκεί όλα. Τα έχει όλα κάμει θυσίαν ο διευθυντής του Κονιακοποιείου εκείνου»*.⁴³

Στην ευθεία από το Χαρβάτι, περνώντας τον Γέρακα, στο σημείο διασταύρωσης με τη σιδηροδρομική γραμμή, φτάνουν στο Σταυρό, εκεί όπου συναντιέται ο δρόμος προς Αθήνα και Λαύριο. Στην Αγία Παρασκευή, 8 χιλιόμετρα μακριά των Αθηνών, ο Φλακ συμβαδίζει με τον Λερμιζιώ. Πλησιάζουν και οι άλλοι. Ο Λερμιζιώ σταματά και ο σύντροφός του Γκριζέλ, που τον ακολουθεί με ποδήλατο, του τρίβει τις κνήμες με οινόπνευμα.⁴⁴

Στη μεγάλη ευθεία προς τους Αμπελόκηπους αριστερά, συναντούν το χωριό Χαλάνδρι και στη θέση Χάνι (σημερινό νοσοκομείο Σωτηρία) εγκαταλείπει ο Λερμιζιώ. Τον Φλάκ τώρα ακολουθεί ο Λούης και πίσω ο Βασιλάκος. Στα δεξιά φαίνονται τα Τουρκοβούνια και αριστερά ο Υμηττός. *«Στρέφεται και βλέπει ότι ο Φλακ ευρίσκεται πλησίον του, και τότε χύνεται ορμητικός, και εντός δευτερολέπτων τινών εξαφανίζεται εις την οδόν την φέρουσιν προς τους Αμπελόκηπους»*.⁴⁵

Στους Αμπελόκηπους συναντούν τον άγοντα δρόμο της Κηφισιάς. Μένουν περίπου 3 χιλιόμετρα μέχρι τον τερματισμό. Εκεί οι δρομείς αντικρίζοντας το μέγαρο Θων⁴⁶

⁴¹ Πολλοί συγγραφείς στην αναφορά τους στο χάνι του Πικερμίου το ονοματίζουν ως «Του Σκορδά το Χάνι». Πουθενά όμως στον τύπο της εποχής δεν υπάρχει αυτή η ονομασία.

⁴² *Ημέρα*, 3 & 5.10.1931.

⁴³ *Ακρόπολις*, 30.3.1896. Ήδη ο Θεοφιλάτος είχε προαναγγείλει τι θα έκανε. Βλ. *Νέα Εφημερίς*, 3.3.1896. «...θα στεφανώση τον νικήσαντα δρομέα του μαραθωνείου και θα δωρήση εις αυτόν εν βαρέλιον οίνου εκλεκτού εκ των ευφόρων αμπελώνων τους εις το ιδιόκτητον του χωρίον Χαρβάτι όπου θ' ανεγείρη μεγαλοπρεπή αψίδα, διά ν' αναρτήση τον στέφανον της νίκης».

⁴⁴ *Εφημερίς*, 30.3.1896 σ.2. Βλ. *Ακρόπολις*, ό.π. «Οι δύο πρώτοι ζητούν εντριβές με τον Φλακ να τελειώνει πιο γρήγορα, ένα λεπτό έκανε μόνο και να περνά τον Γάλλο».

⁴⁵ *Εφημερίς*, 30.3.1896.

⁴⁶ Βλ. σχετικά. Καρδαμίτση-Αδάμη, Μάρω: *Έρνστ Τσίλλερ 1837-1923. Η Τέχνη του κλασικού*. Αθήνα 2006. Η έπαυλη ανήκε στο Νικόλαο Θων, ανώτερο αυλικό της Βασιλικής Χορηγίας του Γεωργίου του Α' και

στρίβουν δεξιά στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας. «Στου Θων, ο Ν. Κουρουπιώτης, μου 'δωκε ένα ποτήρι κρασί.⁴⁷ Εκεί ο Φλακ κλονίζεται και πέφτει. «Αλλ' ενώπιον του μεγάρου του κ. Θων ο πρώτος καταπίπτει, ακμαίος ο Λούης βαίνει πρώτος την νίκη η εξησφαλίσθη».⁴⁸

Ακολουθούν τη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας που ξεκινάει από την καρδιά της Αθήνας, δηλαδή τη Βουλή και το Σύνταγμα και καταλήγει στους Αμπελόκηπους, στον κόμβο της συνάντησης της με τη λεωφόρο Αλεξάνδρας. Περνούν έξω από την πόρτα της Ριζαρείου Σχολής,⁴⁹ όπου κανονιοβολισμός αναγγέλλει την άφιξη του πρώτου δρομέα. Στρίβουν στην Ηρώδου Αττικού και τερματίζουν στο Στάδιο. Η οδός Βασ. Κωνσταντίνου που περνά μπροστά από το Παναθηναϊκό Στάδιο δεν είχε ανοιχθεί ακόμη και στη θέση της υπήρχε ο Ιλισός ποταμός. Στην οδό Ηρώδου Αττικού είχε κατασκευασθεί λιθόκτιστη γέφυρα⁵⁰ ειδικά για του Ολυμπιακούς Αγώνες ώστε να υπάρχει πρόσβαση στο στάδιο.

Εξετάζοντας διαχρονικά τις αλλαγές που επήλθαν στην αφετηρία του Μαραθωνίου δρόμου, στους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 αφετηρία ορίστηκε «το τεσσαρακοστόν χιλιόμετρον επί της από Μαραθώνος εις Αθήνας δημοσίας οδού» κοντά στο ξύλινο γεφυράκι στην είσοδο του χωριού του Μαραθώνα. Στη Μεσοολυμπιάδα του 1906 αφετηρία ορίστηκε η κεντρική πλατεία στο Μαραθώνα και η απόσταση του Μαραθωνίου με βάση το πρόγραμμα των αγώνων ήταν 42 χιλιόμετρα.

Το 1929 με τη διεξαγωγή των προβαλκανικών αγώνων ξεκινά ουσιαστικά και η παρουσία του Μαραθωνίου στους Βαλκανικούς αγώνες, που υπήρξε εξ αρχής ιδιαίτερα σημαντική. Οι βαλκανικοί αγώνες πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα το 1930, το 1931, το 1932, το 1933, και το 1936. Εξαιτίας των κανονισμών που απαιτούσαν ασφάλτινη διαδρομή, από τους προβαλκανικούς το 1929 και έκτοτε, αφετηρία είναι το Παναθηναϊκό στάδιο και η διαδρομή του Μαραθωνίου είναι ως το Πικέρμι και επιστροφή. Το 1955 άρχισε να πραγματοποιείται στην αυθεντική αυτή διαδρομή και να καθιερώνεται ο ετήσιος

ιδιοκτήτη μεγάλης ακίνητης περιουσίας. Το κτήμα που ανέγειρε την έπαυλη αυτή βρισκόταν στη συμβολή Κηφισίας και Αλεξάνδρας. Μέσα σ' αυτή την έκταση θεμελίωσε, το 1887, και το ναό του Αγ. Νικολάου, που εγκαινίασε το 1895. Τα σχέδια των κτισμάτων ο Θων τα εμπιστεύτηκε στον Ερνέστο Τσίλλερ. Σήμερα ο μικρός αυτός ναός είναι το μόνο που σώζεται στη διασταύρωση Αλεξάνδρας και Κηφισίας. Στη διάρκεια των Δεκεμβριανών του 1944 καταστράφηκε μεγάλο μέρος της έπαυλης μετά από ανατίναξη. Μετά την εκκαθάριση του χώρου το 1946, τη θέση της έπαυλης, των κήπων και των αγαλμάτων θα πάρει ένα ακαλαίσθητο συγκρότημα καταστημάτων για πολλά χρόνια μέχρι σχετικά πρόσφατα.

⁴⁷ *Ημέρα*, 3 & 5.10.1931.

⁴⁸ *Επιθεώρησις*, 30.3.1896, αριθ. 803.

⁴⁹ «Η άφιξις εκάστου των πέντε πρώτων δρομέων προ της θύρας της Ριζαρείου Σχολής θα αγγελθή εις τους εν τω Σταδίω θεατάς δι' εκπυρσοκροτήσεως κροτούντος πυραύλου». Βλ. Κεφ. 2 «Ειδικός κανονισμός του Μαραθωνίου δρόμου κατά τους ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ».

⁵⁰ *Τα Ολύμπια*, 9.2.1896. «Η επί του Ιλισού γέφυρα του Σταδίου θα διαπλατυνθεί κατά έξι μέτρα Η δαπάνη ορίσθηκε σε 40.000 δραχμές το έργο θα είναι έτοιμο κατά τα τέλη Φεβρουάριου».

διεθνής Μαραθώνιος της Αθήνας. Το 1967 με την ολοκλήρωση της ασφαλτόστρωσης επανέρχεται η αφετηρία στο αρχικό σημείο και διαμορφώνεται ο χώρος της αφετηρίας. Τον Απρίλιο του 1969 εν όψει των Πανευρωπαϊκών Αγώνων στην Αθήνα πραγματοποιείται ο διεθνής Μαραθώνιος.⁵¹ Στις 22 Ιουλίου 2003 κατεδαφίζεται η αφετηρία του Μαραθωνίου δρόμου. Στην ίδια θέση διαμορφώνεται αρχιτεκτονικά νέος χώρος για τις ανάγκες του Μαραθωνίου των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας το 2004.⁵²

Σήμερα από την αφετηρία ξεκινούν διάφοροι Μαραθώνιοι με σημαντικότερο τον κλασικό-αυθεντικό Μαραθώνιο της Αθήνας κάθε Νοέμβριο. Διαχρονικά τόσο η αφετηρία του Μαραθωνίου όσο και η απόστασή του υπέστησαν αλλαγές και τροποποιήσεις. Τελικά η αφετηρία ταυτίστηκε με αυτήν του πρώτου Μαραθωνίου με νικητή τον Σπύρο Λούη.

⁵¹ Τsonias: “The Starting”, p.247-253.

⁵² Τσόνιας: *Μαραθώνιοι*, σ.80.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ακόμη και σήμερα το γεγονός της αναβίωσης των αγώνων ασκεί μια παράξενη γοητεία, η οποία ανανεώνεται κάθε φορά που λαμβάνουν χώρα μεγάλα αθλητικά γεγονότα και Ολυμπιακοί Αγώνες.

Από τον τίτλο της παρούσας έρευνας θα ήταν λογικό να υποθέσει κανείς ότι η μελέτη ή έστω ένα μεγάλο τμήμα της διαπραγματεύεται την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Η παρούσα μελέτη υποστηρίζει πλήρως τον υπότιτλο, τον σκοπό και τους επιμέρους στόχους που έθεσε, εστιάζοντας στη θέσπιση και το χρονικό του Μαραθώνιου Δρόμου.

Μέσα από μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη ιστορικοκριτική θεώρηση, παρακολουθεί την εξέλιξη και την πορεία των Α΄ σύγχρονων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Η διεθνής βιβλιογραφία ενώ εμφανίζεται πλούσια στις αναφορές της για την αναβίωση των αγώνων, παραμένει πτωχή και μονομερής όσον αφορά στον Μαραθώνιο Δρόμο, που αποτέλεσε και την κορωνίδα των Ολυμπιακών Αγώνων.

Πολλές πληροφορίες δίνονται μέσα στα επιμέρους κεφάλαια σε μια προσπάθεια επίτευξης της λογικής και χρονικής αλληλουχίας, με την ταυτόχρονη παρουσίαση αυθεντικών στιγμών. Μέσα στο κείμενο παρατίθενται αρκετές φορές αυτούσια αποσπάσματα και μάλιστα μεγάλης έκτασης. Αυτά που αξιοποιήθηκαν, εξετάστηκαν κριτικά και επιβεβαιώθηκε η αξία τους. Μέσα τους εμπεριέχουν σημαντικές πληροφορίες όπως, τον αριθμό των δρομέων, τις εμφανίσεις τους, στοιχεία της προσωπικότητάς τους, στοιχεία τοπογραφικά, στοιχεία της διαδρομής της απόστασης και των χρόνων των δρομέων. Αλληλοσχετιζόμενα μεταξύ τους παρέχουν μια καθαρότερη εικόνα του Μαραθωνίου. Αξιοποιήθηκαν πρωτίστως τα αρχεία των εφημερίδων, διότι ο τύπος μέσω των μαρτυριών δημοσιογράφων που ως αυτόπτες μάρτυρες παρακολούθησαν οι ίδιοι τον αγώνα, κατέγραψε με λεπτομέρεια συμβάντα και στιγμές που δεν υπάρχουν στα επίσημα αρχεία της Ολυμπιακής Επιτροπής.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν για το ελληνικό κράτος του τέλους του 19ου αιώνα ένα σημείο σύνδεσης του αρχαίου και του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, υποστηρίζοντας με τον τρόπο αυτό τη διαμόρφωση της εθνικής ιδεολογίας, ενώ παράλληλα σχετίστηκαν και με το αίτημα πνευματικής και πολιτιστικής αναγέννησης

του ελληνικού έθνους. Στην κατεύθυνση αυτή κινήθηκε η πρόταση του Bréal η διεξαγωγή ενός δρόμου αντοχής σε ανάμνηση του δρόμου που έκανε στο παρελθόν ο Αθηναίος στρατιώτης του Μαραθώνα, ενισχύοντας έτσι την απόκτηση μιας νέας ταυτότητας στον αγώνα του αλύτρωτου ελληνισμού.

Στον Αθηναίο οπλίτη - ημεροδρόμο που έφερε το άγγελμα της νίκης στη μάχη του Μαραθώνα και στη διαιώνιση του μύθου του οφείλεται η δημιουργία του Μαραθώνιου Δρόμου. Ως ιστορική αλήθεια, η μάχη του Μαραθώνα εξακολουθούσε να εμπνέει ως σύμβολο ελευθερίας ενισχύοντας την ίδια στιγμή και την πατριωτική προπαγάνδα. Ο Bréal, άριστος γνώστης των αρχαίων ελληνικών μύθων, δεν ξέχασε φαίνεται τις ένδοξες σελίδες της ελληνικής ιστορίας. Γνώριζε ότι το περιστατικό αυτό του ημεροδρόμου της μάχης του Μαραθώνα δεν είναι απόλυτα επιβεβαιωμένο. Παρέβλεψε όμως το γεγονός δίνοντας προτεραιότητα στο αθλητικό και ιδεολογικό χαρακτήρα του Μαραθωνίου. Η πρόταση του Γάλλου ελληνιστή ήταν άμεσα συνυφασμένη με το γεγονός της μάχης του Μαραθώνα και της ξεχωριστής της σημασίας για την ιστορία της Ευρώπης και την εξέλιξή της. Η δυναμική του παρουσία στην APEEG (Association pour l' Encouragement des Études Grecques en France), αλλά και η συμμετοχή του στο συνέδριο, τον καθιστούν υπέρμαχο των απόψεων που είχαν εκφρασθεί, για να αιτιολογήσουν την αναβίωση των αγώνων με έμφαση στο αγωνιστικό πνεύμα των Ελλήνων και στο πάθος τους για ελευθερία.

Η σύγχρονη Αθήνα επωφελείται από τους Ολυμπιακούς Αγώνες για να αναβιώσει την παράδοση, το θρύλο του Φειδιππίδη. Η εξαίρεση λοιπόν των ιππικών αγωνισμάτων αλλά και η ενίσχυση με κάθε τι το Ελληνικό, ήταν βασικά η αιτία να προστεθεί στο πρόγραμμα των αγώνων ο Μαραθώνιος Δρόμος. Τον Bréal και τον Βικέλα τους ένωνε το βαθύ αίσθημα αρχαιολατρίας. Ο Κουμπερτέν ήταν εκσυγχρονιστής, αλλά μέσα από τον θαυμασμό του για την αρχαία Ελλάδα, υποστήριξε την πρόταση του Bréal να συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα των αγώνων εκτός της δισκοβολίας και ένα αγώνισμα με τοπικό χαρακτήρα, ο Μαραθώνιος Δρόμος.

Από τις πιο ενδιαφέρουσες ενότητες της έρευνας, είναι αυτή που περιγράφει τους προπαρασκευαστικούς και δοκιμαστικούς Μαραθωνίους που προηγήθηκαν των επισήμων, αλλά και τις προσπάθειες των δρομέων να ασκηθούν στη διαδρομή για τη συμμετοχή τους στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο. Εκλείπουν στοιχεία που αφορούν στην περίοδο πριν τον Ολυμπιακό Μαραθώνιο. Όλες οι αναφορές επικεντρώνονται στον Μαραθώνιο της 29^{ης} Μαρτίου. Στην αφανή αυτή περίοδο εκτυλίσσεται μια

πρωτοφανής δρομική δραστηριότητα. Η έρευνα στην προσπάθειά της να την καταγράψει και να την ταξινομήσει χρονικά ανέδειξε τη δυναμική μιας πανελλήνιας κινητοποίησης σ' ένα νέο, άγνωστο δρομικό αγώνισμα. Εμφανίζονται επίδοξοι νικητές με τον Μαραθώνιο να προκαλεί υστερία με σχεδόν καθημερινές δοκιμές. Ο δρομέας Γρηγορίου αναδεικνύεται ως ο πιο συστηματικός ασκούμενος στη διαδρομή, αλλά και ο πρώτος που έτρεξε την απόσταση του Μαραθωνίου χάριν δοκιμής. Η νίκη του Χαρίλαου Βασιλάκου στον Πανελλήνιο Μαραθώνιο στις 10 Μαρτίου προκάλεσε ενθουσιασμό στο Πανελλήνιο, με αποτέλεσμα να υπάρξει και ένας δεύτερος προκριματικός με αθρόα συμμετοχή φερέλπιδων δρομέων. Ο ίδιος βέβαια δεν έφτασε ποτέ τη φήμη του Λούη αφού τερμάτισε δεύτερος στον Ολυμπιακό Μαραθώνιο. Παρέμεινε ωστόσο ο νικητής του πρώτου επίσημου Μαραθωνίου στην ιστορία του αγωνίσματος. Τόσο οι προπαρασκευαστικοί όσο και οι δοκιμαστικοί Μαραθώνιοι παρουσιάζουν σημαντικές πληροφορίες παρέχοντάς μας στοιχεία για τον αγώνα, τη διαδρομή αλλά και άλλα που συμπληρώνουν το χρονικό του Μαραθωνίου, φωτίζοντας άγνωστες πτυχές του. Δίνουν έμφαση στην ιστορική εξέλιξη του Μαραθωνίου, ένα ζήτημα που δεν είχε μέχρι πρότινος εξετασθεί.

Από την άλλη, η νίκη του Σπύρου Λούη ήρθε την κατάλληλη στιγμή σε μια ήδη πτωχευμένη Ελλάδα με μεγάλα ανοικτά εθνικά ζητήματα, ενισχύοντας τη δημιουργία ενός συλλογικού αισθήματος, ερμηνεύοντας το «νενικήκαμεν» με βάση τις επιθυμίες του έθνους. Σ' αυτές εντάσσεται και η σκέψη για μόνιμη τέλεση των αγώνων στην Ελλάδα, που τελικά όμως δεν επετεύχθη. Αλλά και ο Μαραθώνιος δρόμος, παρ' όλους τους συμβολισμούς του, δεν κατάφερε να διατηρήσει ισχυρό δεσμό με την ελληνική κοινωνία.

Ο Μαραθώνιος διεγείρει το εθνικό συναίσθημα και πολύ πριν από την έναρξη των αγώνων, αποκτώντας πολύ γρήγορα χαρακτήρα εθνικό ιδίως μετά τη νίκη του Λούη. Ιδρύονται αναρίθμητοι αθλητικοί σύλλογοι, πυροδοτώντας ένα κύμα πρωτοφανούς ενασχόλησης με δρομικά αγωνίσματα.

Ο Σπύρος Λούης εμφανίζεται ως λαϊκός ήρωας και στα μάτια των νεοελλήνων ως ο συνεχιστής της αρχαίας Ελλάδας. Το όνομα του Μαραθώνα και οτιδήποτε συνδέεται με αυτό, μετά τη νίκη του Λούη, έχει ιδιαίτερο γόητρο για το ελληνικό κοινό. Η φουστανέλα αναδεικνύεται ως εθνική ενδυμασία με τον Λούη να τη φορά παντού.

Ένα από τα ερωτήματα που παραμένει και θα επανέρχεται στο προσκήνιο πριν τη διεξαγωγή Μαραθωνίων είναι το εάν ο Λούης «βοηθήθηκε». Η έρευνα έδειξε, παρ' όλο που κάποιοι θέλουν να παρουσιάσουν πρόχειρη την οργάνωση και τη διεξαγωγή

του Μαραθωνίου, ότι ο Μαραθώνιος, παρά το γεγονός ότι αποτέλεσε νεοεισερχόμενο αγώνισμα και μάλιστα εκτός Σταδίου, οργανώθηκε υποδειγματικά. Υπήρχαν επόπτες έφιπποι, επιτετραμμένοι δημοσιογράφοι και συνοδοί των ξένων δρομέων ενώ καταγράφηκαν οι χρόνοι των δρομέων και το πέρασμά τους από τους διάφορους σταθμούς ανάπαυσης. Ο χρόνος του Λούη δεν είναι «εξωπραγματικός». Ο ίδιος, παρ' όλο που δεν ήταν συστηματικός αθλητής, ήταν ένα φυσικό ταλέντο, προπονημένος μέσα από τις απαιτήσεις της δουλειάς του στην ύπαιθρο. Στον πρώτο του αγώνα έφερε ίδιο χρόνο με το νικητή Βασιλάκο, ενώ στο δεύτερο τον κέρδισε. Ο Λούης έτρεξε μόνο δύο φορές στη ζωή του. Του δόθηκαν πολλά δώρα μικρής και μεγάλης αξίας, πιθανά και χρήματα. Ίσως αυτό να είναι και η αιτία της πρόωρης διακοπής της αθλητικής του σταδιοδρομίας. Αυτό τον βοήθησε όμως να διατηρήσει το μύθο του.

Με τη διεξοδική εξέταση των στοιχείων διαπιστώνεται και η εξαιρετική οργάνωση των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Ειδικότερα ο Μαραθώνιος, παρά το γεγονός ότι αποτέλεσε νεοεισερχόμενο αγώνισμα και μάλιστα εκτός Σταδίου, οργανώθηκε υποδειγματικά. Οι αγώνες, εκτός από τον αθλητικό τους χαρακτήρα, ανέδειξαν μια δυναμική, αυτήν του «θεάστε» αλλά και την ανάγκη για μια μαζική εθνική έπαρση, που ενσαρκώθηκε στο πρόσωπο του Λούη.

Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι ο τύπος κατά τις ημέρες διεξαγωγής των Μαραθωνίων (Πανελληνίου και δοκιμαστικών) αφιερώνει εκτενή ρεπορτάζ και περιγραφές, κάτι που δεν συμβαίνει με άλλα αγωνίσματα, λειτουργώντας μάλιστα πολλές φορές και ως σημερινός ανταποκριτής αθλητικών ειδήσεων.

Από τα πιο ενδιαφέροντα σημεία της έρευνας είναι η αναγνώριση της Μαραθωνίας διαδρομής του 1896. Αξιοποιήθηκε το χαρτογραφικό υλικό των χαρτών “Karten von Attica” του Kaupert που με τον αρχαιολόγο Ernst Curtius, μεταξύ των ετών 1875-1894, αποτύπωσαν το σύνολο της Αττικής γης, αφήνοντας ένα αξιόλογο έργο τοπογραφίας και αρχαιολογίας. Αξιοποιήθηκαν, επίσης, περιγραφές περιηγητών που κατά καιρούς επισκέφθηκαν το πεδίο του Μαραθώνα καθώς και η επιτόπια έρευνα. Η συμπλήρωση της αφήγησης με στοιχεία από τα έντυπα μέσα της εποχής και η ενσωμάτωσή τους απέδωσαν μια ολοκληρωμένη εικόνα αναγνώρισης της πρώτης αυτής διαδρομής ταυτίζοντάς την με τη σημερινή.

Από τους Διεθνείς αυτούς αθλητικούς αγώνες οι έλληνες εξήλθαν υπερήφανοι. Νίκησαν στον κατ' εξοχήν ελληνικό δρόμο. Με εξαίρεση τη δισκοβολία, ο Μαραθώνιος εκπροσώπησε τους αγώνες δρόμου ως απόγονος του δολίχου. Το όνειρο

επετεύχθη, νικήσαμε στο Μαραθώνιο δρόμο. Η ενδοξότερη σελίδα της ιστορία μας που γράφτηκε 2500 χρόνια πριν, απαιτούσε δικαιοσύνη. Το συλλογικό ασυνείδητο ενός ολόκληρου λαού απαιτούσε ο νικητής του Μαραθωνίου να είναι γέννημα και θρέμμα της αττικής γης. Τα άλλα αγωνίσματα δεν έχουν σημασία και με ευκολία χαρίζονται στα άλλα έθνη. Οι διοργανωτές των αγώνων δε θέλησαν να μιμηθούν δουλοπρεπώς τους προγόνους τους, εμπνεύστηκαν από το παράδειγμά τους, δημιουργώντας σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, κρατώντας μόνο για τον εαυτό τους αυτό που νόμιμα τους ανήκε, τον Μαραθώνιο.

Ταυτόχρονα σ' ένα δεύτερο επίπεδο η έρευνα εντοπίζει και αναδεικνύει τις ιστορικές ανακρίβειες, οι οποίες αν δεν αντιμετωπιστούν, κινδυνεύουν να πάρουν διαστάσεις μόνιμης αποτύπωσης στο ιστορικό γίγνεσθαι. Οι αυθαιρεσίες, εάν δεν αξιοποιηθούν τα ιστορικά τεκμήρια, τείνουν να αποτελέσουν στοιχεία συγκαλυμμένης προσαρμοστικότητας, συντηρώντας μια μη ορθή ιστορικά καταγραφή και παράθεση γεγονότων.

Τέλος, η συγκεκριμένη έρευνα ευελπιστεί να προσφέρει ορθή ιστορική, εξακριβωμένη γνώση, φωτίζοντας ιδιαίτερες πτυχές και γεγονότα του πρώτου αυτού ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ των Α' ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ του 1896 της Αθήνας.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαίοι συγγραφείς

- Αριστοφάνης, *Νεφέλες*, 67
Ευσέβιος, *Χρονικά*, 205
Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, 7. 134, 6. 105 και 120
Παυσανίας *Λακωνικά*, 2.19.7, 3.21.1
Παυσανίας, *Αρκαδικά*, 54-6
Παυσανίας, *Αττικά*, 28.4
Παυσανίας, *Ηλιακά*, Β. 6.16.5
Παυσανίας, *Ολυμπιακά*, 9
Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος*, VIII, 9.85 και 9.90
Πλάτωνας, *Νόμοι*, 698 E
Πλούταρχος, *Αριστείδης*, 20.4, 20.5
Πλούταρχος, *Ηθικά*, 347C
Πλούταρχος: *Περί της Ηροδότου κακοήθειας*, 862,B
Φιλόστρατος, *Γυμναστικός*, 4
Αγνώστου, *Παλατινή Ανθολογία*, 16.53

Ρωμαίοι συγγραφείς

- Λουκιανός, *Υπὲρ τοῦ ἐν τῇ Προσαγορεύσει Πταίσματος*, 3
Πλίνιος, *Historia Naturali*, 7.20.84, 2.73.181

Τύπος - Εφημερίδες

- Ξένος Τύπος*
Gil Blas, 26.4.1896.
Le Massegar d' Athènes, 19.11.1894.
Lemaigre, Edouard: "Les J.O.". *Monde*(quot.), 7.5.1896.
Petit Journal, 18.4.1896.
Stamford Advocate, August 27, 1896.
The sketch, 4.29.1896.

Ελληνικός Τύπος

Αθηναϊκά Νέα, 4.11.1935.

Ακρόπολις, 12.6.1894. 19.6.1894. 14.11.1894. 27.6.1894. 4.1.1896. 23.2.1896. 2.3.1896. 8.3.1896. 11.3.1896. 23.3.1896. 25.3.1896. 26.3.1896. 27.3.1896. 28.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896. 31.3.1896. 1.4.1896. 2.4.1896. 3.4.1896. 22.5.1896. 13.10.1930. 2.6.1930.

Ατλαντίς, 21.3.1896. 28.3.1896. 15.4.1896. 18.4.1896.

Αυγή, 31.1.2010.

Επιθεώρησις, 1.3.1896. 7.3.1896. 9.3.1896. 12.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896.

Εστία Εικονογραφημένη, αρ.19, Εν Αθήναις, Μάιος, 1895.

Εστία, εικονογραφημένη. Περιοδικόν εβδομαδιαίον. Εν Αθήναις, 7.5.1895 σ.148.

Εστία, 12.6.1894. 15.9.1894. 24.12.1894. 7.5.1895. 19.11.1895. 4.2.1896. 11.2.1896. 12.2.1896. 20.2.1896. 21.2.1896. 28.2.1896. 3.3.1896. 6.3.1896. 12.3.1896. 16.3.1896. 17.03.1899. 18.3.1896. 19.3.1896. 21.3.1896. 23.3.1896. 25.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896. 1.4.1896. 2.4.1896. 3.4.1896. 5.4.1896. 7.4.1896. 17.4.1896. 27.4.1896. 22.5.1896.

Εφημερίς των Κυριών, 18.3.1896. 24.3.1896. 31.3.1896.

Εφημερίς των Συζητήσεων, 11.11.1894. 14.6.1894. 19.6.1894.

Εφημερίς, 12.02.1896. 1.3.1896. 7.3.1896. 28.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896. 30.4.1896.

Ημέρα, 2.4.1896. 3/5.10.1931.

Καιροί, 17.2.1896. 18.2.1896. 20.2.1896. 24.2.1896. 28.2.1896. 20.3.1896. 23.3.1896. 25.3.1896. 7.3.1896. 2.4.1896. 5.4.1896.

Νέα Εφημερίς, 12.2.1896. 19.2.1896. 20.2.1896. 23.2.1896. 24.2.1896. 28.2.1896. 29.2.1896. 1.3.1896. 3.3.1896. 4.3.1896. 8.3.1896. 13.3.1896. 18.3.1896. 20.3.1896. 22.3.1896. 23.3.1896. 24.3.1896. 25.3.1896. 28.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896. 31.3.1896. 1.4.1896. 5.4.1896.

Νεολόγος Πατρών, 22.5.1896.

Νεολόγος, 18)30.1.1896. 13.3.1896.

Παλιγγενεσία, 8.11.1895. 26.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896.

Πρωία, 30.3.1896.

Ρωμηός, 12.11.1894. 8.4.1895. 6.4.1896.

Σκριπ, 24.12.1895. 7.3.1896. 21.3.1896. 22.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896. 31.3.1896. 1.4.1896.

Σφαίρα, 8.3.1896. 11.3.1896. 12.3.1896. 29.3.1896. 6.4.1896. 11.4.1896.

Τα Ολύμπια, 20.1.1896. 9.2.1896. 17.2.1896. 23.2.1896. 24.2.1896. 2.3.1896. 3.3.1896. 9.3.1896. 23.3.1896. 6.4.1896. 21.4.1896.

Τα Ολύμπια, Δελτίον Μάρτιου 1896.

Το Αστρ, 20.6.1894. 4.8.1894. 4.11.1894. 6.11.1894. 16.11.1894. 29.12.1894. 12.3.1896. 6.1.1895. 8.2.1895. 13.05.1895. 21.1.1896. 24.01.1896. 12.2.1896. 21.02.1896. 3.3.1896. 19.03.1896. 20.3.1896. 21.3.1896. 22.3.1896. 23.3.1896. 24.3.1896. 26.3.1896. 27.3.1896. 29.3.1896. 30.3.1896. 3.4.1896. 4.4.1896. 5.4.1896. 6.4.1896. 8.4.1896.

Φιλιππούπολις, 11.3.1896. 25.4.1896.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Scribners Magazine, "The new Olympian Games". Volume XX July-December, 1896, p.282.

Revue des Études Grecques, 1888.

Revue des Études Grecques 7, 1894.

Olympika, Reviewed by Scott G. Martyn, International Centre for Olympic Studies, The University of Western Ontario, London, Canada. Volume VI – 1997, p.129-136.

ΤΥΠΟΣ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αλμπανίδης, Ευάγγελος: «Ο αγγελιαφόρος της νίκης και ο Μαραθώνιος». «Ιστορικά Η». Εφ. *Ελευθεροτυπία*, 2004, σ.35-41.

Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος: «Το χρονικό της αναβίωσης». «Επτά Ημέρες». Εφ. *Καθημερινή*, 31.03.1996, σ.10-12.

Γιαννάκης, Θωμάς: «Ο μαραθωνοδρόμος του νενικήκαμεν». Ένθετο τεύχος «Νέες Εποχές». Εφ. *Το Βήμα*, 1.11.1998.

Decker, Wolfgang & Dolianitis, Giorgos. and. Lennartz, Karl: *Ελληνικός Ταχυδρόμος*, 10/22.04.1838:342–25, αρ. φύλ. 24.

Καρκαβίτσας, Ανδρέας: «Ο Μαραθώνιος δρόμος και η σημερινή παράδοσις». *Εστία*, αρ. φυλ. Α΄ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟ ΦΥΛΛΟ, 30.3.1896: 1-2..

Παπαπολυβίου, Πέτρος: «Η Κύπρος στην Πρώτη Ολυμπιάδα, Χρονικό». Εφ. *Πολίτης*, 29.6.2003.

Παπασπύρου – Καραδημητρίου, Ευθύμιος: *Ο Αθηναϊκός Τύπος και οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896, στο «Η Αθήνα στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι Πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες»*. Αθήνα, ΙΕΕΕ-Γ.Γ. Ο.Α.-ΥΠΠΟ-2004. Copyright: <http://www.kathimerini.gr>, Ημερομηνία : 22-08-04.

Τουμασάτος, Ηλίας: «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας (1896) και ο Χαράλάμης Άννινος», στο *περιοδικό Κεφαλληνικά Χρονικά*,. τόμ. 12, 2010 αφιέρωμα στον Σπύρο, Αντ. Ευαγγελάτο, σ.503-522.

Σπανδωνή, Νικολάου: «Γνώμαι επ’ ευκαιρία ενός δίσκου», στο *Άστυ*, 27.2.1895:2

Horton, George: “The Recent Olympian Games”, *The Bostonian* IV, 1896. 215-229.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Πρακτικά της Α΄ Ολυμπιακής Επιτροπής της Συνεδρίας της 10ης Φεβρουαρίου 1896.

Πρακτικά της Α΄ Ολυμπιακής Επιτροπής της Συνεδρίας της 10ης Οκτωβρίου 1895,

Μέγα λεξικό της ελληνικής Γλώσσας, Τόμος ΙΕ΄ εκδόσεις Τεγόπουλος-Ασημακόπουλος, Αθήνα, 1964.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://hoa.org.gr/?p=4417>.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/348685/Spyridon-Louis>.

http://users.uoa.gr/~nektar/arts/poetry/gewrgios_soyrths_poems.htm, (προσπελάστηκε στις 26-7- 2012).

<http://lampakisfamilyArchives.blogspot.gr/2013/01/blog-post.html>.

<http://kynourianet.gr>.Προσπελάστηκε18.2.2016.

<http://gymnikif.dra.sch.gr/efimerida/2o%20teyxos/olimpiakoi/index.htm>.

«Χάρτες της Αττικής» <http://athensopenmuseum.com/chartes-tis-attikis-tou-kaoupert-to-athinaiko-pedio-sta-teli-tou-19ou-aiona/>. Προσπελάστηκε 10.03.2016.

Curtius, Ernst [Hrsg.]; Kaupert, Johann A. [Hrsg.] Karten von Attika: Uebersichts- oder Gesamt-Karte von Attika. <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/curtius1900a>.

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ - ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

De Navacelle, Geoffroy: *Οι επιδιώξεις του Pierre de Coubertin και η αναβίωση των ολυμπιακών αγώνων*. Λεύκωμα της 20^{ης} Συνόδου της ΔΟΑ, Ολυμπία, Αθήνα 1981, σ.84, 91.

«Οι εν Αθήναις Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 και οι Έλληνες ολυμπιονίκες». *Ημερολόγιον της Μεγάλης Ελλάδος*. Αθήνα 1897.

Πανελλήνιον Εικονογραφημένο Λεύκωμα, «*Ακροπόλεως*» Β. Γαβριηλίδου. Εν Αθήναις, «Εκ του τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη», 1896.

ΑΡΧΕΙΑ

«*Ειδικόν πρόγραμμα των Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων εν τοις Πανελληνίοις αγώσι κατά τα δια τους Ολυμπιακούς κεκανονισμένα*». Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, (Μέγαρο Παλαιάς Βουλής), Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

«*Ειδικός κανονισμός του Μαραθώνιου δρόμου κατά τους Πανελλήνιους αγώνας*». Από το αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο- Μέγαρο Παλαιάς Βουλής).

Edwin Flack: "A letter from Edwin Flack, written from Athens in April 1896 to his father". Dept. of Human Movement Studies, University of Queensland, from a photocopy of the handwritten letter, made available to him by the Australian Olympic Federation in Melbourne; January 1982.

Αρχ. ΕΛΙΑ. «Ολυμπιακοί Αγώνες εν Αθήναις Αθλητικοί και Γυμναστικοί Αγώνες» 1895.

Επιστολές του Δ. Βικέλα προς τον πρόεδρό του Ι. Φωκιανό. (Αρχειακό υλικό του Π.Γ.Σ).

Glion 15 Septembre 1894. M. Bréal - P. de Coubertin, (Archive I.O.C).

Mirville par Breauté, Seine Inférieure, le 23 Septembre 1894 P. De Coubertin - D. Vikelas, (Archive, EBE, Akte 936).

Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες εν Αθήναις, 24 Μαρτίου – 3 Απριλίου 1896 «*Ειδικόν Πρόγραμμα*» των *Αθλητικών και Γυμναστικών Αγωνισμάτων*, 11. Βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ.

Mistral, Frédéric: "Hymne pour la Grèce", 1897, Les Olivades /Lis Óulivado, Barcelona: Ruis Romero 1981, p.143-147.

Αρχείο ΕΟΕ.

ΔΟΕ. Ολυμπιακό Μουσείο της Λωζάννης (Musée Olympique Lausanne).

Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques 2, Octobre 1894.

Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques 3, Janvier 1895.

Bulletin du Comité International des Jeux Olympiques 4, Avril 1895.

Bulletin du Comité International des Jeux olympiques, n°1, juillet, 1894.

Bulletin du Comité International des Jeux olympiques, n°1, juillet, 1894.

Bulletin du Comité International des Jeux olympiques, n°2, Avril, 1895.

Les Jeux Olympiques 1, le avril 6/18 1896.

Les Jeux Olympiques No 1, le janvier (8 février), 1896.

Les Jeux Olympiques No 2, le 3)15 février 1896.

Les Jeux Olympiques No 3, le 10)22 février 1896.

Les Jeux Olympiques No 4 le janvier (17/29 février) 1896.

"IAAF Competition Rules 2008". IAAF, p. 195.

PSYLLAS Adreas & LAMBROS Spiridon: "Letter to Philemon (Athens), 15 March, 1896". *Hellenic Olympic Committee Archive: Correspondence Book of the Committee for the Preparation of Creek Athletes*, No. 291.

Πανελληνίου Συλλόγου: *Πανελλήνιος Γ.Σ. 1891-1991, 100 χρόνια ελληνικός αθλητισμός*, Αθήνα 1991, σ.21.

Letter M. Bréal to D. Vikelas, p. 1, January 9, 1896. EBE (National Archives Athens), Box 918

Letter from M. Bréal to D. Vikelas, Paris April 11, 1896. EBE (National Archives Athens), Box 865.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Anastasiou, Athanasios & Tsonias, Stavros: "On Course from Legend to Marathon race". *European Studies in Sports history*, Rouen, in press. (Accepted for publication in 9 May 2016).

Badian, Ernst: "The Name of the Runner", *American Journal of Ancient History* 4, 1979, 163-166.

Benson, Edward Frederic: *As we were: a Victorian peep show. Lives & letters Hogarth lives and letters*. Longmans, Green, and co, (επανεκτύπωση) 1930.

Bijkerk, Anthony & Young, David: "That memorable first marathon", in: The Olympic Games, in *The Sporting Life*, April 29th, 1896. (from our own correspondent', who is an unknown journalist) *Journal of Olympic History*. Winter, 1999, p. 5-27.

Browning, Robert: *Dramatic Idylls*'. London 1879.

Brun, Patrice: *La bataille de Marathon*, Larousse, Paris 2009.

Christesen, Paul: "Ladas: a Laconian perioikic victor", in: Ch. Ulf & P. Mauritsch (ed.), *Kultur(en). Formen des Alltäglichen in der Antike. Festschrift für Ingomar Weiler zum 75. Geburtstag*, Graz 2013, p.357-366.

Clark, Ellery: *Reminiscences of an Athlete Twenty Years on Track and Field*, Houghton Mifflin Company: Boston and New York 1911.

Cook, Andrea: *The Fourth Olympiad London 1908 - Official Report*, London 1909, pp.68-84. From: 'Sport, ancient and modern: Olympic games of London (1908)', A History of the County of Middlesex: Volume 2: General; Ashford, East Bedfont with Hatton, Feltham, Hampton with Hampton Wick, Hanworth, Haleham, Littleton 1911.

Coubertin Pierre de: *Une Campagne de 21 Ans*. Paris 1909.

Coubertin, Pierre de: "Olympic Games of 1896" in: *Century illustrated Monthly Magazine*, 1896, p.53.

Coubertin, Pierre de: *Olympic Memoirs*, Originally published in French (Memoires olympiques): Bureau international de pedagogie sportive, Lausanne 1931.

Coubertin, Pierre de: *Mémoires Olympiques*, Paris: Editions Revue EPS. First published, 1931, p.40-41.

Coubertin, Pierre de: *Une campagne de vingt-et-un ans: (1887 – 1908)*. Paris: Librairie de l' Education Physique 1909.

Coubertin, Pierre de: *Souvenirs d'Amérique et de Grèce*. Librairie Hachette, Paris 1897.

Cunliffe, John W.: "Browning and the Marathon race", *PMLA*, 24/1 (1909) 154-163.

Décimo, Marc & Fiala, Pierre: "Michel Bréal, le marathon, l'olympisme et la paix", *Mots. Les languages du politique*: 74. 2004, p.127-135.

Decker, Wolfgang: *Antike Spitzensportler: Athletenbiographien aus dem Alten Orient, Ägypten und Griechenland*. Gebundene Ausgabe – 1. Hildesheim, 2014.

- Dolianitis, Georgios: “*Der Beitrag von Dimitrios Vikelas zur Erneuerung der Olympischen Spiele*”, in: Decker/Dolianitis/Lennartz, 100 Jahre Olympische Spiele – Derneugriechische Ursprung, Würzburg 1996, p.10-25.
- Earle, Pliny: *Marathon and Other Poems*, Philadelphia: Henry Perkins 1841.
- Eschenburg, Eugenios: *Topographische, archaeologische und militärische betrachtungen auf dem schlachtfelde von Marathon*. Berlin 1886, p.4-5.
- Finley, George: “The Journals and the Letters” of Vol. I” επιμ. J.M. Hussey. Αθήνα 1833, στο: Περιηγητές στη ρομαντική Αθήνα του 19^{ου} αιώνα. *Ελευθεροτυπία, Ε Ιστορικά*, μτφρ. Χρήστος Σταθάτος. Αθήνα 2010, σ. 184.
- Frost, Frank: “The Dubious Origin of the Marathon”, *American Journal of Ancient History* 4, 1979, 159-164.
- Gehrke, Hans-Joachim: “From Athenian identity to European ethnicity. The cultural biography of the myth of Marathon”, in: *Ethnic Constructs in Antiquity*. The role of power and tradition, (2009), 85-100.
- Georgiadis, Konstantinos: *Die ideengeschichtliche Grundlage der Erneuerung der Olympischen Spiele in 19. Jahrhundert in Griechenland und ihre Umsetzung 1896 in Athen*. PhD diss. University of Mainz/GER 1999, Kassel: Agon, 2000.
- Georgiadis, Konstantinos: *Olympic Revival: The Revival of the Olympic Games in Modern Times*. Ekdotike Athenon S.A. Athens 2003, p.25.
- Giessen, W. Hans: “The inventor of the Marathon race: Michel. Bréal”, in: *Journal of Olympic History*, V. 22 No 2, 2014, p.31-39.
- Graves, Robert: “The Persian Version,” lines 1–2, from *Poems 1938-1945: Satires and Grotesques*. Press 1946.
- Gueroult, J. F.: *La journée de Marathon, ou La triomphe de la liberté*, Paris: Imprimerie du Gerle Social. 1792.
- Hansen, M.H.: *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*. London 1992.
- Holmes, Burton: *Travelogues, Olympian Games; Grecian Journeys; The Wonders of Thessaly*. Volume 3: McClure Company 1910.
- Hopkins, J: *The Marathon*, London. 1961.
- Horton, George: “Revival of Olympian Games”, *North American Review* 162, Published March 1, 1896, p.266-273.
- Horton, George: *Modern Athens*, illustrated by Corwin Knapp Linson, Published by C. Scribner's sons in New York 1901.
- Hueppe Ferdinand: *Allgemeine Sport-Zeitung*, Vienna 1896.
- Hyslop, B. F.: “The Theatre during a crisis: The Parisian Theatre during the Reign of Terror”, in: *Journal of Modern History*, 17/4, 1945 p.343.
- Ioannides, Ion: “La veritable course du messenger de Marathon”. *Revue Olympique* No. 109-110 Novembre - Decembre 1976, p.599-602.
- Kamper, Erich: *Lexikon der 14000 Olympioniken: Who's Who at the Olympics*. Graz 1983.
- Kertész, István: “The Problem of the Marathon Race”, in: Proceedings of an International Symposium on the Marathon Race (organized by the *Hungarian Olympic Academy* Budapest, 26-27 October 1990).
- Kertész, István: Schlacht und “Lauf bei Marathon – Legende und Wirklichkeit”, *Nikephoros* 4, 1991, 155-160.
- Kluge, Volker: “Geschichte und Geschichten”, in: Waldemar Cierpinski & Volker Kluge: *Meilenweit bis Marathon*. Sportverlag, Berlin 1986.

- Koulouri, Christina: "Athleticism and Antiquity: Symbols and Revivals", in: Nineteenth-Century Greece, *International Journal of History of Sport* 15:3, 1998, p.273-286.
- Krayer, Albert & Müller, Norbert: "Demetrius Vikelas", in: IOC (ed.), *One Hundred Years*, vol. 1, Lausanne 1995, p.278-279.
- Lee, H.M.: "Modern Ultra-long Distance Running and Philippides Run from Athens to Sparta", in: *AncW9*, (1984), 107-13.
- Lenarz, Karl. (eds): *100 Jahre Olympische Spiele. Der Neugriechische Ursprung*, Ergon, Würzburg 1996.
- Lennartz, Karl: "Two Women Ran the Marathon in 1896". *Citius, Altius, Fortius* 2 (1): 1994, 11–12.
- Lennartz, Karl: "Following the footsteps of Bréal", in: *Journal of Olympic History*, (Summer 1998), 8-10, p.9.
- Lovett, Charlie: *Olympic Marathon*. Greenwood Publishing Group, Inc., Westport CT, 1997, p.4.
- Lucas, John: "A history of the Marathon Race-490 B.C. 1975", in: *Journal of Olympic History*, 1975, 120-138, p.131, 134.
- MacAllon, J. John: "This Great Symbol. Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games" in: Internationales Olympisches Komitee (εκδ.), *International Olympic Academy*, Report of the Twenty-Fourth Session, 4th-19th July 1984, Ancient Olympia, Lausanne. 1984, p.169-182.
- Mallon, Bill & Ture Widland: *The 1896 Olympic Games: results for all competitors in all events, with commentary*. McFarland & Company, Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, and London 1998.
- Malloon, Bill & Ture Widlund: *The 1896 Olympic Games: Results for All Competitors in All Events. With Commentary*. McFarland & Company, Jefferson (North Carolina) 1997.
- Martin, David & Gynn, Roger: *The Olympic Marathon. The History and Drama of Sport's most challenging Event*, Champaign IL.: Human Kinetics, 2000.
- Matthews, V.J.: "The Hemerodromoi: Ultra Long-Distance Running in Antiquity", in: *CW* 68, 1974, 161-169.
- Morbach, Andreas: *Δημήτριος Βικέλας, πατριώτης συγγραφέας και κοσμοπολίτης*. Αθήνα 2009.
- Mossé, Claude: *L' Antiquité dans la Révolution française*. Paris 1989.
- Müller, Norbert: "Bréal und die Idee des Marathonlaufs und Coubertin" Vorwort, (Stand:27, April 2007) p.103-108.
- Müller, Norbert: "Michel Bréal (1832-1915) - The Man Behind the Idea of the Marathon" in: *Pathways: Critiques and Discourse in Olympic Research*. Ninth International Symposium for Olympic Research. International Centre for Olympic Studies. London, Ontario, Canada 2008, p.63-71.
- Mullins, Samuel: "Pierre de Coubertin and the Wenlock Olympian Games" στο: *Internationales Olympisches Komitee (εκδ.). International Olympic Academy*, Report of the Twenty-Fourth Session, 4th-19th July 1984, Ancient Olympia, Lausanne 1984, p.99-112.
- Neumüller, Benno: *Die Geschichte der Much Wenlock Games, 1850-1895*, διπλωματική εργασία, Deutsche Sporthochschule. Köln 1985.
- Nielsen, Thomas Heine, Schwartz, Adam, Christensen, Dirk Lund: "Herodotos and Hemerodromoi : Pheidippides' Run from Athens to Sparta in 490 BC from Historical and Physiological Perspectives", in: *Hermes - Zeitschrift für Klassische Philologie*, Vol. 137.2, (2009), p.148-169.
- Phillips, Bob & Gynn, Roger: *100 Years of the Olympic Marathon: The Story of Every Race and the Results Paperback*. Old Bakehouse Publications, Jun 1996.
- Poliakoff Michael: "Overlooked Realities: Sport Myth and Sport History", in: *Stadion* XVI (1990), 91-102.
- Richardson, Rufus: "The New Olympian Games", in: *Scribners Magazine*, 20, 1896.

- Ross, L.: *Die Demen von Attika*, Halle 1846.
- Ruhl, J.K: "The Olympian Games at Athens in the Year 1877". *Journal of Olympic History*, Fall 1997, p.28-31.
- Sullivan E. James: *The Olympic Games at Athens 1906*. American commissioner to the Olympic Games published by the American sports publishing company 21 warren street, new York 1906.
- Tamini, Noel: "Women always in the Race". *Olympic Review* (307): 1993, p.204–208.
- Tarasouleas, Athanasios: "Stamata Revithi, Alias Melpomeni". *Olympic Review* 26 (17): 1997, 53–55.
- Tarasouleas, Athanasios: "The Female Spiridon Loues". *Citius, Altius, Fortius* 1 (3): 1993, 11–12.
- Tsonias, Stavros & Athanasios Anastasiou: "The Awards of Spyros Louis", in: *Journal of Olympic History*, V. 22 No 3, 2014, p.56-63.
- Tsonias, Stavros & Athanasios Anastasiou: "The first marathon Races, 1st International Olympic Games 1896", in: *Journal of Olympic History*, V. 18 No 3, 2010, p.16-24.
- Tsonias, Stavros & Athanasios Anastasiou: "The Starting Point of the Marathon Race", in: Sports in education from antiquity to modern times. *European Studies in Sports History*, Proceedings of the 18th International Congress of the European Committee for Sports History (CESH) - Edessa, 16-18 October, 2014, p. 247-253.
- Tsonias, Stavros: "The 1896 Marathon race. Challenge of the distance". *European Studies in Sports history*, V. 3, 2010, p.25-34.
- Uolahti, Jaakko: "The Origin of the Story about the First Marathon-Runner" *Arctos Acta Philologica Fennica*, Vol. 5, (1967), 131-132.
- Uolahti, Jaakko: "The Origin of the Story about the First Marathon-Runner" *Arctos Acta Philologica Fennica*, Vol. 5, 1967, p.131-132.
- Wallechinsky, David: *The complete book of the Olympics*. Penguin Group, 1988.
- Young, David: "Demetrios Vikelas: First President of the IOC", in: *Stadion* 14, 1988, p.85-102.
- Young, David: *The Modern Olympics. A Struggle for Revival*. Baltimore. Maryland 1996.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αθανασόπουλος, Ηρακλής: *Μαραθώνιος & Μαραθώνας: Η πλήρης διατριβή στην κλασσική διαδρομή*. Αθήνα 2005.
- Αλμπανίδης, Ευάγγελος: *Ιστορία της Άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*. Θεσσαλονίκη 2004.
- Άννινος, Χαράλαμπος: «Περιγραφή των αγώνων», στο: Πιερ ντε Κουμπερτέν, Τιμολέοντος Φιλήμονος, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Άννινος: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 77π.Χ. – 1896*. Μέρος Β'. Κ. Μπέκ, Εν Αθήναις 1896 (ανατύπωση 2003), σ.39-40.
- Αργυρός, Αθανάσιος: *Οι πρώτοι εν Αθήναις Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896*. Εκδ. Σαλίβερος, Αθήναι 1896.
- Βλαστός, Γιώργος: *Η πρόσληψη της ελληνικής αρχαιότητας στη γαλλική μουσική των αρχών του 2^{ου} αιώνα 1900-1918*, Πανεπιστήμιο Αθηνών Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Αθήνα 2005.
- Βλάχος, Γιώργος: *Μαραθώνιος δρόμος, Η ιστορία και οι πρωταγωνιστές της πιο σπουδαίας διαδρομής*. Αθήνα 2010.
- Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος: Συνεισφορά του τύπου στην αναβίωση των πρώτων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. *Άθληση & Κοινωνία Περιοδικό αθλητικής επιστήμης*. Τεύχος 14, 1996, σ.83-91.

- Γεωργιάδης, Κώστας: «*Η αναβίωση των Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων*», στο: Ολυμπιακοί Αγώνες, Αναφορές-Προσεγγίσεις, ΥΠ.Ε.Π.Θ. Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004, Αθήνας 2001, σ.87-147.
- Γιαννάκης, Θωμάς: «Μύθος ή γεγονός το κατόρθωμα του αγγελιαφόρου του Μαραθώνα το 490π.Χ.» *Εισήγηση στον 20^ο Κλασικό Μαραθώνιο*, Κυριακή 3 Νοεμβρίου, 2002.
- Γιαννάκης, Θωμάς: *Ζάππειες και σύγχρονες Ολυμπιάδες*, Αθήνα 1992.
- Γιώτης, Ανδρέας & Μαράτου, Δέσποινα: *ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣ ολυμπιακό άθλημα - συμβολισμός - κλασική μαραθώνια διαδρομή – ιστορία*. Αθήνα, 2004.
- Γράψα, Ελισάβετ: *Η Ελλάδα πάντα μπορεί Αθήνα 1896. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες και ο Τύπος της εποχής* Κέντρο Μεσογειακού και Νησιωτικού Πολιτισμού Μεσσήνης, Αθήνα 2012.
- Δάσιος, Σπύρος: «*Μαραθώνιος εντυπώσεις δημοσιογράφου*», στο: Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, στο: *Πανελλήνιον Εικονογραφημένον Λεύκωμα «Ακροπόλεως»* Β. Γαβριηλίδου. Εκ του Τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάϊσνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ.110.
- Διονυσόπουλος, Χρήστος: *Η Μάχη του Μαραθώνα. Ιστορική και τοπογραφική προσέγγιση*. Εκδ. Καπόν. Αθήνα 2012, σ.33.
- Εμίρης, Γιάννης: *Μαραθώνιος η ιστορία ενός αθλήματος*. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ανατολικής Αττικής 2004.
- Εφταλιώτης, Αργύρης: «*Η ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΛΟΥΗ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΝΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΝΕΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ*», στο: Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, στο: *Πανελλήνιον Εικονογραφημένον Λεύκωμα «Ακροπόλεως»* Β. Γαβριηλίδου. Εκ του Τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάϊσνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ. 117-118.
- Ζαγκλής, Ανδρέας: *Σπύρος Λούης (1872 - 1972)*. Τιμητικός τόμος επί τη συμπληρώσει εκατονταετίας από της γεννήσεώς του. Εκδόσεις Δήμος Αμαρουσίου 1972.
- Θεοδωρακόπουλος, Γιάννης: *Marathon. Στατιστικά & ιστορικά στοιχεία*. ΣΕΓΑΣ, ΙΑΦΦ.1997.
- Καρδαμίτση-Αδάμη, Μάρω: *Έρνστ Τσίλλερ 1837-1923. Η Τέχνη του κλασικού*. Εκδ. Μέλλισα, Αθήνα 2006.
- Καποδίστριας, Αλέξανδρος: *Η Οργάνωση και η Επιτέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896*. (Διδακτορική διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών 2005, σ.258.
- Καρδάσης, Βασίλης: *Οι ολυμπιακοί αγώνες στην Αθήνα 1896-1906*. Εκδ. Έφεσος, Αθήνα 2002.
- Κοντογιαννίδης, Τάσος: *Η θρυλική Ολυμπιάδα του Σπύρου Λούη*. Αθήνα 2004.
- Κουλούρη, Χριστίνα: *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνίας, Γυμναστικά και Αθλητικά σωματεία 1870-1922*. Αθήνα 1997.
- Κουλούρη, Χριστίνα: «Ξαναγράφοντας την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων», στο: Κουλούρη (επιμ.) *Αθήνα πόλη των Ολυμπιακών Αγώνων 1896 – 1906*, Αθήνα, ΔΟΑ 2004.
- Κυριάκου, Ζαχαρίας: *Ολυμπιακοί Αγώνες-Γένεση, Αναβίωση, Επιστροφή*, Λευκωσία, 2003.
- Λάμπρος, Σπυρίδων: «Τα αθλητικά και γυμναστικά αγωνίσματα εν τω Σταδίω», στο: Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, στο: *Πανελλήνιον Εικονογραφημένον Λεύκωμα «Ακροπόλεως»* Β. Γαβριηλίδου. Εκ του Τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάϊσνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ.107-108.
- Λινάρδος, Πέτρος: *Δημήτριος Βικέλα Από το όραμα στην πράξη*, Αθήνα 1996.
- Λινάρδος, Πέτρος: *Ο Βικέλας και οι Ολυμπιακοί Αγώνες*. Περιοδικόν η Μελέτη. Ανάτυπον από τον Α' Τόμο περίοδος Β', Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 2004.
- Λιουέλλυν, Μάικλ Σμίθ: *Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα. Η γένεση των σύγχρονων Ο.Α.* Αθήνα 2004.
- MacAllon, John: «Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες» στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες, Αναφορές-Προσεγγίσεις*, ΥΠ.Ε.Π.Θ. Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων ΑΘΗΝΑ 2004, Αθήνας 2001, σ.148-216.
- Μακφαίηλ, Ντόναλντ : *Ο Χαρίλαος Βασιλάκος και η αμφιλεγόμενη πρωτιά του Σπύρου Λούη. Από το Μαραθωνήσι στον Μαραθώνα για τον μαραθώνιο*. Αδούλωτη Μάνη 2012.

Μαμουζέλος, Γιάννης: *THE AUTHENTIC ATHENS MARATHON – History and Great moments 1896 to the Present*, Σαλτο. Θεσ/νίκη, 2014.

Μαμουζέλος, Γιάννης: *Μαραθώνιος: Ραντεβού με την ιστορία: Το χρονικό του Μαραθωνίου της Αθήνας από το 1896 έως σήμερα*. Εκδ. Άγκυρα, Αθήνα 2010.

Μανιτάκης, Παύλος: *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*. Αθήνα 1962.

Μάνος, Κωνσταντίνος: «Μετά τους αγώνες » στο: *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896*, στο: *Πανελλήνιον Εικονογραφημένο Λεύκωμα «Ακροπόλεως»* Β. Γαβριηλίδου. Εκ του τυπογραφείου της Εστίας Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη. Εν Αθήναις 1896, σ. 126.

Μάνος, Κωνσταντίνος: *Πρόχειρος Οδηγός προς παρασκευήν αθλητών. Δρόμος, Άλματα, Σφαιροβολία, Δισκοβολία – Γυμναστικές Ασκήσεις. Μετά πινάκων των καταγραφών (records)*. Εκ του Τυπογραφείου Βλαστού, Εν Αθήναις 1895.

Μαρκοπούλου, Ζαχαρούλα: *Αθήνα η Κοσμόπολις η Ολυμπιάδα του 1896 από το Γαλλικό τύπο*. Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2004.

Μπεκρής, Σπύρος: *Ολυμπιακοί αγώνες Αθήνα 2004. Η συμβολή των Ελληνικών ενόπλων δυνάμεων*. Αθήνα 2008.

Μωραΐτης, Κάρολος: *Σπύρος Λούης: Ένας θρύλος των Ολυμπιακών Αγώνων 1896-1996*. Αθήνα, 1996.

Μωρράς, Σαρλ: *Αθήνα 1896 - Οι Πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες*, εκδόσεις Ωκεανίς, Αθήνα 2000.

Ξανθάκης, Άλκης: *Ιστορία της Ελληνικής φωτογραφίας 1839-1970*. Τόμος Α. Εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 2008.

Οικονόμου, Αρ. Αλέξανδρος: *Τρεις άνθρωποι. Συμβολή εις την ιστορία του ελληνικού λαού, 1780-1935*, τόμος 2 : *Δημήτριος Βικέλας*, Αθήναι 1953.

Παρασκευόπουλος, Κ.: *Το δεκαήμερον των Ολυμπιακών αγώνων 1896*. Τυπογραφείο Κορίννης. Εν Αθήναις 1896.

Παχτίκος, Γεώργιος: *Ολυμπιακοί αγώνες εν Βιθυνία: Πραγματεία αναγνωσθείσα εν τω εν Αθήναις συλλόγῳ των μικρασιατών η «Ανατολή»*. Εκ του Τυπογραφείου αδελφών Καλλέργη, Εν Αθήναις 1893.

Πετράκος, Βασίλειος: *Ο Μαραθών. Αρχαιολογικός οδηγός*. Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1995.

Πικραμένου-Βάρφη, Δήμητρα: *Η αναβίωση της Ολυμπιακής ιδέας, 19^{ος} -20^{ος} αιώνα* Αθήνα 1989.

Πολίτης Νικόλαος: *Ο Πατραϊκός Αθλητισμός, τόμος Α', Η πρώτη δεκαετία : 1891-1900*. Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα 1994.

Πολίτης, Νικόλαος: *Μελέται περί του βίου και της γλώσσας του Ελληνικού λαού, Παραδόσεις*. Αθήναι, 1904.

Πολίτης, Νικόλαος: *Οι Ολυμπιακοί αγώνες όπως τους έζησαν τότε Έλληνες και ξένοι*. Αχαϊκές εκδόσεις, Πάτρα 1996.

Πολίτης, Νικόλαος: *Οι Ολυμπιακοί αγώνες του 1896*. Πάτρα 1996.

Ροΐδης, Εμμανουήλ: «Αθηναϊκοί περίπατοι», *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες*, Αθήνα 1896.

Σαββίδης, Παναγιώτης: *Λεύκωμα των εν Αθήναις Β' Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων 1906*, της Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων. Αθήνα 1907.

Σαμαράς, Παρασκευάς: *Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα 1797-1859 - ΝΕΑ ΔΕΛΟΜΕΝΑ - ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΓΩΝΕΣ -Άγνωστες πτυχές της αθλητικής μας ιστορία* Αθήνα 1992.

Σάμιος, Κωνσταντίνος: *Στα χνάρια του Παναγιώτη Σκουλή*. ΑΠΣ, Απόλλων Δυτ. Αττικής, 2009.

Σκιαδάς, Ελευθέριος: *Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία 1894-2004*. Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή, Αθήνα 2004.

Σκιαδάς, Ελευθέριος: *Ιστορικό διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος 1833-1912*. Εκδόσεις Μικρός Ρωμηός, Αθήνα 1994.

- Σκιαδάς, Ελευθέριος: *Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία 1894-2004*. Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή. Αθήνα 2004.
- Σοφοκλέους, Ανδρέας: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 1896 και 1906 μέσα από τις Κυπριακές εφημερίδες. Η Κυπριακή συμμετοχή και η Εθνική έξαρση*. Λευκωσία 2004.
- Στάης, Βαλέριος: «Ο τύμβος των Μαραθωνομάχων», ΑΔ 6 (1890) σ.65-71, 123-132. 7 (1891) σ.67, 97.
- Στάης Βαλέριος: Ο ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΤΥΜΒΟΣ, *Athenische Mitteilungen* 18 (1893) σ.46-63 πίν. II-V.
- Συμεωνίδης, Αργύρης: *Σπύρος Λούης: Η αληθινή του ιστορία*. Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1985.
- Συντομόρος, Γαβριήλ: *Ηρόδοτος, Βιβλίο ΣΤ' – Ερατώ*. Τόμος Β. Το Βήμα, εκδ. Ζήτρος, 2006, σ. 571.
- Σωτηριάδης, Γ: *Έρευναι και ανασκαφαί εν Μαραθώνι*, ΠΑΕ (1935) 106-110.
- Σωτηριάδης Γ.: *Ανασκαφαί Μαραθώνος, Πρακτικά της εν Αθήναις. Αρχαιολογικής Εταιρείας*, Αθήνα 1932, 5-28.
- Ταρασουλέας, Θανάσης: *Ολυμπιακά δρώμενα Αθήνα 1895-1896*. Αθήνα 1997.
- Ταρασουλέας, Θανάσης: *Ολυμπιάδες στην Αθήνα 1896-1909*. Αθήνα 1988.
- Τζαχρήστα, Βασιλική: «Οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες», στο: Αρχαία και ιστορία της επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων, *Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία*. Αθήνα 2002.
- Τζαχρήστα, Βασιλική: *Ολυμπισμός και Ολυμπιακή παιδεία μέσα από τη διεθνή ολυμπιακή ακαδημία και το πρόγραμμα ολυμπιακής παιδείας «Αθήνα 2004»* (Διδακτορική Διατριβή), Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Κόρινθος 2013, σελ 250-251.
- Τσόνας, Σταύρος: *Μαραθώνιοι Δρόμοι 490π.Χ, 1896 1906*. Μαραθώνας 2003.
- Vidal-Naquet, Pierre: *Πέρα από την αρχαία ελληνική δημοκρατία. Δοκίμια αρχαίας και νεότερης ιστοριογραφίας*, μτφ. Θ. Μιχαήλ, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1999, σ.251.
- Φιλήμονας, Τιμολέον: [Κείμενο χωρίς τίτλο], στο: Πιερ ντε Κουμπερτέν, Τιμολέοντος Φιλήμονος, Ν. Γ. Πολίτου, Χ. Άννινος: *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 77π.Χ. – 1896*. Μέρος Β'. Κ. Μπέκ, Εν Αθήναις 1896 (ανατύπωση 2003), σ.61.
- Φιλίππου, Ευάγγελος: *Η ιστορία των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων 1896-2000. Η θεατή και η αθέατη πλευρά τους*. Αθήνα 2002.
- Φωτίου, Κωνσταντίνος: *Η τετράπολη του Μαραθώνα, συμβολή στην αναθεώρηση των δήμων και της μάχης*. (Διδακτορική διατριβή), Αθήνα 1962, σ.186.
- Χατζοπούλου, Λίτσα: «Η δημοκρατία, η ανατροπή της τυραννίας και η ελευθερία της Ελλάδας: συμβολικές και ιδεολογικές διαστάσεις της μάχης του Μαραθώνα στους νεότερους χρόνους», στο: 2.500 έτη από την ιστορική μάχη του Μαραθώνα. *Γενικό Επιτελείο στρατού, Διεύθυνση ιστορίας Στράτου*. Αθήνα 2010, σ.70-80.
- Χρυσάφης, Ιωάννης: *Οι σύγχρονοι Διεθνείς ολυμπιακοί Αγώνες*. Βιβλιοθήκη της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων. Τόμος Α': εν Αθήναις 1930.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

A - Sports Athlétiques

Concours à pied : 100 mètres, 400 mètres, 800 mètres et 1500 mètres, plat - 110 mètres, Haies

Les règlements suivent ceux de l'Union des Sociétés Françaises de Sports athlétiques

Concours : Saut en longueur (Running long jump)
Saut en hauteur (Running high jump)
Saut à la perche (Pole vault)
Lancement du poids (Putting the weight)

Le poids pourra être remplacé par le disque antique.

Les règlements suivent ceux de l'Amateur Athlete Association d'Angleterre

Course à pied, dite de Marathon, sur la distance de 42 Kilomètres de Marathon à Athènes, pour la coupe offerte par M. Michel Bréal, Secrétaire de l'Institut de France.

B - Sports Nautiques

Yachting : concours à la voile, à l'halie.

L'Union des Yachts Français a été chargée d'élaborer un règlement spécial qui sera publié ultérieurement

Aviron : un rameur, 2000 mètres, sans virage.	Shiffs
deux rameurs, de couple — id — id —	goals et outrigg
quatre rameurs, de pointe — id — id —	goals

Une course spéciale sera organisée pour les équipages des escadres
Les règlements suivent ceux du Rowing Club Français

Natation : vitesse : 100 mètres
fond : 500 mètres — 1000 mètres
Water-polo

C - Jeux Athlétiques

Lawn Tennis : Simple
Double

Les règlements suivent ceux de la

BULLETIN DU COMITÉ INTERNATIONAL DES JEUX OLYMPIQUES

PARIS, 229, Rue Saint-Honoré

Citius — Fortius — Altius

Rue Saint-Honoré, 229, PARIS

PROGRAMME DES JEUX OLYMPIQUES DE 1896 ATHÈNES

5-15 AVRIL 1896. — (24 mars-3 avril, Style grec).

SOUS LA PRÉSIDENTIE DE

*S. A. R. Monseigneur le Prince Royal, duc de Sparte***A. — SPORTS ATHLÉTIQUES**

Courses à pied : 100 mètres, 400 mètres, 800 mètres et 1,500 mètres plat, 110 mètres haies. — Les règlements seront ceux de l'Union des Sociétés françaises de Sports Athlétiques.

Concours : Sauts en longueur et en hauteur (*running long et high jump*); Saut à la perche (*Pole vault*); Lancement du poids (*Putting the weight*) et du disque. — Les règlements seront ceux de l'Amateur Athletic Association d'Angleterre.

Course à pied, dite de Marathon, sur la distance de 48 kilomètres, de Marathon à Athènes, pour la coupe offerte par M. Michel Bréal, membre de l'Institut de France.

B. — GYMNASTIQUE

Exercices individuels : Corde lisse en traction de bras. — Rétablissements divers à la barre fixe. — Mouvements aux anneaux. — Barres parallèles profondes. — Saut au cheval. — Travail des poids.

Mouvements d'ensemble : (Les Sociétés ne pourront présenter d'équipes inférieures à 10 gymnastes).

C. — ESCRIME ET LUTTE

Assauts de fleuret, sabre et épée : Amateurs; Professeurs (civils et militaires). — Un règlement spécial a été élaboré par la Société d'encouragement de l'Escrime (Paris).

Lutte : romaine et grecque.

D. — TIR

Par suite d'une difficulté imprévue, le programme du Tir ne pourra être publié qu'un peu plus tard.

E. — SPORTS NAUTIQUES

Yachting : Courses à la voile. — L'Union des Yachts Français a élaboré un règlement spécial.

Aviron : Un rameur : 2,000 mètres, sans virage, skiffs.

Deux rameurs de couple, sans virage, yoles et outriggers.

Quatre rameurs de pointe, sans virage, yoles.

Une course spéciale sera organisée pour les équipages des escadres.

Les règlements seront ceux du Rowing Club Italiano.

Natation : Vitesse : 100 mètres. Fond et vitesse : 500 mètres.

Fond : 1,000 mètres.

Jeu de water-polo.

F. — VÉLOCIPÉDIE

Vitesse : 2,000 mètres, sur piste, sans entraîneurs. 10,000 mètres, sur piste, sans entraîneurs.

Fond : 100 kilomètres sur piste avec entraîneurs.

Course de 12 heures sur piste, avec entraîneurs.

Les règlements suivis seront ceux de l'International Cyclist's Association.

G. — EQUITATION

Concours d'équitation : reprise de manège, avec et sans étrières, saut d'obstacles, voltige, haute école.

(Il ne sera tenu compte que de l'aptitude du cavalier et non de la valeur du cheval.)

H. — JEUX ATHLÉTIQUES

Lawn tennis : Simple. Double.

Cricket : Les règlements seront ceux de la All England Lawn Tennis Association et du Marylebone Cricket Club.

Fait à Athènes, le 12/24 novembre 1894.

Colonel MANO;

ETIENNE SCOULOUDIS, député, ancien ministre ;

A.-D. SOUTZO, chef d'escadron de cavalerie ;

REYZINAS, maire du Pirée,

vice-présidents du Comité hellène.

PAUL SKOUSSES, trésorier.

ALEXANDRE MERCATI, GEORGES M. MELAS, *secrétaires.*

APPROUVÉ :

D. BIKELAS, *président du Comité International.*

Baron PIERRE DE COUBERTIN, *secrétaire général.*

A. CALLOT, *trésorier.*

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ των Αγώνων
Δελτίο Ιανουαρίου 1895
Μαραθώνιος Δρόμος απόστασης 48 χιλιομέτρων.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ DES JEUX OLYMPIQUES DE 1896 « ATHÈNES »

5 - 15 Avril 1896. — (24 mars - 3 avril, Style grec).

SOUS LA PRÉSIDENCE DE

S. A. R. Monseigneur le Prince Royal de Grèce

A.-SPORTS ATHLÉTIQUES

Courses à pied : 100 mètres, 400 mètres, 800 mètres et 1,500 mètres plat, 110 mètres haies. — Les règlements seront ceux de l'Union des Sociétés françaises de Sports Athlétiques.

Concours : Sauts en longueur et en hauteur (*long et high jump*) ; Saut à la perche (*Pole jump*) ; Lancement du poids (*Putting the weight*) et du disque. — Les règlements seront ceux de l'Amateur Athletic Association d'Angleterre.

Course à pied, dite de Marathon, sur la distance de 42 kilomètres, de Marathon à Athènes, pour la coupe offerte par M. Michel Bréal, membre de l'Institut de France.

Le but de cette course sera au Stade Panathénaique, restauré par la munificence du citoyen hellène Georges Avéroff.

C'est au « Stade Panathénaique » qu'auront lieu aussi les sports Athlétiques et Gymnastiques.

B.-GYMNASTIQUE

Exercices individuels : Corde lisse en traction de bras. — Rétablissements divers à la barre fixe. — Mouvements aux anneaux. — Barres parallèles profondes. — Saut au cheval. — Travail des poids.

Mouvements d'ensemble : (Les Sociétés ne pourront présenter d'équipes inférieures à 10 gymnastes).

C.-ESCRIME ET LUTTE

Assauts de fleuret, sabre et épée : Amateurs ; Professeurs (civils et militaires). — Un règlement spécial a été élaboré par la Société d'encouragement d'Escrime (Paris).

Lutte : romaine et grecque.

D.-TIR

Tir à l'arme de guerre et à l'arme libre : 200 et 300 mètres. — Revolver d'ordonnance 25 mètres. — Revolver libre 30 mètres. — Pistolet 25 mètres.

E.-SPORTS NAUTIQUES

Yachting : (Avant-programme) : Course de steam-yachts sous le règlement du Cercle de la Voile de Paris, Distance : 10 milles.

Courses à la voile, jauge et règlements du Yacht Racing Association d'Angleterre.

1° Bateaux n'excédant pas 3 tonneaux (Divisible au besoin en 2 séries), Distance : 5 milles.

5° Bateaux de 3 à 10 tonneaux, Distance : 10 milles.

3° Bateaux de 10 à 20 tonneaux, Distance : 10 milles.

4° Bateaux au-dessus de 20 tonneaux, Distance : 10 milles.

Des courses seront en outre réservées aux embarcations et aux marins du pays.

Aviron : Un rameur : 2,000 mètres, sans virage, skiffs.

Deux rameurs de couple, sans virage, yoles et outriggers.

Quatre rameurs de pointe, sans virage, yoles.

Une course spéciale sera organisée pour les équipages des escadres.

Les règlements seront ceux du Rowing Club Italiano.

Natation : Vitesse : 100 mètres. Fond et vitesse : 500 mètres. Fond : 1,000 mètres.

Jeu de water-polo.

F.-VÉLOCIPÉDIE

Vitesse : 2,000 mètres, sur piste, sans entraîneurs ; 10,000 mètres, sur piste, sans entraîneurs.

Fond : 100 kilomètres, sur piste, avec entraîneurs.

Course de 12 heures : sur piste, avec entraîneurs.

Les règlements suivis seront ceux de l'International Cyclist's Association.

G.-JEUX ATHLÉTIQUES

Lawn tennis : Simple. Double.

Cricket : Les règlements seront ceux de l'All England Lawn Tennis Association et du Marylebone Cricket Club.

Football : Rugby et Association.

Fait à Athènes, le 12/24 novembre 1894.

N. Délyanni, président du Conseil des Ministres ; L. Déligeorges, A. Zaimis, C. Carapanos, anciens ministres ; colonel Th. Mano ; K. Mavromichalis, ancien député ; colonel N. Métaxas, ministre de l'Intérieur ; Th. Retzinas, maire du Pirée ; G. Roma, ancien vice-président de la Chambre des députés ; Al. Skouzès ancien député ; commandant A. Soutzo ; G. Kozakis-Typaldo, ancien député, membres du Conseil du Comité Hellène ; T. Philémon, ancien maire d'Athènes, secrétaire-général ; P. Skouzès trésorier C. Mano, Georges Mélas, G. Streit, A. Mercati, secrétaires.

ΑΡΡΗΘΥΝΕ

D. Bikélas, président du Comité International. — Baron Pierre de Coubertin, secrétaire général.

A. Callot, trésorier.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896

τελεσθησομένων εν Αθήναις τη 24 Μαρτίου-3 Απριλίου, (5-15 Απριλίου, ν. ημ.)

υπό την Προεδρίαν της Α.Β.Υ. του Διαδόχου του Ελληνικού θρόνου.

Μαραθώνιος Δρόμος απόστασης 42 χιλιομέτρων.

ΕΙΔΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ
ΚΑΤΑ
ΤΟΥΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ
1896

ΕΙΔΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ
 ΚΑΤΑ
ΤΟΥΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ

1. Τὸ ἀγώνισμα τοῦ Μαραθωνίου δρόμου τελεσθήσεται τὴν Κυριακὴν 10 Μαρτίου.

2. Ἡ ἐκκίνησης γενήσεται ἐκ Μαραθῶνος τὴν 2 μ. μ. Τὴν δὲ 1 μ. μ. ὀφείλουσιν οἱ συναγωνισθησόμενοι νὰ ἐμφανισθῶσι κατὰ τὸ 40 χιλιόμετρον τῆς ἀμαξιτοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς ἐπιτροπείας πρὸς παρασκευὴν Ἑλλήνων ἀθλητῶν καὶ τοῦ γενικοῦ ἐπόπτου τῆς πορείας.

3. Ἡ ἀφετηρία ἔσται εἰς ἀπόστασιν 40 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ Σταδίῳ ὀρισθησομένου τέρματος, εἰς ὃ θὰ φθάσωσιν οἱ ὁρμεῖς διὰ τοῦ πρὸς δεξιὰν τῷ εἰσερχομένῳ στίβου.

4. Οἱ ὁρμεῖς ταχθήσονται κατὰ κλῆρον ἀνὰ πέντε, κατ' ἀνώτατον ὅρον, ἐν ἐκάστη σειρᾷ κατὰ πλάτος τῆς ἀμαξιτοῦ. Ἐκάστη δὲ σειρὰ θ' ἀπέχῃ τῆς πρὸ αὐτῆς 1.50 μέτρα. Πρῶτος ἀριθμὸς θεωρεῖται ὁ τοῦ ταχθησομένου πρώτου ἐξ ἀριστερῶν τῆς πρώτης σειρᾶς καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ

ΕΙΔΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΩΝ
ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΩΝ
ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΩΝ

ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙΣ ΑΓΩΓΙ

ΚΑΤΑ ΤΑ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΚΕΚΑΝΟΝΙΣΜΕΝΑ

7

ΑΘΗΝΗΣΙΝ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1896

X

ΑΦΙΕΙΣ ΔΡΟΜΕΩΝ ΕΚ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

1. Χ. Βασιλάκος, Λάκων.
2. Ι. Μ. Μαμάης, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
3. Α. Τ. Σακελλαρίου, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
4. Γ. Κ. 'Ρουφογάλης, 'Ακρατινός.
5. Κ. Π. 'Αγαπητοῦ, Κρής.
6. Α. Η. 'Ροῖλός, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
7. Α. Α. Θεοφάνης, Παναιτωλ. Μεσολογγίου.
8. Χ. Δέδες, Πεζοπόρ. Πειραιῶς.
9. Ε. Γ. Γερακάκης, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
10. Κ. Γ. Μάρκου, 'Αμαρουσιώτης.
11. Γ. Μ. 'Ροδάκης, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
12. Π. Σταματίου, Ταναγραῖος.
13. Δ. Κ. Δηλιγιάννης, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
14. Α. Γ. Βαρνάδας, 'Ελλήν. 'Αθηνῶν.
15. Σ. Γ. Μπελόκας, 'Αθλητ. 'Ομίλου 'Αθηνῶν.
16. Δ. Ν. Λιθαδάς, Πεζοπόρ. Πειραιῶς.
17. Ν. Γ. Μπελόκας, 'Αθλητ. 'Ομίλ. 'Αθηνῶν.
18. Δ. Χ. Χριστόπουλος, 'Εταιρ. Πατρῶν.
19. Χ. Ν. Μερκούρης, Κέκρωπος Κρωπίας.
20. Σ. Λαγουδάκης, 'Εθν. 'Αθηνῶν.
21. Δ. Παπαγιαννόπουλος, Παναχαϊκοῦ Πατρῶν.
22. Θ. Τσικαλούδης, Μακεδών.
23. Χ. Δουβανάς, 'Εταιρ. Πατρῶν.
24. Θ. Νούλης, Μακεδών.
25. Γ. Κ. Γρηγορίου, 'Εθν. 'Αθηνῶν.
26. Μ. Πατερικός, Φιλιππουπολίτης.
27. Κ. Χ. Γκίκας, Κέκρωπος Κρωπίας.

28. Δ. Σ. Κουντούρης, Πανελλήν. 'Αθηνῶν.
29. Χ. Ι. Ζίκτης, 'Ελλήν. 'Αθηνῶν.
30. Ι. Σ. Γιαννούλης, 'Εθν. 'Αθηνῶν.
31. Δ. Λούης, 'Αμαρουσιώτης.
32. Π. Κελαϊδής, Πεζοπόρ. Πειραιῶς.
33. Ν. Μπαρτζουνκόπουλος, Πεζοπόρ. Πειραιῶς.

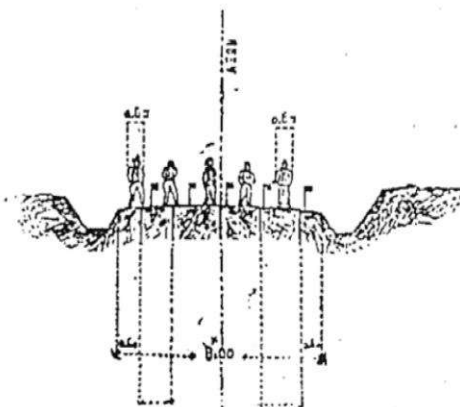
Οἱ πέντε πρῶτοι εἰς τὸ Στάδιον εἰσελευσόμενοι καὶ εἴ τις μετ' αὐτοὺς εἰσέλθῃ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ πέμπτου εἰς τὸ παρὰ τὴν σφενδόνην τέρμα, προκριθήσεται διὰ τοὺς 'Ολυμπιακοὺς Ἀγῶνας.

«Εἰδικὸν Πρόγραμμα τῶν Ἀθλητικῶν καὶ Γυμναστικῶν Ἀγωνισμάτων»
Κατάλογος συμμετεχόντων δρομέων Πανελληνίου Μαραθωνίου.

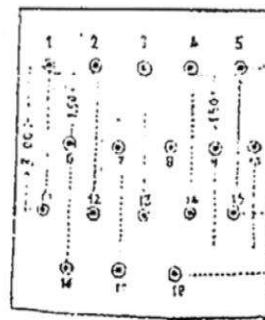

Η αφετηρία του Μαραθωνίου στο γεφυράκι έξωθεν του χωριού. Διακρίνεται επίσης και ο οδοδείκτης, το μαρμάρινο κολωνάκι που αναγράφει ΣΤ 40

ΠΩΣ ΘΑ ΓΕΙΝΗ Ο ΜΑΡΑΘΩΝΕΙΟΣ

Εἰκὼν Α'.

Εἰκὼν Β'.

Εἰκὼν Γ'.

Αἱ μαῦραι στίγματα, με τοὺς ἀριθμοὺς δεικνύουσιν τοὺς δρομεῖς.

Τὸ ὑπὸ στοιχ. Α. διάγραμμα παριστά ἐγκαρσίαν διατομὴν τῆς ὁδοῦ, δεικνύει δὲ τὴν τοποθέτησιν τῶν δρομέων καθ' ἣν ὥραν ἡ δρομή τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως.

Τὸ δολιχὸν πλάτος τῆς ὁδοῦ εἶνε μέτρα 8. Ἐκ τοῦ πλάτους τούτου θὰ καταλάβῃ ἡ πρώτη σειρά τῶν δρομέων, ἀνερχομένων εἰς 5, μέτρα 5.10.

α

Τὸ ὑπὸ στοιχ. Β. διάγραμμα παριστᾷ τὴν ὁδὸν κατὰ μῆκος. Ἐν αὐτῇ καθαρῶς ἐμφαίνεται ἡ στάσις τῶν δρομέων, ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἀπόστασις, ἢ κατὰ ζυγόν.

α. σειρά δρομεῖς 5. 6. σειρά δρομεῖς 5, εἰς τὰ διαμέσα κενὰ τῶν πρώτων ἰσταμένοι. γ' σειρά δρομεῖς 5, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὀριζωνταίου γραμμῆς μετὰ τῶν πρώτων τοποθετημένοι, καὶ δ' σειρά δρομεῖς 3 τοποθετημένοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς μετὰ τοὺς τῆς 2ας σειράς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ τῆς 2ας σειράς δρομεῖς θὰ εὕρισκωνται ἀπέναντι τῶν κενῶν τῶν ἀριστεμένων ὑπὸ τῶν τῆς 1ης σειράς δρομέων, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

β

Τὸ ὑπὸ στοιχείον Γ. διάγραμμα παριστᾷ τὴν πρόσφιν τῆς ὁδοῦ μετὰ τῆς γεφύρας. Ἐν αὐτῇ καθαρῶς ἐμφαίνεται ἡ ἐκκίνησις τῶν δρομέων προπορευομένου Π ο δ η λ α τ ο υ.

Εικ. (1) Κεντρική πλατεία του Μαραθώνα

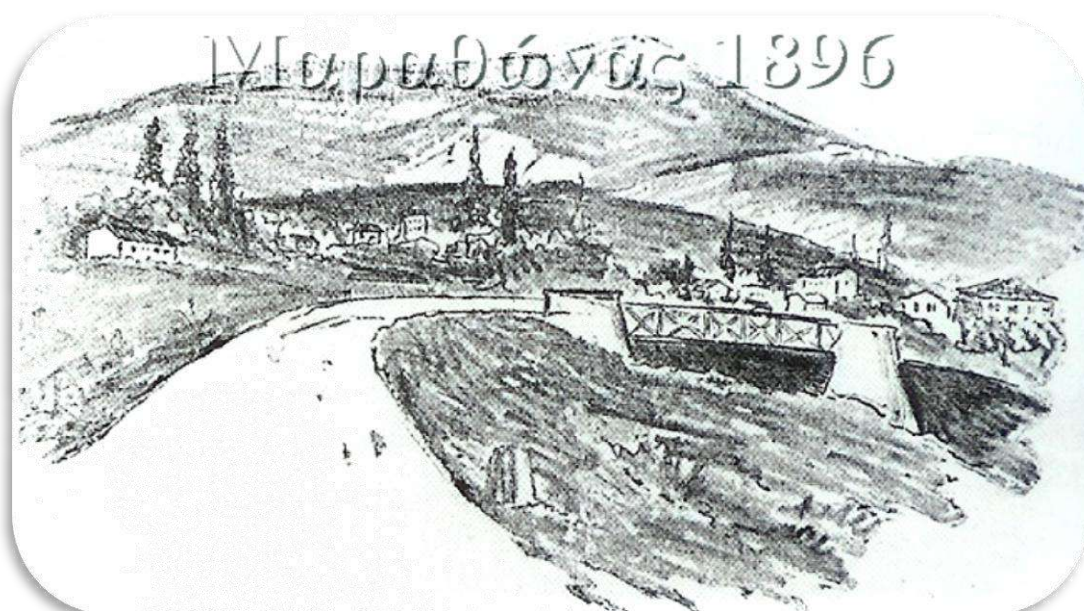
Εικ.(2, 3, 4): Μαρμάρινοι παραστάτες- οδοδείκτες.

Το 40ΣΤ βρίσκονταν στην αφετηρία του Μαραθωνίου

Το 34ΣΤ στη Νέα Μάκρη στο ύψος της Μπρεζίζας

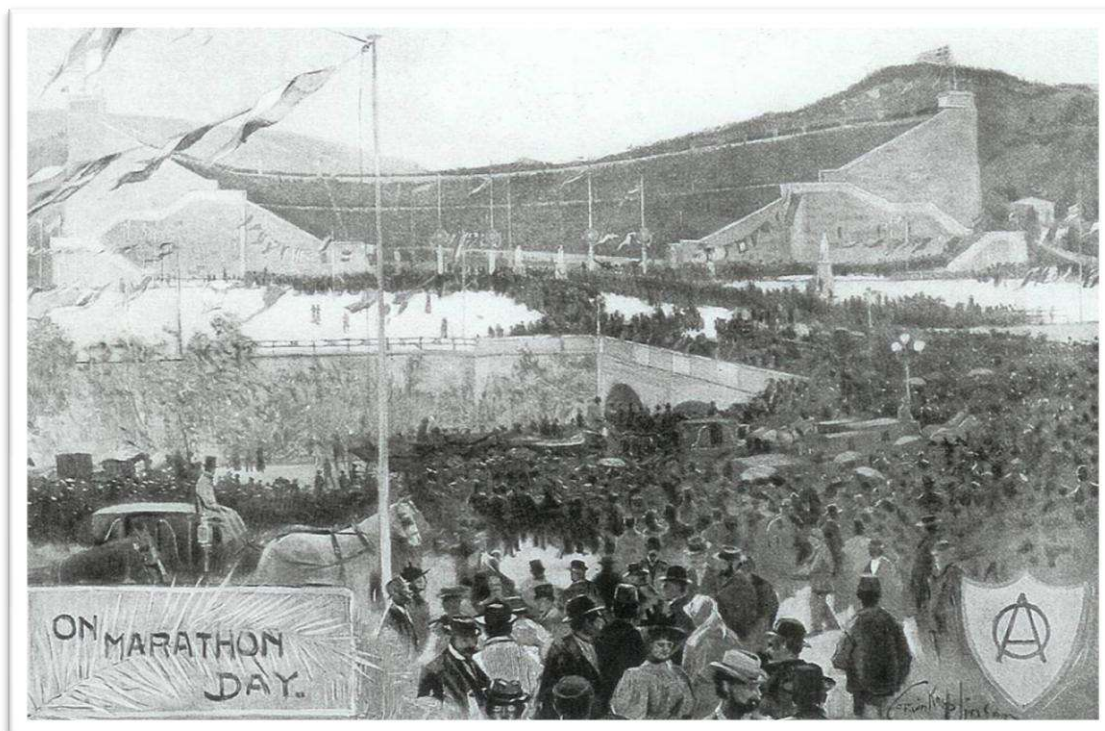
Το 25ΣΤ πριν τη διασταύρωση της Ραφήνας

Διαχρονικά η αφετηρία του Μαραθωνίου Δρόμου

Ανακατασκευή Αφετηρίας Μαραθώνιου δρόμου 2004

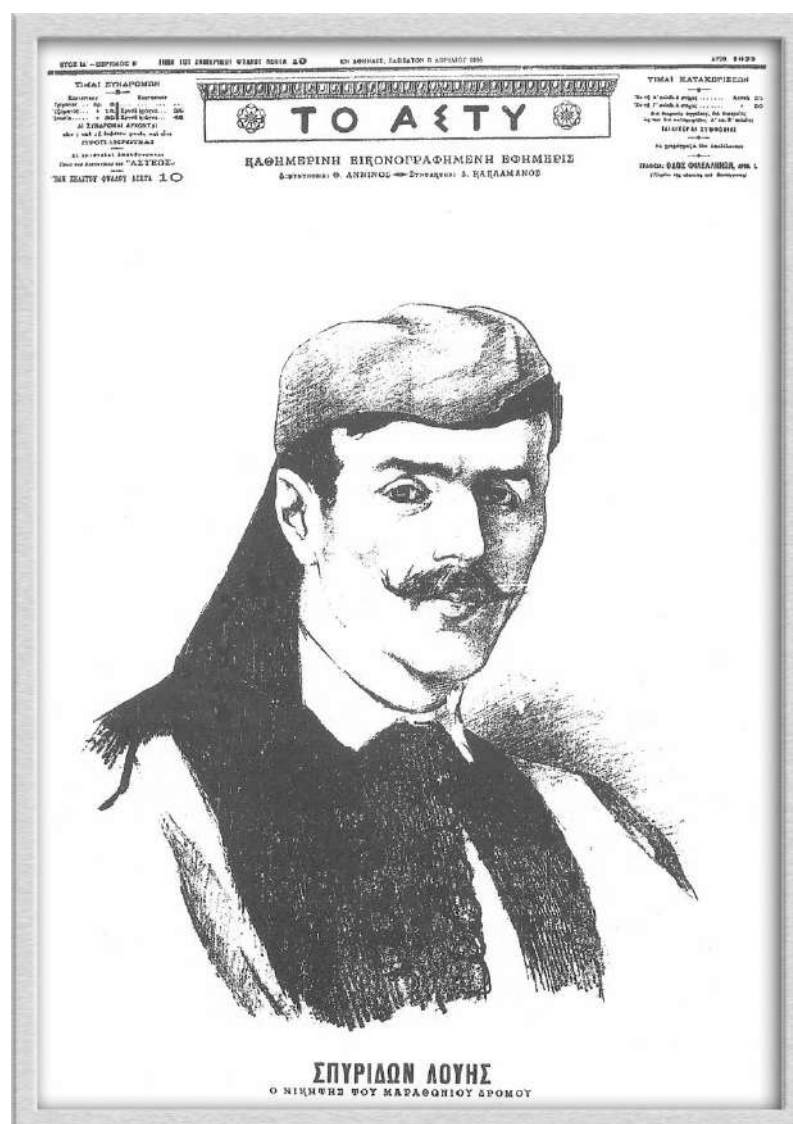

Το Στάδιο κατά την ημέρα των αγώνων

Εικ. (5) Τερματισμός του Λούη. Φωτογραφικό αρχείο Ιωάννη Λαμπάκη

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ

Cher Monsieur
 Je ne sais s'il y a eu siens auxjourns. Διδως Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.
 Plutôt pas, j'en suis sûr. Κίππων Λομαρσίον
 ...
 Je m'en souviens si d'un plein sauter ἄθλον
 s'ensuivent à la coupe de Marathon βραβείον } Λ. Βρε
 Je vous prie de m'en dire un
 traduire en grec moderne et, autant que possible,
 en style épigraphique:
 Jeux Olympiques.
 Coupe de Marathon
 offert par Michel Bréal
 Je vous prie, à la rigueur, de mettre en grec
 ancien. Mais si vous n'avez pas aussi de jeu
 Avec cordialité
 Michel Bréal

Η επιστολή αρχειοθετήθηκε με αριθμ. [274] M. Bréal – D. Vikelas, Archiv,
 EBE, Akte 918, in: Georgiadis: *Die ideengeschichtliche*, p.638.

Οι λέξεις «άθλον, βραβείον, αριστείον» που βρίσκονται στη δεξιά
 πλευρά του κειμένου είναι πιθανόν σημειώσεις του Βικέλα.

Ειδικός κανονισμός του Μαραθωνίου δρόμου κατά τους

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ

1. Το αγώνισμα του μαραθωνίου δρόμου τελεσθήσεται την Κυριακήν 10 Μαρτίου.
2. Η εκκίνησης γενήσεται εκ Μαραθώνος την 2μ.μ. Την δε 1μ.μ. οφείλουσιν οι συναγωνισθησόμενοι να εμφανισθώσι κατά το 40 χιλιόμετρον της αμαξιτού ενώπιον του αντιπροσώπου της επιτροπείας προς παρασκευήν Ελλήνων αθλητών και του γενικού επόπτου της πορείας.
3. Η αφετηρία έσται εις απόστασιν 40 χιλιομέτρων από του εν τω Σταδίου ορισθησομένου τέρματος, εις ο θα φθάσωσιν οι δρομείς δια του προς δεξιάν τω εισερχομένω στίβου.
4. Οι δρομείς ταχθήσονται κατά κλήρον ανά πέντε, κατ' ανώτατον όριον, εν εκάστη σειρά κατά πλάτος της αμαξιτού. Εκάστη σειρά δ' απέχη της προ αυτής 1.50 μέτρα. Πρώτος αριθμός θεωρείται ο του ταχθησομένου πρώτου εξ αριστερών της πρώτης σειράς και ούτω καθεξής μέχρι του αριθμού πέντε, κατέχοντας την τελευταίαν εκ δεξιών θέσιν εν τη πρώτη σειρά, έκτος αριθμός έσται ο του ταχθησομένου πρώτου εξ αριστερών της δευτέρας σειράς και ούτω καθεξής μέχρι του τελευταίου.
5. Έκαστος των δρομέων θέλει έχει κατά την διάρκειαν του δρόμου ένα επόπτην έφιππον ή ποδηλαστήν.
6. Οι επόπται έσονται αξιωματικοί διοριζόμενοι υπό της Α.Β.Υ. του Διαδόχου.
7. Την γενικήν εποπτείαν κατά την πορείαν θα έχη αξιωματικός έφιππος, διοριζόμενος υπό της Α.Β.Υ του Διαδόχου.
8. Οι δρομείς θα φέρωσιν επί τε του στήθους και της ράχεως όν έλαχον αριθμόν, ευδιακρίτως επιτετυπωμένον επί χαρτονίου. Οι δ' επόπται πλήν του γενικού επόπτου θα φέρωσιν επ' ίσης όμοιον αριθμόν, αντιστοιχούντα προς τον του παρ'αυτών εποπτευομένου, αλλά μόνον επί του στήθους.
9. Η κλήρωση της εν τη αφετηρία τάξεως των δρομέων γενήσεται υπό του αλυστάρχου παρόντων των εφόρων προ της εκτυπώσεως του ειδικού προγράμματος των Πανελληνίων αγώνων.
10. Η κλήρωση των διωρισμένων εποπτών εν σχέσει προς τους εποπτευθησομένους γενήσεται επί παρουσία των συνδρόμων βραχύ προ της εκκινήσεως υπό του γενικού επόπτου της πορείας και του κατά τον Μαραθώνιον δρόμον αντιπροσωπεύοντος την επιτροπείαν προς παρασκευήν Ελλήνων αθλητών την έχουσαν την εφορείαν των Πανελληνίων αγώνων.
11. Αντιπρόσωπος της εφορείας των Πανελληνίων αγώνων κατά τον Μαραθώνιον δρόμον έσται ο εκ των μελών της επιτροπείας προς παρασκευήν Ελλήνων αθλητών βουλευτής Πατρών κ. Γεώργιος Παπαδιαμαντόπουλος, ταγματάρχης του Μηχανικού.
12. Ο αυτός έσται και αφέτης εν τω Μαραθωνίω δρόμω, το δε σύνθημα της εκκινήσεως θέλει δώσει δι' εκπυρσοκροτήσεως πιστολίου.
13. Εάν τις των παρατεταγμένων προς εκκίνησιν δρομέων προτρέξη του συνθήματος της ενάρξεως, ο μεν δρόμος ανακόπτεται υπό του αφέτου, ανακαλούμενων των δρομέων δια σάλπιγγος, ο δε προεκδραμών τίθεται όπισθεν της τελευταίας σειράς των δρομέων κατά δέκα μέτρα, αν δε και δεύτερον προεκδράμη, τίθεται όπισθεν της τελευταίας σειράς κατά τριάκοντα μέτρα, αν δε και τρίτον προεκδράμη αποκλείεται του αγώνος ανεκκλήτως.
14. Οι επόπται των δρομέων θα τοποθετηθώσι κατά την εκκίνησιν εν θέσει Πλεξίζα εκεί δε φθάσαντα έκαστον δρομέα θα παραλάβη ο οικείος επόπτης και θα

παρακολουθήση αυτόν καθ' άπασαν την πορείαν, φροντίζων όπως αυτόν ούτε τους άλλους δρομείς παρεμποδίζει.

15. Εις την όλην πορείαν θα έπωνται δύο άμαξαι, φέρουσαι εκάστη ανά έναν ιατρόν, διορισθησόμενον υπό της Α.Β.Υ. του Διαδόχου.

16. Τα τέλος της πορείας θα κλείη άμαξα χρησιμεύουσα αντί ιματιοθήκης των δρομέων.

17. Αποκλείεται του αγώνος πας όστις ήθελε παρεμποδίσει συναγωνιστήν κατά τα δια τους εν τω Σταδίω δρόμους ωρισμένα και πας όστις ήθελε φωραθή συντέμνων του δρόμου δια παρεκκλίσεως εκ της δημοσίας οδού ή ήθελε αποπειραθή να μεταχειρισθή διαμετακομιστικόν τι μέσον.

18. Απαγορεύεται εις τους δρομείς πάσα κατά την πορείαν υπό φίλου χάριν βοηθείας ή παροχής αναψυκτικού συνοδεία διαρκούντος του δρόμου. Επιτρέπεται δε η υφ οιουδήποτε παροχή βοηθείας, ποτού, τροφής, και αποθεραπείας εν Πικερμίω, Χαρβατίω και Αγία Παρασκευή.

19. Επιτρέπεται η διαρκούσης της πορείας οπουδήποτε υπό του οικείου επόπτου εις τον λαχόντα αυτό δια κλήρου δρομέα παροχή αναψυκτικού.

20. Η άφιξις εκάστου των πέντε πρώτων δρομέων προ της θύρας της Ριζαρείου Σχολής θα αγγελθή εις τους εν τω Σταδίω θεατάς δι' εκπρυρσοκροτήσως κροτούντος πυραύλου.

21. Μετά την άφιξιν του πέμπτου δρομέως εις το εν τω Σταδίω τέρμα δ' απαγορευθή υπό τινός των αρχόντων του αγώνος, ισταμένου παρά την γέφυραν του Ιλισσού, ή εις το Στάδιον εισέλευσις των λοιπών. Ούτος ορισθήσεται υπό του αλυτάρχου. Το δε σύνθημα της απαγορεύσεως δοθήσεται δια της υποστολής σημαίας επί κοντού κατά την είσοδον του σταδίου.

22. Οι εις το Στάδιον εισελθόντες δρομείς θα τύχωσιν αποθεραπείας εν τω αποδυτηρίω, εν ω αναμένωσι δύο ιατροί μετά εξ νοσοκόμων. Περί δε αποθεραπείας των λοιπών θέλει ληφθή φροντίς εν τω Κεντρικώ Γυμναστηρίω, εις ό διεθνηθήσονται.

Γράμμα του Edwin Flack

Σάββατο, 18 Απριλίου 1896.

Αγαπητέ πατέρα,

νομίζω, αν θυμάμαι καλά πως το τελευταίο μου γράμμα ολοκληρώθηκε την Πέμπτη το πρωί πριν τον τελικό των 800 μέτρων, τον οποίο κέρδισα χωρίς δυσκολία. Μόλις αποφασίστηκε (ο Μαραθώνιος) ντύθηκα και οδήγησα μέχρι τον Μαραθώνα για να δω αν θα μπορούσα να λάβω μέρος στον αγώνα δρόμου από τον Μαραθώνα μέχρι την Αθήνα την Παρασκευή. Μας πήρε πάνω από 4 ώρες να φτάσουμε και δεν μου πολυάρεσε η ιδέα να τρέξω τον ίδιο δρόμο την επομένη. Πέρασα το βράδυ στο σπίτι του Έλληνα όπου ήμουν πολύ άνετα και στις δύο το μεσημέρι την Παρασκευή ξεκινήσαμε τη μακριά μας διαδρομή. Η απόσταση είναι 40 χιλιόμετρα, ίσο με 25 αγγλικά μίλια.

Η ατμόσφαιρα γύρω από τον αγώνα ήταν απλά συναρπαστική και οι Έλληνες αγωνιούσαν πολύ για να τον κερδίσουν. Ήταν όλοι τρομοκρατημένοι μέχρι θανάτου με μένα και με τους Αμερικάνους. Το πρωί τελέστηκε μια λειτουργία στην εκκλησία του Μαραθώνα όπου έγιναν δεήσεις για να κερδίσουν οι Έλληνες. Οι περισσότεροι από τους αγωνιζόμενους κοινωνήσαν πριν ξεκινήσουν.

Μόλις ξεκινήσαμε μερικοί από τους δρομείς φύγανε γρήγορα και σύντομα προηγήθηκαν. Ένας Γάλλος ξεχώριζε. Αποφάσισα να μην επιταχύνω το ρυθμό μου αλλά να τρέξω με τους Έλληνες και να μείνω μαζί τους μέχρι περίπου 4 χιλιόμετρα από τον τερματισμό όπου ήλπιζα να ξεφύγω αφού είχα καλύτερο ρυθμό από όλους τους. Πρέπει να σου πω πως οι Έλληνες προπονούσαν σε αυτόν το δρόμο για τους τελευταίους έναν δύο μήνες και ήταν όλοι σε πολύ καλή κατάσταση. Αρκετοί από αυτούς συμπεριλαμβανομένου του νικητή είναι συνηθισμένοι να περπατάνε 20 ή 30 χιλιόμετρα τη μέρα σε αυτούς τους δρόμους. Για τα πρώτα 20 χιλιόμετρα ο δρόμος είναι λίγο πολύ ανηφορικός και μετά κατηφόρα ως την Αθήνα.

Ήμουν περίπου στην έκτη θέση για τα πρώτα 7 ή 8 χιλιόμετρα όταν άρχισα να επιταχύνω βλέποντας πως ο Γάλλος προηγείτο κατά πολύ. Στο 10ο ήμουν δεύτερος και δεν έβλεπα τον Γάλλο. Στο πρώτο μέρος της διαδρομής ο δρόμος είναι ευθεία και μετά αρχίζουν στροφές στους λόφους. Στο 20ο χιλιόμετρο ο Γάλλος προηγείτο από μένα κατά 3 λεπτά και ο Αμερικάνος ήταν περίπου 50 γυάρδες πίσω μου. Ο τελευταίος εγκατέλειψε λίγο μετά. Μας είχαν εδώ ένα δροσιστικό ποτό, αλλά εγώ δεν πήρα καθόλου. Μετά από αυτό επιτάχυνα καθώς έπρεπε να φτάσω τον Γάλλο όσο το δυνατόν συντομότερα. Στο 25ο τον είχα πλησιάσει. Εκεί ήπια λίγο κρύο νερό, αλλά χωρίς να σταματήσω να τρέχω.

Περίπου στο 30ο χιλιόμετρο έφτασα τον Γάλλο και τον πέρασα. Πολύ σύντομα εκείνος εγκατέλειψε. Τότε άρχισα κι εγώ να αισθάνομαι καταβεβλημένος και πίστεψα πως δεν θα μπορούσα να τερματίσω. Αισθανόμουν σχετικά καλά εκτός από τα πόδια μου που φοβήθηκα πως δεν θα άντεχαν να συνεχίσουν. Παρόλα αυτά συνέχισα, γιατί

ένας φίλος μου που βρισκόταν δίπλα μου σε ένα ποδήλατο είπε πως θα κέρδιζα αν απλά συνέχιζα, αφού δεν φαινόταν κανένας άλλος. Κατάφερα να φτάσω με δυσκολία μέχρι το 34ο χιλιόμετρο όπου αισθάνθηκα πως δεν μπορούσα να κάνω ούτε ένα παραπάνω χιλιόμετρο καθώς δεν αισθανόμουν καθόλου τα πόδια μου.

Καθώς ήμουν στο σημείο να τα παρατήσω ένας Έλληνας με πέρασε τρέχοντας καλά και δείχνοντας πολύ φρέσκος. Τρέκλισα για άλλες 100 γυάρδες παραπατώντας από τη μια πλευρά του δρόμου στην άλλη, και σταμάτησα αφού θα έπεφτα αν συνέχιζα. Μπήκα σε μια άμαξα και οδηγήθηκα στο στάδιο που ήταν γεμάτο από πλήθη κόσμου. Νομίζω πως κάθε σπίτι και κτίριο στην Αθήνα θα πρέπει να ήταν κλειδωμένο με τους κατοίκους του εκεί παρόντες να δουν τον τερματισμό. Ξέρω πως δεν υπήρχε κανένας στο ξενοδοχείο και ήταν κλειδωμένο. Φυσικά, θα ήθελα πάρα πολύ να είχα κερδίσει, αλλά όλοι είπαν πως ήταν καλύτερα έτσι όπως εξελίχτηκε, γιατί οι Έλληνες ήταν τόσο αποφασισμένοι να κερδίσουν αυτόν τον αγώνα, που αν ένας Έλληνας δεν τα είχε καταφέρει, κανείς δεν ξέρει τι θα μπορούσε να είχε συμβεί.

Όταν τα νέα πως προπορευόμουν έφτασαν, το πλήθος εκείνο αναστατώθηκε και σχεδόν επιτέθηκαν στον άνθρωπο που τα μετέφερε. Όταν όμως έμαθαν πως προπορευόταν ένας Έλληνας και εγώ είχα εγκαταλείψει, μια αλλαγή συντελέστηκε και φτάνοντας στο στάδιο τού έγινε μια απίστευτη υποδοχή. Άνθρωποι έσπευσαν και τον φιλούσαν και αν οι φίλοι του δεν τον είχαν περικυκλώσει και απομακρύνει θα μπορούσε να είχε σκοτωθεί. Δε θέλω να κατηγορήσω το κοινό που ήταν τόσο ανυπόμονοι να κερδίσουν αυτόν τον αγώνα αφού πιστεύω πως το άξιζαν καθώς είχαν ηττηθεί σχεδόν σε όλα τα άλλα αγωνίσματα».

ΕΣΤΙΑ

Λήξη των αγώνων

Τὸ Στάδιον ἦτο πλήρες καὶ σήμερον ὡς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Μαραθωνίου δρόμου.

Τὴν 10 ½ ὥραν αἱ μουσικαὶ ἀνακροῦν τὸν βασιλικὸν ὕμνον καὶ εἰσέρχεται ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια πλὴν τῆς Βασιλίσσης ἀδιαθετούσης. Εἰς τὴν πριγκίπισσαν Σοφίαν καὶ τὴν βασιλοπαῖδα Μαρίαν προσφέρονται ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἀνθοδέσμαι.

Οἱ Βασιλεῖς κατευθύνονται εἰς τοὺς θώκους τῶν. Παρ' αὐτοὺς κάθεται καὶ ὁ πρίγκηψ Ἄχμετ τῆς Αἰγύπτου, νεαρώτατος ὢν. Ἐπὶ τῆς πρὸ αὐτῶν στηθείσης ἐξέδρας εὐρίσκονται τὰ δῶρα τῶν Ὀλυμπιονικῶν, οἱ κύλινδροι μὲ τὰ διπλώματα καὶ κλάδοι ἀγριελαίας καὶ δάφνης.

Οἱ Ὀλυμπιονῖκαι προσελθόντες παρετάχθησαν εἰς δύο στίχους ἐκατέρωθεν τῆς ἐξέδρας. Ὁ Βασιλεὺς φέρει στολὴν στρατηγοῦ. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅλοι παρίστανται ἐν μεγάλῃ στολῇ.

Προβάς εἰς τὸ μέσον ὁ ἐξ Ὁξφόρδης ἄγγλος ἀγωνιστὴς τοῦ δίσκου κ. Ῥόμπερτσον προσφωνεῖ ἐκ μέρους τῶν ἀθλητῶν τοὺς Βασιλεῖς ἐλληνιστὶ μὲ τὴν ἐρασμικὴν προφοράν. Ἡ προσφώνησίς του εἶνε μακρά, καὶ ὀλίγοι τὴν ἐννοοῦν.

Μετὰ τοῦτο ὁ λοχαγὸς κ. Χατζηπέτρος δι' ἰσχυρὰς φωνῆς ἀγγελεῖ κατὰ σειρὰν τὸ ὄνομα ἐνὸς ἐκάστου τῶν Ὀλυμπιονικῶν, καὶ ἕκαστος ἀκούων τὸ ὄνομά του ἀνήρχετο ἐπὶ τῆς ἐξέδρας ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα τοῦ πλήθους καὶ ὁ Βασιλεὺς σφιγγῶν τὴν χεῖραν αὐτοῦ:

-Σὰς συγχαίρω, τῷ ἔλεγε, καὶ τῷ ἔδιδε τὸν κύλινδρον τὸν περιέχοντα τὸ δίπλωμα τοῦ Ὀλυμπιονίκου, τὸν κλάδον τῆς ἀγριελαίας καὶ κυτίον περιέχον ἀργυροῦν ἀναμνηστικὸν μεταλλιον, τὸ κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ γάλλου Φλαμαῖν καὶ εἰκονίζον ἀφ' ἐνὸς κεφαλὴν Διὸς κρατοῦντος εἰς τὴν δεξιὰν σφαῖραν καὶ ἐπὶ ταύτης Νίκην πτεροφόρον κρατοῦσαν λκάδον δάφνης, καὶ φέρον γεγραμμένην τὴν λέξιν «Ὀλυμπία» ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ὀψεως εἰκονίζον τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τῶν Προπυλαίων ὡς εἶχε τὸ πάλαι καὶ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ἄνωθι μὲν «Διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες» κάτωθι δέ: «Ἐν Ἀθήναις 1896».

Εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς Ὀλυμπιονίκας προσεφέρθη καὶ ἀργυροῦν κύπελλον μὲ λαβὴν. Χειροκροτήματα ὑποδέχονται τὴν ἐμφάνισιν ἐνὸς ἐκάστου Ὀλυμπιονίκου.

Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ φουστανελλοφόρου νικητοῦ τοῦ Μαραθωνίου δρόμου καὶ τῇ ἀναβάσει τοῦ ἐπὶ τῆς ἐξέδρας, ὁλόκληρον τὸ Στάδιον σείεται ἐκ τῶν χειροκροτημάτων καὶ τῶν ἐπευφημιῶν. Περιστεραί, μὲ κυανολεύκους ταινίας ἀφίνονται καὶ πτερυγίζουσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ Σταδίου εἰς τὴν ἄλλην, μία δὲ φέρει δεμένην ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Διαόχου περιβαλλομένην ὑπὸ κλάδου δάφνης, καὶ ὀπισθεν φέρουσιν διαφόρους ἐπιγραφάς.

Εἰς τὸν Ὀλυμπιονίκην τοῦ δίσκου καὶ τῆς σφαίρας Ἀμερικανὸν Γκάρρετ προσέφερεν ἡ πριγκίπισσα Σοφία ἰδιαιτέρως ὥραϊον ἀργυροῦν κύπελλον μὲ γλυφάς.

Ὁ Ἄγγλος Ὀλυμπιονίκης τῆς ἄρσεως βαρῶν κ. Ἑλλιοτ καὶ ὁ αὐστριακὸς νικητὴς τοῦ κολυμβήματος κ. Νόουμαν δὲν παρουσιάσθησαν ὡς καὶ ὁ νικητὴς τῆς ξιφασκίας κ. Γκραβελὸτ δι' ὃν ἦτο προωρισμένον καὶ μέγα κύπελλον ἀργυροῦν, ὡραιότατον. Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἑλλήνος Ὀλυμπιονίκου Μητροπούλου κάποια κυρία ἔρριψεν ἐκ τῆς σφενδόνης ἄνθη.

Εἰς τὸν Καρασεβδὰν τὸν νικητὴν τῆς σκοποβολῆς ἐδόθη ὡς δῶρον καὶ τὸ δίκαννον ὄπλον.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἐβραβεύετο ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ κ. Φραγκοῦδης, ὡς νικητῆς εἰς τὴν σκοποβολήν, ἐλιποθύμησε κάποια κυρία εἰς τινὰ κερκίδα τῆς σφενδόνης καὶ τὸ πλῆθος ἐφώναζε.

-Γιατρός, γιατρός! ἓνας γιατρός. Ἔσπευσε δὲ ὁ ἱατρὸς κ. Καμπούρογλους.

Ἐλῆξε μετὰ τοῦτο ἡ διανομὴ τῶν βραβείων εἰς τοὺς Ὀλυμπιονίκας. Ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Σταδίου ἱστοῦ ὑψώθησαν ὅλαι αἱ σημαῖαι τῶν ἐθνῶν εἰς ἃ ἀνῆκον οἱ νικηταί.

Καλοῦνται τώρα οἱ ἐλθόντες δεύτεροι εἰς τὰ ἀγωνίσματα μετὰ τοὺς νικητάς, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἀπονέμει αὐτοῖς κλάδον δάφνης. Ὁ Πεπανὸς καὶ ὁ Ξενάκης καὶ τίνες ξένοι ἀπουσιάζουν.

Μετὰ τοῦτο οἱ Ὀλυμπιονῖκαι ὡς καὶ οἱ ἐλθόντες δεύτεροι ταχθέντες ἐπὶ δύο στίχων καὶ φέροντες τοὺς κλάδους τῆς ἀγριελαίας καὶ τῆς δάφνης, τὰ διπλώματα καὶ τὰ δῶρα τῶν, παρήλασαν πρὸ τοῦ πλῆθους, βαδίζοντες ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς ἀνακρουούσης τὸ νέον μαρς «Νενικήκαμεν» τοῦ κ. Καίσαρη-ἐπὶ τοῦ στίβου τοῦ Σταδίου. Οἱ θεαταὶ ἐπὶ τῇ διαβάσει τῶν ἐγείρονται καὶ χειροκροτοῦν. Προηγεῖται τῶν Ὀλυμπιονικῶν ὁ Λούης φορῶν ὀλίγον στραβὰ τὸ φέσι τοῦ καὶ κρατῶν μικρὰν ἐλληνικὴν σημαίαν τὴν ὁποίαν σείει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ χαιρετίζων τὰ πλῆθη.

Παρετάχθησαν εἴτα πρὸ τῆς ἐξέδρας κατὰ μέτωπον πρὸς τοῦ Βασιλεῖς. Ὅπισθεν αὐτῶν ἴστανται τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν, καὶ ζητωκραυγάζουν ὅλοι:

-Ζήτω ὁ Βασιλεὺς!

-Ζήτω ὁ Διάδοχος!

Οἱ Ἀμερικανοὶ κραυγάζουν ἐν ῥυθμῷ.

Μπι, ε, ε, ε! Μπι, ε, ε, ε!

Ἑλλάς, Ἑλλάς, Ἑλλάς.

Ζήτω, Ἑλλάς!

Προβάς τότε ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Γερμανίας καὶ μέλος τοῦ Διεθνoῦς συνεδρίου τῶν ἀγώνων κ. Κέρμπαντ προσέφερεν εἰς τὸν Διάδοχον στέφανον ἐκ δάφνης μὲ τὰ ἐλληνικὰ καὶ γερμανικὰ σήματα καὶ προσεφώνησεν αὐτὸν γερμανιστὶ ἐξάρας τὸν σκοπὸν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Διαδόχου, καὶ εὐχαρίστων τοὺς Ἑλληνας διὰ τὴν γενομένην εἰς τοὺς ξένους ἀθλητὰς δεξίωσιν.

Ἀπήντησεν ὁ Διάδοχος γερμανιστὶ εὐχαριστήσας τοὺς ξένους, διότι ἀθρόοι προσήλθαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκφράσας τὴν ἐλπίδα ὅτι εἰς τοὺς προσεχεῖς ἀγῶνας θὰ εἶνε περισσότεροι. Παρεκάλεσεν δὲ τοὺς ξένους νὰ ἔχουν εὐμενεῖς περὶ τῆς Ἑλλάδος ἐντυπώσεις.

Ζητωκραυγαὶ ὑπεδέχθησαν τοὺς λόγους τοῦ Διαδόχου.

Μετὰ τοῦτο αἱ μουσικαὶ ἀνέκρουσαν τὸν ὕμνον τοῦ κ. Σαμάρα χειροκροτηθέντα.

Ὁ Διάδοχος προσέφερεν εἴτα εἰς τὸν κ. Κέρμπαντ κλάδους κοτίνου ἵνα τοὺς προσφέρει εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν νικητῶν τῆς ομάδος τῶν Γερμανῶν ἀθλητῶν, οἵτινες ἐνίκησαν εἰς τὰς ἀσκήσεις ἐπὶ διζύγων. Μετὰ τοῦτο ὁ Βασιλεὺς διὰ ζωηρὰς φωνῆς εἶπε:

Κηρύττω τὴν λήξιν τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος.